

Academiejaar: 2017-2018

Masterproef voorgelegd aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte voor het behalen van de
graad van Master in de Geschiedenis

Cedric Bohi

Studentennummer: 0120 8121

Het verzet in de publieke herinnering in Vlaanderen

Een casestudy van de lokale Verbroedering van het Geheim Leger
te Sint-Niklaas (1969-2006)

Promotor: Prof. dr. Nico Wouters
Leescommissarissen: Prof. dr. Koen Aerts
Prof dr. Antoon Vrints

*Afbeelding gemaakt op 13 augustus 2018. Aan Schoonhoudtstraat-Donkerstraat, Belsele.
Oorlogsmonument ter herdenking van het Geheim Leger in Sint-Niklaas.*

Verklaring i.v.m. auteursrecht

De auteur en de promotor(en) geven de toelating deze studie als geheel voor consultatie beschikbaar testellen voor persoonlijk gebruik. Elk ander gebruik valt onder de beperkingen van het auteursrecht, in het bijzonder met betrekking tot de verplichting de bron uitdrukkelijk te vermelden bij het aanhalen van gegevens uit deze studie.

Voorwoord

De tekst die u nu gaat lezen, is niet zonder slag of stoot tot stand gekomen. Wat vertrok van de idee om op zoek te gaan naar de relatie tussen de politieke kleur van de burgemeester en de omgang van het oorlogsverleden draaide uit tot een casestudie van een verzetsgroep in de eigen stad. Een eerste speurtocht naar documenten over de naoorlogse periode in de archieven van Moerzeke, Ninove, Oudenaarde en Zele liep uit op een dood spoor wegens een gebrek aan vergelijkbare documenten.

Intussen stootte ik in Moerzeke en Zele op de aanwezigheid van een verzetskern in Sint-Niklaas. Een bezoek aan het stadsarchief van de stad en een gesprek met archivaris Piet Van Bouchaute zette me op het spoor van het herinneringswerk van Joseph Derboven. Derboven was aangesloten bij de lokale kern van het Geheim Leger en had in 1995 al zijn documenten, fotomateriaal en andere documenten samengesteld tot een boek. In overleg met mijn promotor dr. Nico Wouters, besloot ik me verder op dit werk te richten. Na enkele weken in het archief wees archivaris Piet Van Bouchaute me op het bestaan van een privéarchief van Vincent Foubert. Misschien dat dit ook nog enkele aanwijzingen kon opleveren?

Dozen en mappen vol documenten met speeches, verslagen, briefwisseling, etc. Dit bleek een schat te zijn die me eindelijk op het juiste pad zette. Aangevuld met enkele weekbladen uit de verzameling van Bibliotheca Wasiana kon ik nu starten met de reconstructie van het verhaal van het Geheim Leger te Sint-Niklaas. Ik wil dan ook graag het personeel van het Stadsarchief van Sint-Niklaas bedanken voor de vele dagen en uren dat ze mij en ‘mijn dozen’ hebben getolereerd in de leeszaal. Ook Chris Stoop van Bibliotheca Wasiana wil ik graag bedanken voor de hulp, tips en de interesse bij het doorploegen van *Het Vrije Waasland*. Dank ook aan wijlen Louis Cockelbergh om me tijdens de Vredesfeesten van 2016 mee op sleeptouw te nemen tijdens de vaderlandslievende plechtigheden.

Opzoeken is één stap. Een leesbaar geheel maken van de gevonden puzzelstukjes is een ander paar mouwen. Ik waardeer ten zeerste de bijdrage van Mark Uyttenhove en Hector Colpaert, zowel hun inhoudelijke suggesties als hun taalcorrecties. Ook mijn vrienden Jasper Van den Berghen en Sander Vandenhende wil ik bedanken voor het nalezen van de tekst. Verder kon ik rekenen op mijn mama en mijn zus voor de mentale ondersteuning.

Mijn promotor Nico Wouters wil ik graag bedanken voor het eindeloze geduld dat hij getoond heeft, bereid om me te blijven helpen waar nodig.

Aan allen hartelijk bedankt!

Inhoudsopgave

Verklaring i.v.m. auteursrecht.....	3
Voorwoord	4
Inhoudsopgave	5
Lijst met veelgebruikte afkortingen	11
1. Inleiding.....	13
1.1. Verkenning	13
1.2. Status quaestionis	14
1.2.1. Het verzet in de publieke herinnering in Vlaanderen.	14
1.2.1. Het Geheim Leger te Sint-Niklaas	16
1.3. Onderzoeksvraag.....	17
1.4. Methodologie	18
1.5. Structuur en opbouw	19
1.6. Bronnenbespreking	20
1.6.1. De archieven van Vincent Foubert en Hector Hulstaert	20
1.6.2. Het herinneringswerk van Joseph Derboven	21
2. Sint-Niklaas tijdens de bezetting.....	23
2.1. Inleiding.....	23
2.2. Het politieke leven in een bezette stad	23
2.2.1. De politieke situatie aan de vooravond van de bezetting	24
2.2.2. Het stadsbestuur tijdens de bezetting	25
2.3. Het verzet te Sint-Niklaas	26
2.3.1. De ontwikkeling van de sluikpers	27
2.3.2. De drie voornaamste verzetsbewegingen	28
2.3.2.1. Het Geheim Leger	28
2.3.2.1.1. De vorming van het Geheim Leger te Sint-Niklaas.....	28
2.3.2.1.2. De activiteiten van het Geheim Leger tijdens de oorlog.....	29
2.3.2.2. Het Onafhankelijkheidsfront.....	31
2.3.2.3. De Nationale Koninklijke Beweging	32
2.4. De bevrijding van de stad	32
2.4.1. De aanloop naar de bevrijding	32

2.4.2.	Het gevecht te Belsele.....	33
2.4.3.	Sint-Niklaas wordt bevrijd	36
2.4.4.	Sint-Niklaas in de nadagen van de bevrijding	36
3.	Sint-Niklaas tijdens de naoorlogse jaren	39
3.1.	Demobilisatie en plannen voor de toekomst.....	39
3.2.	Het Geheim Leger treedt uit de schaduw	40
3.2.1.	Het défilé	40
3.2.2.	De plechtige begrafenis van de weerstanders.....	40
3.2.3.	De herdenkingsplaten	42
3.2.4.	Het monument te Belsele	42
3.2.5.	De pers: Het Vrije Waasland	43
3.3.	De verhoudingen tussen de verzetsbewegingen	44
3.3.1.	Het Raadgevend Patriottische Comité	45
3.3.2.	De Patriot	47
3.4.	De relatie met het stadsbestuur	47
3.4.1.	De geallieerde bevrijdingstroepen in de schijnwerpers	47
3.4.2.	De eerste naoorlogse gemeenteraadsverkiezingen van 24 november 1946	48
3.4.2.1.	De partijen en het verzet	48
3.4.2.2.	De uitslag van de verkiezingen	49
3.5.	Verbroederings: lokaal, provinciaal en nationaal.....	50
3.5.1.	Lokaal niveau: de Verbroederings schieten als paddenstoelen uit de grond .	50
3.5.2.	De oprichting van de Sociale Dienst.....	50
3.5.3.	De oprichting van de UVGL	51
3.5.4.	Pygmalion en andere tijdschriften	52
3.5.5.	Een statuut voor het Geheim Leger?	53
4.	1969-1982: Voor het vrijheid, vorst en vaderland.....	55
4.1.	Inleiding.....	55
4.2.	Evoluties in de lokale Verbroedering	55
4.2.1.1.	De samenstelling van het bestuur	55
4.2.1.2.	De leden	57
4.2.2.	De lokale politieke klasse en de Verbroedering.....	58
4.2.3.	4.1.3 Samenwerking in het ACPG.....	60

4.2.4.	De provinciale en nationale koepelorganisaties van het Geheim Leger	61
4.3.	Externe initiatieven	62
4.3.1.	Protestacties tegen het erepark in Stekene.....	62
4.3.2.	De vijftiende verjaardag van de bevrijding	64
4.3.2.1.	Een monument voor de Britten	65
4.3.2.2.	Een monument en een statuut voor de Polen.....	65
4.3.3.	De Kolonel Hauserdenking vindt plaats te Sint-Niklaas.....	66
4.3.3.1.	Verloop van de optocht	67
4.3.3.2.	Haus als verpersoonlijking van plichtsbesef en offergave.....	67
4.3.3.3.	Na de plechtigheid	69
4.3.4.	De eerste stappen in de richting van een eigen geschiedenis.....	69
4.3.5.	De Nationale Dag van het Geheim Leger in eigen stad.....	71
4.4.	Plechtigheid te Belsele	71
4.4.1.	Belseelse plechtigheden.....	71
4.4.1.1.	Verloop.....	72
4.4.1.2.	Patronaat van Belsele naar Sint-Niklaas	72
4.4.1.3.	Aanwezigen	73
4.4.1.3.1.	Vanuit Sint-Niklaas	73
4.4.1.3.2.	Buiten Sint-Niklaas: Bevriende GL-Verbroederings, omgeving, hogere koepels	74
4.4.1.3.3.	Gemeentebesturen Belsele, Stekene, Stadsbestuur Sint-Niklaas.....	76
4.4.1.3.4.	Militaire vertegenwoordigers.....	76
4.4.1.3.5.	Internationaal karakter.....	77
4.4.1.4.	Hulde aan het monument zelf	78
4.4.1.5.	Academische zitting met eretekens.....	79
4.4.2.	De ruimere aantrekkingskracht van het monument.....	80
4.5.	Verbroedering en maatschappij.....	80
4.5.1.	Federalisme wordt verworpen.....	80
4.5.2.	Amnestie steekt de kop op: Botsingen met TAK en VMO	81
4.5.3.	Verbroedering en de revolterende jeugd	84
5.	1983-1993: Een verloren momentum?.....	87
5.1.	Inleiding.....	87
5.2.	Interne organisatie	87

5.2.1.	Evoluties in de lokale Verbroedering	87
5.2.1.1.	Het voorzitterschap komt in handen van Vincent Foubert	87
5.2.1.2.	Het ledenaantal blijft stabiel.....	88
5.2.1.3.	Sympathisanten van over de grens: de Nederlanders.....	89
5.2.1.4.	Vrouwen (en kinderen) laatst?	90
5.2.1.5.	Een nieuwe thematiek dient zich aan: verjonging.....	91
5.2.2.	De relaties met het stadsbestuur	92
5.2.2.1.	Gemeenteraadsverkiezingen van 1982: Geen schepenpost en de Volksunie in het bestuur	92
5.2.2.2.	Gemeenteraadsverkiezingen van 1988: Freddy Willockx aan het roer zonder de CVP	94
5.2.3.	Verhouding met andere vaderlandslievende verenigingen.....	95
5.2.3.1.	Gezamenlijke actie tegen portret Emiel Van Haver.....	95
5.2.3.2.	Samenwerking met het OF?.....	97
5.2.4.	Connecties met de provinciale en nationale structuren van het Geheim Leger	98
5.2.4.1.	Vincent Foubert als nationaal beheerder	98
5.2.4.2.	Malaise in Zone III	99
5.3.	Externe initiatieven	101
5.3.1.	Kennisuitbreiding	101
5.3.2.	Maatschappijbeeld	101
5.3.3.	De U.V.G.L. schakel een productieversnelling hoger	103
5.3.4.	De Verbroedering haakt in op de dynamiek	106
5.3.4.1.	Feestelijke viering van veertig jaar bevrijding in 1984	107
5.3.4.2.	Willy Stevensprijs in verval	108
5.3.4.3.	Gedenkstenen in de stad	109
5.3.5.	Sint-Niklaas kruipt in de pen: Oorlog in de stad	109
5.4.	Te Belsele weerklinkt een klaroen.....	112
5.4.1.	Belsele-plechtigheid	112
5.4.1.1.	Aanwezigen	112
5.4.1.1.1.	Vanuit Sint-Niklaas	112
5.4.1.1.2.	Van buiten Sint-Niklaas: Breda.....	113
5.4.1.1.3.	Afvaardigingen Geheim Leger	114
5.4.1.2.	Verloop.....	114

5.4.1.3.	Eretekens	115
5.5.	Verbroedering en maatschappij.....	117
5.5.1.	De symboolstrijd	117
5.5.1.1.	De vlag als symbool van de natie.....	117
5.5.1.2.	Een gemeenschap over de dood heen.....	118
5.5.1.3.	De verdere stappen in de staatsvorming: voltooiing van het federalisme 120	
5.5.2.	Naar een einde van de Koude Oorlog in een context van Europese eenwording 121	
6.	1994-2006: De wissel van een millennium zonder wissel op de toekomst.....	122
6.1.	Inleiding.....	122
6.2.	Interne initiatieven: Desintegratie en inkanteling in het ACPG.....	123
6.2.1.	De lokale Verbroedering kreunt onder de vergrijzing	123
6.2.1.1.	Het bestuur dunt uit	123
6.2.1.2.	Ledenaantal in dalende lijn.....	123
6.2.1.2.1.	Cijfers.....	123
6.2.1.2.2.	Nederlandse sympathisanten.....	123
6.2.1.2.3.	Dalende impact en andere zorgen van een ouder publiek.....	124
6.2.1.3.	Inkanteling in het KACPG	125
6.2.2.	Afscheid van de nationale en provinciale koepel	126
6.2.2.1.	De nationale koepel wordt uitgekled	126
6.2.2.2.	De provinciale koepel voorbij	128
6.2.3.	Verbroedering en de lokale politieke klasse	129
6.3.	Externe initiatieven	130
6.3.1.	1994 luidt vijftig jaar bevrijding in	130
6.3.1.1.	In aanloop naar de feesten: Oorlog in de stad	131
6.3.1.2.	De bevrijdingsfeesten zelf.....	133
6.3.2.	Joseph Derboven aan het woord	135
6.3.3.	Uit het oog, uit het hart?.....	136
6.4.	Wie hoort de klaroen nog?.....	137
6.4.1.	Belseelse plechtigheden.....	137
6.4.1.1.	Aanwezigen	137
6.4.1.1.1.	Militaire vertegenwoordiging.....	137

6.4.1.1.2.	Nederlanders	137
6.4.1.1.3.	Vaderlandslievende verenigingen	138
6.4.1.2.	Verloop.....	138
6.4.1.3.	Inhoudelijk	138
6.5.	Verbroedering en maatschappij.....	139
6.5.1.	De zaak Laplasse wordt een nationale kwestie	139
6.5.2.	Het decreet Suykerbuyk doet de patriottische gemeenschap daveren	141
6.6.	Ontbinding en toekomst	145
6.6.1.	Naar een ontbinding.....	145
6.6.2.	Hoop voor de toekomst?.....	146
7.	Conclusie	147
8.	Bibliografie SN tijdens en Na.....	152
8.1.	Primaire bronnen	152
8.1.1.	Gedrukte Bronnen.....	152
8.1.1.1.	Bibliotheca Wasiana, Sint-Niklaas.....	152
8.1.1.1.1.	999: Het Vrije Waasland	152
8.1.1.1.2.	1003: De Patriot.....	153
8.1.1.2.	Stadsarchief Sint-Niklaas.....	153
8.1.2.	Onuitgegeven bronnen	153
8.1.2.1.	Stadsarchief Sint-Niklaas.....	153
8.1.2.1.1.	2013/018: (Adolphe Cryns: Dossiers bezetting 1940-1944)	153
8.1.2.1.2.	2010/58: (Vincent Foubert: VGL, Schuiloord Kalkoen)	153
8.1.3.	Interviews.....	154
8.2.	Secundaire literatuur.....	155
8.2.1.	Artikels.....	155
8.2.2.	Monografieën.....	156
8.3.	Websites.....	160

Lijst met veelgebruikte afkortingen

(K)ACPG	(Koninklijk) Actie- en Coördinatiecomité der Patriottisch Groeperingen Sint-Niklaas
ARW	Aktie-Raad van de Weerstand
BWP	Belgische Werkliedenpartij
BNB	Belgische Nationale Beweging
BSP	Belgische Socialistische Partij
CVGL	Confederatie der Verbroederings van het Geheim Leger
CVP	Christelijke Volkspartij
GL / AS	Geheim Leger / Armée Secrète
GP	Gewapende Partizanen
JBJ	Jeunesse Belge-Belgische Jeugd
KMS	Koninklijke Militaire School
KVV	Katholieke Vlaamse Volkspartij
NBOS	Nederlandse Bond van Oud-Strijders en Draggers van het Mobilisatiekruis
NKB	Nationale Koninklijke Beweging
NSB	Nationale Strijdersbond
NOSB	Nationale Oud-Strijdersbond
OF	Onafhankelijkheidsfront
PVV	Partij voor Vrijheid en Vooruitgang
KP(B)	Kommunistische Partij (van België)
RPC	Raadgevend Patriottisch Comité
SASN	Stadsarchief Sint-Niklaas
SASK	Stedelijke Academie voor Schone Kunsten Sint-Niklaas
SMF	Sint-Maartensfonds
SP	Socialistische Partij
TAK	Taal Aktie Komitee
(K)UVGL	(Koninklijke) Unie der Verbroederings van het Geheim Leger
VGL	Verbroedering van het Geheim Leger
VLN	Veteranen Legioen Nederland
VMO	Vlaams Militanten Orde
VOS	Verbond der Vlaamse Oud-strijders
VNV	Vlaams Nationaal Verbond
VU	Volksunie

1. Inleiding

1.1. Verkenning

Wie tijdens een wandeling in het Waasland halt houdt op de hoek van de Schoonhoudtstraat en de Donkerstraat te Belsele, botst op een relict uit het oorlogsverleden van de streek. Op een klein perceel in eigendom van de stad Sint-Niklaas is ruimte gemaakt voor het monument van het Geheim Leger. We schrijven van en niet voor, gezien het monument daar geplaatst werd in opdracht van de Verbroedering van het Geheim Leger¹ ter ere van de verzetsstrijders die in de nabije omgeving van het monument om het leven kwamen bij een noodlottig treffen met enkele Duitse soldaten. In de vroege ochtend van 5 september 1944 vonden acht leden van het Geheim Leger hier de dood. Wat later op de dag kwam nog een lid van de verzetsbeweging om het leven. Op het monument staan de namen opgelijst van alle leden van de Geheim Leger-sector te Sint-Niklaas die omkwamen tijdens de Tweede Wereldoorlog, in de omgeving van de stad of in afzondering in concentratiekampen.

Het monument is niet zo bekend in de stad Sint-Niklaas, net zomin als de Verbroedering van het Geheim Leger dat is. Nochtans werd deze vereniging pas ontbonden in 2006. Sinds de oprichting, die vermoedelijk plaatsvond in oktober of november 1944, hebben de leden van de Verbroedering zonder onderbreking jaarlijks een herdenkingsplechtigheid georganiseerd voor de overleden verzetslieden van de beweging. Dit hield een tocht in doorheen de stad, langs alle oorlogsmonumenten. Ook vandaag wordt deze optocht nog georganiseerd, zoals we zelf mochten meemaken tijdens de zomer van 2016. (Het contrast met de vroegere optochten kon vermoedelijk niet groter). Gezien de betrokken leden allen overleden zijn, wordt de optocht vandaag georganiseerd door het lokaal comité² voor de vaderlandslievende verenigingen in de stad.

Het Geheim Leger was niet de enige verzetsbeweging die actief was in Sint-Niklaas en omstreken ten tijde van de bezetting. Ook andere verzetsbewegingen ontplooiden activiteiten in de stad. De drie voornaamste verzetsgroeperingen waren het Geheim Leger, het Onafhankelijkheidsfront en de Nationale Koninklijke Beweging. Toch moeten we vaststellen dat het verzet in de lokale herinnering amper plaats heeft gekregen. De jaarlijkse Vredesfeesten zijn bekend tot ver buiten de stad, maar de jaarlijkse optocht langs de oorlogsmonumenten in de stad trekt heel wat minder aandacht.

Die specifieke, beperkte ruimte die het verzet in de publieke herinnering in Vlaanderen inneemt werd enkele jaren geleden nog geproblematiseerd door Koen Aerts en Bruno De

¹ Voor de vlotte leesbaarheid van de tekst wordt voortaan met 'de Verbroedering' specifiek bedoeld op de Verbroedering van het Geheim Leger, afdeling Sint-Niklaas, tenzij anders wordt aangegeven in de tekst.

² Het Koninklijk Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen (KACPG) te Sint-Niklaas.

Wever in *Het verzet in de publieke herinnering in Vlaanderen*.³ In dit artikel schuiven zij drie factoren naar voren die mede kunnen verklaren waarom het verzet er niet in geslaagd is zijn plaats in de publieke herinnering af te dwingen in Vlaanderen. Een eerste reden die zij hiervoor onderscheiden is de interne verdeeldheid van het verzet. De verschillende verzetsbewegingen werden gekenmerkt door verschillende breuklijnen: links verzet versus rechts verzet, voor de terugkeer van de koning of tegen, etc. Daardoor kwam het verzet al verzwakt aan de startmeet. Een tweede factor wordt aangehaald is het succes van de incivieke herinnering en een derde factor wijst in de richting van de overheid.

Gelet op de geringe bekendheid van het Sint-Niklase verzetsverleden, en met het artikel van Aerts en De Wever in het achterhoofd, willen we ons in dit onderzoek richten op het functioneren van de Verbroedering van het Geheim Leger Schuiloord Kalkoen als herinneringsgemeenschap in Sint-Niklaas. Alvorens dit verder te concretiseren in een bruikbare probleemstelling, geven we eerst een beknopt overzicht van het wetenschappelijk onderzoek in dit specifieke domein.

1.2. Status quaestionis

1.2.1. Het verzet in de publieke herinnering in Vlaanderen.

Koen Aerts en Bruno De Wever zijn niet de eersten die zich inlieten met de problematiek omtrent het verzet en de publieke herinnering. Ook historicus Pieter Lagrou leverde op het gebied van de herinneringsopbouw in België baanbrekend werk. Met zijn boek, *The legacy of Nazi Occupation: Patriotic Memory and National Recovery in Western Europe, 1945-1965*, verruimt hij zijn blik tot de Europese context en vergelijkt hij hoe België, Frankrijk en Nederland elk op hun eigen manier met het oorlogsverleden omgingen. De bezettingsjaren constitueerden volgens hem een trauma waardoor deze landen op zoek moesten gaan naar manieren om dit trauma te verwerken. Hij bekijkt hierbij niet alleen de rol van de staat in de omgang met de oorlogsherinnering, maar ook de impact op drie verschillende sociale groepen: de verzetsveteranen, de verplicht tewerkgestelden en de slachtoffers van vervolging om politieke of raciale redenen. Hij vertrekt ook van de hypothese dat elk van deze groepen sterker verenigd wordt door het gedeelde oorlogsverleden dan door de landsgrenzen. Zijn focus ligt daarbij op de eerste decennia na de oorlog. Zijn onderzoek naar de opbouw van de nationale oorlogsherinnering beslaat dus niet de jaren zeventig, een periode waarin deze nationale herinnering begint af te brokkelen. De bronnen die Lagrou gebruikt, hebben voornamelijk een officieel karakter. Het betreft dus overheidsarchieven, juridische statuten, parlementaire debatten, etc. Hiermee wil hij zijn onderzoek gescheiden houden van de persoonlijke, individuele herinneringsconstructie.⁴

³ Koen Aerts en Bruno De Wever, "Het verzet in de publieke herinnering in Vlaanderen," *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 42, nr. 2-3 (2012): pp. 104-106.

⁴ Lagrou, *The legacy of Nazi occupation*, pp. 2-4, 6, 16-17.

Ook Martin Conway legde zich in zijn onderzoek toe op de eerste periode na de oorlog. In *The Sorrows of Belgium. Liberation and Political Reconstruction, 1944-1947* richt hij zich op een nog kortere tijdsperiode dan Lagrou door zich helemaal te concentreren op die eerste drie jaren na de bevrijding. Hij vertrekt vanuit de zoektocht naar een verklaring voor de snelle restauratie van de vooroorlogse politieke en sociale organisatie in België. Terzelfdertijd is hij ervan overtuigd dat in deze periode ook de zaadjes werden gelegd die zullen leiden tot de ontrafeling van de Belgische staat. In zijn werk richt hij zich niet enkel op de positie van het verzet van 1944 tot 1947, maar zijn werk is hier relevant omdat hij meer kadering geeft bij de context die in de jaren na de bevrijding ontstaat. Een context waarbinnen er eigenlijk weinig plaats is voor het verzet om zich op de kaart te zetten en zo de publieke herinnering in Vlaanderen sterker te beïnvloeden. Hij toont hoe het verzet al snel aan de kant geschoven werd.⁵

Meer recent werkten Bruno Benvindo en Evert Peeters verder op dit thema in hun werk *Scherven van de oorlog. De strijd om de herinnering aan WOII*. In tegenstelling tot Lagrou en Conway beperken zij zich niet tot de eerste periode na de oorlog. Hun tijdsperiode sterkt zich uit de huidige context. Ze richten zich op de strijd tussen de verschillende herinneringsgemeenschappen en focussen hierbij op vier herdenkingsplaatsen m.b.t. de Tweede Wereldoorlog: de Congreskolom, het fort van Breendonk, de Kazerne Dossin en de IJzertoren. Ze stellen dat de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog een collectieve herinnering aangelegenheid was, maar geen unanieme. In het versnipperde herinneringslandschap was het succes of falen van de eigen herinnering onder meer verbonden met de manier waarop groepen zich konden inschakelen in de bestaande herinneringskaders.⁶

Marnix Beyens casestudy over verzetshelden in de de Wilselse herinneringspolitiek concentreert zich dan weer op één van de mogelijke manieren waarop men zich in de publieke ruimte kan manifesteren: het gebruik van straatnamen. De aanzetten die hij geeft voor een mogelijk falen of succes van een collectieve herinnering zijn ook gericht op de inbedding in een bredere en dynamische herinneringscultuur.⁷

Onderzoek naar de verzetsgeschiedenis op zich is niet nieuw. Aan de Universiteit van Gent, en andere Vlaamse universiteiten, verschenen voornamelijk sinds de jaren negentig een tientallen verzetsstudies over lokale cases, waarbij de focus in het merendeel van de gevallen op de bezettingsperiode ligt.⁸ We plukken er hier één relevante studie uit. In zijn onderzoek naar het Gents Onafhankelijkheidsfront (OF), *Het Gentse Onafhankelijkheidsfront in de naoorlogse jaren. "Une victoire sans lendemain?",* richt Jan Naert zich op de

⁵ Conway, *The sorrows*, pp. 2-3

⁶ Benvindo en Peeters, "Inleiding. Scherven van de oorlog," pp. 8-9.

⁷ Marnix Beyen, "Alleen nog maar een straatnaam? Verzetshelden in de Wilselse herinneringspolitiek," *Tijdschrift. Heemkunde en lokaal-erfgoedpraktijk in Vlaanderen* 2, nr. 1 (2012): pp. 30-35.

⁸ Aerts en De Wever, "Het verzet in de publieke herinnering," pp. 79-80.

positionering van deze voormalige verzetsgroep in de samenleving. Hij zoekt naar de verhouding tussen het Gentse Onafhankelijkheidsfront en het spanningsveld van restauratie en vernieuwing in de eerste naoorlogse jaren in België. Hierbij focust hij voornamelijk op het politieke gewicht van de beweging. Hij komt tot de conclusie dat de Gentse OF ingepast moet worden in een breder maatschappelijk verzet met een inherente tendens tot maatschappelijke en politieke vernieuwing, waaronder het overstijgen van de verzuiling, het zich onttrekken aan de macht van de katholieke kerk in Vlaanderen en – bij een deel van de beweging – ook een streven naar Vlaamse ontvoogding. Het Gentse OF werd na de oorlog door enkele protagonisten ook beschouwd als een middel tot maatschappelijke verandering. Eens de structuur wegviel, hebben zij elk op hun eigen manier de strijd verder gezet via andere initiatieven.⁹

1.2.1. Het Geheim Leger te Sint-Niklaas

Het onderzoek naar de geschiedenis van het Geheim Leger te Sint-Niklaas is pas tijdens de jaren negentig voor het eerst diepgaand gevoerd. Voordien kwam het louter sporadisch aan bod in andere werken.¹⁰

In 1965 kwam het voor het eerst aan bod in een onderzoek aan de Koninklijke Militaire School. De studenten aan deze instellingen onderzochten de geschiedenis van het Geheim Leger (GL) voor het eerst sectorgewijs. Respectievelijk Yvan Chalet, Noël Cerfont, Walter Struys, Henri Laroy en Roland Lecocq maakten een studie over Zone I, II, III, IV en V van het Geheim Leger. In *L'Armée Secrète: historique de la Zone III* beschrijft Struys de geschiedenis van de GL-Zone waartoe ook Sector 20 van Sint-Niklaas behoorde. De informatie over de kern te Sint-Niklaas beperkt zich echter tot een korte beschrijving van het ontstaan en een vermelding van Schuiloord De Leeuwrik. Schuiloord Kalkoen wordt nagenoeg niet besproken wegens het ontbreken van geschikt bronnenmateriaal.¹¹

In 1981 verscheen *Dagboek van een weerstander. Kroniek van de oorlogsjaren in het Waasland*, een uitgave van de Culturele Centrale van het ABVV te Sint-Niklaas. Hierin worden de dagboeknotities van de Sint-Niklase politiecommissaris Adolphe Cryns samengevat. We vermelden dit hier omdat Cryns tijdens de bezetting aangesloten was bij verschillende verzetsorganisaties in de stad, waaronder het Geheim Leger. In deze uitgave zijn dan ook een aantal verwijzingen naar de activiteiten van het Geheim Leger te Sint-Niklaas te vinden.¹²

⁹ Jan Naert, "Het Gentse Onafhankelijkheidsfront in de naoorlogse jaren. "Une victoire sans lendemain?" (masterproef, Universiteit Gent, 2012), pp. 232-237.

¹⁰ De algemene geschiedkundige werken over het Geheim Leger komen later in het onderzoek aan bod. Om herhalingen te vermijden, worden ze hier nog niet aangehaald.

¹¹ Struys, "L'Armée Secrète," p. 71, 165, 288.

¹² *Dagboek van een weerstander. Kroniek van de oorlogsjaren in het Waasland* (Sint-Niklaas: ABVV-Culturele Centrale, 1981), pp. 28-33.

De brochures van het stadsarchief van Sint-Niklaas over de situatie te Sint-Niklaas tijdens de bezetting, die in de loop van de jaren negentig verschenen in het kader van het onderzoeksproject *Oorlog in de stad*, geven ook enkele aanzetten voor het ontstaan en de activiteiten van de verschillende verzetsbewegingen in de stad.¹³

Het is echter wachten tot 1995 alvorens iemand zich specifiek toelegde op de geschiedenis van het Geheim Leger te Sint-Niklaas. Bart Van Mele, een student aan de Koninklijke Militaire School, maakte op aansturen van prof. em. Jean-Léon Charles een synthese over het verzet in de streek van Sint-Niklaas. Zijn focus ligt hierbij voornamelijk op het ontstaan, de ontwikkeling en de activiteiten van het Geheim Leger tijdens de Tweede Wereldoorlog.¹⁴ De naoorlogse periode is nog niet onder de loep genomen. Daar ligt dus nog ruimte voor verder onderzoek.

1.3. Onderzoeksvraag

Gezien het werk dat Bart Van Mele reeds verrichte over de geschiedenis van het Geheim Leger te Sint-Niklaas tijdens de oorlog, lijkt het ons in het kader van een logische onderzoekscontinuïteit aangewezen om voor het eigen onderzoek de focus te leggen op de naoorlogse periode.

In het literatuuroverzicht hebben we kunnen vaststellen dat het meeste onderzoek naar het verzet in de publieke herinnering in Vlaanderen zich richt op de eerste decennia na de oorlog. De meest interessante optie lijkt ons dan ook om de focus in het eigen onderzoek te leggen op de latere periodes, namelijk de jaren zeventig tot het heden.

We komen tot de volgende onderzoeksvraag: Op welke manier droeg de Verbroedering van het Geheim Leger haar specifieke kijk op het oorlogsverleden uit in de stad?

We willen dus het functioneren van de Verbroedering als herinneringsgemeenschap bestuderen. Onze hypothese is dat de Verbroedering te Sint-Niklaas de reeds beschreven gebeurtenissen te Belsele op 5 september 1944 gebruikte om een plaats voor zichzelf in de stad op te eisen. Het is rond deze gebeurtenis dat de Verbroedering zich namelijk zal organiseren om het oorlogsverleden levendig te houden. We bekijken dus enkel de omgang met het oorlogsverleden van de leden van deze Verbroedering. Dit is dus niet de gehele verzetsgemeenschap, noch heel het verzet te Sint-Niklaas. Ook houden we hier geen

¹³ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1940*, p. 5.

¹⁴ Bart Van Mele, "De streek van Sint-Niklaas," p. 1.

rekening met de herinnering van voormalige verzetsstrijders die zich buiten deze Verbroedering hielden, al dan niet uit eigen keuze.

Wel hopen we dat onze casestudy kan leiden tot een beter begrip van de factoren die geleid hebben tot de beperkte plaats die het verzet inneemt in de publieke herinnering in Vlaanderen.

Wat het tijdsgebonden aspect betreft richten we ons op de periode van 1969 tot 2006. Voor de periode tussen de bevrijding en de jaren zeventig is zeer weinig archiefmateriaal beschikbaar. Ook binnen het kader van de haalbaarheid van het onderzoek hebben we ervoor geopteerd om ons tot deze periode te beperken. moet het onderzoek haalbaar blijven.

We zijn er ons sterk van bewust dat we door de aard van onze bronnen en ons opzet een andere aanpak voeren dan Lagrou. Ons werk baseert zich namelijk sterk op persoonlijke documenten, egodocumenten, e.d. We gebruiken de archieven van twee voormalige voorzitters van de Verbroedering van het Geheim Leger: Hector Hulstaert, voorzitter van 1970 tot 1982 en Vincent Foubert, voorzitter van 1983 tot de ontbinding van de Verbroedering in 2006. Daarnaast halen we ook veel waardevolle informatie uit het herinneringswerk van Joseph Derboven. Dit biedt ons een waardevol beeld op de manier waarop verzetsleden met de oorlogsherinnering omgaan. Zolang we ons ervan bewust zijn dat de documenten sterk gekleurd zijn, lijkt dit geen probleem te vormen, maar eerder een verrijking van ons onderzoek. De specifieke bronnenproblematieken die aan deze bronnen gerelateerd zijn bespreken we hieronder meer in detail.

In het volgende onderdeel werken we onze probleemstelling meer uit in detail.

1.4. Methodologie

Om onze probleemstelling te operationaliseren, analyseren we elke periode volgens dezelfde vier onderzoeksassen. Deze assen zijn de interne organisatie (1), de externe initiatieven van de Verbroedering (2), de concrete invullen en discoursen op de plechtigheid te Belsele (3) en de houding van de Verbroedering tegenover maatschappelijke veranderingen (4).

De interne organisatie heeft betrekking op zowel het bestuur van de Verbroedering als de leden zelf. We zijn hierbij vooral geïnteresseerd in de relaties die de Verbroedering onderhoudt in de stedelijke en eventueel bovenlokale, context. Daarbij bekijken we steeds de verhouding van het stadsbestuur. We vermoeden dat de relaties met de lokale politieke klasse mee het speelveld van de Verbroedering in de stad bepalen. Ook de verhoudingen met de andere verzetsbewegingen in de stad vallen onder deze as. We beperken ons hierbij niet tot de verhouding met de NKB en het OF, maar houden zicht op het breder kader van de vaderlandslievende verenigingen in de stad. We bekijken dus de positie die de Verbroedering inneemt in het lokaal Patriottisch Comité. Daarnaast valt onder deze as ook de verhouding met de provinciale en nationale koepelorganisaties van het Geheim Leger.

Een tweede as heeft betrekking op de externe initiatieven die de Verbroedering in de samenleving organiseert. Het gaat hierbij over concrete acties en manifestaties die de zichtbaarheid van de Verbroedering in de stad bevorderen. Dit heeft dus betrekking op alle activiteiten die de zichtbaarheid van de Verbroedering in de stad versterken. Het kan hierbij dus ook gaan om geschiedkundige projecten. De plechtigheid te Belsele valt hier echter niet onder. Deze plechtigheid neemt zo'n centrale rol in in de werking van de Verbroedering dat ze een aparte as vormt.

Zo zijn we automatisch bij de derde as aanbeland: de plechtigheid te Belsele. Deze jaarlijkse herdenkingsplechtigheid evolueert doorheen de jaren. We bekijken daarbij wie het publiek is die naar deze herdenkingen komt. Ook het verloop van de plechtigheden komt aan bod. Daarnaast wordt aandacht besteed aan het discours dat hier gevoerd wordt. Dit heeft dus betrekking op de inhoud van de boodschap die men via deze plechtigheden tracht over te brengen. Ook bekijken we hierbij welke aspecten van het oorlogsverleden de nadruk krijgen. Hiervoor baseren we ons voornamelijk op de speeches van de voorzitter van de Verbroedering tijdens de plechtigheid.

Een vierde en laatste as betreft de omgang van de Verbroedering met maatschappelijke verandering. Om het opzet enigszins realistisch te houden beperken we ons hierbij voornamelijk tot de reacties van de Verbroedering op enkele zaken die raken aan de kern van de werking. Het gaat hierbij onder meer over de staatshervormingen die doorheen de jaren worden doorgevoerd. Deze raken aan de eenheid van de natie, een belangrijk element voor de Verbroedering als vaderlandslievende vereniging. Ook de evoluties in het amnestiedebat komen hierbij aan bod. Daarnaast is er per periode gekozen om enkele andere, thematieken te belichten die van belang zijn in dat tijds kader.

1.5. Structuur en opbouw

In de eerste twee hoofdstukken van het werk gaan we in op de wortels van de Verbroedering als herinneringsgemeenschap. De historische context waarbinnen de lokale verzetsgroepering en de later de Verbroedering zijn ontstaan heeft immers invloed op het latere functioneren van deze vereniging. De gebeurtenissen tijdens en na de bezetting en de eerste naoorlogse jaren zijn van cruciaal belang om de activiteit van de Verbroedering in de latere tijdsperiodes te kunnen kaderen. De verhoudingen met de andere verzetsverenigingen en het Patriottisch Comité worden tijdens deze periode voor een eerste maal bepaald. Tevens kiest de Verbroedering in deze periode op welke manier ze zich wil manifesteren in de stad. De keuzes die dan gemaakt worden, hebben hun weerslag op het latere verloop van de Verbroedering. We bespreken het ontstaan en de ontwikkeling van de verzetsbewegingen in Sint-Niklaas tijdens de bezetting beknopt in een eerste hoofdstuk. Hierbij baseren we ons voornamelijk op secundaire literatuur. In het tweede hoofdstuk, dat de situatie in Sint-Niklaas bespreekt na de bevrijding, en uitlopers heeft tot in de eerste naoorlogse jaren, wordt meer eigen, origineel onderzoekswerk opgenomen.

Eens we de historische wortels van de Verbroedering hebben geïdentificeerd, komen we bij ons eigenlijke onderzoek. In drie opeenvolgende hoofdstukken analyseren we de Verbroedering telkens volgens de vier assen die we hierboven hebben aangegeven. Een eerste periode loopt van 1969 tot 1982. Deze periode loopt gelijk met het voorzitterschap van Hector Hulstaert. Een tweede periode loopt van 1983, de start van het voorzitterschap van Vincent Foubert, tot 1993, de vooravond van de grootschalige herdenkingen ter ere van de vijftigste verjaardag van de bevrijding. Een derde periode loopt van het feestjaar 1994 tot aan de ontbinding van de Verbroedering in 2006. Hierbij dient te worden opgemerkt dat de activiteiten van de Verbroedering rond de eeuwwisseling al sterk zijn gereduceerd tot de absolute kern: de plechtigheid te Belsele. Het merendeel van onze analyse zal zich dan ook toeleggen op de periode van 1994 tot de eeuwwisseling.

In een besluit trachtten we vervolgens een antwoord te formuleren op onze onderzoeksvraag. We zullen bij de formulering van ons besluit werken op een chronologische manier, waarbij we elke tijdsperiode analyseren volgens de vier assen die we ook gebruiken tijdens het onderzoek zelf.

1.6. Bronnenbespreking

1.6.1. De archieven van Vincent Foubert en Hector Hulstaert

Het grootste deel van dit onderzoek is gebaseerd op het bronnenmateriaal uit de archieven van de laatste twee voormalige voorzitters van de Verbroedering, Hector Hulstaert en Vincent Foubert, respectievelijk voorzitter van 1970 tot 1983 en van 1983 tot aan de ontbinding van de Verbroedering van 2006. Het archief van Vincent Foubert werd door zijn zoon, voormalig burgemeester Jef Foubert, deels aan het stadsarchief van Sint-Niklaas geschonken, en deels overgemaakt aan de Stichting Geheim Leger te Brussel. De voor ons relevante documenten met betrekking op de werking van de lokale Verbroedering bevinden zich in het stadsarchief. Dit archief bevat documenten van de gehele periode van zijn voorzitterschap. Het betreft allereerst de werkzaamheden van de Verbroedering te Sint-Niklaas zelf: verslagen van bestuursvergaderingen en algemene vergaderingen, correspondentie met het stadsbestuur, de leden en sympathisanten, maar ook met buitenlandse sympathisanten.

Daarnaast zijn ook de documenten m.b.t. de werkzaamheden en voorbereidingen voor de plechtigheid te Belsele bewaard. Deze bevatten ook speeches van de voorzitter aan het monument en correspondentie met de genodigden.

Bovendien beslaat het archief ook enkele bescheiden i.v.m. het Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen te Sint-Niklaas, gezien er een nauwe samenwerking bestond met dit Comité waarvan Vincent ook gedurende jaren de functie van ondervoorzitter bekleedde.

Een volgende reeks bestanden bevat de verslagen van de vergaderingen van de provinciale en nationale koepelorganisaties van het Geheim Leger, alsook enkele exemplaren van de

respectievelijke ledenbladen, *De Schakel* en *Pygmalion*. Verder zitten er nog diverse bestanden in rond concrete acties van de Verbroedering.

Bij dezelfde schenking hoort ook het persoonlijk archief van Hector Hulstaert, door hem in bewaren gegeven aan Vincent Foubert. Dit bevat enkele originele documenten van de bezetting en de naoorlogse jaren, om vervolgens de sprong te maken naar de periode waarin Hulstaert de Verbroedering zelf leidde.

De archieven van Foubert en Hulstaert hebben een specifiek karakter en roepen daarom ook enkele vragen op. Beide mannen waren voorzitter van de Verbroedering, dus kan de vraag gesteld worden naar de mogelijkheden om het gedrag en de opinies van het bestuur van de Verbroederings door te trekken naar de basis. We krijgen een relatief breed beeld van de werking van de Verbroedering via de correspondentie en de verslagen van de bestuursvergaderingen, maar toch kunnen we de vraag stellen in hoeverre de leden van de Verbroedering op dezelfde lijn zat als het bestuur. De verslagen van de algemene vergadering geven hiervoor reeds een indicatie, maar zijn te beperkt om volledige zekerheid te bekomen. Bovendien werd de algemene vergadering zelden talrijk bijgewoond. Een deel van de Verbroederingsleden verdwijnen zo tussen de mazen van het net.

Een tweede element dat we in het achterhoofd moeten houden is de specifieke focus die uit dit archiefmateriaal naar boven komt. Bij controversiële gebeurtenissen, bieden deze documenten vaak een specifieke invalshoek op het verhaal, namelijk die van de herinneringsgemeenschap van voormalige weerstanders. Dit kan waardevol zijn, omdat het ons de mogelijkheid biedt om het verhaal vanuit de kant van de voormalige verzetsstrijders te schrijven, maar de nodige voorzichtigheid met betrekking tot feitelijk materiaal is wel geboden. We zijn ons hierbij sterk bewust van de persoonlijke en individuele verwerking van het oorlogsverleden door de samenstellers van het archief.

1.6.2. Het herinneringswerk van Joseph Derboven

Op 2 januari 1995 gaf Joseph Derboven een herinneringswerk uit in eigen beheer, bestaande uit twee boekdelen, over de historie tussen 1940 en 1944 van het Geheim Leger, zone III, Sector 20, schuiloord Kalkoen. Hierin vertelt hij aan de hand van verslagen en fotomateriaal, voornamelijk uit de periode van de bevrijding en de onmiddellijke nasleep daarvan, een geschiedenis van Schuiloord Kalkoen. Zelf was Derboven één van de vier overlevenden van het gevecht te Belsele op 5 september 1944 waarin acht leden van het Geheim Leger om het leven kwamen tijdens een onverwachte confrontatie met Duitse soldaten. Hij was regelmatig aanwezig op de herdenkingsplechtigheid te Belsele nadien. In 1998 schonk hij een exemplaar van zijn werk aan het Stadsarchief van Sint-Niklaas "... als blijvende herinnering." Het gevecht te Belsele en het monument ter ere van de gesneuvelde weerstanders vormen de focus van zijn werk. Anders dan in het archief van Hulstaert of Foubert komt hier slechts één versie van de feiten, één interpretatie tot uiting, die van Derboven zelf. Het biedt daarom een interessante aanvulling op de voorgaande archieven. Ook gezien de centrale positie van het gevecht te Belsele in de herinneringsgemeenschap

van verzetsstrijders te Sint-Niklaas, is dit werk van een dergelijke bevoorrechte getuige een waardevol onderzoeksobject om te onderzoeken hoe verzetsstrijders zelf omgaan met de oorlogsherinnering.

2. Sint-Niklaas tijdens de bezetting

2.1. Inleiding

De wortels van de Verbroedering te Sint-Niklaas zijn terug te vinden in de oorlogsgebeurtenissen in Sint-Niklaas en omgeving en de eerste jaren na de bevrijding. Deze gebeurtenissen lieten een blijvende stempel na op de Verbroedering en zijn noodzakelijke kennis om de latere rol, de werking en het discours van de Verbroedering van het Geheim Leger Zone III tijdens haar verdere bestaan te kunnen kaderen.

De meest in het oog springende gebeurtenis met traumatiseren karakter is zonder twijfel het gevecht te Belsele in de vroege ochtend van 5 september 1944. Toen lieten acht leden van het Geheim Leger het leven lieten tijdens een confrontatie met Duitse soldaten. Dit dramatisch incident zal de spil vormen van de lokale oorlogsherinnering van de Verbroedering. Bovendien zal de jaarlijkse herdenking hiervan de meest zichtbare manifestatie van de verzetsbeweging in de stad schragen. Deze jaarlijkse plechtigheid te Belsele vond ononderbroken plaats tot aan de ontbinding van de Verbroedering in 2006. Nadien zou deze taak aan het lokaal Patriottisch Comité worden overgedragen.

Het is niet de bedoeling de hele geschiedenis van de bezetting van Sint-Niklaas uit de doeken te doen. In dit eerste hoofdstuk ligt de focus op enkele essentiële gebeurtenissen die uitlopers kennen tot in de jaren zeventig tot tweeduizend, waar ons eigenlijke onderzoek zich op concentreert. We beperken ons daarom tot de politieke situatie in de stad, de vorming, ontwikkeling en activiteiten van de voornaamste verzetsgroeperingen. Uitgangspunt hierbij zijn voornamelijk de dagboeknotities van politiecommissaris Cryns, beknopt weergegeven in *Dagboek van een weerstander. Kroniek van de oorlogsjaren in het Waasland*, de uitstekende brochures *Oorlog in de stad* en andere artikels van archivaris Piet Van Bouchaute over het leven in Sint-Niklaas tijdens de bezetting en de studie van Bart Van Mele over de geschiedenis van het verzet te Sint-Niklaas.

In een tweede hoofdstuk wordt een overzicht geschetst van de situatie in de stad tijdens de eerste maanden en jaren na de bevrijding. We volgen het ontstaan van de Verbroedering van het Geheim Leger dat uit de schaduw van de clandestiniteit tracht te breken om haar plek in de stad op te eisen. Vervolgens onderzoeken we hoe de relaties met de andere verzetsbewegingen in de stad, met name de Nationale Koninklijke Beweging (NKB) en het Onafhankelijkheidsfront (OF) zich ontwikkelden. Nadien bekijken we ook welke verhouding er bestond met het stadsbestuur en of de verzetsgroepen zich tijdens de eerste naoorlogse gemeenteraadsverkiezingen op 24 november 1946 konden laten gelden. Tot slot trachten we het perspectief op de lokale Verbroedering te overstijgen en plaatsen we deze binnen de bovenlokale ontwikkeling van samenwerkingsverbanden van het Geheim Leger in de naoorlogse periode.

2.2. Het politieke leven in een bezette stad

2.2.1. De politieke situatie aan de vooravond van de bezetting

Sint-Niklaas werd na de gemeenteraadsverkiezingen van 1938 bestuurd door een coalitie van de Katholieke Vlaamse Volkspartij (KVV) en de Belgische Werkliedenpartij (BWP). Deze partijen bezaten respectievelijk elf en tien zetels in de gemeenteraad. De oppositie bestond uit de twee liberale gemeenteraadsleden.¹⁵ Het burgemeesterschap was in handen van katholiek politicus Hendrik Heyman. Hij werd bijgestaan door twee KVV-schepenen, Romain De Vidts en Jozef Van Royen, en twee BWP-schepenen, Jozef Vercauteren en Aloïs Symoens. BWP'er Alfons Pincé nam het voorzitter van de Commissie van Openbare Onderstand (COO) op zich.¹⁶

Op 5 februari volgde Emiel Van Haver, lid van de radicaal Vlaamsgezinde vleugel van de KVV, schepenen Van Royen op als schepenen van Openbare Werken na diens verkiezing tot volksvertegenwoordiger. Deze bestuurscoalitie zou Sint-Niklaas besturen aan de vooravond van de oorlogsverrichtingen.¹⁷

Voor de ordehandhaving kon men rekenen op politiecommissaris Adolphe Cryns. Cryns was aangesteld in het voorjaar van 1939 en legde de eed af op 19 juli 1939. In augustus werd Cryns echter al gemobiliseerd voor het Belgisch leger. Een tussenkomst van burgemeester Heymans zorgde er echter voor dat de politiecommissaris al in september kon terugkeren naar Sint-Niklaas.¹⁸

De aanval van het Duitse leger op 10 mei 1940 en de daaropvolgende snelle opmars van de Duitse troepen veroorzaakte heel wat zenuwachtigheid in de stad. De oproep van de regering aan de niet-gemobiliseerde jonge mannen om zich naar Frankrijk te evacueren om daar de Belgische strijdkrachten te vervoegen, werd ook te Sint-Niklaas verspreid en opgevolgd. Ook verschillende andere stadsbewoners sloegen op de vlucht. Bijna het voltallige schepencollege trok naar Frankrijk. Schepenen Symoens verliet als eerste de stad op 14 mei. De volgende dagen vertrokken schepenen De Vidts, schepenen Vercauteren en burgemeester Heyman. Ook Alfons Pincé verliet de stad. Emiel Van Haver, het enige overblijvende lid van het schepencollege, trad vanaf 17 mei 1940 op als waarnemend burgemeester.¹⁹

De stad werd in die meidagen ook getroffen door diverse vliegtuigbombardementen. Op 10 mei viel de eerste bom, zonder dodelijke slachtoffers. Op 12 mei vielen de eerste doden, bij een bombardement op de Antwerpse Steenweg en de Ankerstraat. 17 mei eiste de zwaarste

¹⁵ Mous, "Lokale politiek," p. 19.

¹⁶ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1940*, p. 12.

¹⁷ Marquenie, "Emiel Van Haver."

¹⁸ Van Bouchaute, "Politiecommissaris Adolphe Cryns," p.

¹⁹ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1940*, pp. 14-15.

tol. Bij een bombardementen op de Molendreef, de Dalstraat, de Gasmeterstraat, de Hofstraat en de Spoorweglaan vielen 85 dodelijke slachtoffers. Onder die slachtoffers bevonden zich 51 vluchtelingen uit de Nederlandse stad Breda. Zij waren enkele dagen eerder hun toevlucht komen zoeken in de stad en werden opgevangen in de schoolgebouwen.²⁰

2.2.2. Het stadsbestuur tijdens de bezetting

Op 20 mei 1940 trokken de eerste Duitse troepen door de stad. Een dag later startte de bezetting. De volgende dagen werd het schepencollege aangevuld door waarnemende schepenen D'Hanens, De Meyer, Thibaut van de KVV en Robbens van de BWP.²¹

De ploeg Van Haver diende sterk rekening te houden met het Duitse militaire bestuur. Op 31 mei 1940 werd België onder de vleugels van de *Militärverwaltung* geplaatst. In Sint-Niklaas zetelde de arrondissementale *Kreiskommandantur* in het herenhuis van textielbaron Edmond Meert in de Stationsstraat. *Kreiskommandant* Bosch had daar de leiding en volgde de activiteiten van burgemeester Van Haver nauw op.²²

Eind mei 1940 keerden commissaris Cryns en zijn adjunct Jules Lanoo, die enkele dagen voor de komst van de eerste Duitsers eveneens naar Frankrijk waren getrokken, terug naar de stad en namen hun taken weer op.²³

Ook de schepenen De Vidts en Vercauteren keerden terug en namen hun post weer in tijdens de gemeenteraad van 13 juni 1940. Dit zou echter van korte duur zijn. Wegens ambtsverlating werden Symoens en De Vidts geschorst in november. In december barstte het vooroorlogse bestuursakkoord en resulteerde dit in het ontslag van de laatste BWP-schepenen, Jozef Vercauteren, op 9 december 1940.²⁴

Hendrik Heyman keerde in augustus terug uit Frankrijk, maar woonde de gemeenteraden niet langer bij. Op 14 oktober bood hij zijn ontslag aan wegens persoonlijke redenen, hetgeen werd aanvaard.²⁵ Zijn opvolger, Emiel Van Haver, werd op 11 december 1940 benoemd tot burgemeester via een besluit van waarnemend Secretaris-generaal Adam van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Volksgezondheid.²⁶

²⁰ Van Bouchaute en De Meester, *Bezet & bevrijd*, p. 21; Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1940*, pp. 12-15.

²¹ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1940*, p. 17.

²² Van den Wijngaert et. al., *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, p. 49; Marquenie, "Emiel Van Haver."

²³ Van Bouchaute, "Politiecommissaris Adolphe Cryns," pp. 33, 36.

²⁴ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1940*, pp. 19, 23-24.

²⁵ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1940*, pp. 19, 22.

²⁶ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1940*, p. 24.

Het schepencollege diende dus opnieuw samengesteld te worden. Dit gebeurde tijdens de gemeenteraad van 23 januari 1941. Wegens de onthouding van de socialistische gemeenteraadsleden werden de katholieken Arthur De Meyer, René Blommaert en Guillaume D'Hanens verkozen. D'Hanens en Blommaert zouden echter tegenwerking krijgen van de Duitse bezetter. Zij bleven waarnemend schepen, net zoals Jozef Van der Vreken (VNV), die de vervanging van De Vidts waarnam.²⁷

Intussen schorste de *Militärverwaltung* in april 1941 de werking van de gemeenteraden op. De bevoegdheden vielen zo in handen van het schepencollege. Op 1 augustus 1941 werden door de Oberfeldkommandant drie schepen-commissarissen aangesteld buiten de gemeenteraad: Prosper Van Wiele, Edgard Morel en Frans Wymeersch, allen leden van de lokale afdeling van het VNV.²⁸ Ook Van Haver, die sinds 1940 lid was van het Verdinaso, sloot zich in februari 1941 aan bij het Vlaams Nationaal Verbond (VNV). Op die manier verzekerde hij zich van de steun van de Vlaams-nationalisten.²⁹

Van Wiele werd twee weken na zijn aanstelling al ontslagen en vervangen door Emiel Van den Broeck. Van den Broeck had echter te veel nevenactiviteiten, waardoor zijn bevoegdheden door burgemeester Van Haver zelf werden overgenomen. De kern van het schepencollege tot aan de bevrijding zou dan ook worden uitgemaakt door Van Haver, De Meyer, Morel en Wymeersch.³⁰

2.3. Het verzet te Sint-Niklaas

In januari 1942 had de verzetsactiviteit in Sint-Niklaas zich uitgekristalliseerd over verschillende bewegingen, namelijk het Geheim Leger (GL) onder Edmond Hoste, het Onafhankelijkheidsfront (OF) onder Alfons Metsers, de Nationale Koninklijke Beweging (NKB) onder Aloïs Goegebeur en de Partizanen onder Edmond Van Gent.³¹

Naast deze verzetsbewegingen waren er gedurende de bezetting ook inlichtingennetten actief in de stad, met name Alex-Tegal en later Luc-Marc. Deze inlichtingennetten waren sterk verweven met de leden van voornoemde verzetsbewegingen in de stad.³² Gezien deze netten buiten het bestek van dit onderzoek vallen, gaan we hier verder niet op in.

Het GL, de grootste verzetsgroep in de stad, het OF en de NKB traden tijdens en na de bevrijding prominent naar voren in de stad. In een beknopt overzicht wordt het ontstaan en

²⁷ Marquenie, "Emiel Van Haver."; Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1941*, p. 14.

²⁸ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1941*, pp. 18, 23.

²⁹ Van Bouchaute, "Politiecommissaris Adolphe Cryns," pp. 20-21.

³⁰ Berden, Nauts en Stoop, *Honderd jaar*, p. 66-67; Marquenie, "Emiel Van Haver."

³¹ *Dagboek van een weerstander*, p. 9.

³² Van Mele, "De streek van Sint-Niklaas," p. 33.

de ontwikkeling van deze verzetsgroepen te Sint-Niklaas geschetst. Gezien de eerste verzetskernen zich ontwikkelden vanuit de sluikpers, wordt hier tevens aandacht aan geschonken.

2.3.1. De ontwikkeling van de sluikpers

Al in oktober 1940 speelden Alfons Metsers, werkzaam als handelsdirecteur bij de firma *Edmond Meert*, zijn baas Marcel Meert en de industrieel Henri Pannier met de idee om een patriottisch uit te geven met de bedoeling de propaganda van de bezetter tegen te gaan. Ook politiecommissaris Adolphe Cryns werd hierbij betrokken. Vanaf eind 1940 zorgden zij voor de verspreiding van *De Kleine Belg*, een van oorsprong Gents studentenblad. Geleidelijk omvatte het blad meer lokaal nieuws. In 1941 begon de groep in Sint-Niklaas onafhankelijk van Gent te functioneren.³³

In juli 1942 volgde een tweede fase waarbij het blad een herstart doormaakte onder de naam *De Vrije Belg*. Hiervoor werden enkele nieuwe medewerkers aangetrokken, waaronder Jean Grisouille en Jean De Niel. Hun namen worden hier uitdrukkelijk vermeld omdat zij tevens lid waren van het Geheim Leger en na de oorlog een zichtbare rol zullen spelen in de stad als vertegenwoordigers van hun verzetsbeweging. Hiermee wil zeker niet de indruk gewekt worden dat de sluikpers in Sint-Niklaas voornamelijk in handen was van het Geheim Leger. Naarmate de bezetting vorderde en het aantal oplagen en medewerkers aan het blad toenam, kwam er een sterke verwevenheid tot stand met alle actieve weerstandsbewegingen in de stad. Zo werd in september 1943 tijdens de derde en laatste fase van het blad het hele lokale bestuur van het OF geïncorporeerd in de werkzaamheden, met figuren als Oscar Van Hoylandt en Richard Van Houcke. Deze derde fase volgde na een korte onderbreking ten gevolge van de arrestaties van enkele centrale medewerkers, waaronder de vermelde Jean Grisouille. Tot slot was ook de NKB sterk betrokken bij de distributie van de sluikblaadjes.³⁴

Het drukken en verspreiden van de sluikpers was dus één van de gelegenheden waar leden van verschillende Sint-Niklase verzetsbewegingen elkaar kruisten. De distributie van sluikbladen was echter niet de enige gemeenschappelijke activiteit. Ook sommige sabotagedaden werden gezamenlijk ondernomen en gecoördineerd.³⁵

Er heerste echter ook wat wrevel tussen de verschillende groepen. Op nationaal vlak worden ideologische verschillen vaak als een gedeeltelijke verklaring ingeroepen. Op lokaal vlak zien

³³ Van Bouchaute, "Politiecommissaris Adolphe Cryns," pp. 22-23.

³⁴ Historique du clandestin "De Kleine Belg" de St. Nicolas-Waas, 1949-1951 (SASN, schenking 2013/018, Dossiers bezetting 1940-1944, nr. 1 Sluikpers), p. 1; Historique du clandestin "De Vrije Belg" de St. Nicolas-Waas, 1949-1951 (SASN, schenking 2013/018, Dossiers bezetting 1940-1944, nr. 1 Sluikpers), pp. 1-8.

³⁵ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1942*, p. 39.

we dat persoonlijke factoren minstens een even belangrijke rol spelen. Het ontstaan van de Sint-Niklase afdelingen van het GL en het OF en de persoonlijke afkeer tussen de leiders van deze groeperingen, respectievelijk Edmond Hoste en Alfons Metsers, dienen daarbij als treffende illustratie.³⁶

2.3.2. De drie voornaamste verzetsbewegingen

2.3.2.1. Het Geheim Leger

2.3.2.1.1. De vorming van het Geheim Leger te Sint-Niklaas

In februari 1941 verzocht luitenant-generaal Lucien Van Puymbroeck Edmond Hoste een afdeling van het Belgisch ondergronds leger (LB-AB: Armée Belge) op te richten in het arrondissement Sint-Niklaas. Van Puymbroeck stond hiervoor in nauw overleg met de stichter van het Belgisch Legioen (BL-LB) commandant Glaser. Edmond Hoste, een reserveluitenant en tevens breigoedfabrikant woonachtig te Sint-Niklaas, aanvaardde de opdracht om verschillende onderafdelingen op te zetten. Hoste contacteerde verschillende notabelen en kennissen in de stad, waaronder politiecommissaris Adolphe Cryns.³⁷

Er was op dat ogenblik in Sint-Niklaas al een groepering actief, opgericht door advocaat Jean Van Hoorebeke en geleid door een zekere Maes. Onder impuls van de staf van Zone III, de overkoepelende structuur voor de provincies Oost- en West-Vlaanderen, zouden deze groepen samensmelten. Hoste werd aan het hoofd van deze sector geplaatst en voerde het bevel gedurende heel de bestaansperiode van het GL te Sint-Niklaas. Wanneer eind 1941 een zekere De Lannoye, bevelhebber van een reeds bestaande afdeling te Dendermonde, werd aangehouden, kwam ook deze kern onder het bevel van Hoste te staan.³⁸

Aanvankelijk vervulde ook Alfons Metsers in Sint-Niklaas een prominente rol bij de aanwervingen van nieuwe leden. Enkele diepgaande meningsverschillen tussen Hoste en Metsers veroorzaakten echter een splitsing in oktober 1941. Metsers scheurde zich vervolgens af van het AB en richtte zich op het OF.³⁹

Sector Sint-Niklaas zou eind 1941 uitgroeien tot een beweging in heel het Waasland met ongeveer 1200 leden. In mei 1944 was dit aantal zelfs meer dan verdubbeld tot 2800 leden. In Sint-Niklaas zelf waren op dat moment een 400-tal personen aangesloten bij de groepering. De sector maakte deel uit van de tien sectoren in Zone III (deze zone omvat Oost- en West-Vlaanderen) en werd Sector 20 genoemd. Naast drie bataljons – bataljon 82,

³⁶ *Dagboek van een weerstander*, p. 8.

³⁷ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1941*, p. 15.

³⁸ Derboven, *Belgische Geheim Leger Deel 1*, pp. 65-76.

³⁹ Derboven, *Belgische Geheim Leger Deel 1*, pp. 65-76.

83 en 84 – omvatte de sector ook twee schuiloorden of refuges, namelijk Schuiloord Noord/Kalkoen in de bossen bij Puivelde in Belsele, en Schuiloord Zuid/Leeuwerik in de bossen ten noorden van Waasmunster.⁴⁰

De manier waarop de aanwervingen gebeurden, was niet altijd even officieel en gebeurde volledig clandestien. Getuige hiervan is hoe ‘de Zeven’ in het verzet belandden. ‘De Zeven’ was een vriendengroep uit de KAJ, met onder meer Vincent Foubert en Emiel Meert, de zoon van de arrondissementscommissaris Maurice Meert, die tijdens de bezetting uit zijn functie werd ontheven. In een later interview getuigde Vincent Foubert hoe hij en zijn vrienden tijdens de bezetting allen aangeworven waren door de aalmoezenier van het Geheim Leger, E.H. De Waele. Met uitzondering van het lidmaatschap van Emiel, kwam Vincent er pas na de bevrijding achter dat ook zijn andere vrienden deel hadden uitgemaakt van het Geheim Leger.⁴¹ Het clandestiene karakter van het lidmaatschap en de acties van de verzetsleden werd natuurlijk ingesteld vanuit het oogpunt van de veiligheid van de verzetsorganisaties. Na de oorlog zal dit echter het grote struikelblok voor erkenning blijken en zelfs tot wantrouwen en miskenning zorgen bij een deel van de bevolking.

2.3.2.1.2. *De activiteiten van het Geheim Leger tijdens de oorlog*

In zijn studie over de rol van het Geheim Leger in Sint-Niklaas stelt Bart Van Mele dat de kracht van het verzet niet in spectaculaire acties te vinden was, maar wel in het psychologische effect op de bezetter en de bevolking. De acties van het verzet ondermijnden het moreel van de Duitse bezetter en gaven hoop aan de bevolking.⁴² Van Mele geeft een kernachtig overzicht van de activiteiten van het verzet. Hierna volgt een kort overzicht van de voornaamste verzetsactiviteiten, waarbij tevens de aandacht wordt gevestigd op enkele leden die in de verdere geschiedenis van de Verbroedering nog een prominente rol zullen spelen.

Het Geheim Leger te Sint-Niklaas was actief als sabotage-eenheid, voornamelijk vanwege de centrale positie van de stad op de verkeersas Gent-Antwerpen. Deze sabotageacties waren dan ook voornamelijk gericht op het verhinderen van transport en het blokkeren van de communicatielijnen. Men schroefde o.a. de treinrails los en bezaaide het wegdek met kraaienpoten om het militair vervoer te hinderen.⁴³

Daarnaast werkte het Geheim Leger en andere organisaties zoals het OF samen met de inlichtingennetten in de stad. Commissaris Cryns speelde hierbij een sleutelrol. Het aftappen van de telefoonlijnen van en naar de *KreisKommandantur* in de stad en verschillende andere

⁴⁰ Van Mele, “De streek van Sint-Niklaas,” pp. 24, 26-29.

⁴¹ Foubert, interview.

⁴² Van Mele, “De streek van Sint-Niklaas,” p. 82.

⁴³ Van Mele, “De streek van Sint-Niklaas,” pp. 42-43.

Duitse diensten was een actie waarbij ook Vincent Foubert betrokken was, als jonge werknemer bij de P.T.T.⁴⁴

Ook op administratief vlak was het Geheim Leger actief in de stad, namelijk bij de diensten van het stadhuis en op het Arbeidsambt. In januari 1941 werden Albert Cleyman en Hector Hulstaert werkzaam als bediende op het Arbeidsambt. Op eigen houtje hadden ze al enkele persoonlijke steekkaarten en dossiers laten verdwijnen van personen die in aanmerking kwamen voor verplichte tewerkstelling. Het ging hierbij bijvoorbeeld over vermoedelijke sluikhandelaren en smokkelaars. In datzelfde jaar werden ze door GL-lid Albert Vandereecken gecontacteerd met de vraag om aan te sluiten bij de groepering. De verzetsgroep trachtte te infiltreren in de diensten van het Arbeidsambt te Sint-Niklaas, gezien de centrale rol die de dienst vervulde bij het opsporen en doorgeven van potentiële werkkrachten voor de Duitse fabrieken. Een deel van het leidinggevende kader te Sint-Niklaas werkte gewillig mee om aan de Duitse wensen tegemoet te komen. Getuige hiervan is een werkingsverslag van de directeur van de dienst uit 1942 waarin de Sint-Niklase afdeling opschepte over het aantal werkkrachten dat ze had geleverd.⁴⁵ Na de invoering van de verplichte tewerkstelling in oktober 1942 werden de werkzaamheden van de verzetsleden op de dienst gevoelig opgedreven. Na een tip van Albert Cleyman over een op handen zijnd onderzoek door de *Geheime Feldpolizei* van Gent zochten de verzetsbewegingen hun toevlucht tot een radicale oplossing. Op 22 november 1942 wilde men een bomaanslag uitvoeren op het Arbeidsambt. De bomaanslag was een mooi voorbeeld van een sterk gecoördineerde actie van het OF en het GL, met Adolphe Cryns als centraal bemiddelend figuur. De actie was een succes. Het gehele fichestelsel van de Dienst Arbeidsbemiddeling werd vernietigd zonder dat er slachtoffers vielen. De restanten werden door Cryns en een aantal vertrouwelingen weggesmeten alvorens ze konden gerecupereerd worden.⁴⁶ De weerslag van deze actie was echter zeer groot. Naast een zware geldboete van 100.000 Belgische frank werden twaalf inwoners naar de gevangenis van Leuven afgevoerd als vergelding. Pas na diverse bemiddelingspogingen van oorlogsburgemeester Van Haver, arrondissementscommissaris Van Haelst en zelfs secretaris-generaal van het Ministerie van Economische Zaken Victor Leemans werden ze vrijgelaten in december 1942.⁴⁷

Het Geheim Leger hield zich daarnaast ook bezig met het opzetten van een systeem van rantsoeneringszegels voor de onderduikers. Dit gebeurde met medewerking van enkele bedienden op het stadhuis en de schepen van ravitaillering Arthur De Meyer.⁴⁸

⁴⁴ Van Mele, "De streek van Sint-Niklaas," p. 80; Foubert, interview.

⁴⁵ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1942*, pp. 29, 37.

⁴⁶ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1942*, p. 39.

⁴⁷ Van Bouchaute en De Meester, *Bezet & bevrijd*, pp. 29-31; Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1942*, p. 36.

⁴⁸ Van Mele, "De streek van Sint-Niklaas," p. 43-45.

Daarnaast werden ook hulplijnen opgezet voor neergestorte geallieerde piloten. Hierbij dient vermeld dat dit voornamelijk een onderneming was van de leden van het OF van Alfons Metsers. Metsers had een heel netwerk uitgebouwd van onderduikadressen en ontsnappingsroutes.⁴⁹

Een andere activiteit van het Geheim Leger, en het verzet in Sint-Niklaas in het algemeen, was het aanleggen van bezwarende dossiers over de collaborerende stadsgenoten met het oog op de bevrijding. Onder meer politiecommissaris Cryns hield zich met deze praktijk bezig.⁵⁰ Deze boekhouding van collaborateurs had zijn belang want de lijsten werden nog decennia lang zorgvuldig bewaard in verzetskringen.⁵¹

Gedurende het grootste deel van de bezetting zal het Geheim Leger dus relatief kleinschalige manoeuvres organiseren. De opgezette systemen om werkweigeraars te ondersteunen hadden wel een permanent karakter en een relatief groot bereik, maar de overige acties waren vrij versnipperd en vonden plaats op kleinere schaal. Het is wachten tot de aanloop naar de bevrijding alvorens het Geheim Leger op grotere schaal zal opereren.

2.3.2.2. Het Onafhankelijkheidsfront

In oktober 1941 verliet Alfons Metsers het Belgisch Legioen, de voorloper van het Geheim Leger, en vestigde hij een eigen kern van het Onafhankelijkheidsfront te Sint-Niklaas. Hierbij werden vooral medewerkers van de sluikpers betrokken.⁵²

Commissaris Cryns beschouwt de breuk tussen Metsers en Hoste als het gevolg van de botsing tussen twee zelfstandige en autoritaire karakters. Gezien het hem raadzaam leek de nieuwe groep van Metsers goed in het oog te houden, sloot hij zich aan bij die groep. Hij wilde graag het nodige zeggenschap behouden in een groep waar naar zijn mening toch enkele zware jongens in zaten.⁵³

Dezelfde drijfveren hadden Cryns ertoe aangezet zich te laten betrekken bij de sluikpers en het Belgisch Legioen van Hoste. Naast het verlangen iets te organiseren tegen de bezetter wilde hij vermijden dat er in de stad patriottische groeperingen buiten zijn controle actief waren. Cryns investeerde dan ook sterk in zijn relaties met de verschillende verzetsbewegingen. Op die manier werkte hij actief aan het behoud van zijn centrale positie in de stad en hield hij het overzicht op eventuele verzetsacties.

⁴⁹ Van Mele, "De streek van Sint-Niklaas," p. 43-45.

⁵⁰ Van Bouchaute en De Meester, *Bezet & bevrijd*, p. 29.

⁵¹ Van Mele, "De streek van Sint-Niklaas," p. 45.

⁵² *Dagboek van een weerstander*, p. 8.

⁵³ Adolphe Cryns, *Dagboeknotities deel 1941*, s.d. (SASN, schenking 2013/018, nr. 3), p. 65; Van Bouchaute, "Politiecommissaris Adolphe Cryns," p. 23.

2.3.2.3. De Nationale Koninklijke Beweging

De NKB-kern te Sint-Niklaas ontstond tijdens de tweede helft van het jaar 1941. De groep concentreerde zich tijdens die eerste periode rond Aloïs Goegebeur, Richard Van Britsom, José Daeleman, Jean Grisouille en Petrus Van Puymbroeck. De activiteiten waren niet beperkt tot Sint-Niklaas, maar strekten zich ook uit naar de naburige steden en gemeenten in het Waasland.⁵⁴

In april 1943 kreeg de groep een grote klap te verwerken toen een groot deel van de kernmedewerkers werd gearresteerd wegens hun werkzaamheden voor de inlichtingendienst Tegal. Richard Van Britsom en José Daeleman werden beiden ter dood veroordeeld in oktober 1943 door het *Feldgericht* te Brussel. Bij Daeleman werd deze straf omgezet in dwangarbeid. Richard Van Britsom werd echter gefusilleerd op 18 februari 1944 op de Nationale Schietbaan te Brussel.⁵⁵

Ook na deze tegenslag bleef de NKB te Sint-Niklaas actief. Het leidend kader werd onder meer gevormd door industrieel Leon Vermeire.⁵⁶

2.4. De bevrijding van de stad

2.4.1. De aanloop naar de bevrijding

In de nacht van 5 op 6 juni 1944 waren de geallieerde troepen er tijdens een gecoördineerde aanval op de Normandische kust in geslaagd een doorbraak in de Duitse frontlinie te forceren. Nieuws over deze gebeurtenis en de daaropvolgende verschuiving van de krijgsverrichtingen in de richting van de Belgische grens bereikte al snel de bevolking van Sint-Niklaas en de aanwezige Duitse bezettingsautoriteiten. Dit veroorzaakte toenemende spanningen tussen de Duitsers en de lokale verzetsgroeperingen. In navolging van het succes te Normandië had het verzet immers de opdracht gekregen om het aantal sabotagedaden gevoelig op te drijven en zo het transport voor de Duitse troepen zoveel mogelijk te hinderen. Nog diezelfde maand ontregelde het Onafhankelijkheidsfront de spoorweg tussen Antwerpen en Gent en werden diverse keren strooinagels op de autoweg tussen beide steden gestrooid door het Geheim Leger.⁵⁷

⁵⁴ Heyvaert, "Witte ridders," p. 160.

⁵⁵ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1943*, p. 21; Panis, "Nationale Koninklijke Beweging."

⁵⁶ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1944*, p. 29.

⁵⁷ *Dagboek van een weerstander*, pp. 24-26.

De tegenreactie in de weken daarop nam de vorm aan van grootschalige razzia's met de arrestatie van verschillende verdachten tot gevolg. Hierbij werden ook enkele leden van het Geheim Leger opgepakt en weggevoerd. Onder meer de jonge Willy Stevens zou nog lange tijd in de gedachten van zijn stadsgenoten blijven voortbestaan. De jonge student, woonachtig in de Wegvoeringsstraat in Sint-Niklaas en actief in de lokale scoutsgroep Sint-Joris, werd op 19 juli 1944 opgepakt door de *Geheime Feldpolizei*. Op nauwelijks enkele meters verder in de Wegvoeringsstraat zat nog een ander jong lid van het Geheim Leger ondergedoken, namelijk Vincent Foubert. Stevens was aangesloten bij het GL als verbindingsagent en werd gedeporteerd naar het concentratiekamp van Schandelah in Noord-Duitsland. Daar zou hij op 15 februari 1945 op 19-jarige leeftijd overlijden.⁵⁸

In augustus 1944 zorgde de steeds meer chaotische terugtocht van de Duitse troepen en hun bondgenoten voor nog meer onzekerheid. Ook de oorlogsburgemeester Emiel Van Haver, ongerust over de reacties bij de nakende bevrijding, bracht commissaris Cryns op de hoogte van zijn plannen om de stad te verlaten. Hoewel Cryns en Van Haver vaak van mening verschilden, onderhielden ze op persoonlijk vlak doorgaans een correcte relatie. Cryns kon Van Haver niet op andere gedachten brengen en nadat hij op 2 september voor de laatste maal de gemeenteraad had voorgezeten, verliet Van Haver de stad. Intussen maakte Cryns, in overleg met de vooroorlogse burgemeester Hendrik Heyman, arrondissementscommissaris Maurice Meert en de leiders van de verzetsbewegingen afspraken voor de ordehandhaving in de stad na de bevrijding. Op 5 augustus belegde hij een vergadering waarin werd beslist dat het GL het politiekorps zou versterken met 200 leden en de geallieerde troepen bijstaan waar nodig. De strategische plaatsen, zoals het station, de telefoon- en elektriciteitscentrale en de watertoren moesten beschermd worden tegen vernieling. De Weylerkazerne zou dienst doen als voorlopige gevangenis onder leiding van de NKB. Heyman, die sinds juni 1944 ondergedoken was op aanraden van Cryns, zou klaarstaan om zijn ambt terug op te nemen.⁵⁹

Zo belandde de stad nog enkele dagen in een warrige, explosieve situatie, met verzetsbewegingen die al in bevrijdingsstemming waren en enkele groepen aanwezige Duitsers, wiens gezag weliswaar taande, maar die nog steeds gewapend waren.⁶⁰

2.4.2. Het gevecht te Belsele

In de vroege ochtend van dinsdag 5 september 1944 vond een noodlottig treffen plaats in de omgeving van het Hof van Belsele, "Het Kasteeltje" genoemd. Daarbij lieten acht leden van

⁵⁸ Van Bouchaute en De Meester, *Bezet & bevrijd*, p. 39; Foubert, interview; Hanssens, "Nieuwe straatnamen."

⁵⁹ Van Bouchaute, "De bevrijding van Sint-Niklaas," pp. 107, 109; Van Bouchaute, "Politiecommissaris Adolphe Cryns," p. 20.

⁶⁰ Van Bouchaute, "De bevrijding van Sint-Niklaas," pp. 109-110.

het Geheim Leger het leven. Het zou de herinnering aan dit treffen zijn waarrond na de oorlog de herdenkingen van GL Sector 20, schuiloord Kalkoen werden gebouwd.⁶¹

Over de specifieke omstandigheden doen verschillende versies de ronde, ook binnen het verzet zelf. Het gebeuren werd dan ook niet door iedereen op dezelfde manier geëvalueerd. Wat vaststaat is dat een twaalfkoppige escouade zich van het hoofdkwartier van het GL te Waasmunster onder leiding van officier Willy De Cock naar het Hof van Belsele begaf. De groep bestond verder uit Emiel Taeymans, Aloïs Wysevelde, Nicolaas Moerloos, Petrus Antonius Janssens, Edgard Dullaert, Alfons Verniers, August Heyninck, Albert De Witte, Robert Piron, Joseph Derboven en Alfons De Taye. Enkel de laatste vier mannen zouden de opdracht overleven.⁶²

Uit de verslagen van de vier overlevenden blijkt dat het hoofdkwartier van het Schuiloord Kalkoen het bericht had gekregen vanuit "het Kasteeltje" dat de Duitsers zich daar wilden overgeven. Om 9u 's ochtends werd een team van twaalf gewapende vrijwilligers van het GL op pad gestuurd om deze zaak af te handelen. Toen zij het 'Kasteeltje' genaderd waren, aan de Grote Baan tussen Gent en Antwerpen, op de hoeken van de Kasteeldreef, de Vijverstraat en de Schoonhoudtstraat te Belsele, kregen ze van De Cock het bevel om hun posities in te nemen. Vervolgens zou men contact maken met de Duitsers van het Hof. Toen zij daartoe aanstalten maakten, kwamen er toevallig twee Duitse soldaten aangereden op de fiets. Deze waren gewapend en hadden niks te maken met de Duitsers van het Hof. Volgens de verslagen van de overlevenden trokken deze hun wapen, waarop Emiel Taeymans en Albert De Witte zelf snel naar deze Duitsers schoten. In de verwarring die volgde, begonnen ook de Duitsers van het Hof zich in de strijd te mengen. Er kwamen twee voertuigen uit de poort gereden, en men begon een omsingelingsbeweging van de GL-leden. In de gebeurtenissen die volgden, sneuvelden de Duitse fietsers en acht van de twaalf GL-vrijwilligers. Ook een landbouwer die in de buurt aan het werk was op zijn akker, Petrus Johannes Van Bossche, kwam om het leven door een Duitse kogel. De overlevenden kwamen pas tegen 16u-17u 's avonds terug aan op het hoofdkwartier te Waasmunster. enkelen waren op de terugtocht GL-estafette Jozef Smet tegengekomen en hadden hem ingelicht over het gebeuren. In het hoofdkwartier was naast Smet enkel commandant Van Hemelrijck van het Rode Kruis nog aanwezig, ook lid van het GL. De overlevenden waren zwaar aangeslagen, maar voornamelijk Joseph Derboven had het moeilijk. Hij verloor diverse keren het bewustzijn en zou naar eigen zeggen sindsdien last hebben van kaalheid.⁶³

Over de precieze toedracht van dit incident bestaat nog steeds heel wat onzekerheid. In een interview in 2007 geeft Vincent Foubert, voorzitter van de Verbroedering van 1983 tot 2006, toe dat er ernstige twijfel bestaat over wie als eerste geschoten heeft. Uit de verslagen van

⁶¹ Van Bouchaute en De Meester, *Bezet & bevrijd*, p. 40.

⁶² Van Bouchaute, "De bevrijding van Sint-Niklaas," pp. 112-113.

⁶³ Derboven, *Belgische Geheim Leger Deel 1*, pp. 82-92.

de overlevenden blijkt dan weer dat de GL-leden eerst geschoten hebben, nadat de Duitsers hun wapens trokken. In een ander interview geeft Omer Keymolen, voorzitter van de Verbroedering van 1964 tot 1969, een meer negatieve visie op de feiten. Hij weet het dodelijke treffen aan de ondoordachtheid van de GL-escouade.⁶⁴ Dit verschil in visie van beide gewezen voorzitters legden is merkwaardig, daar beiden gedurende hun voorzitterstermijn tijdens de plechtigheden geen kwaad woord over de GL-slachtoffers lieten vallen. Keymolen bleef na zijn aftreden als voorzitter niet langer nauw betrokken bij de werking van de Verbroedering. Dit houdt mogelijk verband met zijn strengere lezing van de gebeurtenissen.

Wat er uiteindelijk ook precies gebeurd is, doet geen afbreuk aan de impact die uitgaat van dit noodlottig incident. Het overlijden van de vrij jonge leden van het GL schokte de stad aan de vooravond van de bevrijding. Het was een duidelijk teken van het oorlogsleed dat de lokale afdeling van het Geheim Leger met zich meedroeg. Het bood daarom de ideale voedingsbodem voor een discours van heroïsme en martelaarschap wanneer de stad enkele dagen later bevrijd werd. Het zal dan ook voornamelijk rond deze gebeurtenis zijn dat de Verbroedering van het Geheim Leger na de oorlog zal mobiliseren. De gebeurtenis werd ook gebetonneerd in de werking van de Verbroedering via de jaarlijkse herdenkingsplechtigheid te Belsele.

Diezelfde dag kwam ook GL-lid Albert Bauwens (afkomstig van De Klinge) om het leven, a een conflict met vier Duitsers in de omgeving van de Hoogstraat te Sint-Niklaas.⁶⁵

In de dagen na het voorval raakten de gemoederen zowel aan Duitse zijde, als aan verzetszijde danig verhit. *Kreiskommandant* Bosch trachtte het gezag te behouden via een zeer streng uitgangsverbod op straffe van de dood. De verschillende verzetsbewegingen schonden echter zonder verwijl de meeste regels hiervan en uit het dagboek van Cryns leiden we af dat het voornamelijk aan hem toekwam om de brandjes te blussen.⁶⁶

Commandant Hoste en de GL-leiding maakten plannen om het Kommandanturgebouw in de Stationsstraat aan te vallen. Uiteindelijk kon Cryns hen overtuigen van het te hoge risico dat aan dergelijk plan verbonden was. De NKB had zich diezelfde dag geïnstalleerd in de trouwzaal van het stadhuis en was daar aanwervingen aan het doen, tot grote ergernis van de andere verzetsbewegingen. Ook daar zou Cryns op listige wijze een einde aan stellen. Het OF was nog een stap verder gegaan en was al bezig met het aanhouden van incivieken. Deze

⁶⁴ Foubert, interview; Keymolen, interview.

⁶⁵ Derboven, *Belgische Geheim Leger Deel 1*, pp. 68-69.

⁶⁶ *Dagboek van een weerstander*, pp. 31-33.

hadden ze voorlopig vastgezet in café *Belle Vue* op de Grote Markt. Toen de Duitsers dit te horen kregen, kon Cryns hen maar net op tijd verwittigen.⁶⁷

2.4.3. Sint-Niklaas wordt bevrijd

Op zaterdag 9 september rukten de Britse tanks vanuit Dendermonde op naar Sint-Niklaas. Via Tereken reden deze tanks en pantserwagens van het 44th Royal Tanks Regiment langs de Knaptandstraat en de Kokkelbeekstraat de Grote Markt op. Op de middag arriveerden de eerste Britse infanteristen van het 1/7th Queen's Royal Regiment in de stad. Zij stonden onder leiding van luitenant-kolonel W.D. Griffiths. De Britten bleven slechts een korte periode in de stad en werden op 12 september reeds afgelost door Poolse troepen van de Eerste Poolse Pantserdivisie. Deze stonden onder leiding van generaal Stanislaw Maczek en zij moesten de stad verder beveiligen en de resterende Duitsers in de bredere omgeving liquideren. Vanuit Sint-Niklaas zou de Eerste Poolse Pantserdivisie de volgende septemberdagen gebruiken om de omliggende steden en dorpen te bevrijden in Vlaanderen en Zeeland. Eerst Sint-Gillis, Stekene en De Klinge, en vervolgens ook de Nederlandse grenssteden Axel, Hulst en Terneuzen⁶⁸.

2.4.4. Sint-Niklaas in de nadagen van de bevrijding

Hoewel burgemeester Hendrik Heyman tijdens de bevrijding aanwezig was in de stad en zich direct naar het stadhuis begaf om de Britse, en later ook de Poolse bevrijders te ontvangen, hadden de burgerlijke autoriteiten heel wat moeite om de nodige controle te krijgen en het gezag over de stad opnieuw te installeren. Heymans positie stond niet meteen ter discussie, maar er waren ook andere figuren die op dit woelig moment hun gezag konden doen gelden, niet in het minst de leiders van de weerstandsbewegingen. Zij hadden ook op fysieke wijze een deel van de stad ingenomen. Het Onafhankelijkheidsfront was ingetrokken in het Volkshuis in de Vermorgenstraat, een locatie die gedurende de bezetting dienst had gedaan voor onder meer de activiteiten van de DeVlag. Het Geheim Leger had het voormalig lokaal van DeVlag in de Stationsstraat ingenomen en de NKB bezette enkele huizen in de Stationsstraat.⁶⁹

De verzetsbewegingen zochten in de voormalige lokalen van de Sint-Niklase afdelingen van onder meer het VNV ook naarstig naar ledenlijsten. Deze lijsten werden overgemaakt aan het gerecht na de bevrijding, maar er waren steeds kopieën van genomen. Het archief van Hector Hulstaert, voorzitter van de Verbodering van het Geheim Leger tussen 1970 en 1983 bevat lijsten van de VNV-leden te Sint-Niklaas. Ook in het herinneringswerk van Joseph Derboven werden de lijsten die hij nog in zijn bezit had integraal opgenomen in zijn werk. Het betreft ledenlijsten van het VNV te Sint-Niklaas, nationaalsocialistische aanwervingen, leden van de *Deutsche Polizei*, de bedienden van de tolbrigade te Stekene en de Rijkswacht

⁶⁷ Van Bouchaute, "De bevrijding van Sint-Niklaas," pp. 113-114.

⁶⁸ Van Bouchaute en De Meester, *Bezet & bevrijd*, p. 43.

⁶⁹ Van Bouchaute, "De bevrijding van Sint-Niklaas," p. 116.

aldaar. Ook de personen die door de Krijgsraad uit hun rechten werden ontzet zijn opgenomen in het werk met gedetailleerde biografische informatie, zoals hun toenmalig adres, geboortedatum, etc.⁷⁰ Kort na de bevrijding waren de weerstandsorganisaties ook actief bezig met het verspreiden bij het bredere publiek van deze gedetailleerde lijsten. De lijsten van de politieke gevangenen verdacht van medewerking met de bezetter in kazerne Weyler werden bijvoorbeeld te koop aangeboden ten voordele van de sociale kassen van de NKB en het OF.⁷¹

De continuïteit werd uiteindelijk opnieuw gevonden in de figuur van commissaris Cryns. Onder zijn leiding werd een comité van de weerstand opgericht. Daarin zetelden naast Cryns en adjunct Jules Lanoo afgevaardigden van het Geheim Leger, het Onafhankelijkheidsfront, de Gewapende Partizanen, de Nationale Koninklijke Beweging en de Rijkswacht. Opnieuw vinden we Cryns dus terug in een unieke en invloedrijke positie, middenin het informatie- en beslissingscircuit van de stad. Zijn ononderbroken gezag als vertegenwoordiger van de legitieme macht en contacten en lidmaatschap bij diverse weerstandsverenigingen zijn hierbij cruciaal en maken van Cryns één van de belangrijke spilfiguren in de Sint-Niklase machtsconstellatie van die tijd. Zijn legitimiteit leek ook te worden aanvaard door de andere gezagsdragers, zij het nu burgemeester Heyman of de leiders van de weerstand.⁷²

Het comité kende een voorlopig karakter. Het zou dagelijks vergaderen van 9u tot 12u op het kabinet van Cryns tot de rust in de stad was weergekeerd en de normale situatie kon worden hervat. Het was geenszins de bedoeling de weerstandsbewegingen permanent bij het bestuur te betrekken, ongeacht de aspiraties die in bepaalde milieus werden gekoesterd. Het comité diende meer om de acties van de weerstanders te stroomlijnen en bood ook een zekere controle erover. Essentieel was dat men het eens geraakte over een taakverdeling.⁷³

Het Geheim Leger zou zich voornamelijk bezighouden met militaire aangelegenheden en de Engelse eenheden bijstaan in het gewest. De NKB zou instaan voor de kazerne Weyler – hier werden de incivieken tijdelijk vastgehouden – en de bewaking van de gedetineerden aldaar. Het OF en de Partizanen zouden de politie bijstaan bij het aanhouden en overbrengen van gevangenen. Zonder aanwezigheid van een politieagent of rijkswachter mochten zij niet optreden.⁷⁴ Vermoedelijk werd deze laatste maatregel genomen na enkele uitpattingen die bij de bevrijding waren gebeurd, waarvan de verantwoordelijkheid naderhand voornamelijk bij de leden van het OF werd gelegd.⁷⁵

⁷⁰ Derboven, *Belgische Geheim Leger Deel 2*, pp. 502-611.

⁷¹ Derboven, *Belgische Geheim Leger Deel 2*, p. 524.

⁷² Van Bouchaute, "De bevrijding van Sint-Niklaas," p. 117.

⁷³ *Dagboek van een weerstander*, pp. 32-34.

⁷⁴ *Dagboek van een weerstander*, pp. 32-34.

⁷⁵ Foubert, interview.

Dat de weerstandsverenigingen desondanks een te duchten machtsfactor vormden, kan geïllustreerd worden aan de hand van een anekdote uit het dagboek van Cryns. Een verenigd front van verzetsleiders kwam in conflict met de cinema-uitbaters in Sint-Niklaas o.w.v. hun Duitse propaganda tijdens de oorlog. De NKB en het OF stelden elk de hervatting van hun activiteiten aan de kaak en eisten een deel van de winst op, alsook inspraak in de programmatie. Cryns en burgemeester Heyman stonden relatief machteloos tegenover een verenigd front van de NKB, het OF en het GL en moesten zich hierbij neerleggen.⁷⁶

Naast hun inzet bij de ordehandhaving werd het verzet ook betrokken bij het bestuur van het plaatselijke Nationaal Hulpcomité dat Winterhulp verving na de bevrijding. Willy Van Gerven (GL), Alfons Metsers (OF) en Leopold Waeghemans (NKB) zetelden hierin als afgevaardigden.⁷⁷

⁷⁶ *Dagboek van een weerstander*, p. 33.

⁷⁷ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1944*, p. 35.

3. Sint-Niklaas tijdens de naoorlogse jaren

3.1. Demobilisatie en plannen voor de toekomst

De toegenomen assertiviteit die het verzet te Sint-Niklaas kenmerkte in de aanloop naar de bevrijding kon men ook in de bredere Vlaamse en Belgische ruimte vaststellen. Dit botste na de bevrijding met de politieke realiteit. Sommige verzetsbewegingen hadden bredere politieke of maatschappelijke aspiraties, of werden hiervan verdacht. Zo was het Onafhankelijkheidsfront aan de basis niet altijd even ideologisch geïnspireerd, maar was de leiding ervan grotendeels overtuigd communistisch. Hetzelfde gold nog meer voor de Gewapende Partizanen. Een beweging die zich eerder aan de burgerlijk rechtse zijde situeerde, de NKB, werd eveneens verdacht zijn eigen agenda na te streven. Bij het Geheim Leger was dit minder het geval, gezien zij een minder duidelijk profiel hadden. De nationale leiding hiervan kon men eerder aan de burgerlijk rechtse zijde situeren, maar zij profileerden zich minder in dit politieke spectrum.⁷⁸

De Belgische regering in Londen had altijd een wantrouwige houding aangenomen tegenover de mogelijke bijbedoelingen van de weerstandsorganisaties. Zij zag in het naoorlogse bestel geen rol weggelegd voor het verzet. Na de bevrijding kwam daar nog een ander aspect bij. Ook het geallieerde bevel uitte haar voorbehoud tegen het voortbestaan van grote groepen gewapende burgers. De ontwapening van het Belgische verzet was dan ook één van de eerste kwesties die de Belgische regering op haar bord kreeg bij haar terugkeer naar België op 8 september. Gedurende twee maanden zal er een touwtrekken plaatsvinden tussen de verzetsgroepen en de regering. Er werden maatregelen getroffen om de toegang van voormalige verzetslieden tot het reguliere Belgische leger te vergemakkelijken. Nadat de opperbevelhebber van de geallieerden, generaal Eisenhower, begin oktober 1944 in een bericht hulde had gebracht aan het verzet, maar tegelijk ook had opgeroepen tot ontwapening, kondigde het Geheim Leger een week later als eerste de demobilisatie van haar eenheden aan. Hierna zullen ook de andere verzetsbewegingen spoedig volgen. Het OF bood veel weerstand en kon hiervoor ook op de steun van de Kommunistische Partij rekenen. Nadat op 25 november 1944 een grote betoging in de hoofdstad uit handen liep, was de maat voor de geallieerden vol. De demobilisatie van alle verzetstroepen werd definitief doorgedrukt.⁷⁹

De demobilisatie van Sector 20 van het Geheim Leger volgde het nationale verloop. Na de proclamatie van de demobilisatie op 10 oktober 1944 door generaal Pire, destijds bevelhebber van het Geheim Leger, zal die effectief ingaan op 15 oktober 1944. Het zal nog tot 1 november 1944 duren alvorens deze actie te Sint-Niklaas was afgerond. Dit was niet

⁷⁸ Van den Wijngaert et. al., *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, pp. 276-277

⁷⁹ Van den Wijngaert et. al., *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, pp. 275-278. Van de Vijver, Van Doorslaer en Verhoeyen, *Het verzet (2)*, pp. 106-107.

ongewoon. Eenheden die nog actief meewerkten met de geallieerden bij gevechtsoperaties zullen pas later gedemobiliseerd worden.⁸⁰ De demobilisatie betekende het einde van het Geheim Leger als gewapende verzetsgroep, maar het betekende niet het einde van de sociale verbanden tussen de leden.

Kort na de demobilisatie moet de Verbroedering van het Geheim Leger te Sint-Niklaas reeds zijn opgericht. Op 17 november 1944 vond namelijk een gezamenlijke ledenvergadering plaats in de Ankerstraat van het GL, de NKB en het OF.⁸¹ Elk van deze groeperingen bleef dus actief en richtte Verbroederings-, verbonden of soortgelijke verbanden op om hun toekomstige activiteiten in te kaderen. De precieze stichtingsdatum van de Verbroedering is onbekend. Dit zou tijdens de latere jaren enige ergernis opwekken bij de Verbroederingsleden.⁸² Mogelijks is het stichtingsdocument verloren gegaan of heeft men helemaal nagelaten dit officieel op schrift te stellen.

3.2. Het Geheim Leger treedt uit de schaduw

In de eerste dagen na de bevrijding manifesteerde het Geheim Leger zich op het stedelijke toneel. Zichtbaarheid en erkenning stonden daarbij bovenaan de agenda. De tijd van de clandestiniteit was voorbij. Voortaan zouden de weerstanders zich zoveel mogelijk in het straatbeeld trachten te doen gelden.

3.2.1. Het défilé

Op zondag 10 september 1944 hield het Geheim Leger een grootschalig défilé op de Grote Markt. Ongeveer 900 man van het bataljon te Sint-Niklaas defileerden voor commandant Hoste. Alle geledingen waren aanwezig: de verzetsstrijders, de verpleegsters en estafetten, alsook de aalmoezeniers van het Geheim Leger, o.a. E.H. Alfons Maes en E.H. Hubert De Waele. Burgemeester Hendrik Heyman en de schepenen schouwden de verzetstroepen vanop het stadhuis. De bedoeling van het Geheim Leger was om de omvang van hun groep te benadrukken in vergelijking met de andere weerstandersbewegingen.⁸³

3.2.2. De plechtige begrafenis van de weerstanders

⁸⁰ Derboven, *Belgische Geheim Leger Deel 1*, p. 25; "Na de bevrijding."

⁸¹ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1944*, p. 37.

⁸² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 30.10.2000.

⁸³ Derboven, *Belgische Geheim Leger Deel 1*, pp. 23, 344-354.

Gezien het gevecht te Belsele zo kort voor de bevrijding plaatsvond, hing deze gebeurtenis nog vers in het geheugen van de stadsgenoten. In de sfeer die heerste na de bevrijding, besliste het Sint-Niklase stadsbestuur om de gesneuvelde weerstanders van het Belseelse treffen een waardig afscheid te geven. Het nam de organisatie van een huldding en het herbegraven van de weerstanders op het erepark op de stedelijke begraafplaats Tereken voor zijn rekening. Op 18 september 1944 werden de lichamen opgegraven te Belsele waar ze destijds voorlopig te ruste waren gelegd. Vervolgens werden de kisten opgebaard in de rouwkapel aan het stadhuis. De bevolking en de burgerlijke en militaire overheden kregen die dag de kans de slachtoffers te groeten. Onder meer commandant Hoste van het GL kwam de lichamen groeten, maar ook de leiders van de andere verzetsbewegingen betuigden hun steun: Alfons Metsers van het OF en Jozef De Landtsheer, de bevelhebber van de NKB. Wegens de lange wachtrijen bleef de rouwkapel langer open dan voorzien.⁸⁴

Op 19 september vond de eigenlijke plechtige begrafenis plaats. In stoet werden de kisten van het stadhuis naar de hoofdkerk van Sint-Niklaas gedragen. Daar werden de kisten opgesteld voor de misviering, omzwachteld met de Belgische driekleur. Bij de kisten werd een erewacht gevormd door vertegenwoordigers van het GL, de NKB, het OF en leden van het aanwezige Poolse regiment in de stad. De pastoor-deken van Sint-Niklaas, E.H. Kannunik Vercruyssen, ging voor tijdens de viering. Niet alle gesneuvelden werden te Sint-Niklaas gevierd en begraven. Zes GL-leden die op 5 september 1944 omgekomen waren, zijnde Willy De Cock, Alfons Verniers, Nicolaas Moerloos, August Heyninck, Edgard Dullaert en Petrus Janssens, werden in de plechtigheid gehuldigd. De twee andere gesneuvelden, Emiel Taeymans en Aloïs Wysevelde, waren afkomstig van Stekene en werden in de parochiekerk van hun eigen gemeente gevierd. De gemeente Stekene zou om deze reden de komende jaren steeds nauw betrokken blijven bij de herdenking van de slachtoffers van Belsele.⁸⁵

De viering werd druk bijgewoond door de Sint-Niklase bevolking. Het GL en de politie stonden in voor de orde. Talloze verenigingen tekenden present. Er was een afvaardiging van de Katholieke Arbeidersjeugd (KAJ) omwille het lidmaatschap van de twee jonge mannen, Alfons Verniers en August Heyninck. Ook de turnvereniging 'Kracht en Geduld' was aanwezig, voor turner Nicolaas Moerloos, net zoals de brandweer, de politie, het Rode Kruis, etc.⁸⁶

Na de viering begaf de lijkstoet zich naar de stedelijke begraafplaats Tereken in de Sint-Jozefparochie, waar de zes GL-mannen begraven werden. De laatste gebeden werden uitgesproken door de aalmoezeniers van het Geheim Leger, zoals E.H. Hubert De Waele.

⁸⁴ "Onze Helden gehuldigd."

⁸⁵ Derboven, *Belgische Geheim Leger Deel 1*, p. 337; "Onze Helden gehuldigd."

⁸⁶ "Onze Helden gehuldigd."

Naast de GL-leden werd ook een lid van het OF begraven.⁸⁷ Het betrof Frans Van Puyvelde, die gestorven was in bevolen dienst te Sint-Niklaas op 10 september 1944.⁸⁸

3.2.3. De herdenkingsplaten

De gesneuvelden te Belsele waren niet de enige slachtoffers die het Geheim Leger te betreuen had. Verschillende GL-leden waren opgepakt en weggevoerd naar de concentratiekampen: Karel Cornu, Theofiel Cornu, Leo De Blicck, Prosper De Vuyst, Willy Stevens, Jozef Taelman, Julien Van Hoye, Leon Vlaminck, Maurits Vlaminck, Frans Verbruggen en Albert De Ruyscher. Albert Samyn was vermist na te zijn weggevoerd en Albert Van Dale was verdronken na een verwonding in een conflict met Duitsers.⁸⁹

De Verbroedering van het Geheim Leger werkte, in samenspraak met de familieleden, voor verschillende onder hen gedenkplaten uit. Deze werden bevestigd aan de voorgevel van hun voormalige woning. Op die manier bleven ze zichtbaar in de stad. Het was een dringende vraag voor erkenning los van enige stedelijke overheidsinmenging. Dit was onder meer het geval voor de jonge weerstander Willy Stevens. Aan zijn ouderlijk huis in de Wegvoeringsstraat werd op 21 juli 1945 een gedenksteen onthuld.⁹⁰ Ook een andere jonge weerstander, Jozef Taelman, kreeg enkele jaren later op zondag 31 augustus 1947 een gedenksteen aan de gevel van zijn ouderlijke woonst in de Breedstraat te Sint-Niklaas.⁹¹

3.2.4. Het monument te Belsele

In 1947 kwam er een monument ter ere van de gesneuvelde weerstanders van het Geheim Leger te Belsele. Het monument werd geplaatst op de percelen van de eerste voorzitter van de Verbroedering, dokter Gustaaf Hellebaut. Hellebaut sloot hiermee zijn laatste voorzittersjaar af. Hij werd in 1947 opgevolgd door Willy Van Gerven. De locatie van het monument, op de hoek van de Nieuwe Baan (huidige benaming) en de ingang van de Bergstraat, lag dicht in de buurt van de eigenlijke locatie van het gevecht in 1944.⁹²

⁸⁷ "Onze Helden gehuldigd."

⁸⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 25, Doodsprentje Franciscus Van Puyvelde, 18.9.1944.

⁸⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Dodenappel, 4.9.1977.

⁹⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Brief Vincent Foubert aan stadssecretaris Sint-Niklaas, 29.8.1977.

⁹¹ "Onthulling van een gedenksteen."

⁹² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Zitting schepencollege Sint-Niklaas, 23.6.1978.

Voordien stonden er op de locatie enkele zwarte kruisjes, ter nagedachtenis aan de overleden weerstanders. In 1946 werd echter op initiatief van Hellebaut gestart met een inzamelactie om een gepast monument te kunnen bekostigen.⁹³

Dit monument, dat in 1978 verplaatst zou worden naar de hoek van de Schoonhoudtstraat en de Donkerstraat even verderop, zou de komende jaren dé herdenkingsplaats voor de lokale Verbroederings van het Geheim Leger worden, zowel van de Sint-Niklase afdeling Schuiloord Kalkoen, als de Verbroederings van Schuiloord De Leeuwerik. De afdelingen van beide schuiloorden, zowel van Schuiloord Kalkoen, als van Schuiloord De Leeuwerik, zouden hier de komende jaren steeds blijven terugkomen en jaarlijks plechtigheden houden. Opvallend is dat het initiatief tot het oprichten van dit monument volledig vanuit de Verbroedering zelf kwam. Het betrof een privé-initiatief waarbij de stad Sint-Niklaas of de gemeente Belsele niet betrokken waren.⁹⁴

3.2.5. De pers: Het Vrije Waasland

De eerste jaren na de bevrijding verschenen nieuwsberichten over de Verbroedering ook regelmatig in het lokale weekblad *Het Vrije Waasland* van Maurice Van Haver. De eerste uitgave van dit blad verscheen op 24 september 1944.⁹⁵

De familie Van Haver was voor de oorlog reeds actief geweest in het Wase uitgevermilieu. Vader Emile Van Haver had tijdens het interbellum en voor de Eerste Wereldoorlog al diverse initiatieven op poten gezet, steeds in de uitgesproken katholieke sfeer. Maurice Van Haver volgde in zijn voetsporen in het begin van de jaren dertig. Tijdens de oorlog had hij reeds een voorraad papier kunnen bewaren en na de bevrijding haastte hij zich om zijn plannen voor de oprichting van een christelijk geïnspireerd weekblad concreet te maken.⁹⁶

Bij de medewerkers van het eerste uur zaten verschillende weerstanders, waaronder Jean De Niel (GL), tevens voorzitter van de Verbroedering te Sint-Niklaas tijdens de tweede helft van de jaren vijftig tot aan zijn overlijden in 1964. Als ervaren kunstkenner schreef De Niel voornamelijk bijdragen voor het culturele luik van het weekblad.⁹⁷

In de beginjaren van *Het Vrije Waasland* is de uitgestoken hand naar het verzet duidelijk merkbaar. Maurice Van Haver was dan ook zelf aangesloten bij de NKB. In de maanden na de verschijnen er diverse artikels onder de naam "Onze Helden". In deze bijdragen werd telkens een overleden lid van de weerstandsbewegingen te Sint-Niklaas herdacht. Ook de overleden

⁹³ Wilpo, "Belsele, twee jaar geleden."

⁹⁴ SASN, Gemeente Belsele, 1816, Brief VGL afdeling Hamme aan gemeentebestuur Belsele, 2.9.1953.

⁹⁵ Sertyn, "Monografie," pp. 16-36.

⁹⁶ Sertyn, "Monografie," pp. 16-36.

⁹⁷ Sertyn, "Monografie," pp. 16-36.

weerstanders van het Geheim Leger te Belsele verschenen in de loop van 1944 en 1945 met een korte beschrijving in het blad. Al in de eerste uitgave van het weekblad stond er op de voorpagina een bijdrage over het leven van Nicolaas Moerloos.⁹⁸

Daarnaast publiceerde het weekblad m.b.t. het verzet voornamelijk de nieuwsberichten van het NKB en het GL. In die zin fungeerde het eerder als doorgeefluik dan als spreekbuis van het verzet. Drukkerij Van Haver was tevens verantwoordelijk voor de verdere uitgave van het voormalig sluikblad *De Vrije Belg* vanaf de bevrijding tot in 1945.⁹⁹ Voor het OF was geen plaats in de uitgaven van het weekblad. *Het Vrije Waasland* was rabiaat antisocialistisch en anticommunistisch. Ook de liberale partij werd erin verguisd. Het katholieke, Vlaamsgezinde profiel van het weekblad lijkt logisch gezien de familiebanden tussen Maurice Van Haver en zijn neef, de oorlogsburgemeester Emiel Van Haver. De familie Van Haver had haar wortels in het katholieke, Vlaamsgezinde milieu.¹⁰⁰

3.3. De verhoudingen tussen de verzetsbewegingen

Het overlegcomité van Cryns was niet de enige plek waar de verschillende verzetsgroeperingen van de stad elkaar ontmoet hebben na de bevrijding. Eerder wezen we al op de gezamenlijke ledenvergadering in november 1944. Dit kaderde in een reeks van initiatieven die werden ondernomen om het verzet in de stad met één stem te laten spreken. Dit was geen evidentie. Persoonlijke meningsverschillen, ideologische kloven en verschillende verwachtingen bemoeilijkten dit.¹⁰¹

Een interne nota van het GL te Sint-Niklaas wees bijvoorbeeld met beschuldigende vinger naar Metsers als iemand die niet correct met financiële middelen omging. Omgekeerd werd na de bevrijding door het OF veel kritiek gegeven op advocaat en GL-lid Raphael De Schrijver, die werd verweten collaborateurs te verdedigen.¹⁰² Er waren dus wel degelijk spanningen tussen de verzetsgroeperingen. Het Onafhankelijkheidsfront was in het algemeen ook meer voortvarend dan de andere verzetsbewegingen in de stad. Bart Van Mele geeft in zijn onderzoek aan dat de ideologische standpunten van deze lokale groep niet overdreven moeten worden.¹⁰³ Een incident in de KARLEC-fabriek te Sint-Niklaas illustreert echter dat ook een deel van de groep te Sint-Niklaas er vrij radicale opvattingen op nahield. OF'er Karel Maes heeft met enkele kompanen geprobeerd de fabriek na de bevrijding te bezetten. Dit was bedoeld als vergeldingsactie voor de gewillige medewerking aan de Duitse

⁹⁸ Malit, "Onze helden. Nicolaas Moerloos," *Het Vrije Waasland*, 24.9.1944.

⁹⁹ Historique du clandestin "De Vrije Belg" de St. Nicolas-Waas, 1949-1951 (SASN, schenking 2013/018, Dossiers bezetting 1940-1944, nr. 1 Sluikpers), pp. 1-8.

¹⁰⁰ Sertyn, "Monografie," pp. 16-36; Marquenie, "Emiel Van Haver."

¹⁰¹ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1944*, p. 37.

¹⁰² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 18, Intern verslag GL Sint-Niklaas, s.d.

¹⁰³ Van Mele, "De streek van Sint-Niklaas," p. 43.

wapenproductie door de directie van de fabriek tijdens de bezetting. Hoewel ze gewapend waren, konden ze uiteindelijk door onder meer burgemeester Heyman overtuigd worden om de bezetting van de fabriek op te geven. Zo eindigde het voorval zonder echt geweld, maar dit toont in wat voor gespannen toestand Sint-Niklaas toen verkeerde.¹⁰⁴

Men trachtte deze verschillen wel te overstijgen, maar slaagde hier slechts gedeeltelijk in. Hierbij vallen twee initiatieven op: de oprichting van het Raadgevend Patriottisch Comité op 31 juli 1945 en de start van het gezamenlijk *Weekblad der Patriottische Verenigingen* op 9 juni 1946.¹⁰⁵

3.3.1. Het Raadgevend Patriottische Comité

Samenwerken met alle verzetsgroeperingen bleek al snel een brug te ver. Vermoedelijk lagen de meningen van het OF enerzijds en de twee andere grote groepen, het GL en de NKB anderzijds toch te ver uiteen. Op 31 juli 1945 richtten deze laatste twee groeperingen, samen met de Nationale Oud-Strijders Bond (NSOB) het Raadgevend Patriottisch Comité (RPC) op.

Voor het Geheim Leger ondertekenden Jozef Bauwens, Jean De Niel, Jean Grisouille en René Truyens het document. Het RPC was in hoofdzaak op gericht om eenheid onder de weerstandsgroepen en de vaderlandse groeperingen tot stand te brengen. Men wilde individuele tegenstellingen overstijgen in functie van het nationaal belang. Hierbij werd ook expliciet vermeld dat dit langs legitieme wegen moest gebeuren. Acties zoals het incident van het OF in de fabriek pasten hier dan ook niet in.¹⁰⁶

Het politiek meest explosieve en meeste verdelende statement vinden we terug onder artikel 8:

“Het Raadgevend Patriottisch Comité beschouwt de Koningskwestie als niet bestaande.”¹⁰⁷

Vermoedelijk was dit één van de punten die onverteerbaar waren voor het Onafhankelijkheidsfront. Op nationaal niveau wordt het meningsverschil omtrent de toekomstige rol van koning Leopold III vaak als één van de grootste splijtzwammen tussen de verzetsbewegingen gezien. Dat de NKB dergelijk streven onderschreef hoeft niet te verbazen, gezien de beweging stamde uit royalistische milieus. Het Geheim Leger

¹⁰⁴ Heirbaut, *Het levensverhaal*, pp. 37-41.

¹⁰⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 22, Brochure Koninklijke Maatschappij het Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen Sint-Niklaas (KACPG), 21.7.1996.

¹⁰⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 22, Brochure Koninklijke Maatschappij het Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen Sint-Niklaas (KACPG), 21.7.1996.

¹⁰⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 22, Brochure Koninklijke Maatschappij het Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen Sint-Niklaas (KACPG), 21.7.1996.

daarentegen was een apolitieke beweging. Dit stond expliciet in alle statuten van deze groepering. Vaak werd ze echter in dezelfde burgerlijk rechtse milieus gesitueerd. Ook het feit dat de vereniging heel wat militairen bevatte, is hier niet vreemd aan. Als men vaderlandsliefde echter breed interpreteerde, dan kon trouw aan de vorst hier zeker ook onder vallen. Dit zal zeker gelden voor de Sint-Niklase Verbroedering.¹⁰⁸

Belangrijk is ook de sociale poot die wordt aangehaald in artikel 2:

“De groeperingen zullen zich inspinnen om socialen bijstand te verleenen of te doen verleenen aan alle rechthebbenden van hun groep.”¹⁰⁹

De solidariteit tussen de vaderlandslievende verenigingen was een belangrijk element. Hieronder viel dan ook bijstand voor leden die na de oorlog in een benarde financiële situatie beland waren.

Het RPC zal voor zichzelf een rol weggelegd als verdediger van het nationaal belang en spreekbuis van de weerstanders- en vaderlandslievende bewegingen op stedelijk niveau. Hier sproot een nauwe samenwerking met het stadsbestuur uit voort voor de organisatie van lokale vaderlandslievende plechtigheden en feestelijkheden.

Het comité zette de deuren open voor andere groeperingen om toe te treden tot de vereniging. Alvorens toe te treden, was het wel noodzakelijk dat men het gehele programma onderschreef. Ook eventuele wijzigingen aan het programma werden vergrendeld door de voorzorgsmaatregel in te bouwen dat de drie stichtende leden – dus niet zomaar een meerderheid van toekomstige leden – akkoord moesten gaan met een wijziging van de statuten. De Patriottische Milities van het OF behoorden in 1950 echter wel tot het RPC. Hoe lang deze vereniging haar lidmaatschap behield hebben we niet teruggevonden. Gezien de positie van de NKB ten opzichte van de terugkeer van Leopold II, lijkt het ons niet waarschijnlijk dat de samenwerking een lang leven beschoren was. De Koningskwestie woedde ook volop te Sint-Niklaas en het OF stond hierbij geïsoleerd ten opzichte van de andere weerstandsbewegingen. Van een gemeenschappelijk front was op dat moment geen sprake meer.¹¹⁰

¹⁰⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 22, Brochure Koninklijke Maatschappij het Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen Sint-Niklaas (KACPG), 21.7.1996; Aerts en De Wever, “Het verzet in de publieke herinnering,” p. 85.

¹⁰⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 22, Brochure Koninklijke Maatschappij het Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen Sint-Niklaas (KACPG), 21.7.1996.

¹¹⁰ Heirbaut, *Het levensverhaal*, pp. 53-56; Aerts en De Wever, “Het verzet in de publieke herinnering,” p. 85.

De Verbroedering van het Geheim Leger had veel invloed binnen het RPC. Zij leverden de eerste voorzitter, dokter Gustaaf Hellebaut, van 1945 tot 1947. Van 1962 tot 1964 zouden ze opnieuw de voorzitter leveren. Destijds ging het om René Truyens.¹¹¹

3.3.2. De Patriot

Van 1946 tot 1950 werd *De Patriot* uitgegeven. Dit weekblad was een initiatief van onder meer het Raadgevend Patriottisch Comité, maar het ging breder dan deze vereniging. Ook het Onafhankelijkheidsfront was betrokken bij de uitgave van het blad, zij het niet heel levensduur van het weekblad. De verantwoordelijke uitgever was Jean Grisouille, lid van het Geheim Leger en stichtend lid van het RPC.¹¹²

Het blad benadrukte de noodzaak aan één ondeelbaar weerstandersfront. Daarnaast was ook de solidariteit onder de vaderlandslievende bewegingen noodzakelijk. Het verenigingsleven van voormalige collaborateurs werd nauwlettend in de gaten gehouden, net zoals de politieke aspiraties van de radicale stroming in de Vlaamse Beweging. Het weekblad verscheen in de loop van 1949 steeds onregelmatiger en werd in 1950 stopgezet. In de brochure ter ere van het vijftigjarige bestaan van het Patriottisch Comité worden budgettaire redenen gegeven voor de stopzetting van de activiteiten van het blad.¹¹³ Het lijkt ons niet onwaarschijnlijk dat ook het versplinterd weerstandersfront ten gevolge van de Koningskwestie meespeelde bij de beslissing om het blad stop te zetten.¹¹⁴

3.4. De relatie met het stadsbestuur

3.4.1. De geallieerde bevrijdingstroepen in de schijnwerpers

In de eerste jaren na de oorlog zette het stadsbestuur te Sint-Niklaas voornamelijk de geallieerde bevrijders in de schijnwerpers. Het verzet kwam minder aan bod. Een voorbeeld van deze bijzondere aandacht voor de bevrijdingstroepen is de gedenkplaat voor het Eerste Poolse Pantserregiment die op 3 maart 1946 werd onthuld in de stad. De Britse en Poolse bevelhebbers verwierven bovendien het ereburgerschap van de stad Sint-Niklaas.¹¹⁵

Een factor die hierbij mogelijk meespeelde was de lokale verdeeldheid tussen de verzetsbewegingen zelf. Op sommige vlakken kwam men tot succesvolle samenwerking tussen de diverse verzetsstrijders, maar op andere gebieden bleef de verdeeldheid nog

¹¹¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 22, Brochure Koninklijke Maatschappij het Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen Sint-Niklaas (KACPG), 21.7.1996.

¹¹² *De Patriot*, "Uitzonderlijke Onderscheiding," *De Patriot. Onpartijdig Blad der Vaderlandse Verenigingen afdeling Waasland*, 12.6.1949.

¹¹³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 22, Brochure Koninklijke Maatschappij het Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen Sint-Niklaas (KACPG), 21.7.1996.

¹¹⁴ Heirbaut, *Het levensverhaal*, pp. 53-56; Aerts en De Wever, "Het verzet in de publieke herinnering," p. 85.

¹¹⁵ Berden, Nauts en Stoop, *Honderd jaar*, p. 43-45, 110.

decennia in stand gehouden. Het gevolg was een lappendeken van herinneringsgemeenschappen, waarbij iedere groep met zijn eigen verhaal naar buiten trad en de ene al meer succes oogstte bij het bredere publiek dan de andere. Het stadsbestuur behandelde de verschillende verzetsbewegingen daarbij wel op evenwaardige basis. De NKB en de VGL werden beiden ontvangen op het stadhuis bij de uitreiking van speciale eretekens, zij het op een andere dag.¹¹⁶

Tijdens de jaarlijkse bevrijdingsfeesten kregen zij ook een deel erkenning. Een vast gedeelte hiervan was de heldenhulde en het dodenappel. Hierbij werden de Britse en Poolse bevrijders gehuldigd, en nadien volgde de afroeping op de Grote Markt vanop het Stadhuis van de namen van de gefusilleerden, gevolgd door de gesneuvelde soldaten, de weerstanders en de politieke gevangenen die de oorlog niet hadden overleefd.¹¹⁷

Hoewel het stadsbestuur dus voornamelijk de bevrijders onder de aandacht bracht, engageerde ook het Patriottisch Comité zich tijdens de jaren veertig en vijftig sterk voor de vrij grote Poolse emigrantengemeenschap in Sint-Niklaas en het Waasland. De steun van het stadsbestuur was voornamelijk symbolisch: het toebedelen van een heldenrol tijdens de jaarlijkse bevrijdingsfeesten, etc. Vanuit het Patriottisch Comité ging die steun echter veel verder. In 1957 zond het Comité op vraag van het Sint-Niklase stadsbestuur een groepsaanvraag tot naturalisatie in voor twintig gewezen divisiesoldaten. De gevolgen hiervan waren groot: De Belgische administratie versoepelde haar criteria voor een naturalisatieaanvraag en stelde alle gewezen divisiesoldaten vrij van de registratiekosten. De implicaties van dit lokale initiatief hadden dus een impact op de manier waarop de Belgische overheid omging met de herdenking van WOII.¹¹⁸

Deze grote betrokkenheid van het Patriottisch Comité viel ook te verklaren door de sterke positie van de Poolse Oud-strijderskring Waasland. Die verenging bestond uit voormalige leden van de Poolse Eerste Pantserdivisie en onderhield contacten met andere voormalige leden op wereldwijde schaal. De groep onderhield in Sint-Niklaas zeer goede relaties met de andere vaderlandslievende verenigingen van de stad.¹¹⁹

3.4.2. De eerste naoorlogse gemeenteraadsverkiezingen van 24 november 1946

3.4.2.1. De partijen en het verzet

¹¹⁶ Berden, Nauts en Stoop, *Honderd jaar*, p. 43-45, 110; Aerts en De Wever, "Het verzet in de publieke herinnering," pp. 92-94.

¹¹⁷ "Ballonwedstrijd nog steeds attractie voor groot en klein," *Het Vrije Waasland*, 14.9.1963.

¹¹⁸ Machteld Venken, "De mobilisatie van Poolse oud-strijders in België, 1947-1972. Een andere visie op Poolse migrantenorganisaties," *Brood & Rozen* 17, nr. 3 (2012): pp. 30, 38-39.

¹¹⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 22, Brochure Koninklijke Maatschappij het Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen Sint-Niklaas (KACPG), 21.07.1996.

Het verzet te Sint-Niklaas bevond zich niet aan de randen van de samenleving, maar stond wel degelijk op de kieslijsten. Vooral bij de liberalen was er een opvallend groot aantal leden van het verzet. Ongeveer de helft van de kandidaten kwam uit het verzet. De liberale top werd gevormd door Gustaaf Hellebaut op plaats 1 en Antoine Van de Vyver op plaats 2. Beide behoorden tot het Geheim Leger, en waren mee verantwoordelijk geweest voor de oprichting van de Verbroedering te Sint-Niklaas. Van de Vyver was bovendien als gemeenteraadslid voor de Liberale Partij verkozen geraakt in 1938. Ook René Truyens, de latere voorzitter van het RPC en tevens lid van de Verbroedering, stond op de lijst. Hij nam plaats 16 in.¹²⁰

De Liberale Partij trachtte dit ook uit te spelen bij de kiezers. Zo pleitte ze in het culturele luik van hun programma voor de aanleg van een erepark voor de gesneuvelden. Ook stelden ze een standbeeld voor ter ere van de gesneuvelde soldaten en weerstanders. De Kommunistische Partij richtte zich vooral op sociale vraagstukken. De Belgische Socialistische Partij (BSP) voerde dan weer een sterke anti-CVP-campagne.¹²¹

Ook de CVP had echter weerstanders op de lijst. Op plaatsen 10 en 11 stonden respectievelijk Jozef Bauwens (GL) en Jean De Niel (GL). Plaats 7 werd ingenomen door drukker-uitgever Maurice Van Haver (NKB).¹²²

3.4.2.2. De uitslag van de verkiezingen

De verkiezingen resulteerden niet in een politieke aardverschuiving. Ook de impact van de aanwezigheid van verzetsstrijders op de lijsten lijkt beperkt te zijn geweest. De liberalen verloren de 2 zetels die ze in 1938 hadden behaald en hadden voortaan geen enkele vertegenwoordiger in de gemeenteraad. De katholieken heroverden de absolute meerderheid 15 van de 23 zetels. De socialisten dienden zich tevreden te stellen met 8 zetels. CVP'er Romain De Vidts werd verkozen tot burgemeester. Zijn voorganger, Hendrik Heyman, stond niet langer op de lijst.¹²³

Gustaaf Hellebaut en Antoine Van de Vyver zetelden dan wel niet in de gemeenteraad, maar hadden wel contacten met andere gemeenteraadsleden. Jozef Bauwens en Jean De Niel werden wel verkozen voor de CVP. De Niel was aangesloten bij de Verbroedering als lid van het Geheim Leger. De Verbroedering van het Geheim Leger te Sint-Niklaas was dan ook niet verbonden aan slechts één politieke partij. Ze bleef zich neutraal opstellen bij de meeste politieke kwesties en onderhield relaties met mandatarissen van zowel socialistische,

¹²⁰ Mous, "Lokale politiek," p. 30.

¹²¹ Mous, "Lokale politiek," pp. 25-32.

¹²² Mous, "Lokale politiek," p. 31.

¹²³ Mous, "Lokale politiek," p. 33.

liberale als christendemocratische signatuur. CVP'er Jozef Bauwens groeide na zijn verkiezing als gemeenteraadslid uit tot brugfiguur tussen het RPC en het stadsbestuur. Hij zetelde onafgebroken voor de CVP tot aan zijn overlijden in 1967.¹²⁴

De uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen in Sint-Niklaas lag in de lijn met de resultaten in de rest van Vlaanderen. De gemeenteraadsverkiezingen van 1946 betekende in de meeste steden en gemeenten een herneming van de vooroorlogse politieke verhoudingen. In twee op de drie gemeenten trad na de verkiezingen wel een nieuwe burgemeester op. Sint-Niklaas volgde zo de continuïteit en vernieuwing die zich ook in de rest van het land voordeed.¹²⁵

3.5. Verbroederings: lokaal, provinciaal en nationaal

3.5.1. Lokaal niveau: de Verbroederings schieten als paddenstoelen uit de grond

In de nasleep van de oorlog werden her en der lokaal Verbroederings opgericht. De impuls tot samenwerking en organisatie ontstond dus op lokaal niveau. Een echte nationale coördinatie was na de oorlog nog niet aan de orde. De koepelorganisatie werd pas opgericht in 1948-1949. De organisatievorm waarbij de opdeling bestond in verschillende zones en sectoren zou ook na de oorlog aangehouden worden en groepeerde op deze manier diverse lokale Verbroederings.¹²⁶ Deze sterke lokale impuls zou ook zijn weerslag hebben op de herinneringsgemeenschap die werd gevormd. De versnippering zorgde voor een lappendeken van allemaal verschillende gemeenschappen, elk met hun eigen oorlogsgeschiedenis die sterk waren opgebouwd vanuit de lokale ervaringen. Deze vormden de ruggengraat en kapstok van de herinneringspolitiek, eerder dan een eenvormig nationaal verhaal. Het zwaartepunt lag dus op het lokale niveau en dit zou een constante blijven gedurende de verdere ontwikkelingen van de Verbroederings en de GL-milieus. Dit is vermoedelijk één van de elementen die ertoe bijdroegen dat het verzet faalde om op nationaal niveau één narratief op te leggen om zo mee de toon te zetten in de naoorlogse debatten in Vlaanderen.

3.5.2. De oprichting van de Sociale Dienst

Voorlopig bleef de organisatie van de Verbroederings beperkt tot het lokale niveau en de provinciale samenwerking. Een koepelorganisatie voor al die lokale Verbroederings was in de eerste jaren na de bevrijding nog niet aan de orde. Voor veel verzetsstrijders had de

¹²⁴ Mous, "Lokale politiek," pp. 33-34, 71.

¹²⁵ De Wever en Gunst, "Van Kamerleden," pp. 87-88.

¹²⁶ "Na de bevrijding."

oorlog echter een zware tol geëist op materieel en financieel vlak. Om deze nood te ledigen werd op 17 oktober 1944 beslist tot de oprichting van een Sociale Dienst opgericht. De statuten hiervan verschenen op 3 maart 1945 in het Belgisch Staatsblad. Deze dienst had tot doel tussen te komen of steun te verlenen aan gewezen weerstanders van het Geheim Leger en/ of hun nabestaanden. De dienst hield zich ook actief bezig met het begeleiden van weerstanders naar werk. Reeds twee dagen na de effectieve demobilisatie (15 oktober 1944) van de verzetstroepen werd de sociale ondersteuning dus al organisatorisch onderbouwd. Er heerste al heel wat onvrede omwille van de verplichte demobilisatie en dus was een goede ondersteuning noodzakelijk om rust en kalmte te bewaren en te vermijden dat de voormalige verzetsstrijders in de kou bleven staan.¹²⁷

De Sociale Dienst bestond uit de Sociale Diensten van de diverse Geheim Leger-zones waarbij telkens een aantal sociale assistenten werkzaam waren. De fondsen waren in de beginjaren volledig afkomstig van giften. De organisatie, die was opgericht als vzw, speelde voornamelijk tijdens de eerste naoorlogse jaren een sleutelrol.¹²⁸

De Sociale Dienst had een plaatsingsdienst, voor de werkloze GL-leden of de door de oorlogsomstandigheden gekwetste leden die niet meer in staat waren om hun vorig beroep uit te oefenen.¹²⁹ De meeste aanvragen tot steun hadden echter betrekking op financiële steun en betroffen dus een geldelijke aanvraag. Om een aanvraag in te kunnen dienen moest men lid zijn bij een Verbroedering. Wanneer men tijdens de oorlog deel had uitgemaakt van de Gewapende Weerstand, verliep de procedure relatief vlot. Ook voor de weduwe of weduwnaar van een GL-lid, werd een aanvraagprocedure voorzien, op voorwaarde dat deze aangesloten waren bij een Verbroedering. Indien het dossier gunstig werd beoordeeld, volgde een uitbetaling vanuit de Sociale Dienst naar de lokale Verbroedering, die het lid persoonlijk de steun zou overhandigen. In de dagdagelijkse werking werd in de eerste plaats de Sociale Dienst van de Zone aangesproken. Bij speciale gevallen of indien extra nood was, kon de Sociale Dienst van Brussel worden gecontacteerd. Het contact verliep dus niet rechtstreeks, maar via de Zones en zo naar Brussel.¹³⁰

Naast sociale en relationele motieven, waren er dus nog andere meer praktische redenen om lidmaatschap te overwegen. Deze financiële component zal in een aantal gevallen zeker de doorslag hebben gegeven.

3.5.3. De oprichting van de UVGL

¹²⁷ Marquet, *Bijdrage tot de geschiedenis* 6, p. 583-584.

¹²⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 5, De Sociale Dienst van de UVGL, 12.1991.

¹²⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 5, De Sociale Dienst van de UVGL, 12.1991.

¹³⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 10, Verslag algemene vergadering Zone III, 30.10.1988.

De nationale koepelstructuur werd opgericht op 14 maart 1948. De statuten van de Unie der Verbroederingen van het Geheim Leger verschenen op 10 september 1949 in het Belgisch Staatsblad. De doelstellingen van de UVGL werden als volgt vastgesteld:

Art. 2 De Unie der Verbroederingen van het Geheim Leger heeft tot doel:

- 1. Het aandenken bewaren en de gedachtenis vereren van de leden van het Geheim Leger, die voor het vaderland gestorven zijn.*
- 2. Onder haar leden de vaderlandse gevoelens levendig houden, die hen bezielde in de strijd tegen de Duitsers.*
- 3. Onder haar aangesloten leden de vriendschapsbanden onderhouden alsmede de kameraadschap en de nauwe solidariteit die in het maquis, in de gevangenissen en de Duitse kerkers in ere waren.*
- 4. Aan haar leden en hun gezinnen al de mogelijke stoffelijke en zedelijke steun verlenen en, te dien einde, de nodige organen aanwenden of oprichten.*
- 5. De hogere belangen van het Vaderland en van het Geheim Leger verdedigen.*

Art. 3 De Unie der Verbroederingen van het Geheim Leger mag alle handelingen verrichten, die van zulke aard zijn dat zij de verwezenlijking van de bovenstaande doeleinden mogelijk maken. Zij ontzegt zich het recht van inmenging in iedere kwestie van staatkundige, partijpolitieke, taalpolitieke, wijsgerige of godsdienstige aard. Dit verbod laat de vrijheid van eenieder harer leden onaangetast om individueel een politieke bedrijvigheid aan de dag te leggen, voor zoverre deze niet strijdig is met het wezenlijke doel van de vereniging: de volkomen toewijding aan het vaderland.¹³¹

Alle componenten die we reeds aanhaalden staan hier dus in vervat. Er was een sociale component, een patriottische component, een herinneringscomponent en relationele component. Daarnaast werd ook de politieke neutraliteit van de vereniging in de statuten vastgelegd. Al deze componenten werden op lokaal niveau reeds uitgeoefend door de Verbroederingen.

3.5.4. Pygmalion en andere tijdschriften

Een belangrijk verbindingskanaal tussen de leden van diverse Verbroederingen werd gevormd door de talrijke verenigingsblaadjes: de periodieken van de lokale, regionale en sectorale afdelingen van het Geheim Leger. Al dan niet verder bouwend op initiatieven van tijdens de bezetting – met name de ervaringen met de sluikpers – kende Vlaanderen net na de bevrijding een proliferatie van allerlei krantjes en verenigingsbladen. Deze waren het voornaamste communicatiekanaal van de top van de Verbroederingen naar de leden toe. Hierin werd voornamelijk opgeroepen om zich te organiseren en te documenteren.¹³²

Eén van de nadelen van de clandestiene daden van het verzet was dat slechts zeer weinig personen op de hoogte waren van alle verzetsdaden in een bepaalde regio. De lokale leden hadden kennis van hun eigen acties, maar kenden niet alle leden van de vereniging waartoe

¹³¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 2, Oprichtingsakte UVGL, 27.7.1949.

¹³² "Na de bevrijding."

ze behoorden. Dit was ingegeven uit veiligheidsoverwegingen, maar werd een handicap na de bevrijding en zorgde voor het ontstaan van een informatieoorlog. Via de lokale bladen werden dan ook ervaringen doorgegeven, verhalen verteld en opgeroepen om de gebeurtenissen van tijdens de oorlog te documenteren en te centraliseren. Men trachtte de voormalige leden erop te wijzen dat het werk niet zomaar afgelopen was, nu de bevrijding van deze of gene regio voorbij was.

Het belangrijkste blad was zonder twijfel *Pygmalion*. Dit maandelijks tijdschrift was vernoemd naar de schuilnaam van de bevelhebber van het Geheim Leger tijdens de oorlog, generaal Pire. Het blad werd voor het eerst uitgegeven in 1945. Hiermee zou de Verbroedering het contact met de leden behouden en dit zou het voornaamste communicatiekanaal met de basis worden. Dit blad werd ook door de Sint-Niklase Verbroedering gelezen.¹³³

3.5.5. Een statuut voor het Geheim Leger?

Lokale Verbroederings konden ook op nationaal niveau een belangrijke rol spelen. Een goede illustratie hierbij is de rol van Willy Van Gerven in de strijd voor een apart statuut voor het Geheim Leger.

Willy Van Gerven zetelde sinds 1946 voor de CVP in de senaat. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was hij actief bij het Geheim Leger te Sint-Niklaas en ook na de bevrijding speelde hij een grote rol voor de lokale afdeling. Toen Gustaaf Hellebaut afscheid nam als voorzitter in 1947 volgde Van Gerven hem op. Zelf bleef hij voorzitter van de Verbroedering tot de tweede helft van de jaren vijftig.¹³⁴

In zijn hoedanigheid als senator lanceerde hij op 9 maart 1949 een parlementair initiatief om een apart statuut voor het Geheim Leger te bekomen. Het voorstel van Van Gerven werd besproken tijdens volgende senaatszittingen, en het voornaamste tegenargument van de tegenstanders was dat een dergelijk speciaal statuut verdeeldheid zou zaaien onder de tegenstanders. Uiteindelijk werd de tekst aangenomen en werd het voorstel doorgestuurd naar de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Gezien het parlement eind 1949 echter ontbonden werd, verviel het voorstel en moest het opnieuw worden ingediend. Uiteindelijk belandde het pas een eerste keer in de Kamer in 1956, waar het ondertekend werd door volksvertegenwoordiger Namêche. Het werd toen teruggestuurd naar de senaat. In 1963 belandde het pas opnieuw in de Kamer, ditmaal ondertekend door volksvertegenwoordiger

¹³³ Marquet, *Bijdrage tot de geschiedenis* 6, p. 583-584; "Na de bevrijding."

¹³⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Hulde aan afscheidnemend voorzitter Hulstaert, 30.1.1983; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Doodsbrief Hector Hulstaert, 8.4.1983.

Verboven. Beide malen werd de tekst echter verworpen, telkens met het argument dat men vreesde voor de reacties bij de andere weerstandsgroeperingen en voor verdeeldheid.¹³⁵

De actie van het Geheim Leger en senator Van Gerven werd hen niet in dank afgenomen bij de andere verzetsgroeperingen. Ook in Sint-Niklaas zelf viel het voorstel niet in goede aarde bij de andere verzetsgroeperingen. Op 4 december 1949 verscheen een gepeperde reactie van NKB'er Aloïs Goegebeur. Goegebeur brandde het voorstel volledig af. Hij was volgens hem nefast voor de solidariteit en de eenheid van het verzet. Hij omschreef het als "een kaakslag voor de andere weerstandsgroeperingen" en was het fundamenteel oneens met de idee dat het Geheim Leger een aparte behandeling verdiende. Hij pleitte voor één statuut voor de alle gewapende weerstandsbewegingen. Tegelijk klaagde hij de vermeende staatssteun aan voor de Sociale Dienst van het Geheim Leger.¹³⁶

Het voorbeeld illustreert hoe nationale debatten en lokale debatten in elkaar overliepen. Tevens maakt het duidelijk dat de lokale Verbroedering van Sint-Niklaas haar werkveld niet beperkte tot de stad zelf, maar in gevallen als deze ook het nationale speelveld bespeelde.

¹³⁵ Bernard, *Het Geheim Leger*, p. 320.

¹³⁶ Aloïs Goegebeur, "Is het statuut van het Geheim Leger een kaakslag voor andere Weerstandsgroepen?" *De Patriot. Onpartijdig Blad der Vaderlandse Verenigingen. Afdeling Waasland*, 4.12.1949.

4. 1969-1982: Voor het vrijheid, vorst en vaderland

4.1. Inleiding

Aan het einde van de jaren zestig tekenden zich reeds de contouren af voor het volgende decennium met de opgang van communautaire partijen, zoals de Volksunie (VU) in Vlaanderen, het Front des Francophones in Brussel en het Rassemblement Wallon in Wallonië. In 1971 bereikte de VU haar electorale hoogtepunt met 18,8% in Vlaanderen bij de Kamerverkiezingen. Het succes van deze Vlaams-nationalistische partij vormde een uitdaging voor de patriottisch ingestelde verzetslieden. Het federalistische programma waarmee de VU naar de verkiezingen was getrokken vormde een rechtstreekse bedreiging voor de eenheid van het land. Daarnaast pleitte de VU sinds het ontstaan van de partij in 1954 onomwonden voor amnestie, gezien de partij in de beginjaren een groot aantal leden met een collaboratieverleden omvatte. In de loop van de jaren zestig en zeventig kreeg de VU dankzij haar electorale successen toegang tot een breder publiek forum om haar standpunten te uiten. Het succes van de Volksunie veroorzaakte een fundamentele wijziging van het politieke landschap van Vlaanderen en België. De partij zou ook een belangrijke rol in de nationale politiek op zich nemen, o.a. door een regeringsdeelname en door de medewerking aan de totstandkoming van het Egmontpact in 1977.¹³⁷

Er bestond echter niet zoiets als een verzetspartij. Sinds de ontbinding van de Union Démocratique Belge na de verkiezingsnederlaag bij de parlementsverkiezingen van 1946 was het verzet politiek dakloos. De liberalen en socialisten die zich kort na de bevrijding het meest welwillend tegenover het voormalige verzet hadden opgesteld, richtten zich al langer niet meer specifiek op de weerstanders. Bovendien was het verzet sinds de Koningskwestie intern erg verdeeld tussen de eerder communistische OF'ers enerzijds en de meer conservatieve, katholieke en burgerlijke bewegingen, zoals het GL anderzijds. De Koude Oorlog benadrukte deze tegenstellingen nog verder. Op politiek vlak stond het naoorlogse gemarginaliseerde Vlaams-nationalisme dus sterker nu de Volksunie federalisme en amnestie weer op de agenda hadden gezet.¹³⁸

Ook lokaal slaagde de Volksunie erin zich duidelijk te profileren. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1976 zou zij met 23,81% van de stemmen de socialisten nipt voorbijsteken als tweede grootste partij van de stad Sint-Niklaas. Er bleef evenwel een kloof met de eerste partij, de CVP met 44,86% van de stemmen, zodat de CVP-SP-coalitie gewoon kon worden voortgezet.¹³⁹

4.2. Evoluties in de lokale Verbroedering

4.2.1.1. De samenstelling van het bestuur

¹³⁷ Witte et al., *De geschiedenis*, pp. 213-214.

¹³⁸ Van den Wijngaert en Dujardin, *België zonder koning*, pp. 111-112.

¹³⁹ "Verkiezingsuitslagen gemeenteraadsverkiezingen Sint-Niklaas 1982."

Na het voorzitterschap van Jean De Niel en Omer Keymolen¹⁴⁰, kwam in 1969 Hector Hulstaert aan het hoofd van de Verbroedering te staan. Waar De Niel en Keymolen beiden aanleunden bij de CVP¹⁴¹, had Hulstaert geen politieke affiliatie. Hij was tekenaar van opleiding en had tijdens de bezetting vanaf 1941 als bediende op het Arbeidsambt gewerkt. Datzelfde jaar trad hij toe tot het GL en zo raakte hij ook betrokken bij de bomaanslag van 22 november 1942. Hulstaert mag zich dan wel niet politiek geëngageerd hebben, hij was zeer actief in tal van patriottische verenigingen.¹⁴² Zo nam hij in 1971 het peterschap van het vaandel van de Waaslandse afdeling van het Nationaal Verbond der Veteranen van Koning Leopold III op zich.¹⁴³

Het bestuur bestond meestal uit een achttal personen. Onder Hulstaert tekenden enkele vaste waarden nog steeds present: Antoine Van de Vyver en Albert Christiaens¹⁴⁴, die al sinds de oprichting van de Verbroedering betrokken waren bij het bestuur.¹⁴⁵ Ook Albert Willockx, sinds 1950 actief als vaandeldrager bij plechtigheden, en sinds 1960 als bestuurslid, bleef in functie.¹⁴⁶ Bij de start van Hulstaerts termijn maakten Albert Joseph Steenwegen¹⁴⁷ en Jules Lanoo nog deel uit van het bestuur. Beide GL-mannen hadden tijdens de bezetting deel uitgemaakt van het politiekorps van Adolphe Cryns, respectievelijk als adjunct-commissaris en inspecteur.¹⁴⁸ Zo bleef ook deze groep vertegenwoordigd. Zij zetelden ook voor de Verbroedering in het ACPG.¹⁴⁹ Cryns zelf was ook lid van de Verbroedering en was regelmatig aanwezig op de plechtigheid te Belsele.

In de loop der jaren zouden deze oudgedienden het bestuur verlaten wegens ouderdom of overlijden. Het afscheid van secretaris Steenwegen in 1971 en penningmeester Hendrik

¹⁴⁰ Jean De Niel was voorzitter van de Verbroedering te Sint-Niklaas van de tweede helft van de jaren vijftig tot aan zijn overlijden in 1963. Hij werd vervolgens opgevolgd door Omer Keymolen.

¹⁴¹ Jean De Niel zetelde in de Sint-Niklase gemeenteraad voor de CVP van 1947-1952. Omer Keymolen stond bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1982 op de CVP-lijst als vernieuwingskandidaat voor de NCMV-vleugel van de partij. Hij zetelde vanaf 1983 in de OCMW-raad. Uit: Berden, Nauts en Stoop, *Honderd jaar*, p. 74; "Sint-Niklase CVP zonder Ferdinand De Bondt naar gemeenteraadsverkiezingen?" *De Voorpost*, 18.6.1982.

¹⁴² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 18, Curriculum vitae Hector Hulstaert, s.d.

¹⁴³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 22, Brochure Koninklijke Maatschappij het Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen Sint-Niklaas (KACPG), 21.7.1996.

¹⁴⁴ Albert Christiaens vervulde achtereenvolgens de volgende bestuursfuncties: Van 1945 tot 1948 was hij gewestelijk schatbewaarder, van 1951-1958 bestuurslid en van 1958 tot aan zijn overlijden in 2001 ondervoorzitter.

¹⁴⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 2, Voorstel voor Kruis van Ridder in Leopoldsorde voor Albert Christiaens, 12.3.1975.

¹⁴⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 7, Voorstel voor toekenning van het Gouden Kruis van het Geheim Leger, 10.7.1986.

¹⁴⁷ Albert Jozef Steenwegen was secretaris van de Verbroedering sinds 1949. Uit: 2010-58 Vincent Foubert, borderel 1, Voorstel voor Gouden medaille in de Orde van Leopold II voor Albert Jozef Steenwegen.

¹⁴⁸ Van Bouchaute, "Politiecommissaris Adolphe Cryns," p. 24.

¹⁴⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 19, Verslag statutaire vergadering Raad van beheer ACPG, 14.1.1971.

Zegers in 1979 zou nieuwe personen op het voorplan doen treden, respectievelijk Willy Boonefaes als secretaris en Nestor Rooms als penningmeester.

4.2.1.2. De leden

In 1971 telde de Verbroedering nog een tweehonderdtal leden.¹⁵⁰ Een deel hiervan waren gewapende weerstanders met en zonder erkenning, een ander deel waren sympathisanten. Deze laatsten konden vrijwillig aansluiten bij de UVGL, maar kregen niet dezelfde rechten en sociale diensten als de effectieve leden.

De Verbroedering / CVGL Zone III / UVGL categoriseerde zijn leden in drie groepen.

De eerste categorie werd gevormd door de effectieve leden. Dit waren alle personen die in de rangen van het Geheim Leger hadden gediend en in de stamboeken van deze organisatie regelmatig werden ingeschreven.

Daarnaast telde de vereniging nog gewone leden. Dit waren alle personen die tot het einde van de krijgsverrichtingen en gedurende de clandestiniteit, hulp en bijstand aan het Geheim Leger verleend hadden. Deze categorie omvatte ook de echtgenoten en wettige kinderen van de effectieve leden, net zoals de echtgenoten en wettige afstammelingen van omgekomen leden van het GL.

Een laatste categorie werd gevormd door de sympathisanten. Dit waren de personen die niet tot bovenstaande categorieën behoorden, maar toch wilden aansluiten bij de vereniging. Zij moesten de doelstellingen van de Verbroedering uiteraard onderschrijven.¹⁵¹

Een deel van die sympathisanten werd gevormd door leden van andere patriottische verenigingen. Onder de sympathisanten bevond zich ook een groeiende Nederlandse vertegenwoordiging. Deze Nederlandse afvaardiging kaderde onder meer binnen de contacten op het Europese continent tussen verenigingen van oud-weerstanders. Vanaf 1975 sloten de eerste Nederlandse sympathisanten zich bij de Verbroedering aan. De volgende jaren nam het aantal Nederlandse sympathisanten geleidelijk toe. Het betrof afgevaardigden van verschillende Nederlandse Oud-strijders- en verzetsverenigingen, o.a. van het Veteranen Legioen Nederland (VLN), van de Nederlandse Bond voor Oud-Strijders en Draggers van het Mobilisatiekruis (NBOS) en van diverse afdelingen van het Voormalig Verzet Nederland.¹⁵²

De relatie met het VLN illustreert mooi hoe dergelijke contacten over de grens gelegd konden worden. Het VLN was in 1951 in Nederland opgericht als belangenorganisatie voor oud-strijders en voormalige verzetslieden met onder meer de expliciete kerntaak om

¹⁵⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 19, Verslag statutaire vergadering Raad van beheer ACPG, 14.1.1971.

¹⁵¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 10, Reglement van inwendige orde van de CVGL Zone III, 18.3.1973.

¹⁵² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief Piet Grootendorst aan Vincent Foubert, 3.11.1989.

vriendschappelijke betrekkingen met nationale en internationale organisaties met soortgelijke doelstellingen te bevorderen. IN 1977 werd de heer Chris Van Nijnanten aangesteld als gewestelijk voorzitter voor de sectie België en Luxemburg. Hij regelde als dusdanig specifiek de contacten met Belgische en Luxemburgse oud-strijders- en verzetsverenigingen. Vanaf 1977 tekende hij ook present op de plechtigheden te Belsele. Het VLN was daarnaast sinds 1978 gefuseerd met het NBOS in een groter verband. Van Nijnanten zou dan ook de Nederlandse deelnames van beide verenigingen coördineren. Dankzij de sterke contacten tussen verschillende Nederlandse oud-strijdersverenigingen reisden ieder jaar meer Nederlanders af naar Sint-Niklaas om de plechtigheden bij te wonen. In 1982 waren er al 20 Nederlandse sympathisanten aangesloten bij de Verbroedering.¹⁵³ Bovendien werden deze sympathisanten tijdens de plechtigheid te Belsele vaak vergezeld van hun partner. Die partners waren doorgaans niet aangesloten bij de Verbroedering, maar bij het overlijden van het sympathiserend lid namen zij het lidmaatschap soms over.¹⁵⁴

In deze specifieke casus speelde nog een extra aantrekkingsfactor mee: het bombardement van 17 mei 1940 op de Gasmeterstraat in Sint-Niklaas waarbij 51 Nederlandse vluchtelingen uit Breda om het leven kwamen. De Nederlandse afgevaardigden kwamen hoofdzakelijk uit andere steden dan Breda, maar voelden zich wel verbonden met het lot van hun landgenoten.¹⁵⁵

4.2.2. De lokale politieke klasse en de Verbroedering

De Sint-Niklase politiek werd sinds 1971 beheerst door een CVP-SP-coalitie onder leiding van burgemeester Frantz Van Dorpe. Voordien had de CVP nog een meerderheid met de PVV gevormd, maar in 1970, door het electoraal succes van zowel de VU als de SP, werd CVP gedwongen, voor het eerst sinds het einde van de oorlog, een grote partij als coalitiepartner te aanvaarden. Diezelfde gemeenteraadsverkiezingen luidden het politieke debuut in van twee toekomstige Sint-Niklase burgemeesters Freddy Willockx, bij de socialisten en Paul De Vidts, bij de christendemocraten. Na de gemeenteraadsverkiezingen van 1976 werd dezelfde coalitie voortgezet onder leiding van Paul De Vidts.¹⁵⁶

Met burgemeester Frantz Van Dorpe (ambtstermijn 1965-1976) en zijn opvolger Paul De Vidts (ambtstermijn 1977-1988) onderhield de Verbroedering een goede relatie. Van Dorpe zelf had een duaal verleden. Voor de Tweede Wereldoorlog was hij actief bij het Verdinaso in Brussel. Na een korte onderbreking was hij in 1940 opnieuw even aangesloten, maar uit onvrede met de gekozen collaboratiekoers maakte hij een einde aan zijn engagement binnen die politieke beweging. Hij sloot zich in 1941 aan bij het verzet en was actief bij

¹⁵³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Brief VLN aan Vincent Foubert, 5.5.1977; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief H.S. Rooseboom aan VGL afdeling Sint-Niklaas, 7.1987; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 2, Brief Chris Van Nijnanten aan Hector Hulstaert, 31.3.1982.

¹⁵⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Tafelschikking maaltijd plechtigheid Belsele, 6.9.1981.

¹⁵⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 7, Brief Piet Grootendorst aan Vincent Foubert, 15.9.1982.

¹⁵⁶ Berden, Nauts en Stoop, *Honderd jaar*, pp. 68-70.

verzetsgroepering Othello, net zoals zijn broer Jozef Van Dorpe.¹⁵⁷ Ook Paul De Vidts had banden met de patriottische gemeenschap. Hij was actief bij de Waaslandse afdeling van het Nationaal Verbond van de Politieke Gevangenen. Tijdens de bezetting was De Vidts, toen nog scoutsleider en student, opgepakt en nadien gedeporteerd na een razzia op 4 augustus 1943 door de Feldgendarmarie¹⁵⁸ en enkele van hun Vlaamse medewerkers.¹⁵⁹

Een bijzonder element gedurende de termijn van Hulstaert was het schepenambt van Vincent Foubert. Van Dorpe en Foubert kwamen samen in het gemeentebestuur in 1965, de ene als burgemeester en van werkgeverszijde, de ander als schepen en met ACW-stempel. Foubert was ook lid van de Verbroedering en zal zich tijdens de jaren zeventig ook engageren als ondervoorzitter. Dankzij Foubert had de Verbroedering een directe lijn naar het stadsbestuur en waren ze ervan verzekerd dat hun bekommernissen tijdens de gemeenteraden aan bod zouden komen.

Een goede illustratie hiervan is de actie die Vincent Foubert in 1977 ondernam op aansturen van het ACPG. Er heerste bezorgdheid over de bedenkelijke staat van sommige oorlogsmonumenten in de stad. Niet alleen de monumenten in eigendom van de gemeenten, maar ook die op privaat domein. Onder meer de VGL bevond zich in een lastig parket omwille van de herinneringsplaten die in de jaren na de bevrijding op de huizen van toenmalige GL-leden waren aangebracht. Gezien deze op gewone woningen waren aangebracht en geen beschermde status genoten, waren ze voor het onderhoud volledig afhankelijk van de goede wil van de bewoners. Verschillende herdenkingsplaten waren intussen al verdwenen. Nog een handvol gedenkstenen waren nog bewaard gebleven. Foubert wees in het bijzonder op de platen van Willy Stevens in de Wegvoeringsstraat en Cornu in de Marktstraat te Belsele. De stadsdiensten kwamen in actie, waar het wettelijk mogelijk was, om in te gaan op de vraag van de schepen.¹⁶⁰

De link met Foubert betekende echter geenszins een exclusieve band met de CVP. Er zaten in de Verbroedering trouwens nog leden met een andere politieke achtergrond, zoals Antoine Van de Vyver die in de liberale zuil actief was.¹⁶¹ Op plechtigheden werden ook steeds lokale politici uitgenodigd die een socialistische of liberale signatuur hadden. De Verbroedering bleef wel waken over haar politieke onafhankelijkheid, zoals die officieel was voorgeschreven in de statuten van de UVGL. De positie van Foubert als schepen had

¹⁵⁷ Van de Vijver, Van Doorslaer en Verhoeyen, *Het verzet (2)*, p. 82.

¹⁵⁸ De Duitse militaire politie. Zij garandeerden tijdens de bezetting discipline en veiligheid van de bezettingstroepen en keken toe op de naleving van de door de *Militärverwaltung* opgelegde verordeningen. Zij werden bijgestaan door collaborateurs en Rijksduitsers, *Hilfsgendarmerie* genaamd. Uit: Zurné, "Feldgendarmarie."

¹⁵⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 22, Brochure Koninklijke Maatschappij het Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen Sint-Niklaas (KACPG), 21.7.1996; Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1943*, pp. 29-30.

¹⁶⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Brief Vincent Foubert aan stadssecretaris Sint-Niklaas, 29.8.1977.

¹⁶¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 4, Doodsbrief Antoine Van de Vijver, 31.3.2003.

voornamelijk een faciliterend karakter bij de contacten tussen de Verbroedering en het stadsbestuur. Bij momenten zorgde het voor echte doorbraken.

Bij het overlijden van dokter Hellebaut in 1978 kwam de locatie van het monument te Belsele in het gedrang. Het perceel waarop het monument zich bevond werd verkaveld door de erfgenamen. Dit was een situatie die eigenlijk door wijlen dokter Hellebaut zelf voorzien was. In 1952 liet hij zijn vriend Raphael De Schrijver contact opnemen met het gemeentebestuur van Belsele met het oog op de overdracht van het perceeltje waar het betrokken monument zich bevond. Hellebaut had zich bereid verklaard om de grond af te staan aan de gemeente op voorwaarde dat Belsele de grond wilde overnemen. Om een onbekende reden is de akte toen niet verleden.¹⁶² In 1978 moest de Verbroedering dus alsnog op zoek naar een andere locatie, liefst zo dicht mogelijk in de buurt. Men vreesde anders het nabijheidsgevoel van het drama te Belsele te verliezen. Het stadsbestuur van Sint-Niklaas zorgde voor een oplossing, hierbij sterk aangespoord door schepenen Foubert. Men stelde voor een stuk grond in eigendom van de stad ter beschikking te stellen op de hoek van de Donkerstraat en de Schoonhoudtstraat te Belsele. Daar zouden dan voortaan de plechtigheden kunnen plaatsvinden. De stad zou de kosten op zich nemen van de verplaatsing en ook van het onderhoud van de site.¹⁶³

4.2.3. 4.1.3 Samenwerking in het ACPG

Voorzitter Hulstaert had tijdens zijn periode als voorzitter goede contacten met de andere patriottische groeperingen in de stad en het Waasland. Hij was niet alleen aangesloten als lid bij andere verenigingen, maar nam hier ook bestuursverantwoordelijkheden op. Gedurende zijn voorzitterschap van de Verbroedering was hij onder meer provinciale voorzitter van de Belgische Oorlogskruisen Sectie Oost-Vlaanderen en ondervoorzitter van de Veteranen van Koning Albert I te Sint-Niklaas. Bovendien was hij erevoorzitter van het Nationaal Verbond der Veteranen van Koning Leopold III, afdeling Waasland. Binnen het Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen (ACPG)¹⁶⁴ zelf was hij actief als ondervoorzitter.¹⁶⁵

Het is opvallend dat het OF geen lid was van het ACPG. Er was namelijk wel een vriendengroep actief in Sint-Niklaas en het Waasland. De verenigingen die wel aangesloten waren bij het ACPG hadden elk hun eigen jaarlijkse plechtigheid. Daarnaast waren ze ook aanwezig op de plechtigheden van de andere verenigingen. Daarvoor werden meestal een vaandeldrager en een bloemlegger afgevaardigd. Naast de eigen plechtigheden, waren de

¹⁶² SASN, Gemeente Belsele, 1809, Brief Raphael De Schrijver aan College van burgemeester en schepenen Belsele, 10.7.1959.

¹⁶³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 18, Brief Hector Hulstaert aan Edmond Hoste, 17.6.1978.

¹⁶⁴ Op 6 september 1969 werd het Raadgevend Patriottisch Comité ontbonden en vervangen door het ACPG. De doelstellingen bleven grotendeels dezelfde als die in 1945.

¹⁶⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 22, Brochure Koninklijke Maatschappij het Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen Sint-Niklaas (KACPG), 21.7.1996.

aangesloten verenigingen ook actief op de vieringen van 1 november (herdenking oorlogsslachtoffers) en 11 november (Wapenstilstand), 15 november (Feest van de Dynastie), 8 mei (Dag van de Duitse capitulatie) en 21 juli (Nationale feestdag).¹⁶⁶

4.2.4. De provinciale en nationale koepelorganisaties van het Geheim Leger

De nationale koepelorganisatie, de UVGL, organiseerde jaarlijks een bijeenkomst. Op deze Nationale Geheim Leger-Dagen werden alle aangesloten leden uitgenodigd voor een feestelijke viering. Dit gebeuren vond afwisselend in Vlaanderen en Wallonië plaats.¹⁶⁷ In 1982 vond de jaarlijkse herdenking plaats te Sint-Niklaas. Dit betekende toch een zekere mate van erkenning voor de Belse plechtigheid. De Verbroederingsleden beschouwden het dan ook als een hele eer. Tijdens de hulde voor Hulstaert n.a.v. het einde van diens mandaat werd dit de 'kers op de taart' genoemd.

De Verbroedering van Sint-Niklaas nam meestal deel aan deze bijeenkomsten. Men koppelde het nuttige aan het aangename door onder leiding van Willy Boonefaes er een eerder toeristisch luik aan toe te voegen. Tot in de jaren tachtig bleven ze actief deelnemen, nadien werd het moeilijker.

Op provinciaal niveau was de Verbroedering aangesloten bij de Confederatie der Verbroederings van het Geheim Leger Zone III (CVGL Zone III).¹⁶⁸ Deze provinciale koepelstructuur stond open voor de Verbroederings uit Oost- en West-Vlaanderen en had haar zetel te Gent. De doelstellingen liepen gelijk met die van de UVGL, waar de CVGL Zone III ook op zijn beurt bij aangesloten was. De Verbroederings in de Zone die in de onmogelijkheid verkeerden om afzonderlijk een eigen bestuur samen te stellen of die te weinig effectieve leden telden om zelfstandig te kunnen blijven voortbestaan, konden zich eerst aansluiten bij de VGL Staf Zone III – (V) leger en diversen.¹⁶⁹

Het informatiekanaal bij uitstek voor de Verbroederings van Zone III was het maandblad *De Schakel*. Dit blad werd sinds 1962 uitgegeven door VGL Staf Zone III – (V) leger en diversen. Gustaaf Dewaele was gedurende de jaren zeventig en tachtig de drijvende kracht achter dit maandblad.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Tot in 1974 was 8 mei in België een officiële feestdag ter gelegenheid van de onvoorwaardelijke overgave van nazi-Duitsland op 8 mei 1945. Nadien werd deze feestdag afgeschaft. Lokaal zijn er verspreid over Vlaanderen wel nog plechtigheden blijven bestaan. Uit: "Ontstaan," 8 Mei Komitee, geraadpleegd 5-6-2018, <http://8meikomitee.gent>.

¹⁶⁷ "Na de bevrijding."

¹⁶⁸ Sinds 1973 werd deze organisatie de Confederatie der Verbroederings van het Geheim Leger genoemd. Voordien heette het achtereenvolgens VGL Zone III en Federatie der Verbroederings van het Geheim Leger Zone III.

¹⁶⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 10, Reglement van inwendige orde van de CVGL Zone III, 18.3.1973.

¹⁷⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 2, *De Schakel*, bijzondere uitgave, p. 1, s.d., 1971.

Het stond de Verbroederingsvrij verzusteringsbanden aan te gaan met andere Verbroederingsverenigingen, zolang die de doelstellingen van de CVGL Zone III onderschreven. De CVGL Zone III verzusterde in 1965 met de VGL Luik N.W.-Zone IV. In diezelfde periode gingen ook enkele Verbroederingsvrij verzusteringsbanden aan met Waalse Verbroederingsvrij. De Verbroederingsvrij van Aalst, Knokke-Heist en Dendermonde verzusterden met respectievelijk Binche, Doornik en Hoei. Vermoedelijk waren de oplopende communautaire spanningen de impuls tot het benadrukken van de samenhang onder de weerstandsverenigingen aan beide zijden van de taalgrens.¹⁷¹

4.3. Externe initiatieven

4.3.1. Protestacties tegen het erepark in Stekene

De goede contacten van Hulstaert met andere patriottische verenigingen beperkten zich niet tot de stad Sint-Niklaas. Ook met groeperingen in de bredere omgeving bouwde hij relaties op. Eén van de groeperingen waarmee nauw werd samengewerkt waren de vaderlandslievende verenigingen van Stekene, voornamelijk de NSB en de plaatselijke VGL. In 1968 gaf de mogelijke komst van een erepark voor Oostfronters aanleiding om deze samenwerking te versterken.

Het initiatief voor de aanleg van een erepark ging uit van het Sint-Maartensfonds (SMF). Al sinds januari 1966 was men op zoek naar een locatie in Vlaanderen om in te richten als herinneringsplaats voor Oostfronters. Eerdere initiatieven waren voornamelijk op het buitenland gericht, zoals de bedevaarten naar het Duitse Bad Münstereifel die gedurende de jaren vijftig en zestig georganiseerd werden voor en door oud-Oostfronters. Gesteund door de opgang van de Volksunie in Vlaanderen achtte men het moment geschikt om op eigen bodem iets in te richten. Men belandde uiteindelijk in Stekene, waar in 1968 een stuk grond aangekocht zou worden.¹⁷²

Het SMF koos vanaf de start voor een harde koers, door op een groot aankondigingsbord meteen de link te leggen naar de figuur van Kamiel De Wilde. Deze Stekenaar had zich als jonge leerkracht aangesloten bij het Vlaams Legioen en was in 1942 aan het Oostfront overleden. Na zijn dood werd hij in Stekene en het Waasland bewierookt in Vlaamsgezinde milieus en ontwikkelde zich een heldencultus rond zijn figuur. Hij werd het symbool voor de idealistische Oostfrontier. Deze positieve beeldvorming zou keren wanneer hij gebruikt werd in de strijd om het erepark te Stekene.¹⁷³

De reactie bleef niet uit. Vanuit de gemeenteraad kwam er weerwerk. Gezien burgemeester Abdon Heyse, die zelf een collaboratieverleden had, zich onthield bij de stemming bracht dit

¹⁷¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Brochure Dagen van het Geheim Leger georganiseerd door VGL Oostende, 27-28.5.1967.

¹⁷² De Wever, "Cultus van de dode helden," p. 118.

¹⁷³ De Wever, "Cultus van de dode helden," p. 119; Verstraeten, "Omgaan met oorlog," p. 73, 125.

echter geen rust. De tegenstanders verenigden zich in een 'Actiecomité tegen het erepark voor Oostfronters', vooral opgebouwd uit oud-verzetsleden en gedeporteerden. Steunende figuren hierin waren Gaspard Calle, Wilfried De Schrijver en Robert Van Wielendaele. Die laatste was aangesloten bij de Stekense Verbroedering van het Geheim Leger. Via deze contacten raakte ook de Sint-Niklase Verbroedering betrokken bij het verzet tegen het erepark.¹⁷⁴

Op 30 maart 1969 ontspoorde de situatie. Het actiecomité had een manifestatie tegen het erepark gepland, waarbij alle vaderlandslievende verenigingen, parlementaire vertegenwoordigers van de drie grote partijen, vakbonden en jeugdbewegingen werden uitgenodigd. De VMO, dat goede banden had met het SMF, had een eigen aanvraag ingediend om een tegenbetoging te organiseren, waarop burgemeester Heyse besloot een samenscholingsverbod op te leggen. De vaderlandslievende betogers wilden uitwijken naar Sint-Niklaas, maar daar verbood burgemeester Van Dorpe grote manifestaties om onlusten te voorkomen. Toch verzamelden verschillende patriottische groeperingen op deze datum op de markt van Sint-Niklaas en vertrokken van daaruit met bussen naar Stekene. Ook het lokaal ACPG was goed vertegenwoordigd, evenals de Verbroedering met o.m. Hulstaert zelf en Albert Christiaens.¹⁷⁵ In Stekene kwam het tot gevechten tussen de patriottische groeperingen en VMO-leden die zich de dagen voordien druppelsgewijs toch naar de gemeente begeven hadden. De zware schermutselingen die volgden resulteerden in de arrestatie van een aantal betogers. Een jaar later werden 10 VMO'ers hiervoor veroordeeld. Het SMF gaf aan de plannen voor het erepark te laten rusten.¹⁷⁶

De problematiek rond het erepark haalde de nationale en internationale pers, voornamelijk de Nederlandse. In reactie op de onlusten, vormden enkele groeperingen samen de 30-Maart-Beweging op 11 juni 1969. Zij stelden zich tot doel preventief actie te voeren tegen de heropleving van het nazisme in België. Ook wilden zij bij de jeugd een hernieuwd nationaal bewustzijn aanwakken en spraken ze zich sterk uit tegen federalisme, wat zij als synoniem voor separatisme beschouwden. De aangesloten groeperingen bestonden vooral uit verzetsverenigingen en anti-separatistische groeperingen zoals Groepering voor de Eendracht der Belgen (GEB) en de Jeunesse Belge/Belgische Jeugd (JBJ).¹⁷⁷ Hector Hulstaert was betrokken bij de oprichting van de 30-Maart-Beweging en maakte deel uit van het uitvoerend Comité, net zoals Achilles D'Hoogh, voorzitter van de VGL Schuiloord De Leeuwerik afkomstig van Dendermonde en Jozef De Geyter de secretaris van diezelfde

¹⁷⁴ Verstraeten, "Omgaan met oorlog," p. 15, 125.

¹⁷⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Huldespeech voor afscheidnemend voorzitter Hector Hulstaert, 30.1.1983.

¹⁷⁶ De Wever, "Cultus van de dode helden," pp. 119-120; Verstraeten, "Omgaan met oorlog," p. 126.

¹⁷⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 20, Statuten 30 Maart-Beweging, 11.6.1969.

Verbroedering, woonachtig te Hamme.¹⁷⁸ Hier hield Hulstaert ook contacten aan over die zich tijdens de plechtigheid te Belsele zouden laten opmerken tijdens de jaren zeventig.

In augustus en september 1972 volgde een nieuwe heropflakking van het conflict toen geruchten de ronde deden dat er een huldeplechtigheid zou plaatsvinden aan het erepark waar ook oud-SS'ers aan zouden deelnemen. Toen bleek ook dat het SMF intussen de site verder had ontwikkeld en onder meer een gedenksteen was aangebracht. De vlam was weer aangewakkerd en de controverse liep hoog op, resulterend in vandalisme langs beide kanten. Het gedenkteken werd op 19 september, een week voor de aangekondigde plechtigheid, vernield door onbekenden. Als tegenreactie werd het huis van Karel Maes beklad. De Sint-Niklazenaar had zich als voormalige OF'er en lid van de KPB fel uitgesproken tegen het erepark en enkele dagen voor de vernieling waren mede in zijn naam communistische protestpamfletten verspreid te Stekene.¹⁷⁹

De hele kwestie werd een juridisch kluwen waaraan pas in juli 1977 een einde kwam door een uitspraak van het Hof van Cassatie die bevestigde dat het oprichten van ereparken behoorde tot de bevoegdheid van de Staat, de Provincie of de Gemeente. Het stadsbestuur onder de nieuwe burgemeester Robert Verbeke ging over tot de onmiddellijke verwijdering van de onderdelen van het erepark.¹⁸⁰ Ook na de veroordeling bleven er echter bijeenkomsten plaatsvinden.¹⁸¹ De Verbroedering en voorzitter Hulstaert bleven de ontwikkelingen rond het erepark goed opvolgen. Door het nieuwe gemeentebestuur werden ze ook erkend als gesprekspartner. Op 9 augustus 1979 werden ze ontvangen op het gemeentehuis voor een reflectievergadering, samen met de vertegenwoordigers van alle verenigingen van oud-strijders en vaderlandse groeperingen die het gemeentebestuur ter zake hadden aangeschreven.¹⁸²

4.3.2. De vijftiengste verjaardag van de bevrijding

In 1969 werd de vijftiengste verjaardag van de bevrijding uitbundig gevierd. Ook in Sint-Niklaas werd er vanuit het stadsbestuur extra aandacht aan de bevrijdingsfeesten besteed. De verzusteringssteden van de stad (Abingdon, Gorinchem, Colmar, Lucca en Schongau) werden daarbij uitgebreid betrokken. Van 5 tot 8 september verbleven er belangrijke

¹⁷⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 20, Verslag vergadering 30 Maart-Beweging, 11.6.1969.

¹⁷⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 20, Mededeling KPB Gewest Waasland aan inwoners Stekene, 5.9.1972; Verstraeten, "Omgaan met oorlog," pp. 129-130; Heirbaut, *Het levensverhaal*, p. 172.

¹⁸⁰ De Wever, "Cultus van de dode helden," p. 120.

¹⁸¹ Tot op vandaag worden er op de locatie nog jaarlijks herdenkingsplechtigheden gehouden voor de Oostfrontstrijders. De zorg voor het erepark werd in 2006 door het SMF overgedragen aan het VNJ. De bloemenperken en aanplantingen vormen nog steeds een berkenkruis, een typerend symbool voor de beweging. Ook zijn er uitgeholde berkenbankjes geplaatst met daarin aarde van Russische grond als verwijzing naar de plaatsen waar de Oostfronters sneuvelden. Uit: Aerts en Bevernage, "Het spokend verleden," p. 154 en Verstraeten, "Omgaan met oorlog," p. 124.

¹⁸² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 20, Brief burgemeester R. Verbeke aan VGL afdeling Sint-Niklaas, 8.6.1979.

delegaties uit deze steden in Sint-Niklaas. Tijdens de viering van de eigenlijke bevrijding op 7 september 1969 lag de focus van het bestuur op de voormalige bevrijders van de stad: het Britse 1/7th Queen's Royal Regiment en de Eerste Poolse Pantserdivisie. Er was een afvaardiging van de Britse bevrijders en een officiële delegatie van de Poolse bevrijders. Men was er ook in geslaagd de toenmalige bevelhebbers naar de stad te halen: Zowel de Britse luitenant-kolonel W.D. Griffiths als de Poolse generaal Stanisaw Maczek tekenden present. Bij een huldeplechtigheid op het stadhuis werd Maczek het ereburgerschap van de stad verleend. Griffiths had dit reeds ontvangen op 9 september 1945, tijdens de viering van de eerste verjaardag van de bevrijding.¹⁸³

Net zoals tijdens de eerste jaren na de bezetting besteedden de officiële stedelijke instanties de meeste erkenning aan de voormalige bevrijders. Het valt echter op dat het ACPG en enkele leden van de GL-Verbroedering te Sint-Niklaas hierbij een ondersteunende rol speelden. In de loop van de jaren zestig waren de patriottische verenigingen van de stad mede de drijvende krachten achter het opeisen van publieke ruimte voor de voormalige bevrijders. Nadien bleven ze actief samenwerken, en namen ze mee het voortouw in de strijd voor de erkenning van de Poolse oud-strijders.

4.3.2.1. Een monument voor de Britten

De ontvangst van Griffiths en Maczek in Sint-Niklaas was niet uniek. Tijdens het feestjaar ter ere van het zevenhonderdvijftigjarige bestaan van de stad in 1967 werden beide heren ontvangen op het stadhuis. Griffiths was aanwezig om de inhuldiging van het Britse monument bij te wonen. Dit monument was er gekomen op vraag van het ACPG. In de schoot van deze vereniging werd eerder datzelfde jaar een Brits Monument-comité opgericht. De voorzitter daarvan was Omer Keymolen, de toenmalige voorzitter van Verbroedering Schuiloord Kalkoen te Sint-Niklaas. Voor de financiering werd mede beroep gedaan op giften van de bevolking. Ook het stadsbestuur ondersteunde het initiatief van het comité. Het resultaat werd onthuld op 10 september 1967 in het stadspark.¹⁸⁴ Het moest de vrede en vrijheid onder alle volkeren symboliseren en dank uitdrukken aan de Britse soldaten van het Queens' Royal Regiment. In het monument werd het V-symbool prominent verwerkt.¹⁸⁵

4.3.2.2. Een monument en een statuut voor de Polen

Voor de Poolse oud-strijders werd eveneens een monument opgericht in Sint-Niklaas. Het werd in 1964 onthuld naar aanleiding van de feestelijkheden omtrent het duizendjarige bestaan van Polen en de twintigste verjaardag van de bevrijding. Het monument was

¹⁸³ Berden, Nauts en Stoop, *Honderd jaar*, pp. 53-54, 110.

¹⁸⁴ Vandaag is dit monument terug te vinden aan de kruising van de Kokkelbeekstraat en de Parklaan te Sint-Niklaas.

¹⁸⁵ Berden, Nauts en Stoop, *Honderd jaar*, pp. 53-55; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 22, Brochure Koninklijke Maatschappij het Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen Sint-Niklaas (KACPG), 21.7.1996.

ontworpen door een Poolse oud-strijder-beeldhouwer. Het werd gepresenteerd als dankbaarheidsmonument en mede aangeboden door de besturen van de andere Vlaamse steden die door de Eerste Poolse Pantserdivisie bevrijd werden (Ieper, Poperinge, Roeselare, Tielt en Lokeren).¹⁸⁶ Een dergelijke samenwerking via dit consortium van bevrijde steden zou ook in 1984 en 1994 plaatsvinden. Het monument werd oorspronkelijk¹⁸⁷ aan de Parklaan geplaatst. De plechtige onthulling op 6 september 1964 werd onder meer bijgewoond door generaal Maczek. In totaal bracht generaal Maczek tijdens de jaren zestig dus drie bezoeken aan Sint-Niklaas. Er was wel enige wederkerigheid. Bij zijn overlijden in 1994 zou een delegatie uit Sint-Niklaas deelnemen aan de begrafenisplechtigheden.¹⁸⁸

De samenwerking tussen het ACPG en de Poolse emigrantenorganisaties ging verder dan de inspanning voor dit monument. Aan het begin van de jaren tachtig waren zij betrokken bij een erkenningsinitiatief op parlementair niveau. Schepen Vincent Foubert zou in deze fungeren als schakel tussen de Poolse oud-strijders en het parlement. Hij zocht steun onder de Wase parlementsleden voor een wetsvoorstel waarmee de Poolse oud-strijders zouden kunnen delen in bepaalde voordelen die Belgische oud-strijders van de Tweede Wereldoorlog genoten. In 1981 vond hij een luisterend oor bij CVP-senator Ferdinand De Bondt. De Bondt die collega was van Foubert in de Sint-Niklase gemeenteraad diende in 1981 een wetsvoorstel in met steun van senator André Smeets van de Parti Socialiste. Het initiatief van senator De Bondt zou in 1983 resulteren in een Koninklijk Besluit waarbij alle buitenlandse soldaten die Belgische burgerschapsrechten hadden en behoorden tot de geallieerde troepen tijdens de Tweede Wereldoorlog een statuut kregen waarmee zij ook recht kregen op militaire decoraties. Op die manier slaagden patriottische verenigingen in Sint-Niklaas er een tweede maal in om de houding van de Belgische staat ten opzichte van Poolse oud-strijders aan te passen, na een eerste tussenkomst m.b.t. de naturalisatieaanvraag in 1957.¹⁸⁹

4.3.3. De Kolonel Hauserdenking vindt plaats te Sint-Niklaas

De eerste grote GL-bijeenkomst onder het voorzitterschap van Hulstaert was de Kolonel Hauserdenking op 5 september 1970. De jaarlijkse herdenking van de voormalige bevelhebber van Zone III van het Geheim Leger werd afwisselend in Oost- en West-Vlaanderen georganiseerd. In 1970 viel de eer te beurt aan Sint-Niklaas. De herdenking trok veel GL-gegadigden naar de stad en gaf Hulstaert de kans om tijdens zijn eerste jaar als voorzitter verdere contacten te leggen. Het nationaal bestuur was vertegenwoordigd door zowel nationaal voorzitter Edouard Franckx als secretaris-generaal Charles Coppieters 't

¹⁸⁶ "Twintigste verjaardag der bevrijding groeide uit tot indrukwekkende hulde aan Poolse gesneuvelden," *Het Vrije Waasland*, 12.9.1964.

¹⁸⁷ Vandaag is het terug te vinden op het plein voor de Onze-Lieve-Vrouwkerk in Sint-Niklaas.

¹⁸⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 22, Brochure Koninklijke Maatschappij het Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen Sint-Niklaas (KACPG), 21.7.1996.

¹⁸⁹ Luk de Wilde, "Senator De Bondt dient wetsvoorstel in voor erkenning van Poolse oud-strijders," *Het Vrije Waasland*, 3.4.1981; Venken, *Straddling the Iron Curtain*, pp. 75-76.

Wallant. Ook het bestuur van de CVGL tekende present met o.a. provinciaal voorzitter Henri Van Duysen, secretaris-generaal Georges Van der Auwermeulen en de voorzitter van de Sociale Dienst, dr. Schotte.¹⁹⁰

Er waren tal van Verbroederingsgenooten uit de eigen zone aanwezig, maar ook enkele uit naburige zones. Ook van het Nationaal Verbond der Oorlogskruisen waren een aantal bestuursleden aanwezig, vermoedelijk uit de kennissenkring van Hulstaert zelf. De meeste afgevaardigden hadden een vaandeldrager mee om mee te lopen in de optocht. Er was ook een Waalse afgevaardigde: de heer Dardenne. Als voorzitter van de VGL Luik N.W.-Zone IV was hij met zijn organisatie verzusterd met de CVGL Zone III.¹⁹¹

Ook tal van lokale politici uit Sint-Niklaas en de omliggende steden tekenden present. Alle traditionele partijen waren vertegenwoordigd. Onder meer SP-kamerlid Aimé Van Lent, liberaal senator Armand De Baer en CVP-senator Ferdinand De Bondt waren aanwezig. Ook burgemeester Van Dorpe had zijn medewerking verleend door in te stemmen met een ontvangst op het stadhuis waar een academische zitting plaatsvonden.¹⁹²

4.3.3.1. Verloop van de optocht

De genodigden verzamelden om negen uur op de Grote Markt, om vandaaruit in stoet te vertrekken naar de kerk van Sint-Jozef-Klein-Seminarie. Hier vond een herdenkingsmis plaats. De preek tijdens de viering werd verzorgd door E.H. De Waele, toenmalig pastoor te Ertvelde, en voormalig aalmoezenier van GL Sector 20 tijdens de Tweede Wereldoorlog. Na de mis ging de optocht verder naar het monument der gesneuvelden van beide wereldoorlogen op het Kardinaal Mercierplein¹⁹³ waar een bloemenhulde plaatsvond. Vervolgens trok men naar het stadhuis voor de academische zitting.¹⁹⁴

De plechtigheid gaf Hulstaert niet alleen de mogelijkheid om zijn contacten binnen het Geheim Leger te versterken, maar ook om zich in de publieke ruimte te doen gelden. Op deze manier kon hij zich reeds in zijn eerste jaar als voorzitter profileren en zijn Verbroedering in Sint-Niklaas op de kaart zetten. Volgens de krantencommentaren waren er een driehonderdtal deelnemers; het tijdschrift van Zone III, *De Schakel*, hield het op vijfhonderd deelnemers.¹⁹⁵

4.3.3.2. Haus als verpersoonlijking van plichtsbef en offergave

¹⁹⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, De Schakel, 9.1970; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Lijst genodigden Hauserdenking, 1970.

¹⁹¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, De Schakel, 9.1970.

¹⁹² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Lijst genodigden Hauserdenking, 1970.

¹⁹³ Vandaag wordt dit plein de Houtbriel genoemd.

¹⁹⁴ Bibliotheca Wasiana, dossier 877 B2, Brief VGL afdeling Sint-Niklaas aan André Stoop, 15.8.1970.

¹⁹⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, De Schakel, 9.1970.

De plechtigheid was volledig gefocust op de voormalige GL-verzetsleider. Auguste Haus (1892-15 september 1948) was vanaf april 1944 tot aan de bevrijding de bevelhebber van Zone III van het Geheim Leger, waartoe ook de Sector te Sint-Niklaas behoorde. Na een reddingsactie diende hij onder te duiken om te ontsnappen aan de Duitse zoekacties. Zijn vrouw en dochter, Marguerite en Heliana Haus, werden vervolgens in juli 1944 aangehouden en stierven in het concentratiekamp van Ravensbrück in december van datzelfde jaar. Haus zou dit tragische nieuws moeilijk te boven komen. Enkele jaren na de bevrijding overleed hij, op 15 september 1948.¹⁹⁶

Tijdens de academische zitting en het feestmaal naderhand werden speeches gegeven door burgemeester Van Dorpe, voorzitter Hulstaert, nationaal voorzitter Franckx en andere eregenodigden. De meeste toespraken van GL-genodigden volgden de lijn die Hulstaert aanhield in zijn huldebetoon. Alleen de Waalse voorzitter Dardenne maakte een andere interpretatie.¹⁹⁷

Hulstaert zette de twee aspecten van de Hauserdenking in de verf die al sinds zijn overlijden in 1948 door de GL-leden werden benadrukt: zijn plichtsbesef en zijn opofferingsbereidheid. De zuivere vaderlandsliefde maakte van Haus de ideale verzetsheld. Hij werd voorgesteld als vastberaden. Hij was een goede Vlaming en Belg geweest, die gehecht was aan de koninklijke dynastie en het verenigde België. (contrast met de federalistische ontwikkelingen op het publieke forum) Daarnaast was er ook een donkere zijde: het verlies van zijn familie in de Duitse concentratiekampen werd steeds belicht als het offer dat hij diende te brengen. Daarbij werd ook benadrukt dat Haus een grote prijs had betaald voor zijn inzet. Hij zou na de oorlog een gebroken man zijn geweest en zijn weggekijnd van verdriet. In die zin werd Haus voorgesteld als een martelaar.¹⁹⁸

Dit beeld van de figuur van Haus sloot nauw aan bij de materiële herinnering. In 1949, een jaar na zijn overlijden, was in Gent een gedenkplaat ingehuldigd aan de Leopoldkazerne ter ere van Haus en de andere doden van Zone III. De gedenkplaat illustreert opnieuw het duale karakter van de beeldvorming. De opoffering van Haus, verbeeld door een jong gezin met een zwaard boven het hoofd, en de toewijding aan het vaderland, verbeeld door een troostende moederfiguur.¹⁹⁹ Deze locatie zou voor de Gentse Verbodering van het Geheim Leger – La Sarcelle B – fungeren als herdenkingsplaats.

Deze eerder regionale herinnering legde de focus op de figuur van Haus, als held en martelaar. Anders dan de lokale herinnering te Belsele en Sint-Niklaas die eerder steunde op

¹⁹⁶ Bernard, *Het Geheim Leger*, pp. 218-219, 226; Marquet, *Bijdrage tot de geschiedenis 5*, pp. 284-286.

¹⁹⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, De Schakel, 9.1970.

¹⁹⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 2, Speech Hector Hulstaert op Hausviering te Sint-Niklaas, 5.9.1970; Bibliotheca Wasiana, dossier 877 B2, Brief VGL afdeling Sint-Niklaas aan André Stoop, 15.8.1970.

¹⁹⁹ "Op 16 October te Gent," *De Patriot. Onpartijdig blad der vaderlandsche vereenigen, afdeeling Waasland*, 2.10.1949.

een gebeurtenis, zijnde het gevecht te Belsele. Het martelaarschap en de heldenstatus werden wel gedeeld. Het herinneringslandschap was regionaal en lokaal dus verschillend op bepaalde aspecten, hetgeen het geheel nog complexer maakt.

Enigszins opmerkelijk was het verschil tussen de Vlaamse en de Waalse GL-leiders. Waar de Vlaamse sprekers zich allen concentreerden op het plichtsbewuste karakter van Haus tijdens de oorlog, en wat hij had opgeofferd en dit trachtten te verruimen tot de hele organisatie van het Geheim Leger, legde de voorzitter van de VGL Luik N.W.-Zone IV de nadruk op de strijd aan het front gedurende de Eerste Wereldoorlog. Hij bracht voornamelijk in herinnering hoe Vlamingen en Walen ‘broederlijk en zonder twisten’ aan het IJzerfront vochten. Hij illustreerde het mechanisme dat Evert Peeters beschreef in zijn studie van de herdenking rond de Congreskolom waarbij men balanceerde op de rand van de militaire retoriek om de verzetsstrijders uit de Tweede Wereldoorlog gelijk te schakelen met de frontsoldaten uit de Eerste Wereldoorlog.²⁰⁰ Dardenne sprak ook in naam van het Nationaal Verbond der Oorlogskruisen – Provincie Luik, hetgeen mede zijn specifieke aandacht voor de Eerste Wereldoorlog kan verklaren.²⁰¹

4.3.3.3. Na de plechtigheid

Het bestuur van Zone III bood nationaal voorzitter Franckx tijdens het feestmaal het erevoorzitterschap aan van Zone III. Frankx was pas voorzitter sinds 1969, en was tijdens de bezetting één van de voorgangers van Haus als bevelhebber van Zone III. Na de bevrijding was hij zelf lange tijd voorzitter van de VGL Zone III geweest. Het werd dan ook als een voordeel beschouwd om ‘iemand van de eigen groep’ op de voorzittersstoel te hebben. Het erevoorzitterschap diende vermoedelijk deze band nog te benadrukken.²⁰²

Heel de plechtigheid werd opgenomen in de eerstvolgende editie van *De Schakel*, inclusief de preek en de speeches van de eregasten. Er werd bovendien ook een bijlage toegevoegd waarin het belang van de plechtigheid voor de hedendaagse jeugd werd benadrukt.²⁰³

4.3.4. De eerste stappen in de richting van een eigen geschiedenis

In vergelijking met de door oud-collaborateurs verspreide literatuur kwam de literaire productie vanuit verzetsverenigingen slechts beperkt en langzaam op gang. Voor het Geheim Leger is het wachten tot in de tweede helft van de jaren tachtig voor er sprake is van productie op ruimere schaal. De rol die de UVGL en de lokale Verbroederingen hierin hadden kunnen spelen, is niet gering. Het Sint-Maartensfonds en Broederband hebben als vereniging, net zoals bladen als *'t Pallieterke* deze rol duidelijk wel op zich genomen, met

²⁰⁰ Peeters, “Een plechtige communie,” p. 58-60.

²⁰¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, *De Schakel*, 9.1970.

²⁰² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, *De Schakel*, pp. 1-19, s.d., 1970.

²⁰³ De relatie tussen de Verbroedering en de revolterende jeugd komt verder aan bod in 4.3.3.

een succesvolle ontvangst bij een deel van de Vlaamsgezinde katholieke bevolking. Mede hierdoor hebben zij in de beeldvorming in Vlaanderen hun plaats afgedwongen.²⁰⁴

De voornaamste samenwerking rond geschiedkundige projecten situeerde zich rond de Koninklijke Militaire School (KMS) en de professoren Jean-Léon Charles en Henri Bernard. Professor Charles bekleedde destijds de leerstoel Geschiedenis aan de Koninklijke Militaire School en was ook Docent aan de Krijgsschool. Aan de KMS was professor Bernard reeds tientallen jaren bezig met onderzoek naar het verzet. Na in 1962 zijn doctoraat te hebben behaald, werd dr. Charles in 1963 actief als docent aan de KMS. Hij was gedurende jaren de assistent van professor Bernard en net als zijn mentor was hijzelf ook oud-weerstander en gepassioneerd door het verzet. In onderzoeksprojecten van jonge militairen die zij begeleidden stimuleerden zij deze jongeren ook om aan dit onderwerp verder te werken. Interessant is dat ook Edouard Franckx, nationaal voorzitter van de Unie der Verbroederingen van het Geheim Leger tussen 1969 en 1988, verbonden was aan de KMS als professor.

Onder invloed van een onderzoeksinitiatief vanuit de KMS onder leiding van professor Jean-Léon Charles starten diverse Verbroederingen in heel België tijdens de jaren zeventig met de verzameling en optekening van historiografisch materiaal met als ultiem einddoel het opstellen van een algemene geschiedenis van het Geheim Leger. Ook in het Waasland werd er ingegaan op dit geschiedkundig initiatief en onder meer Schuiloord de Leeuwerik en Schuiloord Kalkoen starten met de verzameling van het documentatiemateriaal van hun activiteiten gedurende de bezetting en de bevrijding.

Verscheidene documenten, verspreid onder de verschillende actoren en in de loop der jaren geleidelijk in de vergetelheid geraakt, kwamen weer aan de oppervlakte en werden deels gsystematiseerd en gesynthetiseerd. De nationale top van het Geheim Leger te Brussel spoorde haar lokale Verbroederingen aan om mee te werken aan het onderzoek en stelde ook haar eigen archieven en documentatie ter beschikking van de KMS. Het beoogde einddoel van het initiatief, namelijk het opstellen van een algemene geschiedenis van het verzet, en daarbij de aspiraties vanuit het Geheim Leger om zich duidelijker te affirmeren door haar plaats in de oorlogsgeschiedenis op te eisen waren hierbij enkele van de onderliggende drijfveren.

Ook de Verbroedering Kalkoen en De Leeuwerik werkte men vlijtig mee aan het project. Op 21 november 1972 werd voorzitter Hulstaert via brief gecontacteerd door Jean-Léon Charles

²⁰⁴ De Wever, "Cultus van de dode helden," p. 109.

met de vraag om zijn medewerking te verlenen aan het onderzoeksproject naar de geschiedenis van het Geheim Leger.

4.3.5. De Nationale Dag van het Geheim Leger in eigen stad

De organisatie van de Nationale Dag van het Geheim Leger in Sint-Niklaas op 5 september 1982 markeerde het eindpunt van het voorzitterschap van Hulstaert. Het vormde samen met de Kolonel Hausherdenking een hoogtepunt van publieke actie van het Geheim Leger in Sint-Niklaas. Tijdens de Nationale Dag volgden Verbroederings vanuit heel het land de lokale plechtigheid te Belsele mee. Ook het hoofdbestuur van de UVGL was aanwezig. Het verloop van de dag volgde het normale parcours van de jaarlijkse plechtigheid te Belsele.²⁰⁵

4.4. Plechtigheid te Belsele

(Volgende delen zijn gebaseerd op de documenten m.b.t. de plechtigheden van 1964, 1967-1982.²⁰⁶ Verwijzingen uit afzonderlijke documenten worden steeds aangegeven in voetnoten.)

4.4.1. Belseelse plechtigheden

Tijdens de jaren zeventig organiseerde de Verbroedering nog steeds ieder jaar in september de plechtigheid voor de gesneuvelden te Belsele. Deze plechtigheden vonden ononderbroken plaats sinds 1944. Het was en bleef daarmee het meest expliciete optreden van de Verbroedering in de stad Sint-Niklaas en de gemeente Belsele. Het initiatief voor de plechtigheid kwam vanuit de Verbroedering zelf, en vond oorspronkelijk plaats los van de Bevrijdingsfeesten van Sint-Niklaas. Vanaf 1974 werden de feestelijkheden echter ingepast in de Vredesfeesten²⁰⁷ van de stad. Sindsdien vonden ze steeds plaats tijdens het eerste volle weekend van september, terwijl het de jaren voordien meestal tijdens het derde weekend van september plaatsvond, gezien dit dichter lag bij de datum van de plechtige begrafenis van de weerstanders op 19 september 1944.²⁰⁸

De plechtigheid stond niet alleen open voor Verbroederings uit de wijde omgeving, maar er werd ook over gerapporteerd in *De Schakel*. In 1971 was er een reporter van dit maandblad aanwezig op de plechtigheid te Belsele. Voorzitter Hulstaert zou nadien nog bijkomende info opsturen, o.m. een volledige gastenlijst, om het verslag aan te vullen. Dit zou dan verschijnen in de volgende editie van *De Schakel*.²⁰⁹ Op deze manier kon heel Zone III de

²⁰⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 2, Programma Nationale Dag van het Geheim Leger te Sint-Niklaas, 5.9.1982.

²⁰⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Documenten plechtigheden Belsele 1964, 1967-1980; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Documenten plechtigheid Belsele 1981; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 7, Documenten plechtigheden Belsele 1982.

²⁰⁷ De Bevrijdingsfeesten veranderden in 1973 van naam. Het stadsbestuur schrapte de nadrukkelijke verwijzing naar de oorlog en voortaan sprak men van de Vredesfeesten, die steeds het eerste weekend van september zouden doorgaan. Uit: Peleman, *Sint-Niklaas en de wereld*, p. 15.

²⁰⁸ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1944*, p. 32.

²⁰⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Brief Hector Hulstaert aan H. Van Laethem, 17.9.1971.

plechtigheden te Belsele achteraf nog volgen in het tijdschrift. Sinds 1972 liet de Verbroedering zelf een verslag van de herdenking te Belsele opstellen door secretaris Willy Boonefaes²¹⁰. Vervolgens stuurde men dit door naar de redactie van *De Schakel* in Gent. Ook de plechtigheden van andere Verbroederingsverenigingen werden geregeld opgenomen in *De Schakel*. Het was dan ook één van de manieren waarop het maandblad zijn naam eer aandeed en fungeerde als schakel tussen de verschillende Verbroederingsverenigingen. Sinds het voorzitterschap van Hulstaert had men dan ook de gewoonte om steeds een abonnement op het blad voor enkele bestuursleden te voorzien.²¹¹

4.4.1.1. Verloop

Het verloop van de plechtigheid was tijdens de jaren vijftig en zestig nauwelijks veranderd. De leden van de Verbroedering, genodigden en sympathisanten spraken 's ochtends af aan lokaal Europa op de markt van Sint-Niklaas. Daar vormden ze een stoet met de aanwezige vaandeldragers. Ze trokken te voet door de straten van Sint-Niklaas, tot aan de grensscheiding met de gemeente Belsele, in de omgeving van de Witte Staak. Hier was men aangewezen op eigen vervoer om naar het centrum van Belsele te rijden. Na een korte autorit tot aan het centrum van Belsele (aan de vroegere spoorweg), werd de stoet opnieuw gevormd, waarna een défilé volgde voor het gemeentehuis. De families van de gesneuvelde en de genodigde politici schouwden hierbij de stoet. Nadien woonde men een herdenkingsmis bij in de lokale dorpskerk. Hierna ging men te voet verder naar het monument van het GL. Na een korte hulde hield men op de terugweg naar het gemeentehuis ook halt aan het monument voor de oorlogsslachtoffers van de Eerste Wereldoorlog. Nadien volgde een ontvangst op het gemeentehuis, waarbij ook eretekens werden uitgereikt. De ochtend werd afgesloten met een gezamenlijk maal dat plaatsvond in een school, kazerne of restaurant in de buurt.²¹²

Aan het einde van de jaren zestig werd de optocht uitgebreid, als gevolg van de komst van enkele nieuwe oorlogsmonumenten in de omgeving van het stadspark. Een bloemenhulde aan het Poolse monument (op de Parklaan) en het Britse monument (in het stadspark) maakten sinds respectievelijk 1968 en 1969 deel uit van de tocht.²¹³

4.4.1.2. Patronaat van Belsele naar Sint-Niklaas

In het midden van de jaren zeventig vond een verschuiving plaats van het patronaat (de hoge bescherming) over de plechtigheid van de gemeente Belsele naar de stad Sint-Niklaas. In 1974 werkten het Verbroederingsbestuur en het stadsbestuur aan een gemeenschappelijk programma ter ere van de dertigjarige verjaardag van de bevrijding en de plechtigheden te

²¹⁰ Willy Boonefaes volgde in 1972 Albert Jozef Steenwegen op als secretaris van VGL afdeling Sint-Niklaas.

²¹¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Brief H. Van Laethem aan Hector Hulstaert, 14.9.1971.

²¹² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Programma plechtigheid Belsele, 27.9.1970.

²¹³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Programma plechtigheid Belsele, 8.9.1968; 2010-58 Vincent Foubert, Programma plechtigheid Belsele, 21.9.1969.

Belsele. Schepen Vincent Foubert fungeerde hierbij als schakel tussen beide. De plechtigheid te Belsele werd ingepast in het programma van de jaarlijkse Vredesfeesten. Daardoor werd het programmagedeelte te Belsele ingekort en voortaan beperkt tot de hulde aan het monument van het GL. De mis ging door in de hoofdkerk te Sint-Niklaas, net zoals het défilé, dat voortaan voor het stadhuis zal plaatsvinden. Op het einde van de plechtigheden werd de academische zitting tevens op het stadhuis gehouden, waarbij voortaan de burgemeester van Sint-Niklaas, of een vervangend schepen overging tot de uitreiking van de eretekens.²¹⁴

De organisatie in 1974 schiep een precedent voor de volgende jaren. Deze situatie werd definitief bekrachtigd toen op 1 januari 1977 Belsele, net zoals Sinaai en Nieuwkerken, een deelgemeente van Sint-Niklaas werd.²¹⁵ Het gevolg van deze fusiebeweging was dat de plechtigheid voortaan altijd samen met de Vredesfeesten zou plaatsvinden. De organisatie van de plechtigheden bleef echter wel toekomen aan het ACPG en de VGL. Het stadsbestuur was verantwoordelijk voor de rest van de activiteiten tijdens de Vredesfeesten.

Gezien Sint-Niklaas tijdens de Vredesfeesten vaak gasten uit zustersteden (Gorinchem, Lucca, Schongau, Colmar, Abingdon / Vale of White Horse) ontving, gebeurde het dat deze mandatarissen ook deelnamen aan de plechtigheden te Belsele. Ook dit droeg bij tot de internationale uitstraling van de herdenking. Het werd door de Verbroedering dan ook sterk in de verf gezet in haar communicatie naar de andere leden van Zone III via *De Schakel*.²¹⁶

“Het is betekenisvol dat [...] naast de Britten en Polen, de mandatarissen uit Nederland, Italië, Frankrijk en de Bondsrepubliek mede opstapten naar Belsele.”

4.4.1.3. Aanwezigen

4.4.1.3.1. Vanuit Sint-Niklaas

De aangesloten verenigingen bij het ACPG te Sint-Niklaas namen deel aan de plechtigheden. De NSB en de NKB tekenden ieder jaar present. Ook van het bestuur van het ACPG was een afgevaardigde aanwezig. Een opvallende afwezige was het OF. Er was geen aparte, officiële vertegenwoordiging van deze verzetsvereniging in de stoet of tijdens de bloemenhuldes. Er was te Sint-Niklaas nochtans wel een afdeling actief, waarbij o.a. Karel Maes was aangesloten.

Een speciale rol was weggelegd voor de Poolse Oud-strijdersvereniging. Sinds de optocht het Poolse monument aandeed, nam er niet alleen een delegatie van de Poolse Oud-strijders deel, maar ook hun kinderen, gekleed in traditionele Poolse klederdracht. De Verbroedering vroeg sindsdien ieder jaar om eenzelfde kleurrijke afvaardiging van de Polen. De uitstekende

²¹⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Brief VGL afdeling Sint-Niklaas aan Stadsbestuur Sint-Niklaas, 28.6.1974; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Programma Vredesfeesten 1974, 27.8.1974.

²¹⁵ Mous, “Lokale politiek,” p. 88.

²¹⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Verslag plechtigheid Belsele, 7.9.1980.

banden tussen de Poolse emigrantengemeenschap in Sint-Niklaas en de patriottische gemeenschap kwam dus ook tot uiting tijdens de Belsele-optocht.²¹⁷

Er was steeds een geüniformeerde afvaardiging van de stedelijke diensten. Dit was in de eerste plaats het postpersoneel van de stad. Ook liep er telkens een afvaardiging van het stedelijke politiekorps en het vrijwillige brandweerkorps van Sint-Niklaas mee in de stoet.²¹⁸ Toen ze nog in functie waren bij het stedelijke politiekorps liepen ook commissaris Cryns en zijn adjunct, Jules Lanoo, mee in de stoet. Ook na hun pensioen – Cryns werd in 1968 opgevolgd als politiecommissaris²¹⁹ – bleven ze de plechtigheden bijwonen. Zo waren ze in 1971 beiden nog aanwezig. Ze waren de voorgaande jaren ook zeer actief in de Verbroedering. In de loop van de jaren zeventig zou Jules Lanoo zijn bestuursmandaat doorgeven, maar ze bleven beiden lid. Cryns was als oud-commissaris ook verzekerd van een plaats als eregenodigde.²²⁰

Die eregenodigden waren in de eerste plaats de families van de gesneuvelden te Belsele. Ieder jaar werden zij apart aangeschreven door de Verbroedering. Zij konden samen met de personaliteiten (de politici, etc.) het défilé volgen voor het gemeente- of stadhuis, maar belangrijker was hun bijdrage tijdens de plechtigheid aan het monument zelf. Daar legden zij een bloemenkrans neer. Zij symboliseerden het persoonlijke lijden van de Verbroedering en bleven jarenlang meewerken aan de plechtigheid. Tijdens de jaren zeventig speelden vooral de families van August Heyninck (de familie Heyninck), van Nicolaas Moerloos (de familie Moerloos) en Edgard Dullaert (de familie Van Steenacker) een rol.²²¹

De plechtigheid aan het monument en de optocht trokken ook steeds toeschouwers vanuit de naburige straten. Zij werden in de eerste decennia na de bevrijding op vraag van de Verbroedering door het gemeentebestuur van Belsele ook verzocht om nationale vlaggen uit te hangen op het parcours van de optocht.

4.4.1.3.2. *Buiten Sint-Niklaas: Bevriende GL-Verbroederings, omgeving, hogere koepels*

De Verbroedering onderhield enkele nauwe vriendschapsrelaties met andere GL-Verbroederings. VGL Schuiloord De Leeuwerik uit Dendermonde stond hierbij op de eerste plaats, omwille van de nauwe banden tussen Schuiloord Kalkoen en Schuiloord De Leeuwerik tijdens de bezetting. Ook de GL-Verbroedering uit Londerzeel, VGL Schuiloord Konger/Condor, was sinds 1950 onafgebroken aanwezig met een ruime delegatie. Verder

²¹⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Plechtigheid GL Belsele, 21.9.1969; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Brief VGL afdeling Sint-Niklaas aan G. Hlebowicz, 23 augustus 1971.

²¹⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Speech Hector Hulstaert gemeentehuis Belsele, 10.9.1972. ontsierd.”

²¹⁹ Van Bouchaute, “Politiecommissaris Adolphe Cryns,” p. 16.

²²⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Lijst aanwezigen plechtigheid Belsele, 12.9.1971.

²²¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Lijst familieleden gesneuvelden, 1971; Schema plechtigheden Belsele, 12.9.1971.

vaardigden de patriottische verenigingen uit Stekene steeds een afvaardiging af, o.a. NSB Stekene en de GL-afdeling daar.

De goede contacten met Stekene zorgden echter ook voor het importeren van conflicten. De sfeer in Stekene was extra geladen sinds de komst van het erepark. Er waren in Stekene dan ook vrij radicale groeperingen actief zowel bij de witten als de zwarten. De JBJ had een afdeling in de gemeente en er waren ook enkele kinderen van leden van de Sint-Niklase Verbroedering aangesloten bij deze groepering. In 1971 waren zij op vraag van die leden aanwezig op de herdenking te Belsele. Ze stapten ook mee in de optocht.²²² Dit laatste feit gaf aanleiding tot een lang artikel in de eerstvolgende editie van *Het Vrije Waasland* waarin de aanwezigheid van de JBJ werd omschreven als “een vies fascistisch reukje”. De anders stijlvolle optocht zou volgens het weekblad ontsierd zijn geweest door de acties van de JBJ. Zij zouden personen die niet opgezet waren met hun aanwezigheid bedreigd hebben met geweld, de Belgische driekleur hardhandig in de aangezichten van toeschouwers hebben gewreven, etc.²²³ *Het Vrije Waasland* was de enige krant die melding maakte van dergelijke feiten. Een verklaring hiervoor is de wijziging in ideologisch koers van het weekblad sinds de jaren zestig. Het was veranderd van eigenaar en was inhoudelijk verder opgeschoven in de richting van een sterke nadruk op de Vlaamse identiteit. Deze evolutie had ook haar weerslag op de verhouding met de verzetsgroeperingen. Voorzitter Hulstaert bestempelde het weekblad als “volledig zwart en geheel bijna uit mensen van de Volksunie ingenomen”.²²⁴ De JBJ was met haar anti-separatistische standpunten en uitgesproken unitaire houding de tegenpool van de huidige vormgevers van HVW. Dit verklaarde de controverse. Volgens Hulstaert zat er geen enkele waarheid in de beweringen in het artikel, maar hij stelde zich toch terughoudend op ten opzichte van toekomstige deelnames van de JBJ aan de optocht. Hij werd er in GL-kringen ook op gewezen dat dit mogelijke tegenstanders een te gemakkelijk excuus gaf om de herdenkingen te polemiseren.²²⁵ De aanwezigheidslijsten van de volgende jaren geven echter weer dat de JBJ sinds 1973 opnieuw deelnam aan de optocht, net zoals de Groepering voor de Eendracht der Belgen.²²⁶

De verantwoordelijken van de nationale UVGL en het provinciale bestuur, de CVGL werden ook steeds uitgenodigd. Omwille van de vele lokale plechtigheden, en gezien zij zelf ook vaak aan een lokale groep verbonden waren, moesten ze dikwijls verstek geven. Doorgaans was er wel een afgevaardigde met een bloemstuk aanwezig. Bij de Verbroedering zorgde dit evenwel voor de nodige frustraties. Meer dan eens werd op de bestuursvergaderingen of in het verslag van de plechtigheden een sneer gegeven naar de afwezigheid van “die van Gent en Brussel”.²²⁷ (“Van uit Gent of Brussel naar St. Niklaas [sic] is blijkbaar steeds een hele

²²² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Brief Hector Hulstaert aan H. Van Laethem, 17.9.1971.

²²³ “Herdenking bevrijding te Belsele ontsierd.”

²²⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Brief Hector Hulstaert aan H. Van Laethem, 17.9.1971.

²²⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Brief Hector Hulstaert aan H. Van Laethem, 17.9.1971.

²²⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Lijst bloemenhulde plechtigheid Belsele, 9.9.1973.

²²⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Verslag plechtigheid Belsele, 5.9.1976.

expeditie...”). De provinciale top uit Gent was wel vaker aanwezig dan de UVGL. De relaties met het bestuur van Zone III waren dan ook hechter dan die met de top van de UVGL. Zeker met provinciaal Secretaris-Generaal Georges Van der Auwermeulen onderhield men goede banden te Sint-Niklaas. Wanneer het bestuur van CVGL Zone III aanwezig was, werd er ook een moment gezocht tijdens de plechtigheden om stil te staan bij de centrale figuren van de Zone, kolonel Haus en de 1314 doden tijdens de bezetting vanuit heel Zone III.²²⁸

4.4.1.3.3. *Gemeentebesturen Belsele, Stekene, Stadsbestuur Sint-Niklaas*

Het gemeentebestuur van Belsele was sinds de start van de plechtigheden het eerste aanspreekpunt van de Verbroedering, gezien het belangrijkste deel van de optocht op het grondgebied van Belsele doorging. Daarnaast was er ook steeds een afvaardiging van het stadsbestuur van Sint-Niklaas en het gemeentebestuur van Stekene. De medewerking van Stekene vloeide voort uit de woonplaats van twee van de acht overleden GL-mannen te Belsele. Zowel Emiel Taeymans als Aloïs Wysevelde waren afkomstig van Stekene.²²⁹

Na de fusie met Sint-Niklaas, waarbij Belsele opging in Sint-Niklaas, bleven het bestuur van Stekene en Sint-Niklaas nog over. Als stad zorgde Sint-Niklaas toch voor enkele tegemoetkomingen. Tijdens de jaren zeventig werd vervoer met een autobus naar Belsele voorzien.²³⁰ Oorspronkelijk was dit voor de hoogwaardigheidsbekleders, afvaardigingen van het leger, eregasten, eventuele buitenlandse genodigden en de Harmonie. De andere deelnemers en vaderlandslievende verenigingen moesten zelf in hun vervoer voorzien.²³¹ Ook kwam de stad tussen in de kosten voor de maaltijden voor buitenlandse gasten. Hulstaert benadrukte in zijn correspondentie dat de materiële en morele steun van de stad voornamelijk te danken was aan de tussenkomst van Vincent Foubert.²³²

Uit dankbaarheid voor de steun van het stadsbestuur, werden sommige oud-burgemeesters ook na hun termijn nog uitgenodigd als eregast. Onder meer Franz Van Dorpe bleef uitnodigingen ontvangen en deelnemen aan de plechtigheid, omwille van de uitzonderlijk goede betrekkingen tussen de Verbroedering en het stadsbestuur onder zijn bestuur.²³³

4.4.1.3.4. *Militaire vertegenwoordigers*

Vanaf 1974 was er regelmatig een delegatie van het leger aanwezig. Dit kaderde binnen de militaire peterschappen die de stad Sint-Niklaas aanvaardde in de loop der jaren. In 1962 besliste de gemeenteraad om het peterschap over het 51 Bataljon Genie in Hitfeld

²²⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Speech Hector Hulstaert stadhuis Sint-Niklaas, 7.9.1975.

²²⁹ Derboven, *Belgische Geheim Leger Deel 1*, pp. 68-69.

²³⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, VGL afdeling Sint-Niklaas aan burgemeester Frantz Van Dorpe, 9.8.1973.

²³¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Uitnodiging Vredesfeesten Stadsbestuur Sint-Niklaas, 27.8.1974.

²³² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Brief Hector Hulstaert aan Coppieters 't Wallant, 29.8.1979.

²³³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Uitnodiging plechtigheid Belsele, VGL afdeling Sint-Niklaas aan Frantz Van Dorpe, 6.8.1979.

(Duitsland) te aanvaarden. In 1977 kwam daar het peterschap over het fregat Westdiep bij. Een dergelijk peterschap omvatte onder meer het engagement van de betrokken bataljons om herdenkingen en plechtigheden met militaire eer op te luisteren.²³⁴ Wanneer Sint-Niklaas halverwege de jaren zeventig nauwer betrokken geraakt bij de plechtigheden te Belsele verschijnt er dan ook vaker een delegatie van de militaire peterschappen.²³⁵

Ook de plaatscommandant van het kwartier Westakkers aan de grens met de gemeente Beveren werd steeds uitgenodigd. Sommige jaren ging de maaltijd achteraf ook op deze locatie door.

4.4.1.3.5. *Internationaal karakter*

Tijdens de jaren vijftig en zestig was men voor de plechtigheid te Belsele vooral gericht op het uitbreiden van de regionale en nationale uitstraling. Onder het voorzitterschap van Hulstaert kwam daar de internationale uitstraling bij. Na de medewerking van de Poolse emigrantengemeenschap en de afvaardiging in nationale klederdracht, luidde de versterkte samenwerking met Sint-Niklaas sinds 1974 ook het begin in van een Britse afvaardiging op de plechtigheden. Een delegatie van het Britse Queen's Royal Regiment had al een structurele samenwerking met de ACPG en het stadsbestuur tijdens de Vredesfeesten (voorheen Bevrijdingsfeesten) opgebouwd, waarbij de ACPG zorgde voor de ontvangst en het verblijf van de Britse oud-strijders.²³⁶ Nu de Belseelse plechtigheid samenviel met de Vredesfeesten, maakte dit de weg vrij voor een deelname van de Britten aan de optocht. Bij de bloemenhulde aan het Britse monument stonden zij dan centraal, net zoals de Polen hun moment kregen bij het Poolse monument.

Daarnaast werden er ook contacten gelegd met Europese verzusteringsorganisaties, zoals de Belgische afdeling van de Europese Confederatie der Oud-strijders²³⁷. Zij waren in 1975 bijvoorbeeld uitgenodigd op de plechtigheid (al konden ze niet aanwezig zijn wegens een drukke agenda).²³⁸ Vanaf 1976 was er een delegatie uit Nederland, van het Voormalig Verzet Nederland aanwezig en actief in de bloemenstoet. Het volgende jaar stuurde ook het Veteranen Legioen Nederland (VLN) een vertegenwoordiger van de Nederlandse oud-strijders. Het aantal Nederlandse deelnemers zou de komende jaren verder groeien. De Verbroedering zou zich gastvrij opstellen tegenover deze Nederlandse sympathisanten. In

²³⁴ Het peterschap omvatte nog andere vormen van samenwerking tussen de stad en het bataljon. De Sint-Niklase jeugd kon gebruik maken van de terreinen voor kampen, er was samenwerking ten voordele van de weeskinderen in de stedelijke instellingen, etc.

²³⁵ Van Bouchaute en De Meester, *Viering peterschappen*, p. 3, 8.

²³⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 22, Brochure Koninklijke Maatschappij het Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen Sint-Niklaas (KACPG), 21.7.1996.

²³⁷ Deze organisatie telde in 1975 vertegenwoordigers van 12 Europese staten. Tijdens de Koude Oorlog fungeerde ze ook als brug tussen oud-strijdersorganisaties in Oost- en West-Europa. Uit: "Confédération Européenne."

²³⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Brief Belgische afdeling van de Europese Confederatie der Oudstrijders aan Hector Hulstaert, 5.9.1975.

1978 boden enkele bestuursleden aan de Nederlandse gasten na de toekenning van de eretekens te vergezellen naar het gedenkteken voor de omgekomen vluchtelingen uit Breda, hetgeen zich dan nog in de Bredadreef bevond. Vanaf 1980 maakte dit deel uit van het officiële programma van de plechtigheid.²³⁹

4.4.1.4. Hulde aan het monument zelf

De plechtigheid aan het monument van het GL zelf was de kern van heel de optocht. De gehele ceremonie had een zeer vroom, katholiek karakter. Hetgeen de reputatie bevestigde van het Geheim Leger als eerder katholieke, burgerlijke verzetsbeweging.²⁴⁰

Na het spelen van *Te Velde* volgde een openingswoord van de voorzitter van de Verbroedering. Voorzitter Hulstaert bedankte hierin de aanwezigen, waarna hij de gebeurtenissen van 5 september 1944 in herinnering bracht. De nadruk lag hierbij vooral op het offer dat die negen jonge mannen hadden gebracht voor hun vaderland. De boodschap was steeds dat zij recht hadden op de nodige erkenning en eerbied. Na een minuut stilte volgde het dodenappel waarbij de namen van de gesneuvelden te Belsele en de andere omgekomen GL-leden in de concentratiekampen werden voorgelezen. Na iedere naam volgde de zinsnede "Gestorven voor vrijheid, recht en vaderland". Aan het einde van de naamafroeping weerklonk de *Last Post*. Nadien volgde een vers en dan volgde steeds een speech van een geestelijke. Tijdens de jaren zestig was dit doorgaans een priester-leraar of de directeur van de bisschoppelijke normaalschool te Sint-Niklaas. O.a. E.H. Georges Stuyts en E.H. Octaaf Sanders verleenden hun medewerking aan de plechtigheid. In 1971 verzorgde Marc Christiaens voor het eerst de speech te Belsele. Als zoon van ondervoorzitter Albert Christiaens en pater, was hij erg vertrouwd met de leden van de Verbroedering. Het was ook de eerste keer dat er zo'n jonge geestelijke de toespraak hield. Pater Marc legde in zijn speech dan ook de focus op de jeugd.²⁴¹

Na de speech volgde een bloemenhulde. Op het einde van de bloemenhulde, weerklonk vervolgens het Belgisch volkslied.

De volgorde van de bloemenhulde kon verschillen doorheen de jaren. Eerst kwam steeds het stadsbestuur (of gemeentebestuur) dat zijn bescherming aan de plechtigheid verleende. Vervolgens mocht de afgevaardigde van VGL afdeling Sint-Niklaas zijn bloemen neerleggen. Nadien volgden het nationale en provinciale GL-bestuur, de militaire afgevaardigden, de familie en de Britse en Poolse oud-strijders. Pas daarna volgden de andere patriottische verenigingen, waarbij de GL-Verbroederings vaak voorrang kregen op de patriottische verenigingen van Sint-Niklaas zelf. Ook in de optocht zelf liepen de vaderlandslievende

²³⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6,

²⁴⁰ Peeters, "Het gevecht tegen de tijd," p. 25.

²⁴¹ In het volgende deel wordt dit verder ontleed.

verenigingen helemaal achteraan, net voor de sympathisanten. In de stoet liep de familie dan weer vooraan.

Deze volgorde was een gevoelig punt en wekte toch enige wrevel bij de andere verzetsbewegingen. NKB-bestuurslid Aloïs Goegebeur deed hierover per brief zijn beklag in 1981. Hierin liet hij duidelijk verstaan dat de NKB naar zijn mening niet de erkenning kreeg die de beweging toekwam tijdens de plechtigheid te Belsele. Hij benadrukte de gelijkwaardige positie van de drie weerstandsbewegingen te Sint-Niklaas, het GL, de NKB en het OF, en wilde dit ook meer weerspiegeld zien in de herdenking. Ook beklagde het NKB-bestuur zich erover dat er nooit een woord viel over de andere verzetsbewegingen, en de offers die zij gebracht hadden. De Waaslandse weerstandsgroeperingen zouden dan ook voorrang moeten krijgen op alle anderen tijdens de stoet en de bloemenhulde.²⁴² Een blik op de volgorde tijdens de bloemenhulde van de plechtigheden te Belsele na 1981 leert echter dat er geen gevolg werd gegeven aan het verzoek van Goegebeur.²⁴³

Opvallend hierbij is dat Goegebeur eenzelfde redenering volgde toen hij in een artikel in *De Patriot* van 4 december 1949 het voorstel tot een apart statuut verwierp. Ook toen legde hij de nadruk op de evenwaardigheid van de verschillende verzetsbewegingen.²⁴⁴

4.4.1.5. Academische zitting met eretekens

De plechtigheid aan het monument zelf draaide niet louter om herinnering, maar ook om erkenning, zowel van het verleden als het heden. Het lijden en de opoffering van de gesneuvelden te Belsele en in de concentratiekampen werd in herinnering gebracht. Daarnaast was er ook aandacht voor wie zich nu inzette voor de Verbroedering. Een vast onderdeel van de ceremonie was dan ook de toekenning van eretekens en onderscheidingen.

Enerzijds waren er de eretekens van de UVGL zelf. Hiermee werden de effectieve leden van de Verbroedering die zich inzetten voor de werking van de vereniging beloond. Zij kwamen, afhankelijk van de leeftijdscategorie waartoe ze behoorden, in aanmerking voor het Bronzen, Zilveren of Gouden Kruis van het Geheim Leger. Ook niet-leden of sympathisanten konden een ereteke ontvangen wegens verdiensten t.o.v. de UVGL. Deze konden o.a. een erkentelijkheidsmedaille krijgen. De familie van de gesneuvelden te Belsele kreeg dit bijvoorbeeld als bedanking voor hun jaarlijkse medewerking bij de plechtigheid.²⁴⁵

Anderzijds waren er ook de verheffingen in de nationale orden. De toekenning van deze eervolle onderscheidingen maakte deel uit van de vijfjaarlijkse bewegingen in de nationale orden. Deze waren bedoeld voor de leiders en leden van verenigingen van oud-strijders,

²⁴² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 2, Brief Aloïs Goegebeur aan Willy Boonefaes, 30.8.1982.

²⁴³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 7, Lijst bloemenhulde plechtigheid Belsele, 4.9.1983.

²⁴⁴ Goegebeur, "Is het statuut."

²⁴⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Brief Vincent Foubert aan Emiel Van de Steene, 9.8.1990.

inlichtings- en actieagenten en gewapende weerstanders. De hiërarchie liep van medailles en palmen tot het Ridderkruis en het Officierskruis in de nationale orden: de Orde van Leopold II, de Kroonorde en de Leopoldsorde. De voorwaarden waren de volgende: Men moest zich gedurende een aantal jaren werkelijk hebben ingezet voor de vereniging en een bepaalde leeftijd bereikt hebben. Zo moest men voor medailles en palmen gedurende tien jaar werkelijk deelgenomen hebben aan de activiteiten van de vereniging en van onberispelijk gedrag zijn. Voor het Kruis van Ridder en Officier moest men dan weer minstens twintig jaar lid zijn geweest en minimum 42 jaar oud.

Van de stad Sint-Niklaas uit werd er ook een stadsplakets gegeven in 1974 ter ere van het dertigjarige bestaan van de Verbroedering. Ook bij de latere jubilea zou de stad een soort herinneringsmedaille, of brevet voorzien.²⁴⁶

4.4.2. De ruimere aantrekkingskracht van het monument

Niet alleen de GL-Verbroedering van Sint-Niklaas hield herdenkingsplechtigheden aan het monument te Belsele, maar ook de Verbroedering van Schuiloord De Leeuwerik, die afdelingen kende te afdelingen te Dendermonde, Hamme, Grembergen, Moerbeke-Waas, Oudegem en Lebbeke. Zij kwamen jaarlijks samen in augustus om een plechtigheid te houden met alle Verbroederings van dit Schuiloord. Ook Verbroedering Kalkoen was hierbij steeds aanwezig met een afvaardiging en vaandel. Deze plechtigheid vond gewoonlijk plaats op een zaterdagavond.

4.5. Verbroedering en maatschappij

4.5.1. Federalisme wordt verworpen

Tijdens de jaren zestig kraakte de unitaire staat in haar voegen. Aan Vlaamse zijde klonk de roep om cultuurautonomie. De taalwetten van 1962-1963 en de Vlaamse marsen op Brussel markeerden het hoogtepunt van de spanningen omtrent de taalgrens. Anderzijds eiste men langs Waalse kant structuurhervormingen. Wallonië was in de jaren zestig economisch bijgebeend door Vlaanderen en begon achterop te raken. Als uitweg voor de economische malaise werd in de richting van federalisme gekeken.²⁴⁷

De onzekere toekomst van de unitaire staat veroorzaakte onrust in patriottische kringen. Georges André²⁴⁸, de nationale voorzitter van het Geheim Leger uitte in een brief aan het parlement uit 1962 zijn bezorgdheid over de federalistische logica die toen heerste. Dat federalisme werd gezien als de voorbode van separatisme, een onaanvaardbare aantasting van de eenheid van de natie. Het was dan ook volledig in strijd met de patriottische oorlogsherdenking, waarin de nationale eenheid een centrale plaats innam. Ook koning

²⁴⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Speech Hector Hulstaert Stadhuis Sint-Niklaas, 8.9.1974.

²⁴⁷ Van Ginderachter, "De politieke partijen."; Witte et al., *De geschiedenis*, p. 444.

²⁴⁸ Dokter Georges André was nationaal voorzitter van de UVGL van 1952 tot 1969. Uit: Marquet, *Bijdrage tot de geschiedenis* 6, p. 585.

Boudewijn benadrukte in zijn kersttoespraak van 1963 de eenheid van het vaderland en de wil tot samenleven.²⁴⁹

Tijdens Hulstaerts voorzitterschap nam de institutionele richting van de Belgische staat een duidelijkere vorm aan. De eerste staatshervorming van 1970 markeerde een eerste stap in de richting van het federalisme met de oprichting van de cultuurgemeenschappen en de gewestvorming. De tweede staatshervorming in 1980 bevestigde het einde van de unitaire staat met de erkenning van drie gemeenschappen en gewesten. Deze institutionele stappen gingen volledig in tegen Hulstaerts' visie. In elke speech benadrukte hij de eenheid van de natie, steeds afsluitend met de leuze "Leve de koning, leve België!". Die houding sloot volledig aan bij het discours van de nationale voorzitter in 1962. De kringen waarmee Hulstaert en zijn Verbroedering aansluiting vonden, o.m. via de protestacties te Stekene, hanteerden eenzelfde anti-separatistisch en belgicistisch discours. De totale verwerping van het federalisme stond duidelijk in de communicatie van het Actiecomité tegen het Ereparc en de 30-Maart-Beweging.²⁵⁰ De connecties met de radicaal belgicistische groeperingen JBJ en GEB die tijdens dergelijke acties werden gemaakt, kwamen ook tot uiting in hun meer prominente aanwezigheid tijdens de jaarlijkse optochten te Belsele.²⁵¹

4.5.2. Amnestie steekt de kop op: Botsingen met TAK en VMO

Naast het federalisme, haalde nog een ander agendapunt van het Vlaams-nationalisme steeds vaker de politieke agenda sinds het einde van de jaren zestig: de amnestie-eis. De groei van het aantal verkozenen van de VU bij 1965 veroorzaakte een toename van het aantal wetsvoorstellen voor amnestie. Deze voorstellen kwamen niet enkel vanuit de VU, maar ook vanuit de CVP. De andere partijen, voornamelijk socialisten en liberalen, stemden meestal tegen, hetgeen voor een sterke polarisatie van het debat zorgde.²⁵²

De roep om amnestie was zeker niet beperkt tot partijpolitieke initiatieven. Ook vanuit de Vlaamse Volksbeweging en uit Vlaamsgezinde, literaire kringen kwam er veel steun voor amnestie. Daarnaast mengden ook de Belgische bisschoppen zich in het debat. In maart 1974 veroordeelden zij de sociale nasleep van de repressie, zonder evenwel amnestie te vernoemen. De Brugse en Antwerpse bisschop, Mgr. De Smedt en Mgr. Daem deden tijdens datzelfde jaar wel een openlijke oproep tot amnestie.²⁵³

Kerstmis bleek als verzoeningsfeest een uitgelezen moment om amnestiepleidooien te houden. Rond die periode waren er steevast oproepen aan de gelovige gemeenschap voor amnestie. In de kringen van Vlaamse verzetsstrijders konden deze oproepen op geen enkele sympathie rekenen. Zij zaten op dezelfde lijn als het overgrote deel van de Franstaligen.

²⁴⁹ Peeters, "Een plechtige communie," p. 77; Witte et al., *De geschiedenis*, pp. 444-445.

²⁵⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 20, Statuten 30 Maart-Beweging, 11.6.1969.

²⁵¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Bloemenhulde plechtigheid Belsele, 8.9.1974.

²⁵² Gotovitch en Kesteloot, "Amnestie," p. 160.

²⁵³ De Crop, "De acties voor amnestie," pp. 118-120.

Onder geen beding wilden zij iets weten van amnestie.²⁵⁴ Ook voorzitter Hulstaert paste binnen dit profiel. In zijn communicatie naar de leden van de Verbroedering laakte hij de vele kerstoproepen tot amnestie. Ook liet hij zijn ongenoegen blijken met de wetsvoorstellen van wat hij de “zwarte partijen” noemde en de amnestieoproepen van culturele verenigingen als het Davidsfonds en het Willemsfonds.²⁵⁵

Het standpunt van de Verbroedering omtrent amnestie sloot aan bij de visie die werd uitgedragen in *Het Zwartboek over Amnestie*, een publicatie van het Belgisch Nationaal Blok (BNB), in samenwerking met de Groepering voor de Eendracht der Belgen (GEB). Uit dit werk haalde voorzitter Hulstaert de voornaamste argumenten tegen amnestie. Een eerste argument focuste op de potentiële boetes en schadevergoedingen ten aanzien van de Belgische staat. Men vreesde dat de opheffing van de materiële en strafrechterlijke gevolgen van de veroordeling van collaborateurs aanleiding zou geven tot financiële claims. Deze koppeling werd ook meermaals door Hulstaert gemaakt: “Amnestie met daarbij de uitbetaling van de enorme geldsommen die geëist worden, zullen wij nooit dulden.”²⁵⁶ Een tweede argument ging in tegen het beeld van een buitensporig strenge repressie in vergelijking met de buurlanden en een derde argument sprak het anti-Vlaamse karakter van de repressie tegen. Deze laatste twee argumenten raakten aan de Vlaams-nationalistische stereotypering van de repressie, een vervormd beeld dat ook in het publieke debat in Vlaanderen overheerste.²⁵⁷

In Sint-Niklaas vonden tijdens de jaren zeventig geregeld amnestiebetogingen plaats. Dergelijke prikacties werden georganiseerd vanuit Vlaams-nationalistische hoek, door organisaties als TAK, VMO en de Vlaamse Volksbeweging. Het veroorzaakte conflicten met de patriottische verenigingen te Sint-Niklaas. Onder meer in 1974 en 1975 waren er acties van het TAK op de Grote Markt. In 1975 zorgde de betoging voor amnestie tevens voor een verstoring van de Vredesfeesten en de plechtigheid te Belsele. Een dertig- tot vijftigtal jongeren kwam de oud-strijders tegemoet tijdens de hulde aan het Monument op het Kardinaal Mercierplein. Ze eisten amnestie. Ook tijdens het défilé voor het stadhuis en na de academische zitting was er nog commotie tussen TAK-betogers en deelnemers aan de plechtigheid. In de verslagen over deze gebeurtenis zijn twee duidelijk kampen terug te vinden: Enerzijds Frans Wymeersch²⁵⁸ die in een artikel in een lokale krant (vermoedelijk HVW) de TAK-betoging steunde en beweerde dat de politie te hard optrad, anderzijds Karel

²⁵⁴ De Crop, “De acties voor amnestie,” p. 120; Gotovitch en Kesteloot, “Amnestie,” p. 162.

²⁵⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Infoblad omtrent amnestie, s.d.

²⁵⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Nieuwjaarswens Belgische Oorlogskruisen, sectie Oost-Vlaanderen, 1.1978.

²⁵⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Uittreksels uit het Zwartboek over Amnestie,

²⁵⁸ Frans Wymeersch trok in 1982 de lijst van het Vlaams Blok bij hun eerste deelname aan de gemeenteraadsverkiezingen te Sint-Niklaas. Uit: Mous, “Lokale politiek,” p. 129.

Maes, lid van het OF en de KPB, die onder het pseudoniem PALVU in (vermoedelijk) de Rode Vaan het TAK vergeleek met fascistten en het lakse optreden van de ordediensten laakte.²⁵⁹

Ook in 1977 was er een incident, toen de amnestiebetoging op 11 november plaatsvond, tegelijk met de vaderlandslievende plechtigheden voor Wapenstilstand. Dit werd zeer slecht ontvangen in de patriottische gemeenschap, gezien er naast slogans pro amnestie ook borden aanwezig waren met “Weg met België”.²⁶⁰ De meest gezagvolle actie speelde zich echter af in de gemeenteraad in 1979. Tijdens de kerstzitting van 21 december 1979 werd volgende motie goedgekeurd:

“Ondertekenden, Gemeenteraadsleden van Sint-Niklaas, samengekomen in Kerstzitting van 21 december 1979:

- 1. Betreuren dat de onbillijke humane en sociale gevolgen van de naoorlogse repressie bijna 35 jaar na de feiten nog niet zijn weggewerkt;*
- 2. Dringen aan op de nodige maatregelen om hieraan uiterlijk in 1980 te verhelpen;*
- 3. Vragen aan het College van Burgemeester en Schepenen, wat voorafgaat ter kennis te brengen van de Regering.*

Sint-Niklaas, de 21ste december 1979.”²⁶¹

Deze motie werd over de partijgrenzen heen ondertekend door zevenentwintig van de negenendertig gemeenteraadsleden. Er waren vijf tegenstemmen en zeven afwezigen. De scheidingslijn tussen voor- en tegenstanders liep dwars door het CVP-BSP-stadsbestuur als door de gemeenteraadsleden. De vijf raadsleden die niet tekenden waren de schepenen Vincent Foubert (CVP), Henri Mertens (CVP), Albert Van Rumst (CVP) en René Decolvenaer (BSP) en gemeenteraadslid Frans De Coeyere (PVV). Bij de ondertekenaars van de motie bevonden zich onder meer burgemeester Paul De Vidts (CVP) en gemeenteraadslid Freddy Willockx (BSP).

Het ACPG reageerde fel op deze motie, waarin zij een verkapte motie tot amnestie zagen. Toen op 30 december ook nog een Vlaamse manifestatie door de stad trok, was de maat voor de patriottische verenigingen helemaal vol en deden zij hun beklag bij de gemeenteraad. Freddy Willockx trachtte zich in een brief aan het ACPG te verantwoorden voor zijn steun aan de motie. Hij benadrukte dat er geen sprake was van terugwerkende kracht of veralgemening, waardoor het geen amnestiepleidooi was. Ook verwierp hij de

²⁵⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Artikel “TAK eiste vrede op vredesfeesten te Sint-Niklaas”, Frans Wymeersch, 1975. 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Pamflet “TAK-Fascisten in actie”, PALVU/Karel Maes, 1975; Heirbaut, *Het levensverhaal*, p. 169.

²⁶⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Nieuwjaarswens Belgische Oorlogskruisen, sectie Oost-Vlaanderen, 1.1978.

²⁶¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Motie gemeenteraad Sint-Niklaas, 21.12.1979.

betoging van 30 december waarmee extreemrechts volgens hem de sereniteit van het debat in het gedrang had gebracht. De brief was duidelijk bedoeld om zijn relaties met de patriottische groeperingen te versterken. Hij sloot de brief af met aan te halen dat geen persoon of partij het monopolie van bevoorrechte gesprekspartner met de patriottische verenigingen mocht opeisen.²⁶²

De brief van Willockx maakte niet zomaar melding van extreemrechts. Gotovitch en Kesteloot wezen er in *Het gewicht van het oorlogsverleden* al op dat het Belgische patriottische discours in de strijd tegen amnestie langzaam vervangen werd door het antifascistisch discours. Zeker sinds de staats hervormingen die aantoonde dat het Belgisch patriottisme niet meer over dezelfde mobilisatiekracht beschikte als voorheen. Ze linkten deze evolutie aan de opkomst van extreemrechtse groeperingen, waaronder de VMO. Deze stelling zien we ook bevestigd in GL-kringen.²⁶³ Hulstaert maakte in zijn speeches vaak een amalgaam van de amnestiebetogers en de extreemrechtse betogers. Hierbij verwees hij niet alleen naar de gevaren voor de Belgische natie, maar ook de gevaren van diezelfde groep die tijdens de bezetting de macht wilde grijpen. Ook de VMO en het TAK werden regelmatig als fascistische groeperingen omschreven.

De communicatie van het OF was in deze nog extremer. Karel Maes verwees consequent en zonder aarzelen naar amnestiebetogers als fascist. Ook in de Franstalige GL-kringen was men hier zeer expliciet in. Nationaal beheerder Albert Van Rijsselberghe stuurde in november 1982 een open brief aan de Vlaamse GL-leden. Hierin drukte hij zijn ongenoegen uit over het verloop van het lopende proces tegen de VMO. De zaak was op dat moment net door het Hof van Cassatie teruggestuurd naar het Gentse Hof van Beroep. Van Rijsselberghe sprak zich hierbij fel uit tegen de paramilitaire organisatie en hoopte op een verbod o.g.v. de wetgeving tegen privé-milities. De VMO-leden werden door Van Rijsselberghe omschreven als neonazi's die Vlaanderen kapot maakten met hun extremistisch nationalisme, vreemdelingenhaat en geweld. Van Rijsselberghe lanceerde via zijn brief ook een oproep aan de Vlaamse leden van het Geheim Leger om één en solidair te blijven tussen de Belgen en de gemeenschappen.²⁶⁴

4.5.3. Verbredering en de revolterende jeugd

In de loop van de jaren zeventig werd de generatiekloof tussen de jongeren geboren na de oorlog, en de generatie die de jaren dertig en veertig bewust hadden meegemaakt steeds groter. De generatie van 1968 stelden de gevestigde waarden fundamenteel in vraag. Persoonlijke vrijheid, individuele zelfontplooiing, een kritische ingesteldheid en

²⁶² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 2, Brief Freddy Willockx aan ACPG Sint-Niklaas, 30.1.1980.

²⁶³ Gotovitch en Kesteloot, "Amnestie," p. 161.

²⁶⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 7, Informatiebericht UVGL aan alle Verbrederingen, 5.1982; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Open brief Albert Van Rijsselberghe, 29.11.1982.

emancipatiegerichtheid stonden centraal en gaven aanleiding tot allerlei nieuwe sociale bewegingen.²⁶⁵

De jonge generatie stelde de democratische orde zoals die bestond in vraag en botste zodoende met het beeld dat overheerste in verenigingen van oud-strijders en voormalige verzetsstrijders. In de patriottische oorlogsherdenking heerste een sterk teleologische visie, waarbij de bevrijding het eindpunt inluidde: het herstel van een onafhankelijke, democratische Belgische staat. Het idee dat de Belgische natie een eindpunt was, werd al ondergraven door het electorale succes van de Volksunie. Daarbij kwamen nu ook de kritische stemmen van de jeugd. Zij trokken de oorlogsherinnering open om meer op de hedendaagse relevantie te wijzen. Voornamelijk linkse jongeren stelden op die manier de politieke en sociale actualiteit in vraag. Het was die tegenstelling tussen enerzijds het herstel van de natie als eindpunt en anderzijds een sterke drang tot emancipatie en protest tegen de bestaande orde die de generatiekloof tussen de jeugd en de verzetsstrijders markeerde.²⁶⁶

Naast het trachten opentrekken van de oorlogsherinnering, was er ook een sluipender probleem: een toenemendere onverschilligheid bij de jeugd t.o.v. de patriottische oorlogsherdenking. Bruno Benvindo verbindt dit in zijn onderzoek ook met de inertie die de vaderlandslievende plechtigheden kenmerkten.²⁶⁷ Eenzelfde fenomeen zien we ook bij de Belsele-herdenkingen onder voorzitter Hulstaert. Inhoudelijk veranderde er weinig aan de plechtigheid doorheen de jaren. Het format en de invulling bleven gelijkaardig. Ook de speech van de voorzitter kende doorheen de jaren weinig variatie. De focus lag steeds op de gebeurtenissen van 5 september en de nationale geschiedenis van het Geheim Leger.²⁶⁸

De reactie vanuit het GL ging verschillende richtingen uit. Enerzijds was er veel onbegrip voor de jeugd. Een treffende illustratie is de commentaar die in *De Schakel* werd gegeven bij de Kolonel Hauserdenking te Sint-Niklaas. Daarin werd de houding van de jeugdige generatie in België en de hele wereld aangekaart. De wil tot verzet en vernieuwing, maar ook de tegenspraak, het protest en de betwistingen die soms op onaanvaardbare wijze tot uiting werden gebracht. De schrijver wees ook op het belang van de Hauserdenking voor de revolterende jeugd. De plechtigheid moest onderlijnen dat de ouderen diegenen waren die hun leven hadden gegeven voor de idealen waar de jeugd voor streed: vrede, een betere maatschappelijke organisatie en vrijheid. Opnieuw werd de generatiekloof hier zichtbaar, want de opvattingen over de wenselijke maatschappelijke inrichting verschilden sterk tussen de generaties. De interpretatie van de jeugd van 1968 over de maatschappelijke orde lag

²⁶⁵ Witte et al., *De geschiedenis*, pp. 88-90, 92.

²⁶⁶ Benvindo, "Van vaderland," pp. 117-122.

²⁶⁷ Benvindo, "Van vaderland," p. 120.

²⁶⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Documenten plechtigheden Belsele 1970-1980; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Documenten plechtigheid Belsele 1981; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 7, Documenten plechtigheden Belsele 1982.

niet in het verlengde van die van de oud-strijders. Anders dan aansluiting te zoeken bij de jeugd werd de druk hier voornamelijk bij de jongeren gelegd. Zij moesten op tijd inzien wat de waarde van de patriottische herdenking was. Bovendien werd ook gewezen op het gevaar van een nieuwe machtsgreep door “zij die uit haatgevoelens, soms tot tweemaal toe, het kleine, vrije, democratische België verraadden”. Dit was een verwijzing naar de opmars van de Volksunie in Vlaanderen, en het collaboratieverleden van de aanhangers van die partij. De jongeren werden hierbij voorgesteld als onwetende en dus gemakkelijke slachtoffers.²⁶⁹

Anderzijds zien we dat op lokaal niveau soms ook de hand werd uitgestoken. Men was zich sterk bewust van de generatiekloof en trachtte deze te overbruggen. In zijn speech van 1973 verwees Hulstaert expliciet naar de eigen verantwoordelijkheid. Soms deed de oudere generatie niet genoeg moeite om de jeugd te begrijpen. Er werd daarnaast ook met de vinger naar het onderwijs gewezen. Dit was hét middel bij uitstek om het vaderlandse verleden onder de aandacht te brengen en duidelijk te maken hoe de vrijheid van vandaag er gekomen was. Dit zou ook de komende decennia een groot aandachtspunt van de Verbroedering blijven.²⁷⁰

Eenzelfde bereidwilligheid zien we in de speech van pater Marc Christiaens tijdens de plechtigheid aan het monument in 1971. Christiaens, die ten tijde van de toespraak negenentwintig was, bevond zich tussen de twee generaties. Hij speelde ook de rol van brugfiguur uit in zijn toespraak, waarbij hij vooral op zoek ging naar wat de twee generaties verbond, eerder dan verdeelde. Beide streden voor toekomst, vrijheid en vrede, maar met een andere invulling. Toch benadrukte hij vooral de noodzaak om begrip te hebben voor de afstand die jongeren voelden t.o.v. de wereldoorlog en om in te zien hoe de vredesfakkelt door de jonge generatie op haar eigen manier verder werd uitgedragen.²⁷¹

Een jongerenbeweging waar de Verbroedering tijdens de jaren zeventig wel een sterke relatie mee opbouwde, was de JBJ. Die jongeren waren aanwezig bij de protesten tegen het erepark te Stekene en tekenden present op de plechtigheden. Door het lidmaatschap van de kinderen van enkele Verbroederingsleden bij de JBJ te Stekene was de vereniging ook echt met de Verbroedering verbonden. In zijn speeches vermeldde Hulstaert ook regelmatig zijn blijdschap met de talrijke opkomst van de jeugd. Vermoedelijk was dit een reden om de JBJ na het incident van 1971 toch niet te weren uit de bloemenstoet en de optocht. Men had inhoudelijk verschillende raakvlakken (belgicisme, vaderlandsliefde, anti-separatisme) en bovendien was het een beweging van jonge mensen, waar men met succes de eigen idealen op kon overbrengen.²⁷²

²⁶⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, De Schakel, pp. 18-19, s.d., 1970.

²⁷⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Speech Hector Hulstaert gemeentehuis Belsele, 9.9.1973.

²⁷¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Speech Marc Christiaens Belsele, 12.9.1971.

²⁷² 2010-58 Vincent Foubert, Lijst aanwezigen plechtigheid Belsele, 9.9.1973.

5. 1983-1993: Een verloren momentum?

5.1. Inleiding

Onder leiding van de nieuwe voorzitter, Vincent Foubert, zocht de lokale Verbroedering haar weg in de stad en de hogere bestuursniveaus van het Geheim Leger. Ze trachtte hierbij meer te wegen op het beleid. Op lokaal politiek vlak werd de Verbroedering echter geconfronteerd met enkele nieuwe elementen. De coalitiedeelname van de Volksunie en het burgemeesterschap van socialist Freddy Willockx zouden de voornaamste uitdagingen voor de Verbroedering vormen tijdens de jaren tachtig.

Op maatschappelijk vlak groeide er langzaam opnieuw meer interesse voor de gebeurtenissen van de Tweede Wereldoorlog. De verwetenschappelijking van de geschiedschrijving over de Tweede Wereldoorlog viel samen met een heropleving van de aandacht van de publieke opinie voor deze periode ten gevolge van de ophefmakende documentaires van de BRT.

Dit alles veroorzaakte een momentum voor een nieuwe herverkaveling van het herinneringslandschap. Het wankelen van de Vlaams-nationalistische stereotypen met betrekking tot de bezetting en de repressie wakkerde de hoop aan in verzetsmiddens op een tijdperk waarin de verzetsgeschiedenis centraal zou staan in de oorlogsherinnering.

Vanuit de UVGL en de lokale Verbroedering werden dan ook verschillende initiatieven ondernomen om deze plaats op te eisen. Dit zou echter geen onverdeeld succes blijken. De groter wordende rol van de Vlaamse en federale overheden met een eigen herinneringsagenda zouden de pogingen van het verzet om zichzelf in de schijnwerpers te plaatsen in Vlaanderen ondermijnen.

Dit alles speelde zich af tegen de achtergrond van een grondige institutionele en politiek veranderende context. De staatshervormingen van 1982 en 1988 stuurden België definitief in de richting van een federale staatsstructuur. De verzetsverenigingen hadden de grootste moeite om zich aan deze realiteit aan te passen. Daarnaast luidde de verkiezingsoverwinning van het Vlaams Blok op 24 november 1991 de eerste Zwarte Zondag in. In de strijd tegen deze Vlaams-separatistische, xenofobe partij vond de Verbroedering nieuwe bondgenoten op haar pad.

5.2. Interne organisatie

5.2.1. Evoluties in de lokale Verbroedering

5.2.1.1. Het voorzitterschap komt in handen van Vincent Foubert

In 1983 zou Vincent Foubert het voorzitterschap overnemen van Hector Hulstaert. Op de bestuursvergadering van 12 november 1982 had Hulstaert duidelijk aangegeven dat zijn bestuurstermijn erop zat. Wegens gezondheidsproblemen verlangde hij de functie door te

geven aan een nieuwe kracht.²⁷³ Op de buitengewone algemene vergadering van 30 januari 1983 werd Foubert verkozen tot zijn opvolger. Hij was toen reeds jaren actief in de Verbroedering, onder meer als ondervoorzitter. Het was niet de eerste keer dat hij werd gepolst om zich kandidaat te stellen voor de functie. Reeds enkele jaren voordien had Hulstaert hem hierover aangesproken. Tijdens een later interview verklaarde Foubert hierover het volgende:

“Ik zeg ik wil dat wel, maar niet zolang ik schepen was in Sint-Niklaas. Ik zou niet willen dat ze dat samenbrachten en zegden: “Hij doet het voor de stemmekes te krijgen.”

Foubert verwijst hier naar de cumul als schepen en voorzitter van de Verbroedering. Het wijst op een persoonlijke terughoudendheid om de Verbroedering mee te sleuren in een politiek verhaal, maar in de Sint-Niklase casus is het behouden van een zekere afstand tot de politieke klasse een constante doorheen de tijd. Men bleef beducht zich al te duidelijk aan één partij te hechten. Na de gemeenteraadsverkiezingen van 1982 bleef de CVP de grootste partij in de gemeenteraad met verlies van slechts 1 zetel. Bij de verdeling van de schepenposten werd een verjonging doorgevoerd. Hierdoor verloor Vincent Foubert zijn schepenambt en zou hij voortaan blijven zetelen als gewoon gemeenteraadslid. Dit maakte de weg vrij om alsnog in te stemmen met de vraag om voorzitter van de Verbroedering te worden.²⁷⁴

Voormalig voorzitter Hulstaert werd het erevoorzitterschap aangeboden. Men wilde hem graag als ondersteunende, raadgevende kracht in het bestuur houden. Hulstaert stemde hiermee in, maar zou deze functie niet lang vervullen. Hij overleed op 8 april 1983, nauwelijks enkele maanden na het neerleggen van zijn voorzitterschap.

Het wegvallen van Hector Hulstaert zette nog enkele andere veranderingen van het bestuur in gang. Alfons Geysen trad in 1983 toe tot het bestuur. Hij zou Nestor Rooms vanaf september 1984 bijstaan als penningmeester. In 1985 zou hij deze functie definitief overnemen. Tijdens de algemene vergadering van 17 augustus 1985 werd ook Frans Samijn verkozen tot bestuurslid, na jarenlang lidmaatschap als effectief lid. Wegens zijn overlijden op 25 juli 1989 zou hij slechts enkele jaren in het bestuur zetelen. In 1987 werd voor het eerst een vrouw, Irène Van Meervenne, verkozen tot bestuurslid. In 1993 trad tenslotte Georges Loncke nog toe tot het bestuur. De overige bestuursleden bleven gedurende deze periode op post: Willy Boonefaes als secretaris, Antoine Van de Vyver, Jozef Smet en Albert Willockx als raadsleden.

5.2.1.2. Het ledenaantal blijft stabiel

²⁷³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 12.11.1982.

²⁷⁴ Mous, “Lokale politiek,” pp. 130-131.

In 1983 bedroeg het ledenaantal van de Verbroedering 102 personen. Tussen 1983 en 1993 constateert men slechts lichte schommelingen in het ledenaantal dat relatief stabiel bleef rond de 100 leden, ondanks de beginnende vergrijzing van de leden. Het ledenaantal kwam in 1993 namelijk uit op 103. De reden hiervoor was de succesvolle aantrek van nieuwe leden, voornamelijk sympathisanten.²⁷⁵

5.2.1.3. Sympathisanten van over de grens: de Nederlanders

De Nederlandse betrokkenheid bereikte rond 1985 zijn hoogtepunt met niet minder dan 28 Nederlandse sympathisanten. In 1990 zou dit aantal stabiliseren rond de 20 personen, om in 1993 uit te komen op een nog steeds vrij sterke vertegenwoordiging van 18 Nederlanders.²⁷⁶

De stijgende lidmaatschappen noopten tot een versterking en professionalisering van de samenwerking. Tot 1984 was Chris Van Nijnanten de spilfiguur voor het merendeel van de Nederlandse sympathisanten als afgevaardigde van het VLN en de NBOS. Er waren echter heel wat problemen bij de opvolging van de lidgelden en contactgegevens van de Nederlandse sympathisanten. Her en der kwamen lidgelden apart en te laat binnen, zeker van personen die niet tot de kennissenkring van Van Nijnanten behoorden. Dit bezorgde penningmeester Alfons Geysen en zijn voorganger Nestor Rooms al enkele jaren kopzorgen. Toen Van Nijnanten aangaf dat hij vanaf 1985 niet langer als verbindingsfiguur kon functioneren, ging het bestuur van de Verbroedering op zoek naar een opvolger en een meer robuust systeem.²⁷⁷

Voor de Vredesfeesten van 1987 werd uiteindelijk een oplossing gevonden. Het Nederlandse duo A.B. Patings en Piet Grootendorst zouden voortaan functioneren als de contactpersonen voor de Verbroedering in Nederland. A.B. Patings zou op 17 april 1988 echter betrokken raken bij een dodelijk verkeersongeval tijdens een bezoek aan de stad voor de jaarlijkse viering van het Verbond der Veteranen van koning Leopold III. Voortaan zou Piet Grootendorst dus alleen optreden als contactpersoon.²⁷⁸

Een vaste contactpersoon voor alle Nederlandse sympathisanten kwam tegemoet aan twee noden. Enerzijds lenigde het een praktisch probleem. Het ontlastte de secretaris en de penningmeester deels, gezien men zoveel mogelijk de jaarlijkse bijdragen en contacten probeerde te centraliseren. De Verbroedering kwam zo niet voor onverwacht ledenverlies te staan wegens een niet-geweten verhuizing van leden, omdat men via de contactpersoon diende op de hoogte te worden gesteld van deze wijzigingen. Ook kon men beter inschatten

²⁷⁵ Zie tabel ledenaantallen 1983-1993.

²⁷⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Lijst Nederlandse sympathisanten VGL afdeling Sint-Niklaas, 1985; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Lijst Nederlandse sympathisanten VGL afdeling Sint-Niklaas, 1.1.1990; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Lijst Nederlandse sympathisanten VGL afdeling Sint-Niklaas, 1.1.1993.

²⁷⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 5.3.1985.

²⁷⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief Vincent Foubert aan mevrouw

hoeveel Nederlandse genodigden zouden deelnemen aan de maaltijd na de jaarlijkse plechtigheid in september.²⁷⁹

Anderzijds fungeerde de contactpersoon ook als vertrouwenspersoon. Het was voor de Verbroedering niet eenvoudig om claims van Nederlandse sympathisanten op een verzetsverleden nauwgezet na te gaan. Via de contactpersoon werden de nodige info en eventuele bewijsstukken doorgegeven. Zo trachtte men te vermijden dat er tijdens de plechtigheden afgevaardigden meeliepen die onterecht beweerden een bepaalde verzetsbeweging te vertegenwoordigen.²⁸⁰ Dergelijke onrechtmatige vertegenwoordiging was een bron van irritatie voor enkele Nederlandse gasten. Sympathisant J.W.A. Van Gastel weigerde om die reden zelfs te werken via de contactpersoon. In een brief aan voorzitter Foubert ventileerde hij zijn ongenoegen over de in zijn ogen onrechtmatige vertegenwoordiging bij de Verbroedering door bepaalde Nederlandse sympathisanten. Volgens hem konden slechts voormalige weerstanders van Stichting Samenwerkend Verzet of oud-strijders van Stichting Veteranen Platform representatief zijn voor de Nederlandse verenigingen.²⁸¹

Het kwam ook voor dat de betrokken Nederlandse organisatie geen officiële afvaardiging wenste te sturen, maar dat individuele leden nog steeds deelnamen aan de plechtigheid uit eigen naam. Hiervoor hoefden zij dan niet gemachtigd te zijn door hun hoofdbestuur in Nederland. Het VLN stuurde bijvoorbeeld vanaf 1983 niet langer een officiële delegatie naar buitenlandse plechtigheden wegens besparingen. Wel werden persoonlijke contacten nog steeds aangemoedigd.²⁸² Op deze manier behield de Verbroedering de Nederlandse aanwezigheid op de plechtigheden die toch in grote mate bijdroeg tot de internationale uitstraling daarvan in België.

5.2.1.4. Vrouwen (en kinderen) laatst?

In 1987 vervoegde Irène Van Meerven²⁸³ de rangen van het bestuur. Op de algemene vergadering van 8 augustus werd zij met veel enthousiasme door de leden onthaald. Secretaris Willy Boonefaes omschreef haar toetreding in zijn verslag als passend “mede in het licht van de huidige vrouwelijke deelname in het maatschappelijk bestel”.²⁸⁴ Gezien Van Meerven gedurende de hele bestaansperiode van de Verbroedering de enige vrouw in het bestuur blijft, kan dit bezwaarlijk als een kentering beschouwd worden. Nader onderzoek

²⁷⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Mededeling VGL afdeling Sint-Niklaas aan Nederlandse sympathisanten, 3.8.1987.

²⁸⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief Vincent Foubert aan A.B. Patings, 11.8.1987.

²⁸¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief J.W.A. Van Gastel aan VGL afdeling Sint-Niklaas, 20.10.1990.

²⁸² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 7, Brief VLN aan VGL afdeling Sint-Niklaas, 25.8.1983.

²⁸³ Irène Van Meerven woonde tijdens de oorlogsjaren in Sint-Niklaas, waar haar ouders een bakkerij hadden in de Driekoningenstraat. Ze was actief als koerierster voor het verzet. Ze behoorde ook tot de verpleegdienst van Sector 20. Uit: Bal, “Irène van het Geheim Leger.”

²⁸⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Verslag algemene vergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 8.8.1987.

van enkele ledenlijsten maakt duidelijk dat de Verbroedering overwegend uit mannelijke leden bestond. In 1983 waren er slechts 3 vrouwen op een totaal van 102 leden en sympathisanten.²⁸⁵

Hierbij moet men echter enkele zaken in het achterhoofd houden. Ten eerste waren vrouwen in het verzet in het algemeen ondervertegenwoordigd. Schattingen variëren van 10 tot 20% van de totale verzetspopulatie. Naarmate de oorlog vorderde werd de rol van vrouwen wel uitgebreider. Bij het Geheim Leger te Sint-Niklaas waren vrouwen voornamelijk actief geweest als koerier of verpleegster. Een van oorsprong militaire verzetsorganisatie zoals het Geheim Leger telde wel leden uit alle geledingen die het militair kader ondersteunden, maar tegenover een meer civiele beweging als het OF waren hier minder vrouwen en arbeiders in vertegenwoordigd.²⁸⁶

Van bij het begin van de Verbroedering maakten vrouwen dus slechts een klein deel uit van de vereniging. Dit wil echter niet zeggen dat vrouwen geen rol speelden in de Verbroedering, integendeel. Naast de officiële rol die aan Irène van Meervenne werd toebedeeld als bestuurslid in 1987, zou zij twee jaar later ook aangesteld worden als vaandrig voor de Verbroedering. Hierdoor mocht zij op officiële plechtigheden als afgevaardigde het vaandel van de Verbroedering dragen.²⁸⁷

Daarnaast was er de rol van de familieleden van de slachtoffers van het gevecht te Belsele. Zonder deze familieleden zou de plechtigheid en alles wat daarbij kwam kijken jaarlijks helemaal niet vlot gelopen zijn. Zij waren hierbij helpende kracht, en kregen zelfs een hoofdrol in het gebeuren. Met hun emotionele verbondenheid en verdriet speelden zij een belangrijke rol in het levendig en relevant houden van deze herdenking. Diezelfde dynamieken kwamen ook aan bod op de Kolonel Hauserdenkingen. De vrouw en de dochter van Haus werden steeds als slachtoffers in beeld gebracht en symboliseerden zijn toewijding aan het vaderland.

5.2.1.5. Een nieuwe thematiek dient zich aan: verjonging

Aan het begin van de jaren tachtig drong het thema verjonging door op de agenda van de Verbroedering. De gemiddelde leeftijd van de leden begon geleidelijk te stijgen. Om hun bestaan en werking te verzekeren trachtte men een verjonging door te voeren. De noodzaak om hun rangen aan te vullen met jonge mensen was een telkens weerkerend thema op de bestuursvergaderingen vanaf de jaren tachtig.

Op nationaal niveau zou de UVGL slechts laat op de kar van de verjonging springen. Vanaf 1982-1983 zou men de Verbroederingen pas echt gecoördineerd aansporen om meer jonge

²⁸⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 2, Ledenlijst 1983 VGL afdeling Sint-Niklaas, 1983.

²⁸⁶ Van den Wijngaert et. al., *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, pp. 230-231, 256-257.

²⁸⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 29.6.1989.

mensen op te nemen. Alle lokale Verbroederings kregen een vragenlijst toegestuurd over de eventuele aanwerving van jongeren in de Verbroedering.²⁸⁸

Op lokaal niveau waren een aantal groepen al langer bezig met de kwestie. Het was ook dankzij het aandringen van deze voorlopers dat de UVGL in gang schoot. VGL Schuiloord De Leeuwerik was zo'n voorloper. Tijdens hun jaarlijkse plechtigheid aan het monument te Belsele in 1971 riepen zij al op tot de opname van jongeren in hun bestuur.²⁸⁹ De Sint-Niklase Verbroedering liet na eenzelfde bedrijvigheid aan de dag te leggen m.b.t. het bestuur, of slaagde er niet in geschikte kandidaten te vinden. De bestuursleden die tussen 1983 en 1993 toetraden – Alfons Geysen, Frans Samijn, Irène Van Meervenne en Georges Loncke – waren allen erkende weerstanders. Ze waren respectievelijk geboren in 1914, 1921, 1912 en 1914. Zestig- en zeventigjarigen kan men moeilijk als jongeren beschouwen.²⁹⁰

De eerste focusgroep van verjonging was hoe dan ook de naaste familie. Men wilde voornamelijk de jongere verwanten betrekken bij de werking van de Verbroederings. Die focus op de zonen en dochters van de leden van het Geheim Leger werd ook in 1993 nog aangehouden in de communicatie van de UVGL. Op dat moment was echter al duidelijk dat de beoogde verjonging had gefaald.²⁹¹

5.2.2. De relaties met het stadsbestuur

De gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober 1982 en 10 oktober 1988 plaatsten de Verbroedering voor een aantal uitdagingen. Na de lokale verkiezingen van 1982 trad de Volksunie toe tot het stadsbestuur. Tegelijk verloor Vincent Foubert zijn post als schepen. De gemeenteraadsverkiezingen van 1988 zorgden voor een tweede politieke omwenteling op lokaal niveau. Onder leiding van socialistisch burgemeester Freddy Willockx werd een coalitie gevormd zonder de CVP. Bovendien haalde het Vlaams Blok een eerste zetel in de gemeenteraad. De Verbroedering diende zich aan te passen aan deze nieuwe lokale politieke realiteit. De relaties met het stadsbestuur bleven echter te allen tijde behouden. Beide zijden legden hierbij de nodige flexibiliteit aan de dag.²⁹²

5.2.2.1. Gemeenteraadsverkiezingen van 1982: Geen schepenpost en de Volksunie in het bestuur

De verkiezingen van 10 oktober 1982 veroorzaakten enig wantrouwen bij de Verbroedering ten opzichte van het stadsbestuur. De aanwezigheid van de VU in het bestuur lag aan de basis van deze achterdocht. De CVP-VU-coalitie onder leiding van burgemeester Paul De

²⁸⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Brief Willy Boonefaes aan Coppieters 't Wallant, 28.3.1983.

²⁸⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 6, Speech VGL Schuiloord De Leeuwerik, 18.9.1971.

²⁹⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 3, Ledenfiches Frans Samijn, Irène Van Meervenne en Alfons Geysen, s.d..

²⁹¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Infobericht UVGL nr. 1/93 aan lokale Verbroederings, 3.1993.

²⁹² Mous, "Lokale politiek," pp. 131-134, 155-158.

Vidts kwam er bovendien net op het moment dat Vincent Foubert naast een nieuw schepenmandaat greep. Ondanks het feit dat we hierboven reeds beschreven hoe Foubert zijn twee functies niet wilde vermengen, toonden enkele voorbeelden uit de voorgaande periode wel aan dat het zeker zijn voordelen had om een actief lid van de Verbroedering in het schepencollege te hebben. We verwijzen naar de vlotte verplaatsing van het monument in 1978, of de aanmaning in 1977 om de gedenktekens aan de oorlog goed te onderhouden. Doordat Foubert geen deel meer uitmaakte van het schepencollege verloor de Verbroedering dus een uitstekend gepositioneerd lid.

De intrede van de VU in de coalitie veroorzaakte een wantrouwen in die zin dat er heel wat ongerustheid was over de druk die de Vlaams-nationalistische achterban op deze verkozenen zou kunnen uitoefenen. Een illustratie hiervan is de commotie die in 1986 ontstond omtrent een mogelijke Bormsstraat in de stad. Op de bestuursvergadering van 24 maart 1986 besliste de Verbroedering tot een direct en krachtig protest. Rekening houdend met de gewijzigde politieke verhoudingen op het stadhuis leek hen dat de enige mogelijkheid om te voorkomen dat men voor een voldongen feit geplaatst zou worden.²⁹³ In een brief aan het Patriottisch Comité zou voorzitter Foubert aandringen op een gezamenlijke reactie van alle vaderlandse groeperingen tegen wat hij “de verheerlijking van landverraad” noemde.²⁹⁴ Hetzelfde scenario had zich in 1979 al eens afgespeeld. Ook toen deed de suggestie voor een Bormsstraat de ronde, met dit belangrijk verschil dat het aantal Vlaamsgezinde schepenen die mogelijks meer vatbaar zouden zijn voor de Bormssuggestie, intussen sterk was gestegen. In 1979 beriep men zich bovendien nog op het feit dat Sint-Niklaas in het verleden effectief een Bormswijk had gekend, honderden jaren voor er sprake was van de Vlaams-nationale kopman. In 1986 werd echter openlijk de verbinding met August Borms gemaakt, hetgeen door de Verbroedering werd beschouwd als een teken van een toegenomen assertiviteit van de Vlaams-nationalisten in de stad.²⁹⁵

De discussie over een Bormsstraat in Sint-Niklaas viel niet uit het luchtledige. Sint-Niklaas had een bijzondere band met Borms, gezien de Vlaams-nationalistische voorman in de stad geboren was en er les had gevolgd. Borms stond echter symbool voor een anti-Belgisch Vlaams-nationalisme. Wegens collaboratie in beide wereldoorlogen werd hij tweemaal ter dood veroordeeld, in 1919 en in 1945. Na de tweede veroordeling werd het vonnis ten slotte op 12 april 1946 ook uitgevoerd. Zijn graf groeide uit tot bedevaartsoord in Vlaams-nationalistische kringen.²⁹⁶ Een straat vernoemen naar een dergelijke anti-Belgische figuur wilden de patriottische verenigingen dan ook niet aanvaarden. Dat nam niet weg dat er andere herdenkingsactiviteiten plaatsvonden in de stad. Jaarlijks werd er een Bormsmis in

²⁹³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 24.3.1986.

²⁹⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Brief VGL afdeling Sint-Niklaas aan ACPG Sint-Niklaas, 10.4.1986.

²⁹⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Brief VGL afdeling Sint-Niklaas aan ACPG Sint-Niklaas, 10.4.1986.

²⁹⁶ De Wever, “Cultus van de dode helden,” p. 114.

de stad georganiseerd. Vanaf 1981 zou het plaatselijke Bormscomité op Palmzondag tevens een nationale Bormsdag organiseren.²⁹⁷

5.2.2.2. Gemeenteraadsverkiezingen van 1988: Freddy Willockx aan het roer zonder de CVP

De gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober 1988 markeerden een totale ommekeer op lokaal politiek vlak. Voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog maakten de christendemocraten geen deel uit van de bestuurscoalitie. De nieuwe zetelverdeling in de gemeenteraad zag er als volgt uit: de CVP (-2) bleef de grootste partij met 16 zetels, daarna volgden de SP (=) met 13 zetels, de VU (-2) en de PVV (-2) met elk 4 zetels. Het Vlaams Blok (1) en Agalev (1) traden voor het eerst toe tot de gemeenteraad.²⁹⁸

Daarop werd een anti-CVP-coalitie gevormd door de SP, de PVV en de VU onder het burgemeesterschap van Freddy Willockx (SP). Toen Willockx federaal minister was, tussen 1992 en 1994, trad Hunfred Schoeters op als waarnemend burgemeester. Willockx bleef in die periode wel titelvoerend burgemeester en bleef sterk betrokken bij de lokale politiek. Zonder de CVP in de coalitie kwam niet alleen de gemeentepolitiek maar ook de Verbroedering op onbekend terrein. In 1989 verliet Vincent Foubert tevens de gemeenteraad, waardoor de ogen en oren van de Verbroedering op dit forum helemaal wegvielen. Uiteraard was burgemeester Willockx voor de patriottische verenigingen geen onbekend figuur, gezien zijn prominente plaats binnen de lokale SP en zijn ministerschap in de federale regering. Men keek echter de kat uit de boom over hoe hij zich als burgemeester ten opzichte van de patriottische verenigingen zou opstellen.²⁹⁹

Bij de start van zijn ambtsperiode nodigde burgemeester Willockx de afgevaardigden van de patriottische verenigingen uit voor een vergadering op het stadhuis. Op de agenda stonden de toelagen voor de patriottische verenigingen en de organisatie van de plechtigheden, waaronder 1 en 11 november, 21 juli en de Vredesfeesten in september.³⁰⁰ Het onderhoud verliep zeer gemoedelijk en uit de verslagen van de bestuursvergaderingen van de Verbroedering kon men opmaken dat burgemeester Willockx het voorzichtige vertrouwen had gewonnen. De typische, eerder volkse stijl die Willockx kenmerkte, zal ook in zijn verhouding met de patriottische gemeenschap tot uiting komen. Willockx kon hierbij bogen op zijn familiegeschiedenis, doordat zijn vader, Prosper Willockx, zich tijdens de bezetting had aangesloten bij Brigade Piron.³⁰¹

²⁹⁷ "Bormsdag."

²⁹⁸ Mous, "Lokale politiek," p. 155.

²⁹⁹ Mous, "Lokale politiek," pp. 157-158; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Verslag algemene vergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 13.8.1989.

³⁰⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Uitnodiging burgemeester Freddy Willockx aan de patriottische verenigingen, 24.1.1989.

³⁰¹ "Willockx Prosper."

Hoewel de planning van de plechtigheden voor het jaar 1989 niet wijzigde ten opzichte van de voorgaande jaren, zullen er vanaf 1990 wel degelijk wijzigingen in het programma en de focus van de plechtigheden worden opgenomen. De patriottische verenigingen werden hierbij door burgemeester Willockx ingeschakeld in een discours rond verdraagzaamheid. Dit moest de opgang van het extreemrechts in de stad tegengaan. Het Vlaams Blok, dat ontstaan was uit een revanchistisch, nostalgisch Vlaams-nationalistisch milieu, combineerde dit verleden met een xenofob discours. Het vormde zo de ideale gemeenschappelijke vijand voor de socialistische burgemeester en de patriottische groeperingen.³⁰²

5.2.3. Verhouding met andere vaderlandslievende verenigingen

Gedurende het voorzitterschap van Foubert zou de Verbroedering haar prominente rol in het ACPG verder opnemen. Elke vaderlandslievende vereniging koos twee effectieve afgevaardigden voor het algemeen bestuur van het ACPG. Voor de Verbroedering waren dit voorzitter Foubert zelf en ondervoorzitter Christiaens. Via de ACPG zouden zij sterke relaties met andere patriottische verenigingen onderhouden. Ook bleef de Verbroedering nauwe relaties met de Poolse Oud-Strijdersvereniging onderhouden.³⁰³

Het ACPG had af te rekenen met gelijkaardige problemen als de Verbroedering. Enerzijds waren er verenigingen die kampten met financiële problemen. Het ACPG trachtte deze financiële druk te verlichten door in 1986 te beslissen voortaan slechts één bloemstuk neer te leggen bij de vaderlandslievende plechtigheden in naam van alle aangesloten verenigingen. De vaandels van de individuele vereniging zouden wel aanwezig blijven op de plechtigheden.³⁰⁴

Anderzijds worstelde het ACPG ook met de aansluiting met de jeugd. Er heerste veel bezorgdheid in patriottische kringen omtrent de onwetendheid en de onverschilligheid die men vaststelde ten opzichte van de oorlogsgebeurtenissen. Men klaagde ook aan dat het onderwijs in gebreke bleef. Tijdens de vergadering van de ACPG werd in 1986 beslist om te werken aan de zichtbaarheid en naamsbekendheid van de verenigingen. Een eerste opportuniteit deed zich voor n.a.v. de nakende inhuldiging van het monument voor de gesneuvelde Belgische VN-soldaten tijdens de Korea-oorlog in het Stadspark op zaterdag 15 oktober 1986.³⁰⁵

5.2.3.1. Gezamenlijke actie tegen portret Emiel Van Haver

³⁰² Verbraeken, "De wortels", pp. 151-152, 167.

³⁰³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Mededeling ACPG Sint-Niklaas aan aangesloten patriottische groeperingen, 20.9.1983; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Verslag algemene vergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 13.8.1989.

³⁰⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 10, Brief Vincent Foubert aan 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 23.6.1986.

³⁰⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Verslag algemene vergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 10.8.1986.

Dat het oorlogsverleden de gemoederen in de stad echter nog steeds kon verhitten werd duidelijk in november 1989. Vanuit het Verbond der Vlaamse Oud-strijder (VOS) werd in een brief aan het stadsbestuur verzocht om het portret van oorlogsburgemeester Emiel Van Haver toe te voegen aan de portretten van de andere burgemeesters in de raadszaal van het stadhuis. Op 1 december deed het gemeenteraadslid van het Vlaams Belang, Frans Wymeersch, eenzelfde voorstel openbaar tijdens de zitting van de gemeenteraad. Hij eiste ook een stemming en verklaarde gesteund te zijn door de familie Van Haver. VU-gemeenteraadslid Lieven Dehandschutter, die zelf als bestuurslid van het VOS goed op de hoogte was van het eerdere initiatief van VOS en contact onderhield met de zoon van Emiel Van Haver, sprak hem hierin tegen en benadrukte de onafhankelijke oproep van het VOS.³⁰⁶

Op deze manier verdween de sereniteit uit het debat. De patriottische verenigingen in de stad gingen direct in het verweer. Dat de oorlogsburgemeester hetzelfde voorrecht zou krijgen als de andere burgemeesters was voor hen onaanvaardbaar.³⁰⁷

Dit protest hoefde niet te verbazen. De figuur van Emiel Van Haver lag al decennia slecht bij de vaderlandslievende verenigingen. Toen hij in 1958 met een eigen katholieke scheurlijst, de Christelijke Volksbelangen (CVB), deelnam aan de gemeenteraadsverkiezingen te Sint-Niklaas, ondervond hij zware tegenstand vanuit het Patriottisch Comité. Van Haver kwam toen op met een erg Vlaamsgezinde lijst, met daarop ook een aantal voormalige VNV'ers, zoals Frans Van Hecke, hetgeen voor de Patriottische gemeenschap bewijs vormde van zijn blijvende incivieke ingesteldheid. Van Haver zou er toch in slagen een zetel binnen te halen. Hij bleef lid van de gemeenteraad³⁰⁸ tot in 1965.³⁰⁹

Tussen het Patriottisch Comité en de voormalige oorlogsburgemeester was er dan ook een beladen geschiedenis. Dit motiveerde de vaderlandslievende verenigingen in hun protest tegen het voorstel. Niet alleen het ACPG roerde zich, maar ook het Onafhankelijkheidsfront sloot zich aan bij het protest. Ze schreven de gemeenteraadsleden en schepenen aan, maar planden ook een actie tijdens de gemeenteraadszitting van 26 januari 1990, wanneer het voorstel op de gemeenteraad besproken zou worden. De bestuursleden van alle vaderlandslievende verenigingen zouden de zitting bijwonen, voorzien van hun tricolore banden en eretekens, en na de afhandeling van het bewuste agendapunt de zaal verlaten in stil protest.³¹⁰

De tegenstanders stonden lijnrecht tegenover de voorstanders die op de bemiddelende en verzachtende rol wezen die Van Haver volgens hen tijdens zijn bestuurstermijn gespeeld zou

³⁰⁶ Mous, "Lokale politiek," p. 156; Marquenie, "Emiel Van Haver."

³⁰⁷ Marquenie, "Emiel Van Haver."

³⁰⁸ Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1964 werd Emiel Van Haver verkozen voor de Volksunie.

³⁰⁹ Mous, "Lokale politiek," pp. 44-45, 57-58; Marquenie, "Emiel Van Haver."

³¹⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Dringende oproep Vincent Foubert aan bestuursleden VGL afdeling Sint-Niklaas, 24.1.1990.

hebben. Ook binnen de gemeenteraad en binnen de meerderheidscoalitie van de SP, PVV en de VU was er eenzelfde tegenstelling. De VU, het Vlaams Blok en enkele leden van de CVP behoorden tot het kamp van de voorstanders. De PVV, SP en de meerderheid van de CVP in de gemeenteraad steunden het verzet van de patriottische gemeenschap tegen de komst van het portret. Uiteindelijk zou een nipte meerderheid het voorstel verwerpen.³¹¹

5.2.3.2. Samenwerking met het OF?

In hun verzet tegen de rehabilitatie van de oorlogsburgemeester Emiel Van Haver toonden de Verbroedering en het OF een verenigd weerstandsfront. Er waren nog enkele andere gelegenheden waarbij het OF de hand uitstak naar de andere patriottische verenigingen, rekenend op de solidariteit.

Zo kreeg de Verbroedering een brief in de bus op 21 maart 1985 met de vraag om de actie te ondersteunen tegen BRT-journalist Jos Bouveroux. Die bracht in 1984 een boek uit over de verwevenheid tussen het verzet en het banditisme in de provincie Limburg.³¹² Wat bedoeld was als chronologisch verslag van een ontsporing van geweld in die contreien, werd in verzetsmiddens opgevat als een slag onder de gordel. Het ontketende een hele rel, voornamelijk geïnspireerd door voormalige OF'ers, die in de regio het meest actief waren geweest en zich dus geïnteresseerd voelden. Deze klaagden in een brief aan de directie van de BRT de bewoordingen van Bouveroux aan en trachtten ook (met succes) hun basis te mobiliseren. Ook buiten het OF werd steun gevraagd aan de bredere verzetsgemeenschap en de patriottische verenigingen om de protesterende achterban te vervoegen. De brief aan de Verbroedering was afkomstig van Karel Maes, lid van de Vriendenkring Korps 032 van het Belgisch Partizanen Leger, de lokale OF-Verbroedering dus. Opvallend hierbij is wel dat de petitie/brief getekend was door diverse lokale oud-strijdersverenigingen en verzetsverenigingen, waaronder lokale afdelingen van de NSB, NSOB, Nationaal Verbond der Veteranen van koning Albert I & Leopold III NSB en OF-afdelingen, alsook enkele BNB-takken, maar nog door geen enkele GL-Verbroedering.³¹³

We hebben geen officiële reactie kunnen terugvinden vanuit de Verbroedering of voorzitter Foubert. Ook op de bestuursvergaderingen van de Verbroedering lijkt het punt vrij snel te zijn gepasseerd. Dit doet vragen rijzen over de mate waarin de lokale OF en GL-afdelingen samenwerkten tijdens deze periode. Op nationaal vlak werkten deze verenigingen soms samen, o.a. op fora zoals de Aktie-Raad van de Weerstand (ARW). Op lokaal vlak was er geen sprake van eenzelfde structurele samenwerking. Het OF behoorde dan ook niet tot het ACPG.

³¹¹ Marquenie, "Emiel Van Haver."

³¹² Bouveroux, *Terreur*, p. 3-10.

³¹³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Brief Karel Maes aan VGL afdeling Sint-Niklaas, 21.3.1985.

Ook in 1990, bij de veroordeling van de toenmalige nationale voorzitter van het Onafhankelijkheidsfront, Louis Van Brussel, door het Hof van Beroep tot een hoge geldboete, kwam vanuit de nationale koepel van het OF opnieuw de vraag naar steun van alle andere verzetsverenigingen. De zaak draaide rond enkele beweringen uit het boek van Van Brussel, *Partizanen in Vlaanderen*, uit 1971. Hierin betichtte hij de familie Organe van verklikking van enkele patriotten tijdens de oorlogsjaren.³¹⁴ Als vergelding was er vanuit het verzet tijdens de bezetting een moordaanslag op de Organes uitgevoerd. Slechts één Organe overleefde deze aanslag, Bertha Organe. Na de oorlog spande zij met succes een proces aan tegen de Belgische staat en verkreeg ze eerherstel. Gezien Van Brussel in zijn boek echter de claim tegen de familie Organe herhaalde, richtte Bertha Organe zich ook tegen hem. Zij spande na de publicatie van het boek met succes een proces aan tegen Van Brussel. De gerechtelijke overwinning van vermeende verklikkers en de daaropvolgende veroordeling van de hoogste leider van een verzetsorganisatie veroorzaakte ruime verontwaardiging in verzetsmiddens. Wederom werd ook via de Aktie-Raad van de Weerstand de oproep gelanceerd om steun te betuigen aan Van Brussel en latere verslagen van deze raad suggereren dat het Geheim Leger hierin haar aandeel wel vervulde. Er was in dit geval dus wel sprake van een samenwerking tussen exponenten van het OF en het GL.³¹⁵

De steun van de ARW werd in die periode vaker ingeroepen. Het ACPG richtte zich bijvoorbeeld in een brief tot de ARW wanneer eind 1990 opnieuw een resolutievoorstel m.b.t. amnestie in de Kamer van Volksvertegenwoordigers belandde. De organisatie zou effectief mobiliseren tegen de hernieuwde golf van amnestievoorstellen in het parlement. Het vertrouwen van de Verbroedering in de ARW werd ook deels ingegeven doordat men de UVGL verantwoordelijk achtte voor de nieuwe bedrijvigheid van het forum.³¹⁶

5.2.4. Connecties met de provinciale en nationale structuren van het Geheim Leger

5.2.4.1. Vincent Foubert als nationaal beheerder

Voorzitter Foubert heeft zijn goede contacten binnen de CVGL Zone III gebruikt om te wegen op de beslissingen van de Zone en het nationaal bestuur. Toen in maart 1985 drie plaatsen in de beheerraad van de UVGL vrijkwamen, stelde hij zijn kandidatuur, met steun van toenmalig provinciaal voorzitter Georges Van der Auwermeulen.³¹⁷ Het functioneren van Zone III zou echter steeds de hoofdprioriteit van de Verbroedering blijven. Het nationaal bestuur was hieraan ondergeschikt. Dit was ook te merken aan de interesse voor de

³¹⁴ Van Brussel, *Partizanen*, pp. 1-3.

³¹⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Oproep Onafhankelijkheidsfront 'De Weerstand is bespot', 9.2.1990.

³¹⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Brief ACPG Sint-Niklaas aan nationale besturen patriottische groeperingen, 6.12.1990; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Mededelingen VGL afdeling Sint-Niklaas aan leden en sympathisanten, 19.3.1990; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Brief Aktie-Raad van de Weerstand, 30.1.1992.

³¹⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Brief Georges Van der Auwermeulen aan Vincent Foubert, 21.3.1985.

jaarlijkse statutaire vergaderingen. Die was veel hoger voor de bijeenkomsten van de Zone dan die van de nationale UVGL te Brussel.³¹⁸

Geleidelijk zou men zich ook meer op het nationaal bestuur en de UVGL richten. Het nationaal mandaat van Foubert was een eerste stap in die richting. Daarnaast besloot men ook tijdens de bestuursvergadering van 30.10.1984 om op voorstel van ondervoorzitter Christiaens vaker de jaarlijkse manifestaties van het Geheim Leger bij te wonen, beginnend met de Nationale Dag van het Geheim Leger te Hoei op 29 september 1985.³¹⁹ Het bijwonen van de Nationale Dagen van het Geheim Leger gebeurde in groot aantal. Zo was in 1985 een groep van een vijftigtal leden mee met de bus naar Hoei.³²⁰

Men hoopte ook dat de promotie van Vincent Foubert tot het hoofdbestuur zou leiden tot een frisse wind, en vooral meer belangstelling voor de “provinciale” activiteiten. Voordien had men zich soms stiefmoederlijk behandeld gevoeld. In het licht van de huidige politieke situatie in het land vond men een hechte band tussen centraal en lokaal bestuur ten zeerste aangewezen. De Verbroedering hoopte dat Foubert echt een actieve rol zou spelen in Brussel.³²¹

De Nationale dag van het Geheim Leger van 1989 vond plaats te Brussel op 21 mei. Deze gelegenheid werd ook aangegrepen om het Nationaal Monument van het Geheim Leger in te huldigen op zijn nieuwe locatie aan de Frère-Orbansquare. Daar was het monument van de dertien kolonels naartoe verhuisd, na jaren aan de Grote Zavel te hebben gestaan. Bij de inhuldiging speelde voorzitter Foubert een aparte rol, samen met de andere nationale beheerders. Het gebeuren zou plaatsvinden in aanwezigheid van een vertegenwoordiger van de koning en de minister van Landsverdediging.³²²

5.2.4.2. Malaise in Zone III

De werking van Zone III verliep tijdens de jaren tachtig stroef. De samenhang in de Zone was sterk geërodeerd. Voornamelijk onder de West-Vlaamse afdelingen was er heel wat ongenoegen over de provinciale koepelorganisatie. Vele Verbroederingen daar hadden zich afgescheurd van de Zone en zich rechtstreeks bij de UVGL te Brussel aangesloten. Volgens provinciaal voorzitter Van der Auwermeulen gebeurde dit ook deels op aansturen van “sommige leiders van Brussel”, zo schreef hij in 1986 in een brief naar Vincent Foubert.

³¹⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 6.2.1984.

³¹⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 30.10.1984.

³²⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Brief Vincent Foubert aan verantwoordelijke restaurant Batta-clan te Hoei, 11.9.1985.

³²¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 25.6.1985.

³²² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Planning nationale beheerders voor Nationale Dag van het Geheim Leger 21.5.1989 te Brussel, 17.5.1989; Programma Nationale Dag van het Geheim Leger te Brussel, 21 mei 1989.

Andere Verbroederings speelden *cavalier seul* en hielden zich niet aan de gemaakte afspraken in de Zone. Ook bij de betaling van de jaarlijkse bijdragen waren er problemen.³²³

In 1989 dreigde een nakende afscheuring van de resterende West-Vlaamse afdelingen de Zone uiteen te doen vallen. Vincent Foubert en Joseph De Geyter, te Hamme aangesloten bij Verbroedering Schuiloord De Leeuwerik, zaten beiden als nationale beheerders mee in de kopgroep die een hervormingsvoorstel uitwerkte voor het bestuur van Zone III. Er werd een nieuw bestuur gekozen met daarin een gelijke verhouding Oost- en West-Vlamingen. Een andere element was de locatie van de algemene vergadering beurtelings door een Oost-Vlaamse of een West-Vlaamse Verbroedering te laten inrichten in de eigen stad. Op dinsdag 22 oktober 1991 ging de algemene vergadering van de zone door te Sint-Niklaas. Ook dit was een teken van het gewicht van voorzitter Foubert te Gent, het feit dat hij de algemene vergadering naar de eigen stad kon halen. Het was voor het eerst dat de vergadering doorging in Sint-Niklaas. Burgemeester Willockx ging akkoord om de Verbroederings te ontvangen op het stadhuis, waar de vergadering ook zou plaatsvinden.³²⁴

Tegen 1993 was de hervorming van Zone III afgewerkt. Als gevolg van de hervorming hadden heel wat West-Vlaamse afdelingen, waaronder Brugge, Kortrijk, Ieper en Oostende, zich terug aangesloten bij de Zone. De nieuwe indeling telde twee provinciale Verbroederings, Oost- en West-Vlaanderen, verenigd onder het Directiecomité van Zone III. Dit Directiecomité diende de samenwerking tussen beide provinciale afdelingen te vergemakkelijken en hun standpunten op elkaar af te stemmen met het oog op een ééngemaakte stem tijdens de vergaderingen van de UVGL te Brussel. De afdelingen werkten namelijk financieel autonoom.³²⁵ In 1995 zou echter alsnog een afsplitsing van de West-Vlaamse Verbroederings gebeuren, ten gevolge van onenigheid over het reeds besproken Directiecomité.³²⁶

Naast de institutionele malaise waren er ook problemen met de publicatie van het maandelijks tijdschrift van de Zone. In 1989 zou *De Schakel* zijn werkzaamheden moeten stopzetten. Het wegvallen van enkele dragende krachten, met name Willy Ferket en bezieler Gustaaf Dewaele, zouden het maandelijks tijdschrift van Zone III de das omdoen. De impact op de Verbroederings in Zone III was groot, gezien met het einde van het tijdschrift ook het voornaamste communicatiekanaal en bindmiddel tussen de lokale afdelingen in Oost- en West-Vlaanderen wegviel. Bij de Sint-Niklase Verbroedering werd de stopzetting van *De Schakel* dan ook zeer negatief onthaald. De bestuursleden beschouwden het als een teken

³²³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 10, Brief Georges Van der Auwermeulen aan Vincent Foubert, 24.9.1986.

³²⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 10, Verslag buitengewone algemene vergadering Zone III, 2.10.1990; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Mededeling VGL afdeling Sint-Niklaas aan leden, 15.10.1991.

³²⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Verslag algemene vergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 10.8.1992; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 10, Doelstellingen en werking van Zone III, s.d., 1994.

³²⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 10, Brief Richard Van Riet en Valentin Jamart aan secretaris-generaal UVGL Guy Donner, 4.12.1995.

aan de wand voor het tanende dynamisme in de Gentse provinciale hoofdstad. De vaste abonnementen op *De Schakel* voor de bestuursleden werden vervangen door een abonnement op *Pygmalion*, het tijdschrift voor het hele Belgische grondgebied. De overschakeling tussen beide gebeurde toch met enige tegenzin. Men had zich in de eerste plaats steeds sterker met de eigen Zone geassocieerd.³²⁷

Er waren nog enkele praktische implicaties van de omschakeling. Het verslag van de plechtigheid te Belsele was de afgelopen jaren steeds in *De Schakel* opgenomen. Secretaris Boonefaes zou zijn verslag vanaf 1989 opsturen naar de redactie van *Pygmalion*. Bovendien werden de lokale bestuursvergaderingen doorgaans ingeleid door een korte bespreking van ondervoorzitter Albert Christiaens over de voornaamste artikels uit *De Schakel*. Dit zou in de toekomst dus ook informatie uit *Pygmalion* worden.³²⁸

5.3. Externe initiatieven

5.3.1. Kennisuitbreiding

De jaren tachtig werden gekenmerkt door een proliferatie aan wetenschappelijke inzichten over de Tweede Wereldoorlog. Deze bleven niet beperkt tot de academische wereld, maar bereikten ook het grote publiek. Het meest opvallende is dat niet de academische wereld de drijvende kracht waren van de toegenomen aandacht bij de publieke opinie, maar veeleer de tv-uitzendingen van de BRT. Maurice De Wilde kluisterde in zijn rol als veeleisend reporter de Vlamingen aan hun beeldscherm.³²⁹

Ook de groeiende belangstelling voor de vervolging van de Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog trad meer op het voorplan. Deze nieuwe inzichten en debatten deden het Vlaamse stereotype beeld van de bezetting en de repressie wankelen. Ook in Vlaams nationalistische middens was er een evolutie aan de gang. De klaagcultuur die zo typisch was in Vlaams-nationalistische middens en de samenleving domineerde tussen de jaren veertig en tachtig, evolueerde in de richting van een traumacultuur.³³⁰

Het verzet trachtte hier ook op in te spelen. De UVGL en de lokale Verbroedering dreven de eigen geschiedenisproductie sterk op. Zij trachtten zichzelf zo in het centrum van het debat te brengen. Dit bleek echter geen vanzelfsprekende taak.³³¹

5.3.2. Maatschappijbeeld

De BRT-Productiekern Wereldoorlog II bracht van 1973 tot 1991 via de televisie de oorlogsgeschiedenis tot in de Belgische/ Vlaamse huiskamer. Het project, oorspronkelijk uitgaande van de omroep zelf, en niet vanuit de academische wereld, is er veel meer dan het

³²⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 26.10.1989.

³²⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 26.10.1989.

³²⁹ Aerts, "De bestraffing," pp. 70-71.

³³⁰ Aerts, "De bestraffing," p. 72.

³³¹ Beyen, "Zwart," p. 112.

historisch onderzoek uit de voorgaande jaren in geslaagd om de interesse van een breed publiek te wekken. Het is tekenend voor de Belgische context dat de toenmalige nationale onderzoeksinstituten voor de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog³³², zelfs niet betrokken werd bij het wetenschappelijke team dat het historisch-wetenschappelijke luik ondersteunde. De Raad van Beheer van de BRT had zelf een wetenschappelijke commissie in het leven geroepen, samengesteld uit professoren hedendaagse geschiedenis van de Nederlandstalige universiteiten. Er werd over gewaakt dat er een evenwicht bestond tussen de voornaamste strekkingen: liberalen, socialisten, katholieken, vrijzinnigen. Ook professor Jean-Louis Charles maakte deel uit van dit wetenschappelijke team.³³³ Diezelfde professor Charles die verbonden was aan de KMS en waarmee voorzitter Hulstaert correspondeerde tijdens de jaren zeventig.

Voor de afleveringen met Maurice De Wilde die vanaf 1983 op de buis kwamen, zorgden voor de nodige controverse. Verder waren er twee reeksen specifiek aan het verzet gewijd: een eerste reeks in 1984 die voornamelijk de vluchtlijnen en inlichtingendiensten behandelde, en een tweede van 1987 tot 1989 waarin de diverse verzetsorganisaties aan bod kwamen, waaronder het GL, OF, WB-F, NKB, BNB. In de verslagen van de bestuursvergaderingen van de VGL en de speeches te Belsele zien we dat vanaf 1984 steeds meer commentaar geleverd wordt op de BRT-uitzendingen onder de vorm van sneren, verwijzingen en allerhande bemerkingen. In de reeksen van De Wilde werd bijvoorbeeld ook de repressie nog zeer hard beoordeeld, hetgeen geen voedingsbodem gaf voor een ruimer publiek podium voor het verzet.³³⁴

Bij de uitzendingen werden ook publicaties uitgegeven, waaronder twee lexica. Één daarvan, *Lexicon. De tijd der vergelding & Het verzet*, werd uitgegeven in 1988. In het onderdeel over het politieke geweld werd onder meer gesteund op het werk van BRT-journalist Jos Bouveroux.³³⁵ We haalden reeds aan hoe het Onafhankelijkheidsfront hierop reageerde.³³⁶

De reeksen van Maurice De Wilde veroorzaakten deining tot in Sint-Niklaas. Journalist Walter De Bock zou in 1983 een artikelenreeks schrijven in *De Morgen* naar aanleiding van

³³² Deze onderzoeksinstituten werden opgericht in 1967. In 1997 zou deze omgevormd worden tot het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA), waarbij de focus op de geschiedenis van de twintigste eeuw kwam te liggen. Tegenwoordig staat het bekend onder de naam CEGESOMA en is het geïntegreerd in de structuur van het Algemeen Rijksarchief.

³³³ Vanden Daele, Loe de Jong en Maurice, pp. 161, 167-169

³³⁴ Beyen, "Zwart," p. 112.

³³⁵ Van Meerbeeck et. al., *Lexicon*, p. 3, 48.

³³⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Brief Karel Maes aan VGL afdeling Sint-Niklaas, 21.3.1985.

de *Nieuwe Orde*. Hierin werd oud-burgemeester Van Dorpes verleden bij Verdinaso gekaderd binnen de collaboratie. Bijzonder ontevreden met de naar eigen zeggen onterechte voorstelling van de feiten stuurde Van Dorpe een corrigerende brief naar De Bock. Hierin kreeg hij de steun van Vincent Foubert, die hij een kopie van zijn brief bezorgde om hem op de hoogte te houden.³³⁷

In 1987 zou ook OF'er Karel Maes zijn levensverhaal uitbrengen, met medewerking van schrijver Karel Heirbaut: *Het levensverhaal van een veldwerker*. Hierin liet hij ook de oorlogsperiode en zijn activiteiten bij het verzet ruim aan bod komen. Meerdere verzetsbewegingen achtten dit moment dus geschikt om zoveel jaren na datum hun verhaal naar buiten te brengen.³³⁸

5.3.3. De U.V.G.L. schakel een productiever snelling hoger

Het voorbereidende historische verzamel- en opzoekingswerk van de voorgaande jaren door de UVGL in samenwerking met de Koninklijke Militaire School wierp zijn vruchten af aan het einde van de jaren tachtig. Er verschenen diverse publicaties die de geschiedenis van het Geheim Leger geheel of gedeeltelijk verhaalden. De focus lag hierbij voornamelijk op het organisatorisch gebied en de operationele werking. De expertise die professor Jean-Léon Charles met betrekking tot de materie had opgebouwd doorheen de jaren aan de KMS werden duidelijk erkend. Bij nagenoeg elk van deze werken werd hij betrokken, hetzij als commentator, voor het voorwoord of ter nazicht.

Het Geheim Leger 1940-1944 onder de redactie van Henri Bernard beet de spits af in 1986. Dit werk was samengesteld door een comité van oud-verzetsstrijders en historici, onder leiding van Henri Bernard, professor emeritus aan de KMS. De opbrengsten van het boek gingen integraal naar de Sociale Dienst van het Geheim Leger. De auteurs hadden hun rechten hiervoor afgestaan aan deze organisatie.³³⁹

Bij de voorstelling van het boek werd aangegeven dat het niet helemaal volledig was. Met name de archieven van de Staatsveiligheid en het Britse *Special Operations Executive* waren niet geraadpleegd. De auteurs betreurden dit, maar gaven aan niet langer te willen wachten op de vrijgave van deze archieven.³⁴⁰

Het werk bestaat uit twee delen. Het eerste deel geeft een chronologisch overzicht van de ontwikkeling van het Belgisch Legioen tot het Geheim Leger. Het tweede deel bespreekt de verschillende zones in aparte hoofdstukken en sprak aldus de lokale Verbroederingen meer

³³⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Brief Frantz Van Dorpe aan Walter De Bock, 25.3.1983.

³³⁸ Heirbaut, *Het levensverhaal*, p. 28.

³³⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Mededeling UVGL aan leden, s.d., eind 1986.

³⁴⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Mededeling UVGL aan leden, s.d., eind 1986.

aan. Zij konden eindelijk de eigen acties en daden op papier zien in één overzichtelijk werk.³⁴¹

De UVGL was niet enkel met de eigen geschiedenis bezig. *Niet langer geheim* (1987) en *De Poolse Eerste Pantserdivisie in België* (1990) werden geschreven door nationaal beheerder Guy Van Poucke. Het eerste werk legde de focus op de GL-activiteiten in de regio's Oost- en West-Vlaanderen, waar Van Poucke zelf van afkomstig was. Het tweede werk was een beknopt militair-historisch overzicht over de operaties van de Poolse Eerste Pantserdivisie in België. De focus lag hierbij op de acties in Zone III van het Geheim Leger, de zone waar Van Poucke zelf ook toe behoord had.³⁴²

Van Pouckes banden met de Poolse bevrijders waren sterk ontwikkeld. Hij maakte ook deel uit van het Comité ad hoc dat de plechtigheden organiseerde ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van de oprichting van de Poolse Eerste Pantserdivisie en de honderdste verjaardag van haar toenmalige bevelhebber generaal Maczek in 1992. Ook Waclaw Nowak, de voorzitter van de Sint-Niklase afdeling van de Poolse Oud-strijders van de Eerste Poolse Pantserdivisie maakte deel uit van dit comité. Het comité organiseerde onder meer op 30 en 31 maart 1992 plechtigheden te Leopoldsburg en te Gent. De UVGL onderhield goede banden met de Poolse bevrijders en riep haar nationale bestuurders en leden op om de feestelijkheden zoveel mogelijk bij te wonen.³⁴³

Tussen 1991 en 1995 verschenen de *Bijdragen tot de geschiedenis van het Geheim Leger* van de hand van Victor Marquet. De toenmalige ondervoorzitter van het Geheim Leger werkte in 1986 al mee aan *Het Geheim Leger 1940-1944*. Hij zette zijn speurwerk verder en maakte op basis van Belgische, Britse en Duitse bronnen een studie over het ontstaan, de uitbouw en de acties van het Geheim Leger. Na vier jaar was zijn taak voltooid. Zijn doel was om een monumentale geschiedenis van het Geheim Leger te schrijven. Een betere kennis van de geschiedenis van het Geheim Leger zou de organisatie namelijk meer begrip opleveren, dacht hij. Het eindresultaat werd opgedeeld in zes delen die verspreid over de komende vijf jaar gepubliceerd zouden worden. De bundels werden ook direct in beide talen uitgegeven. De Nederlandse vertaling werd voorzien door een ander lid van het Geheim Leger, de heer J.L. Janssens.

Inhoudelijk sprong vooral het vierde deel in het oog. *De dubbele erkenning* was volledig gewijd aan de officiële status die het Geheim Leger tijdens de oorlog van de regering te Londen zou gekregen hebben. Dit verwees enerzijds naar de vraag aan kolonel Bastin, de bevelhebber van het Leger van België, om het bevel te voeren. Anderzijds was de officiële

³⁴¹ Bernard, *Het Geheim Leger*, pp. 1-6.

³⁴² Van Poucke et. al., *De Poolse Eerste Pantserdivisie*, p. 1; Van Poucke, *Niet langer geheim*, p. 1.

³⁴³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Brochure feestelijkheden vijftigste verjaardag Poolse Eerste Pantserdivisie, 1992; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Uitnodiging UVGL voor plechtigheden vijftigste verjaardag Poolse Eerste Pantserdivisie, 17.3.1992.

missie *Stanley* de tweede erkenning door de Belgische regering te Londen. Dit benadrukte nogmaals het belang dat het Geheim Leger hieraan hechtte, hetgeen ook in de strijd om een apart statuut tijdens de jaren vijftig naar boven was gekomen. Het zesde deel, *De actie*, besloot met een beschrijving van de demobilisatie van het Geheim Leger. Hierbij benadrukte Marquet de ordelijke wijze waarop dit gebeurde, hetgeen nog eens moest onderstrepen dat het Geheim Leger zijn naam waard was.

In het voorwoord van al deze UVGL-publicaties erkende men het laattijdige karakter van de publicaties. Ruim veertig jaar was er grotendeels een leemte geweest in het historisch onderzoek naar de geschiedenis van het Geheim Leger in het bijzonder. Men wees wel op het voorbereidend werk dat werd aangevat aan de KMS onder leiding van Jean-Léon Charles en professor Henri Bernard. De redenen die hiervoor werden gegeven waren enerzijds van praktische aard. De professionele bezigheden van de oudgedienden van het verzet was er zo één. Een andere, ons inziens, meer fundamentele reden was het gebrek aan voldoende bronnenmateriaal. Het was eigen aan het clandestiene karakter van het verzet dat alle informatie zo versnipperd en verspreid was over diverse locaties en bij diverse personen. Het samenbrengen van al dit materiaal was een werk dat de nodige tijd vroeg. Tijdens de jaren zestig en zeventig was men gestart om de nodige voorbereidingen te treffen en in de jaren tachtig leidde dit eindelijk tot resultaten.³⁴⁴

Een andere opvallende constante is dat nagenoeg al deze publicaties gelijktijdig werden uitgegeven in beide talen. Dit was het gevolg van het nationale karakter van de UVGL, maar daarom was het nog geen evidentie. Andere geschiedkundige werken over de oorlogsperiode uit de academische wereld kenden niet altijd evenveel succes aan beide zijden van de taalgrens. Ook werden niet alle werken vertaald aangeboden. Zelfs als er wel een vertaling voorzien werd, konden er soms wel enkele jaren overgegaan zijn alvorens deze effectief van de persen rolde in het andere landsgedeelte.

Naast de puur historische werken, schreven Victor Marquet en Albert Van Rijselberghe, een andere nationale bestuurder van de UVGL, aan een zogenaamd *Martelarenboek van het Geheim Leger*. Dit project liep van 1985 tot 1990 wanneer het resultaat werd uitgegeven en verspreid. Het werk bevatte de namen van alle GL-leden die tijdens de bezetting of bevrijding waren omgekomen, of gestorven waren in concentratie- en gevangenenkampen. De doelstelling van de publicatie van het *Martelarenboek* gedurende deze periode was duidelijk. Men wilde voor zichzelf een slachtofferrol opeisen. Degenen die gesneuveld waren in dienst van het Geheim Leger, waren gesneuveld voor de vrijheid en voor de waardigheid

³⁴⁴ Bernard, *Het Geheim Leger*, pp. 4-5; Van Rijselberghe, *1940-1945: Martelarenboek*, p. II; Marquet, *Bijdrage tot de geschiedenis 1*, p. 9.

van hun vaderland. Het *Martelarenboek* moest een blijvende herinnering aan dit offer zijn en droeg ook dezelfde boodschap in zich voor de komende generaties.³⁴⁵

Men trachtte dus wel degelijk in te spelen op de wankelende greep van de collaboratieherinnering. Het verzet zou er echter niet in slagen deze leemte op te vullen en de eigen helden- of slachtofferrol diep te verankeren in de publieke herinnering.

Eenzijds speelde de tijdsgeest in hun nadeel. Op een moment dat de staatsstructuur steeds duidelijker in federale richting evolueerde, werd de marge voor het verruimen van de herinneringsboodschap van het verzet beperkter. Met zijn nadruk op de eenheid van de natie bevond het verzet zich in een eerder defensieve positie.³⁴⁶ Anderzijds zorgde de federalisering paradoxaal genoeg voor een versterking van de verschillende bestuursniveaus op het herinneringslandschap. Ieder niveau wilde zijn eigen accenten leggen. Hierdoor werd het herinneringslandschap nog complexer, hetgeen zeker niet altijd in het voordeel van de voorgaande grote spelers (de verzetsgroeperingen en de gemeenschappen van voormalige collaborateurs) speelde.³⁴⁷

5.3.4. De Verbroedering haakt in op de dynamiek

De lokale Verbroederingen waren in de praktijk betrokken bij de hele publicatieketen van de UVGL. Voor de productie kon beginnen had de UVGL de nodige bronnen nodig. Daarbij werden de lokale Verbroederingen aangeschreven om leemtes aan te vullen. VGL afdeling Sint-Niklaas werkte hier nauwgezet aan mee. Niet alleen tijdens de jaren zeventig onder voorzitter Hulstaert, maar ook onder het voorzitterschap van Foubert. Alle leden die nog over documentatie of inlichtingen m.b.t. de eigen Zone beschikten werden op het hart gedrukt deze over te maken aan het bestuur. De Verbroedering was zich er ook van bewust dat in de loop der jaren heel wat materiaal verloren ging en de rangen werden uitgedund, waardoor het nu of nooit was om deze cruciale periode voor het nageslacht op schrift te stellen.³⁴⁸

Men reageerde ook meteen op de oproep die Albert Van Rijselberghe en Victor Marquet gelanceerd hadden in *Pygmalion*. Iedere Verbroedering werd daarin namelijk verzocht een lijst op te stellen met de doden die gevallen waren in de periode 1940-1945.³⁴⁹

Naast het aanleveren van het nodige bronnenmateriaal, waren de lokale Verbroederingen ook de eerste afnemers van de gefinaliseerde historische werken. In Sint-Niklaas volgden de

³⁴⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Mededeling VGL afdeling Sint-Niklaas aan leden en sympathisanten, 14.3.1989.

³⁴⁶ Peeters, "Grote schoonmaak," pp. 160-161, 182-183.

³⁴⁷ Peeters, "Grote schoonmaak," pp. 182-183.

³⁴⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Verslag algemene vergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 17.3.1985.

³⁴⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Mededeling VGL afdeling Sint-Niklaas aan leden en sympathisanten, 3.7.1985.

leden van de Verbroedering de ontwikkeling van de werken op de voet. Er werd echt reikhalzend uitgekeken naar de eerste exemplaren. Zo werd bijvoorbeeld het *Martelarenboek* in grote hoeveelheden besteld in voorverkoop.³⁵⁰

Bovendien trachtte de Verbroedering ook zelf in te spelen op de nieuwe dynamiek omtrent het oorlogsverleden. Men werkte zowel aan het inhoudelijke verhaal, als aan de materiële en immateriële aanwezigheid in de stad. Dit gebeurde echter met wisselend succes.

5.3.4.1. Feestelijke viering van veertig jaar bevrijding in 1984

Bij de veertigste verjaardag van de bevrijding stelde het stadsbestuur net zoals in 1969 en 1974 opnieuw de voormalige Britse en Poolse bevrijders in de schijnwerpers. Opnieuw vertrok men van een samenwerking in het consortium van bevrijde steden (Poperinge, Ieper, Roeselare, Tielt, Aalter, Lokeren, Sint-Niklaas en Beveren).

Er zouden dan ook opnieuw een honderdtal Poolse oud-strijders uit diverse landen vanuit Normandië langs hun oude opmarsroute van 1944 trekken. Op 2 september zouden ze te Sint-Niklaas ontvangen worden door het stadsbestuur en de lokale vereniging voor Poolse oud-strijders. De Verbroedering trof samen met de voorzitter van die lokale kring, de heer Nowak, alle voorbereidingen om dit bezoek te integreren in de lokale plechtigheid te Belsele. Bestuursraadslid Jozef Smet werd verzocht de herdenkingsmis een uitzonderlijke karakter te geven, met het oog op de Poolse aanwezigheid.³⁵¹

Daarbij trachtte men ook het relaas van de tragische gebeurtenissen te Belsele opnieuw sterker in de verf te zetten. Het bestuur gaf aan Jozef Smet en Joseph Derboven, beiden overlevenden van het treffen te Belsele, de opdracht om tegen de feestelijkheden van september 1984 het verhaal opnieuw op schrift te stellen, zodat dit bij de herdenking kon gebruikt worden en verder verspreid in de stad. In april kwamen ze met een nieuw verslag, hierbij steunend op oudere informele verslagen en persoonlijke herinneringen. Men wilde komaf maken met alternatieve versies die circuleerden. Die versies laten een andere, minder heldhaftige kant van het verhaal zien, waarbij misverstand en overmoed centraal stonden in plaats van plichtsbesef en tragedie.

Kritiek in bepaalde persmiddens was dan ook de rechtstreekse aanleiding om alle facetten van de gebeurtenissen van 5 september nog eens in de verf te zetten:³⁵²

Er wordt voorgesteld in dit speciaal herdenkingsjaar de nog overlevenden en nabestaanden van de gesneuvelden uitzonderlijk te vereremerken, dit tijdens de

³⁵⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Mededeling VGL afdeling Sint-Niklaas aan leden en sympathisanten, 17.10.1989.

³⁵¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 6.2.1984.

³⁵² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 24.4.1984.

plechtigheid bij het monument zelf. Dit ware meteen van aard zekere tendentieuze kritiek, die periodiek in zekere persmiddens opduikt, definitief te logenstraffen.

De Verbroedering schaaft dus niet alleen het officiële verhaal bij, maar zette ook de overlevenden van Belsele in de bloemen en contacteerde de families van de gesneuvelden. De overlevenden – Robert Piron, Albert De Witte, Joseph Derboven en Alfons De Taye³⁵³ – kregen het Gouden Kruis van het Geheim Leger opgespeld. De families van de gesneuvelden mochten de postume erkentelijkheidstekens van het Geheim Leger in ontvangst komen nemen. Nagenoeg alle families gingen effectief op het voorstel in en woonden de plechtigheid bij om de eretekens in ontvangst te nemen. Het ging hierbij dus om een grotere groep dan de families die jaarlijks meewerkten aan de plechtigheid, de usual suspects, de families Heyninck, Van Steenacker-Dullaert en Moerloos.³⁵⁴

Het hoofdbestuur van de UVGL zond de heer Chevaillier om deze eretekens uit te reiken. Deze keer zou dit ook gebeuren aan het GL-monument zelf, om de centrale plaats daarvan nog verder te benadrukken.³⁵⁵

De focus lag dus niet zozeer op de doden, maar op de levenden. Zij symboliseerden de levende geschiedenis van het Geheim Leger en moesten die geschiedenis verder uitdragen en verspreiden.

5.3.4.2. Willy Stevensprijs in verval

Hoezeer de Verbroedering ook probeerde om voor zichzelf en het verzet een plaats op te eisen in de stad, toch waren er een aantal tekenen dat dit niet echt het verhoopte succes opleverde. Eén van die tekenen aan de wand was de problematiek die met de uitreiking van de Willy Stevensprijs gepaard ging aan het einde van de jaren tachtig.

De jaarlijkse prijs voor een laureaat van de Stedelijke Academie voor Schone Kunsten (SASK) van Sint-Niklaas was een initiatief dat al dateerde van voor het voorzitterschap van Vincent Foubert. Vermoedelijk dateerde het uit de periode waarin Jean De Niel als voorzitter van de Raad van Bestuur van de SASK fungeerde, gezien hij het lid van de Verbroedering was met zulke innige banden met de SASK. Sinds 1988 zou de Willy Stevensprijs echter steeds meer aandacht opeisen tijdens de bestuursvergaderingen, omwille van de negatieve sfeer die errond hing. Enerzijds vergat het bestuur van de Academie tweemaal de Verbroedering uit

³⁵³ Robert Piron ontving de medaille later via zijn familie, gezien hij in Canada woonde. Alfons De Taye kwam uiteindelijk niet opdagen tijdens de plechtigheid. Albert De Witte, uit Brussel, en Joseph Derboven waren wel aanwezig.

³⁵⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 7, Programma plechtigheid Belsele, 2.9.1984.

³⁵⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 21.6.1984.

te nodigen op de proclamatie, namelijk in 1988 en 1989.³⁵⁶ Anderzijds was er ook inhoudelijk een probleem. De laureaten waren slecht vertrouwd met de geschiedenis achter de Willy Stevensprijs. Het doel van de Verbroedering was de patriottische idealen bij de jeugd aan te wakkeren, maar dit kwam absoluut niet tot uiting bij de uitreiking van de prijs. De academie voorzag ook niet genoeg achtergrondinfo, waardoor ondervoorzitter Christiaens in 1989 het bestaan van de prijs in vraag stelde. Het leek hem beter om de prijs voortaan zelf uit te reiken, zodat de Verbroedering zelf de omstandigheden van de overhandiging in de hand had.³⁵⁷

Vanaf 1990 besloot de Verbroedering zelf een kunstboek aan te kopen in plaats van een som geld over te schrijven. Wel bleef men samenwerken met de SASK. Voortaan zou men proberen de prijs zelf meer achtergrond mee te geven door expliciet te laten vermelden “Prijs Willy Stevens, geschonken door de Verbroedering van het Geheim Leger, schuiloord Kalkoen Sint-Niklaas”.³⁵⁸

5.3.4.3. Gedenksteden in de stad

Op de bestuursvergadering van 23 april 1990 besliste de Verbroedering een inventaris op te stellen van alle in Sint-Niklaas aangebrachte herdenkingsstenen ter nagedachtenis van de leden die hun leven lieten tijdens de oorlog. Op die manier zouden ze de staat van deze gedenksteden beter in de gaten kunnen houden.³⁵⁹

Een onderzoek bracht aan het licht dat de Willy Stevens gedenkplaat in zeer slechte staat was. De gedenkplaat was namelijk overschilderd. De Verbroedering zou contact opnemen met de eigenaars van de woning om het teken te laten restaureren. Burgemeester Willockx verklaarde zich bereid de stadsdiensten in te schakelen om de gedenksteen te herstellen.³⁶⁰

Tegen mei 1991 was de steen door de stadsdiensten hersteld in zijn oorspronkelijke staat. Voorzitter Foubert bedankte burgemeester Willockx via brief.³⁶¹

5.3.5. Sint-Niklaas kruipt in de pen: Oorlog in de stad

Burgemeester Willockx was de patriottische verenigingen goed gezind, maar zag ook de toenemende vergrijzing onder de leden. Hij zocht voornamelijk naar een manier om de jeugd te betrekken. De toenemende onwetendheid over de oorlog en de dramatische gebeurtenissen die tot het conflict hadden geleid was schrijnend. Het bewaren van de herinnering aan deze periode was nochtans van groot belang. Alleen op die manier zouden

³⁵⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 27.6.1988.

³⁵⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 29.6.1989.

³⁵⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Brief Vincent Foubert aan SASK Sint-Niklaas, 10.5.1990.

³⁵⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 23.4.1994.

³⁶⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 25.6.1990; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Brief Vincent Foubert aan Diane Rampelberg, 30.7.1990.

³⁶¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Brief Vincent Foubert aan burgemeester Freddy Willockx, 2.5.1991.

jongeren beseffen hoe waardevol en uniek de democratische samenleving was, die na de oorlog opnieuw werd opgebouwd. De lessen die uit de oorlog dienden te worden getrokken waren die van verdraagzaamheid en democratie. Dit diende de jongeren beter bestand te maken tegen het extreemrechtse gedachtegoed.³⁶²

Het ankerpunt hierbij werd gevormd door het centraal plaatsen van de burgerlijke oorlogsslachtoffers. Het bestuur besliste tot de aankoop van een monument voor het Kroonmolenplein. Dit monument diende de slachtoffers van de bombardementen op de stad tijdens de Tweede Wereldoorlog te herdenken. Bij uitbreiding moest het fungeren als blijvende herinnering aan alle burgers die door het oorlogsgeweld om het leven kwamen. Burgemeester Willockx maakte de plannen van het stadsbestuur en zijn eigen visie bekend tijdens zijn speech naar aanleiding van de nationale feestdag op 21 juli 1989. In de loop van datzelfde jaar startte de zoektocht naar een geschikt monument. Men koos uiteindelijk voor een bronzen standbeeld van de Vlaamse kunstenaar Hubert Minnebo. Begin 1990 lichtte socialistisch gemeenteraadslid Herman Dobbelaere de gemeenteraad in over het bestaan van een overblijfsel van de bommen van 1940. Ward Van Royen, een Sint-Niklazeenaar die ten gevolge van de bombardementen op de Molendreef in 1940 zijn beide ouders verloren was op tienjarige leeftijd, beschikte over de slagpin van één van de vliegtuigbommen. Schepen van cultuur Nelly Maes (VU) en het stadsbestuur gingen in op de vraag om dit kleinood in het monument te verwerken.³⁶³

De plechtige onthulling van het nieuwe oorlogsmonument vond plaats op het Kroonmolenplein op 17 mei 1990, vijftig jaar na het zwaarste bombardement³⁶⁴ op de stad waarbij minstens 87 mensen het leven lieten, waaronder 51 vluchtelingen uit Breda. Heel de stad werd betrokken bij de herdenking van de bombardementen: bedrijven, vakbonden, scholen, verenigingen, politieke partijen, etc. Om 13 uur, het moment waarop vijftig jaar eerder de bombardementen van start gingen, begonnen de stadssirenes te loeien. Alle scholen en bedrijven werden verzocht op dat moment het werk enkele ogenblikken te onderbreken.³⁶⁵

Om 18 uur startte de officiële plechtigheid, waarop alle burgers van de stad uitgenodigd waren. Ook vanuit Breda was een delegatie aanwezig. Men hield een fakkeltocht van de Grote Markt tot aan het Kroonmolenplein, waar het monument onthuld werd. De speech van burgemeester Willockx legde nog eens nadruk op de les van de jaren dertig:

³⁶² DLH, "Sint-Niklaas wil monument."; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Uitnodiging College van burgemeester en schepenen Sint-Niklaas voor plechtigheid monument Kroonmolenplein, 4.1990.

³⁶³ "Ward Van Royen."; DLH, "Sint-Niklaas wil monument."

³⁶⁴ De volgende straten werden toen getroffen door het bombardement: de Molendreef (= de huidige Kroonmolenstraat), de Dalstraat, de Gasmeterstraat, de Hofstraat en de Spoorweglaan.

³⁶⁵ Bontinck, "50 jaar na bombardement."; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Brief stadsbestuur Sint-Niklaas aan bedrijven, vakbonden, scholen, verenigingen en politieke partijen Sint-Niklaas, 4.1990.

*“Wat het fascisme in de jaren '30 en '40 heeft aangericht kan en mag niet uit het collectief geheugen van het nieuwe Europa verdwijnen. De Tweede Wereldoorlog heeft ons geleerd dat rassenhaat in zijn meest extreme vorm leidt tot volkerenmoord.”*³⁶⁶

Er werd ook een tentoonstelling met oorlogsaffiches geopend op het stadhuis. Bij de opening verwees schepen van Cultuur Nelly Maes naar het gevaar dat schuilde in mensen die tegen elkaar worden opgezet.³⁶⁷

Naar aanleiding van deze onthulling werd een brochure uitgegeven *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1940*. Deze brochure was vooral gericht op scholen en verenigingen en behandelde de bombardementen van mei 1940 en de toestand in de stad tijdens het eerste bezettingsjaar. Het bevatte onder meer getuigenissen van burgers. De brochure was samengesteld onder leiding van stadsarchivaris Piet Van Bouchaute.³⁶⁸ De eerste exemplaren vlogen de deuren uit, gezien de publicatie uitdrukkelijk bedoeld was als educatief materiaal voor de jeugd. Leerkrachten geschiedenis uit de laatste jaren secundair onderwijs dienden het te gebruiken in hun lessen.³⁶⁹

De brochure groeide de volgende jaren uit tot een onderzoeksproject, *Oorlog in de stad*, over de geschiedenis van Sint-Niklaas tijdens de bezetting. In 1991 werd door het Comité voor de viering van de Sint-Niklase vijftigjarigen om inlichtingen verzocht over de gebeurtenissen tijdens hun geboortjaar 1941. Dit was voor het stadsarchief aanleiding om verder speurwerk te verrichten, waarna besloten werd om er een meerjarenproject van te maken over de hele bezettingsperiode. Het project liep van 1990 tot 1995 onder leiding van stadsarchivaris Piet Van Bouchaute, met medewerking van diverse stedelijke actoren. Het archief van oud-politiecommissaris Adolphe Cryns was hiervoor een voornamelijk bron van informatie, maar ook enkele oud-verzetsleden werden nauw betrokken bij de totstandkoming van het werk voor de relevante verzetspassages. Zo verleenden Frans Bruwier (NKB), Albert Christiaens, Joseph Derboven, Vincent Foubert, Jos Smet (allen GL) en Karel Maes (OF) hun medewerking. Vincent Foubert assisteerde de archivaris onder meer door het nalezen van de passages die verband hielden met de weerstand.³⁷⁰

³⁶⁶ De Witte, “Bombardement.”

³⁶⁷ De Witte, “Bombardement.”

³⁶⁸ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1940*, p. 5.

³⁶⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 13, Brochure persconferentie 50/75 jaar bevrijding van Sint-Niklaas. Een herdenking, 3.11.1993.

³⁷⁰ Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1941*, p. 5; Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1942*, p. 5; Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1943*, p. 5; Van Bouchaute, *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1944*, p. 5.

Het stadsbestuur beantwoordde met deze campagnes meteen de vraag wie er op lokaal niveau zou kunnen profiteren van de nieuwe aandachtsgolf voor de Tweede Wereldoorlog. Niet de verzetsbewegingen, maar wel de burgerlijke slachtoffers werden in de kijker gezet.

5.4. Te Belsele weerklinkt een klaren...

(Volgende delen zijn gebaseerd op de documenten m.b.t. de plechtigheden van 1983-1993.³⁷¹ Verwijzingen uit afzonderlijke documenten worden steeds aangegeven in voetnoten.)

5.4.1. Belsele-plechtigheid

5.4.1.1. Aanwezigen

De plechtigheden te Belsele kenden veel continuïteit doorheen de jaren. Het drama van de families van de gesneuvelden kende nog steeds een prominente plaats tijdens de plechtigheden. Zij bleven dan ook meewerken aan de hulde. Er ontstaat een duidelijk verschil op vlak van aanwezigheden met betrekking tot de voorgaande periode

5.4.1.1.1. Vanuit Sint-Niklaas

De burgemeester en schepenen van de stad kregen ieder jaar een uitnodiging om de plechtigheden bij te wonen. Het wantrouwen tegenover de VU-schepenen manifesteerde zich echter ook hier. Tijdens het eerste jaar van de nieuwe CVP-VU-coalitie kreeg het voltallige schepencollege nog een uitnodiging voor de plechtigheid. Vanaf 1984 werden enkel burgemeester De Vidts en de CVP-schepenen nog uitgenodigd. Ook onder het nieuwe stadsbestuur dat sinds 1989 bestond uit de SP, de PVV en de VU onder leiding van Freddy Willockx kregen enkel mandatarissen van de SP en de PVV een uitnodiging in de bus.³⁷²

De tegemoetkomingen vanuit het stadsbestuur bleven wel onveranderd onder de verschillende coalities. Het voorzien van vervoer naar Belsele, de toelating voor de optocht en de tegemoetkoming voor de maaltijden van Britse en Poolse gasten en de afgevaardigden van de peterbataljons werden zonder onderbreken gehandhaafd doorheen de jaren.³⁷³

Ook met het gemeentebestuur van Stekene ontstonden er enkele spanningen tussen 1986 en 1988, met als gevolg dat zij die jaren geen afvaardiging stuurden naar de plechtigheid. Er had zich namelijk een incident voorgedaan waarbij een opmerking was gemaakt op het dragen van de sjerpen door de Stekense burgemeester en schepenen tijdens een plechtigheid op het grondgebied van Sint-Niklaas. Deze spanningen vielen volledig samen met het burgemeesterschap van Arnoud Heyse, de zoon van oud-burgemeester Abdon

³⁷¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 7, Documenten plechtigheden Belsele 1983-1987; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 8, Documenten plechtigheden Belsele 1988-1993.

³⁷² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 7, Uitnodigingen plechtigheid VGL afdeling Sint-Niklaas aan schepenen Sint-Niklaas, 1983-1987; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 8, Uitnodigingen plechtigheid VGL afdeling Sint-Niklaas aan schepenen Sint-Niklaas, 1988-1993.

³⁷³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 8, Brief Freddy Willockx aan Vincent Foubert, 26.7.1989.

Heyse die destijds zwaar onder vuur lag omwille van zijn houding t.o.v. het erepark voor Oostfronters. Na de gemeenteraadsverkiezingen van 1988 werd de partij van Heyse naar de oppositiebanken verwezen, en kreeg Stekene een nieuwe burgemeester, Herman Rollier. Vanaf 1989 was het Stekense bestuur dan ook weer aanwezig tijdens de plechtigheden.³⁷⁴

5.4.1.1.2. *Van buiten Sint-Niklaas: Breda*

Halverwege de jaren tachtig bliezen Breda en Sint-Niklaas de vriendschappelijke relaties nieuw leven in op aansturen van de Nederlandse en Belgische verzetslieden. Het initiatief hiertoe kwam van A.B. Patings en Piet Grootendorst, aangesloten bij het Voormalig Verzet Nederland (afdeling Zuid-Holland). Zij wendden o.m. hun contact met de burgemeester van Gorinchem³⁷⁵ aan om een onderhoud met de burgemeester van Breda te bekomen over de herdenking van de Nederlandse slachtoffers van de bomaanslag te Sint-Niklaas. Dit gesprek vond plaats op 21 maart 1985, waarna de verzetslieden de Sint-Niklase Verbroedering contacteerden met de vraag om te polsen bij het stadsbestuur van Sint-Niklaas. Een brief van de burgemeester van Breda Frans Feij aan zijn Sint-Niklase ambtsgenoot Paul De Vidts met het verzoek de jaarlijkse plechtigheid te Belsele bij te mogen wonen met een officiële delegatie, vergezeld van de nabestaanden van de slachtoffers, werd door het stadsbestuur enthousiast onthaald.³⁷⁶

Ook vanuit het verenigingsleven in Breda was er interesse in de Belseelse plechtigheid van de Verbroedering. In Breda was een comité opgericht dat zich speciaal met de herdenking van de vlucht van mei 1940 uit Breda bezighield. De activiteiten van dit comité waren dan ook gericht op Breda, Sint-Niklaas en Loenen, waar in 1957 de stoffelijke overschotten van de slachtoffers begraven waren op het erepark.³⁷⁷ De voorzitter, Elza Staal, informeerde in 1988 voor het eerst naar de plechtigheden te Sint-Niklaas. In 1989 was ze met een delegatie aanwezig en sprak ze Vincent Foubert aan. Nadien gaf hij per brief meer uitleg over het programma van de plechtigheden, de contacten met de Nederlandse sympathisanten en in het bijzonder de passage langs het Breda-gedenkteken.³⁷⁸ Elza Staal sloot zich hierop als sympathiserend lid aan bij de Verbroedering vanaf 1990.³⁷⁹ Voortaan zou een delegatie uit Breda de septemberplechtigheid bijwonen. De andere leden van het Comité Herdenking Vlucht mei 1940 woonden de plechtigheden wel bij met een groep, voornamelijk nabestaanden van de slachtoffers, maar ze sloten zich niet individueel aan. De Nederlandse

³⁷⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 8, Brief J.E. Block aan Vincent Foubert, 17.8.1989; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 8, Brief College van burgemeester en schepenen Stekene aan VGL afdeling Sint-Niklaas, 2.8.1989.

³⁷⁵ Gorinchem ligt in Zuid-Holland en is verzusterd met Sint-Niklaas sinds 1968. Uit: Peleman, *Sint-Niklaas en de wereld*, p. 9.

³⁷⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief A.B. Patings en Piet Grootendorst aan burgemeester van Breda, 13.3.1985; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief A.B. Patings en Piet Grootendorst aan burgemeester van Breda, 22.3.1985.

³⁷⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief Piet Grootendorst aan Vincent Foubert, 16.12.1993.

³⁷⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief Vincent Foubert aan Elza Staal, 12.9.1989.

³⁷⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Lijst Nederlandse sympathisanten, 1.1.1990.

sympathisanten bleven dan ook overwegend afkomstig uit andere steden in heel Nederland: Rotterdam, Tilburg, 's-Hertogenbosch, Amsterdam, etc.³⁸⁰

Op 8 september 1991 werd de gedenksteen plechtig ingehuldigd worden op de nieuwe locatie in de Gasmeterstraat.³⁸¹ Deze verplaatsing kon beschouwd worden als een historische correctie. De Bredadreef was destijds gekozen omwille van de naam, maar de Gasmeterstraat was de historische locatie van het bombardement dat op 17 mei 1940 zoveel Nederlandse slachtoffers maakte.³⁸²

5.4.1.1.3. Afvaardigingen Geheim Leger

De lokale plechtigheid primeerde boven de nationale plechtigheden. De plechtigheid van 1986 biedt hierbij een passende illustratie. De Belsele-herdenking van dat jaar vond plaats op 7 september 1986, op dezelfde dag als de Nationale Dag van het Geheim Leger

te Rotem-Dilsen. Diezelfde dag waren er ook plechtigheden te Gent en Aalst. Toen secretaris Jan De Bondt van VGL Schuiloord Konger betreurde dat de Verbroedering uit Londerzeel om deze reden niet te Belsele aanwezig kon zijn, antwoordde voorzitter Foubert dat hij van mening was dat Brussel rekening diende te houden met de lokale tradities.³⁸³

Ook andere zaken mochten het weekend van de lokale plechtigheid te Belsele niet doorkruisen. In 1986-1987 reageerde het bestuur van de Verbroedering nogal geprikkeld op het geplande bezoek van VGL Schuiloord La Sarcelle A uit Gent op zaterdag 5 september 1987 aan de stad. De Gentse Verbroedering wilde kennismaken met de patriottische verenigingen van de stad en koos het eerste weekend van september uit omdat de Britse oud-strijders van *The Royal Queens Regiment* dan in Sint-Niklaas te gast waren voor de jaarlijkse Vredesfeesten.³⁸⁴ Bij de ontvangst van de Gentse Verbroedering op het stadhuis van Sint-Niklaas waren ook de leden van Verbroedering Kalkoen uitgenodigd. Na de plechtigheid zou de Sint-Niklase Verbroedering via een brief haar ongenoegen uiten voor het bijzonder slecht uitgekozen tijdstip, recht in het drukke weekend van de plechtigheid te Belsele.³⁸⁵

5.4.1.2. Verloop

Vormelijk was er vooral continuïteit te bemerken tussen het voorzitterschap van Foubert en dat van Hulstaert. Er waren wel enkele wijzigingen.

³⁸⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Lijst Nederlandse sympathisanten, 1.1.1991.

³⁸¹ Buurmans en Van Bouchaute, "Omtrent de vlucht," p. 68.

³⁸² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Brief burgemeester Freddy Willockx aan dienst stadsanimatie Sint-Niklaas, 21.11.1990.

³⁸³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 7, Brief Vincent Foubert aan Jan De Bondt, 30.8.1986.

³⁸⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Brief VGL Schuiloord La Sarcelle A aan burgemeester Paul De Vidts, 29.12.1986.

³⁸⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Brief Vincent Foubert aan mevrouw De Vriendt-Desmet, 3.11.1987.

Een eerste verandering die direct werd doorgevoerd was de inkleding van de speech aan het monument zelf. Anders dan tijdens de plechtigheden onder voorzitter Hulstaert werd sinds 1983 niet langer een geestelijke aangezocht om te spreken aan het monument. Het religieuze aspect werd voortaan beperkt tot de plechtige mis in de ochtend. De toespraak van voorzitter Foubert had dan ook meer inhoudelijke invulling dan die van Hulstaert. Er werden meer verwijzingen naar de actualiteit ingestopt. De relevantie van de oorlogsgebeurtenissen voor de hedendaagse samenleving werd sterker benadrukt. In die zin was er sprake van vernieuwing.

Deze inhoudelijke vernieuwing droeg in zich wel degelijk het potentieel om de jeugd aan te trekken. In *Scherven van de oorlog. De strijd om de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog* beschrijft Bruno Benvindo hoe de generatiekloof tijdens de jaren zeventig steeds dieper werd tussen de oud-gevangenen van het Fort van Breendonk en de jonge generatie van na de oorlog. De jeugd verbond de herinnering aan de oorlog voornamelijk aan de hedendaagse kaders.³⁸⁶ In vergelijking met voorzitter Hulstaert was ook Vincent Foubert hier sterker mee bezig. Tijdens de jaren tachtig was men in de Verbroedering ook meer gefocust op het aantrekken van jongeren. Het is echter onduidelijk of deze vernieuwing hieraan, dan wel aan een andere speechstijl kon gewijd worden.

Een tweede wijziging had te maken met de route die tijdens de plechtigheid te Belsele gevolgd werd. Na de verplaatsing van de Breda-gedenksteen in 1991 ging men voortaan niet langer met de Nederlandse delegatie een eigen bloemenhulde houden na de receptie, maar voerden de bussen de deelnemers rechtstreeks van Belsele naar de Gasmeterstraat, alvorens het stadhuis aan te doen. De stop aan het Bredamonument maakte sindsdien integraal deel uit van de plechtigheid voor alle deelnemers.³⁸⁷

5.4.1.3. Eretekens

Ook tijdens de jaren tachtig bleef men eretekens uitreiken aan de aanwezige deelnemers. Deze werden uitgereikt door de vertegenwoordigers van het stadsbestuur of de provinciale of nationale koepelorganisaties van het Geheim Leger tijdens de plechtigheid. Ook de vijfjaarlijkse bewegingen voor de toekenning van de nationale orden bleven doorgaan.³⁸⁸ De nationale orde-eretekens werden door het stadsbestuur aangekocht. Deze werden gewoonlijk op 11 november uitgereikt door de burgemeester aan de betrokkenen.³⁸⁹

De Britten en Nederlanders die de plechtigheden intussen al enkele jaren bijwoonden kwamen in aanmerking voor een erkentelijkheidsmedaille. Soms gebeurde dit in één grote

³⁸⁶ Benvindo, "Van vaderland," pp. 118-122.

³⁸⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Mededeling VGL afdeling Sint-Niklaas aan Nederlandse sympathisanten, 25.7.1991.

³⁸⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Mededeling omtrent de toekenning van de nationale orden, 12.3.1985.

³⁸⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Mededeling stad Sint-Niklaas aan patriottische groeperingen,

inhaalbeweging, zoals in 1990 ter ere van de vijftigste herdenking van de Duitse inval in België en de vijfenveertigste verjaardag van de capitulatie van nazi-Duitsland. Toen werd aan een groep van negen Nederlandse sympathisanten en aan een drietal Engelse oud-strijders die de plechtigheid al minstens vijf jaar bijwoonden, de erkentelijkheidsmedaille van het Geheim Leger aangeboden.³⁹⁰ De Verbroedering diende dan ook rekening te houden met de gevoeligheden van de leden en sympathisanten. Wanneer vaste bezoekers zelf geen medaille kregen, spoorden zij via de contactpersoon de Verbroedering aan om alsnog een eigen ereteken te mogen ontvangen. Sommigen schreven voorzitter Foubert zelfs rechtstreeks aan over hun lange staat van dienst en de erkenning die zij hiervoor meenden te verdienen. Het Verbroederingsbestuur ging hier niet steeds op in, zodat het initiatiefrecht nog steeds bij hen bleef liggen.³⁹¹

De reglementering werd in de loop van de jaren tachtig en negentig versoepeld. Rond 1986 werden de voorwaarden waaraan de effectieve leden moesten voldoen om in aanmerking te komen voor het Zilveren of Gouden Kruis van het Geheim Leger aangepast door de UVGL. De leeftijdsgrenzen werden verlaagd. Voor het Gouden Kruis moest men voortaan onafgebroken lid zijn sinds de stichting van de Verbroedering en de leeftijd van zeventig jaar bereikt hebben. Voor het Zilveren Kruis moest men een lidmaatschap van twintig jaar kunnen bewijzen en minimum zestig jaar oud zijn. De aanpassingen hadden tot gevolg dat veel meer trouwe leden in aanmerking kwamen voor de eretekens. Voor de Verbroedering te Sint-Niklaas betekende dit dat een groot deel van de leden onder de nieuwe voorwaarden viel, hetgeen ook een illustratie was van de sluipende vergrijzing.³⁹² Ook voor sympathisanten, die tijdens de oorlog geen deel hadden uitgemaakt van het Geheim Leger, was men in de jaren negentig milder. Voordien werden alle aanvragen voor het Kruis van het Geheim Leger door het hoofdbestuur te Brussel consequent geweigerd. Sympathisanten konden enkel voor een erkentelijkheidsmedaille in aanmerking komen. In 1992 werd aan Nederlands sympathisant Piet Grootendorst echter de toekenning van het Zilveren Kruis toegestaan, wegens zijn jarenlange inzet als contactpersoon voor de Nederlanders. Hij werd tijdens de plechtigheid te Belsele vereremerkt met het Zilveren Kruis van het Geheim Leger. Het was steeds een verantwoordelijke van het hoofdbestuur van de UVGL die de toekenning van de eretekens moest goedkeuren op aanvraag van de lokale Verbroederingsverenigingen. Ter rechtvaardiging had de lokale verbroedering zich beroepen op de uitzonderlijke verdienste van Grootendorst. De instemming van Brussel weerspiegelde de soepelheid die zich ook in de UVGL genesteld had.³⁹³

³⁹⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 8, Brief Vincent Foubert aan secretaris-generaal UVGL G. Donner.

³⁹¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 8, Brief George Mathis aan Vincent Foubert, 8.11.1987.

³⁹² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Mededeling VGL afdeling Sint-Niklaas aan leden en sympathisanten, 26.3.1986.

³⁹³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 14, Mededeling VGL afdeling Sint-Niklaas aan leden en sympathisanten, 28.10.1985; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief Vincent Foubert aan Piet Grootendorst, 15.10.1991.

In 1990 zou vanuit de Aktie-Raad van de Weerstand bovendien een soort brevet worden uitgegeven. Een getuigschrift van dankbetuiging voor gewapende weerstanders. Het was bedoeld als een soort diploma, om aan familie en vrienden te laten zien, en kaderde binnen een oproep tot vrede. Tevens zouden de opbrengsten gebruikt worden om de werking van de Aktie-Raad van de Weerstand te helpen dekken. Deze organiseerde bijvoorbeeld jaarlijks een Dag van de Weerstand. De UVGL zou voor ongeveer de helft van de kosten tussenkomen bij de leden die het diploma wensten aan te kopen.³⁹⁴

5.5. Verbroedering en maatschappij

5.5.1. De symboolstrijd

5.5.1.1. De vlag als symbool van de natie

Men was zeer gevoelig voor het gebruik van de juiste symbolen. Respect voor de juiste vlaggen behoorde hier ook bij. De Belgische vlag diende met respect behandeld te worden, daar zij de natie symboliseerde.

In die context dient men het protest te begrijpen tegen een optreden van komiek en cabaretier Urbanus in het BRT-spelprogramma 2 X 7 op woensdag 25 januari 1989. Hierin had Urbanus de Belgische driekleur als tafelkleed en dweil gebruikt. Deze achteloze omgang met de Belgische nationale vlag stootte verschillende vaderlandslievende burgers tegen de borst. Ook voorzitter Foubert had het fragment opgemerkt en was er absoluut niet mee opgezet. Als lokale voorzitter van het patriottisch Comité kaartte hij de zaak aan bij de andere patriottische verenigingen. Hij schreef ook een brief naar de toenmalige directeur-generaal van de BRT, Cas Goossens, waarin hij zijn beklag deed over de behandeling van het symbool waarvoor zovele vaderlanders tijdens de oorlog hun leven hadden gegeven. Hij zag het als een belediging voor de acties van zovele verzetslieden en soldaten om ons land te verdedigen en bevrijden. Ook stelde hij vragen bij de opvoedende rol die de BRT vervulde tegenover de jeugd als openbare omroep.³⁹⁵ Een afschrift van de brief werd tevens verstuurd naar de eerste minister Wilfried Martens en de voorzitter van de Vlaamse Executieve Gaston Geens. Beide heren antwoordden dat ze de zaak nader zouden onderzoeken.³⁹⁶ Ook de nationale besturen van alle vaderlandslievende verenigingen en de pers werden op de hoogte gebracht. De vaderlandslievende verenigingen uit de omgeving werden aangespoord om eenzelfde protestbrief te schrijven. Deze actie werd volledig aangestuurd door de Sint-Niklase Verbroedering van het Geheim Leger, maar bereikte dus wel een ruim publiek.

³⁹⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Mededelingen VGL afdeling Sint-Niklaas aan leden en sympathisanten, 19.3.1990.

³⁹⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 25, Open brief Vincent Foubert aan Cas Goossens, 28.1.1989.

³⁹⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 25, Brief kabinetschef voorzitter Vlaamse Executieve, E. Stroobants aan Vincent Foubert, 7.2.1989; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 25, Brief kabinetschef Eerste Minister, Werner Rogiers, aan Vincent Foubert, 13.3.1989.

De gevoeligheid van de Sint-Niklase Verbroedering voor de vlaggensymboliek kwam ook op andere manieren tot uiting. De Verbroedering hechtte duidelijk respect aan vlaggen en trachtte deze omgangsvorm ook te verdedigen in de publieke ruimte. Zo stuurden zij in augustus 1993 een brief naar premier Dehaene en diens bevoegde viceminister Guy Coëme met betrekking tot de volgens hen lamentabele toestand van de nationale vlaggen op openbare gebouwen. (aanleiding was de versleten vlag aan het postkantoor van Sint-Niklaas)³⁹⁷ Dit kan niet los gezien worden van het recente overlijden van koning Boudewijn, die als vertegenwoordiger van de Belgische monarchie op een zekere trouw in zeker de burgerlijke verzetsmiddens kon rekenen. Enerzijds klaagde Verbroedering Kalkoen de toestand van de vlaggen aan, anderzijds dat er geen respect meer was voor de nationale vlag als symbool van de natie. Men vroeg de nodige maatregelen te treffen om de nationale vlag bij nationale feest- of rouwdagen op een waardige en verantwoorde manier te laten wapperen.

Ook voor die andere vlag, de Leeuwenvlag van de Vlaamse gemeenschap, had men de nodige aandacht. In dit geval ging het om een gevoelige snaar die geraakt werd door het gebruik van de onofficiële Vlaamse Leeuwenvlag. De officiële versie had een rode tong en klauwen. In 1992 werd de Verbroedering er echter op attent gemaakt dat de aankondigingsborden in het Vlaams gewest met vermelding van toekomstige werken en investeringen niet deze officiële leeuw afbeeldden, maar een volledig zwarte. Dit was het symbool van de Vlaams-nationalistische collaborerende partijen tijdens de bezetting geweest. Een dergelijk anti-Belgisch symbool wilde men absoluut niet in het straatbeeld zien. Vincent Foubert schreef dan ook zelf de voorzitter van de Vlaamse Executieve, Luc Van den Brande, en de bevoegde gemeenschapsminister van Openbare Werken, Theo Kelchtermans, aan. Hierop volgde een positieve reactie.³⁹⁸ De hele zone werd op de hoogte gebracht van dit schrijven, want enkele maanden later zou ook Alfons Vanhoutte, toenmalige provinciale voorzitter van Zone III, eenzelfde protestbrief naar de minister Kelchtermans sturen, hierbij verwijzend naar het eerdere schrijven van Foubert.³⁹⁹

5.5.1.2. Een gemeenschap over de dood heen

Ook over de dood heen werden pogingen gedaan om de gemeenschap van oud-weerstanders te bestendigen. Bij de begrafenissen van voormalige weerstanders kwamen de verbroederingsleden gewoonlijk met een witte armband van het GL de plechtigheid

³⁹⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Brief Vincent Foubert aan Eerste Minister Jean-Luc Dehaene en Vice-Eerste Minister Guy Coëme, 8.8.1993.

³⁹⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Brief Vincent Foubert aan Voorzitter Vlaamse Executieve Luc Van den Brande, 17.3.1992; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Brief gemeenschapsminister Theo Kelchtermans aan Vincent Foubert, 14.4.1992.

³⁹⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief Alfons Vanhoutte aan Vlaams minister Kelchtermans, 7.7.1992.

bijwonen. Ook was er na overleg met de nabestaanden eventueel een vaandeldrager op de begrafenis aanwezig.⁴⁰⁰

Het belang van de erkenning als lid van de weerstandersgemeenschap over de dood heen werd ook gerespecteerd door het stadsbestuur van Sint-Niklaas.

Bewijs van de goede werkrelatie met de stedelijke overheid was onder meer de consultatie van de patriottische groeperingen bij de discussie over de aanleg van een erepark op de parkbegraafplaats Heimolen in 1992. Vanuit de plaatselijke afdeling van het Verbond der Vlaamse Oud-strijders (VOS) werd gevraagd de mogelijkheid te onderzoeken om een erepark te voorzien op de nieuwe begraafplaats te Heimolen. De stedelijke begraafplaats Tereken had al een erepark voor oud-strijders en oorlogsinvaliden, maar daar mochten geen nieuwe teraardebestellingen meer gebeuren. Het stadsbestuur zelf zag niet onmiddellijk een dringende noodzaak. Het was ook al van 1982 geleden dat er een teraardebestelling gebeurde op het erepark. Het legde de zaak evenwel voor aan de andere patriottische groeperingen.⁴⁰¹ De Verbroedering hield er hetzelfde standpunt als het stadbestuur op na en oordeelde dat een tweede erepark overbodig was. Volgend op dit negatief advies besliste het schepencollege op 18 mei 1992 de mogelijkheid van een tweede erepark te verwerpen.⁴⁰²

Het stadsbestuur bleef wel het aanbrengen van gedenkplaatsjes op graven van oud-strijders en oorlogsinvaliden aanmoedigen.⁴⁰³ De Verbroedering te Sint-Niklaas stond positief tegenover het aanbrengen van het GL-embleem op graven van oud-weerstanders, met instemming van de familie.⁴⁰⁴ Ook op nationaal niveau voorzag de UVGL de nodige materialen. Daar konden de Verbroederings GL-grafzerkplaatjes aankopen.⁴⁰⁵

Het aanbrengen van specifieke symbolen en kentekens was geen exclusief terrein voor de verzetsorganisaties. De parallel kan hier getrokken worden met bijvoorbeeld het berkenkruis op de graven van oud-Oostfronters. Na de Tweede Wereldoorlog groeide het berkenkruis uit tot een kenmerkend symbool voor Oostfronters. Het Sint-Maartensfonds⁴⁰⁶ had ook al de

⁴⁰⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Doodsbrief Gilbert Beirnaert, 28.4.1988.

⁴⁰¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Brief stadsbestuur Sint-Niklaas aan patriottische verenigingen Sint-Niklaas, 4.3.1992.

⁴⁰² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Brief stadsbestuur Sint-Niklaas aan VGL afdeling Sint-Niklaas, 21.5.1992.

⁴⁰³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Brief stadsbestuur Sint-Niklaas aan patriottische verenigingen Sint-Niklaas, 4.3.1992.

⁴⁰⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 20.4.1992.

⁴⁰⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Infobericht UVGL nr. 1/93 aan lokale Verbroederings, 3.1993.

⁴⁰⁶ Het Sint-Maartensfonds werd opgericht in 1953. Het is een vereniging voor Vlaamse oud-Oostfronters.

gewoonte om dit teken aan te brengen op de graven van oud-leden als symbool van herkenning.⁴⁰⁷

5.5.1.3. De verdere stappen in de staatshervorming: voltooiing van het federalisme

De verzetsbewegingen stonden samen met de vaderlandslievende bewegingen zeer weigerachtig ten opzichte van de verschillende staatshervormingen. Alles wat afbreek deed aan de eenheid van het land, aan de Belgische natie, beschouwden zij als een kaakslag. Dit was een miskennis van de strijd die zij voor het herstel van de Belgische staat geleverd hadden. De strijd tegen het federalisme werd hierbij nauw verbonden aan de strijd voor democratie. Ook door voorzitter Foubert werd er tijdens de plechtigheden scherpe kritiek geleverd op de staatshervormingen.

Er was echter wel een evolutie zichtbaar in de strijdlust: waar men bij aanvang van de jaren tachtig nog fel van leer trok de staatshervorming en federalisme, klonk men aan het begin van de jaren negentig al meer berustend. Men legde zich deels neer bij het langzaam vormkrijgen van de federale staat. Zeker de culturele component, het erkennen van een zekere Vlaamse en Waalse culturele identiteit, werd aanvaard. Institutionele wijzigingen en aanpassingen van de staatsstructuur die te veel in de richting van verregaande bestuurlijke autonomie gingen, bleven echter taboe.

In 1993 verspreidde de UVGL een bericht waarin ze erkende dat België een federale staat was geworden. Separatisme was echter een heel andere structuur en daar wilde de UVGL niet van weten. Dit zou het offer van de doden van het Geheim Leger oneer aandoen. Men wilde Belg blijven. Om deze boodschap duidelijk over te brengen aan politici werden de UVGL-leden opgeroepen zo vaak en talrijk mogelijk aanwezig te zijn op de vaderlandslievende plechtigheden. Ook dienden zij de initiatieven ter bevorderen van de verdere samenhang onder de Belgen te steunen. Het verzet tegen het federalisme werd zo vervangen door het verzet tegen separatisme. De federalistische realiteit wilde men dan weer inpassen in het Belgisch kader onder het motto 'Eendracht maakt macht'.⁴⁰⁸

Eén van die initiatieven tegen separatisme was de grootschalige betoging tegen het separatisme op zondag 25 april 1993. De protestmars was georganiseerd door de vzw 'Tegen het separatisme', een gemeenschappelijke, apolitieke beweging van industriëlen, studenten, vakbondsmensen en diverse verenigingen en federaties gekant tegen de opsplitsing van België. De manifestatie te Brussel was het gevolg van een zeker ongerustheid die was ontstaan vanwege de moeizame onderhandelingen van het Sint-Michielsakkoord. Met de betoging trachtte men in te gaan tegen de invloed van de sterk geradicaliseerde Vlaamse en Waalse Beweging op het politieke en publieke debat in België. Het ACPG en de

⁴⁰⁷ De Wever, "Cultus van de dode helden," p. 111.

⁴⁰⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Infobericht UVGL nr. 1/93 aan lokale Verbodderingen, 3.1993.

Verbroedering betoogden mee in Brussel op de bewuste datum. In totaal waren er volgens de politie ongeveer 25.000 manifestanten, waarmee de verwachtingen werden overstegen.⁴⁰⁹

5.5.2. Naar een einde van de Koude Oorlog in een context van Europese eenwording

Het thema Europa kwam tijdens de jaren tachtig veel vaker veel vaker aan bod dan tijdens het voorgaande decennium. De ontwikkelingen die zich tijdens de jaren tachtig voordeden op het gebied van de Europese integratie waren dan ook veel zichtbaarder. Niet alleen op economisch vlak, door de nieuwe impuls die werd gegeven aan de voltooiing van de eengemaakte markt, maar ook op politiek vlak, met onder meer de sterkere rol die werd toebedeeld aan het Europees Parlement. De ontwikkelingen op het Europese continent werden nauw gevolgd en kwamen ook aan bod in de speeches. Dit blijkt uit verschillende elementen: de kijk op de scheidingslijn tussen Oost en West, de versterkte Europese democratie en het Parlement als vertegenwoordigend orgaan daarvan, en de uiteindelijke val van de Berlijnse Muur, de hereniging van Europa, enz.

De muur tussen Oost en West werd als zeer negatief ervaren in de verzetsmiddens. Waar eerder linkse verzetsbewegingen als het Onafhankelijkheidsfront nog enige affiniteit met de socialistische staten aan de Oostkant voelden, was de visie bij het Geheim Leger, als meer burgerlijke en militaire weerstandsbeweging sterk verschillend. De totalitaire aspecten van enkele Oost-Europese staten werden benadrukt en veroordeeld in de speeches. Ook het gebrek aan vrijheid en democratie in Oost-Europa, soms op louter enkele kilometers van het vrije westen. Dit dient gesitueerd te worden in het kader van de Koude Oorlog, die de verzetsbewegingen nationaal verdeelde in kapitalistische westerse milieus en communistische milieus, aanleunend bij de Sovjet-Unie.

⁴⁰⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Uitnodiging betoging tegen het separatisme, 4.3.1993.

6. 1994-2006: De wissel van een millennium zonder wissel op de toekomst

6.1. Inleiding

In 1994 werden in heel België grote feestelijkheden op touw gezet ter ere van de vijftigste verjaardag van de bevrijding. Ook te Sint-Niklaas ging het stadsbestuur met medewerking van de patriottische verenigingen volop mee in deze herdenkingsgolf.

De euforie zou echter van korte duur zijn. In de verzoenende sfeer van het feestjaar werden namelijk ook opnieuw de amnestiekwestie en het repressievraagstuk op de politieke agenda gezet. Daardoor werd de verzetsvereniging geconfronteerd met twee dossiers die een grootschalige mobilisatie vergden. De herziening van het proces Laplasse en de stemming over het decreet Suykerbuyk zetten de verhouding tussen de Verbroedering en het federale en Vlaamse overheidsniveau op scherp.

Terzelfdertijd werd de Verbroedering al snel geconfronteerd met haar limieten. De vergrijzing van haar ledenbestand verzwakte haar slagkracht en impact op de samenleving. Ook nationaal en provinciaal werd er nagedacht over hoe de werking diende verdergezet te worden. Daar werd de oplossing gezocht in een grondige herstructurering, waardoor de Verbroedering grotendeels op eigen benen achterbleef. De Verbroedering plooidde zich dan ook terug op haar kernactiviteit, de plechtigheid te Belsele. De vergrijzing en de inertie die daarmee gepaard ging was ook te zien in de kernactiviteit. Er trad een vorm van verstening op. In 2006 leidde de onoverkomelijke vergrijzing dan ook tot de ontbinding van de Verbroedering.

6.2. Interne initiatieven: Desintegratie en inkanteling in het ACPG

In zijn verslag van de bestuursvergadering van 20 februari 1995 schreef secretaris Boonefaes:

“We moeten nu eenmaal de vergrijzing van de kern van de Verbroedering onder ogen zien, [...]”⁴¹⁰

Hiermee vatte hij de gehele periode vanaf 1994 samen. Op alle niveaus werd de Verbroedering geconfronteerd met de vergrijzing van haar ledenbestand: nationaal, provinciaal en lokaal diende de Verbroedering van het Geheim Leger zich aan te passen aan deze ingrijpende transformatie.

6.2.1. De lokale Verbroedering kreunt onder de vergrijzing

6.2.1.1. Het bestuur dunt uit

Het bestuur dunde langzaam uit. In 1994 verliet Jozef Smet het bestuur. Hij bleef wel actief als gewoon lid van de Verbroedering. Zijn plaats werd ingenomen door Cyriel Fonteyn, al jaren gewoon lid van de Verbroedering. In 2003 zou René Van Der Heyden als laatste toetreden tot het bestuur. Beide heren waren erkende weerstanders en hadden dus reeds een hoge leeftijd bereikt. Van nieuw jong bloed in het bestuur was dus geen sprake.⁴¹¹

De dragende krachten die al jaren de werking van de Verbroedering ondersteunden, vielen na de eeuwwisseling één voor één weg. Op 1 juli 2001 kwam ondervoorzitter Albert Christiaens te overlijden. Anders dan de vorige jaren werd zijn functie niet ingevuld door een nieuw lid, maar nam penningmeester Alfons Geysen de functie mede op zich. Wanneer Willy Boonefaes begin 2004 wegens zijn hoge leeftijd zijn taken als secretaris niet langer kon uitvoeren, was het voorzitter Foubert die de taak van secretaris erbij nam. Datzelfde jaar nam ook Nestor Rooms ontslag uit het bestuur. Er kwam op die manier steeds meer druk te liggen op een steeds kleiner kernteam. De intensiteit van de werking en het aantal activiteiten nam dan ook duidelijk af in deze periode.⁴¹²

6.2.1.2. Ledenaantal in dalende lijn

6.2.1.2.1. Cijfers

Waar het ledenaantal gedurende de voorgaande periode nog stabiel was gebleven, vertoont het na 1994 een sterk dalende lijn. In 1994 telde de Verbroedering nog 103 leden, vijf jaar later in 1999 was dit al afgenomen tot 73 leden. Tegen 2004 was het ledenaantal meer dan gehalveerd. Toen waren er nog slechts 48 leden en sympathisanten aangesloten.

6.2.1.2.2. Nederlandse sympathisanten

⁴¹⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 20.2.1996.

⁴¹¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 3, Ledenfiches Cyriel Fonteyn en René Van Der Heyden, s.d.

⁴¹² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Brief Vincent Foubert aan secretaris-generaal KUVGL, 8.7.2001; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 6.7.2004.

Van 1995 op 1996 maakte het ledenaantal een diepe val: maar liefst 14 leden gingen verloren. Het aantal Nederlandse sympathisanten was teruggevallen van 15 naar 9 leden. Deze plotse daling veroorzaakte de nodige onrust bij het bestuur. Voorzitter Foubert haalde twee oorzaken aan: het 'natuurlijke verlies' wegens overlijdens en het voortijdige afhaken van jeugdige elementen.⁴¹³

Mogelijk werkte het overlijden van contactpersoon Piet Grootendorst op 14 oktober 1994 het afhaken van de Nederlandse sympathisanten nog verder in de hand.⁴¹⁴ Een andere Nederlander, de heer B.J. Dijkstra, toonde zich wel bereid diens taak over te nemen en de lidgelden voortaan verder te centraliseren. Hij zette zich toen reeds enkele jaren op dezelfde manier in voor een andere patriottische vereniging in de stad, het Verbond der Veteranen van koning Leopold III.⁴¹⁵ Voor zijn hulp werd Dijkstra in 1997 op de jaarlijkse plechtigheid beloond met het Zilveren Kruis van het Geheim Leger, net zoals Piet Grootendorst in 1992.⁴¹⁶ In maart 1998 moest ook Dijkstra echter van deze taak afzien wegens gezondheidsproblemen. Sindsdien werden de Nederlanders verzocht hun lidgelden rechtstreeks te storten aan penningmeester Alfons Geysen.⁴¹⁷ De Verbroedering telde in dat jaar nog slechts vijf Nederlanders. Het lijkt echter dat de overgang tussen deze systemen eveneens het afhaken van enkele leden heeft veroorzaakt. Wie geen lidgeld betaalde, kreeg echter ook geen uitnodiging voor plechtigheden. Zo raakte men in de vergetelheid.⁴¹⁸

6.2.1.2.3. *Dalende impact en andere zorgen van een ouder publiek*

De vergrijzing in combinatie met de mislukte verjonging vormde een existentiële bedreiging voor het voortbestaan van de Verbroedering. Naast een verminderde activiteit had dit nog andere belangrijke gevolgen. De politieke en maatschappelijk drukkingskracht slonk samen met het ledenaantal. Een kleinere drukkingsgroep kon minder invloed uitoefenen in de stad en de samenleving. Men verwelkomde dan ook gretig eventuele nieuwe leden. In een reactie op een lidmaatschapsverzoek van een dame uit Lokeren wees voorzitter Foubert op dit pijnpunt:

"Hoe meer leden we hebben hoe harder we ook onze verzuchtingen bij de politieke mandaatdraggers kunnen waar maken. [sic]"⁴¹⁹

⁴¹³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 20.2.1996.

⁴¹⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Mededeling VGL afdeling Sint-Niklaas aan Nederlandse sympathisanten, 28.10.1994.

⁴¹⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief B.J. Dijkstra aan Vincent Foubert, 21.2.1995.

⁴¹⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief Vincent Foubert aan B.J. Dijkstra, 18.11.1996; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief Piet Grootendorst aan Vincent Foubert, 24.12.1992.

⁴¹⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief B.J. Dijkstra aan Vincent Foubert, 16.3.1998; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Mededeling VGL afdeling Sint-Niklaas aan Nederlandse sympathisanten, 20.10.1998.

⁴¹⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief B.J. Dijkstra aan Vincent Foubert, 6.12.1997.

⁴¹⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Brief Vincent Foubert aan Césarine Serrant, 28.12.1995.

De dalende slagkracht woog ook op de werking van de Verbroedering. Naarmate het ledenaantal slonk naar het einde van de jaren negentig, namen het aantal activiteiten en acties sterk af. Bovendien veranderde de focus. De sociale functie die de Verbroedering had, kwam sinds de jaren negentig veel meer tot uiting. Het bestuur diende zich voornamelijk te richten op de zorgen van de oudere leden. Voorzitter Foubert kwam steeds vaker tussen bij de aanvragen van leden die recht hadden op rente of pensioen als oud-strijders. Ook andere bekommernissen van de familieleden van overleden weerstanders, zoals het wegvallen van een familiaal net, huisvestingsproblemen, etc. kwamen vaker aan bod. Hiervoor schreef het bestuur de bevoegde diensten aan: de administratie te Brussel, de bevoegde stedelijke diensten of rechtstreeks contact met de burgemeester van Sint-Niklaas.⁴²⁰

Vanuit de UVGL werd in 1993 opgeroepen om samen te smelten met andere Verbroederingsorganisaties om de werking te kunnen blijven verzekeren.⁴²¹ Zelf zag de Verbroedering de oplossing op termijn eerder in een integratie in het ACPG. Die vereniging zou dan de historische erfenis van het Geheim Leger voor de komende generaties moeten vrijwaren. Want in het geschiedenisonderwijs had men geen enkel vertrouwen. Daarin zag men enkel achteruitgang.⁴²²

6.2.1.3. Inkanteling in het KACPG

De meeste aangesloten verenigingen bij het ACPG hielden nog hun eigen herdenkingsplechtigheden tijdens de jaren negentig. Daarop werden zoals steeds de andere patriottische verenigingen uitgenodigd.

Het NKB schreef in 1995 op de uitnodiging voor de jaarlijkse herdenkingsmis voor de NKB-slachtoffers en overleden leden een opvallende boodschap:

“Wij vergeten ook niet de vele gesneuvelden en vermoorde patriotten van onze bevriende weerstandsbewegingen.”⁴²³

Gezien de gevoeligheid die de NKB in het verleden reeds typeerde omtrent de beperkte rol die andere weerstandersorganisaties werd toebedeeld tijdens de Belsele-plechtigheid, lijkt deze uitdrukkelijke formulering geen toeval.

⁴²⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Brief Vincent Foubert aan burgemeester Freddy Willockx, 7.1.1992; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Brief Vincent Foubert aan Administratie der Pensioenen, 17.12.1991.

⁴²¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Inforbericht UVGL nr. 1/93 aan lokale Verbroederingsorganisaties, 3.1993.

⁴²² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Verslag algemene vergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 5.8.1997.

⁴²³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Uitnodiging jaarlijkse herdenkingsmis NKB-Verbroedering Sint-Niklaas, 5.9.1995.

In 1995 vierde het ACPG haar vijftigjarige bestaan. Ter ere van dit vijftigjarige bestaan kon ze de titel 'Koninklijk' aanvragen.⁴²⁴ Dit verzoek werd ingewilligd, waardoor er vanaf 1996 sprake is van het Koninklijk Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen Sint-Niklaas (KACPG).⁴²⁵

In de schoot van het KACPG werd wel nagedacht over de lange termijn. De toenemende vergrijzing trof de meeste aangesloten verenigingen. Daarom werd er gesproken over een eventuele herstructurering in de toekomst tot één vereniging. Het nieuwe, gemeenschappelijke vaandel van het KACPG in 1997 maakt ook deel uit van deze denkoefening. Op termijn zouden alle verenigingen onder deze banner kunnen samensmelten. De inkantelingspiste van de Verbroedering in het KACPG kwam dus niet in het luchtledige.⁴²⁶

6.2.2. Afscheid van de nationale en provinciale koepel

6.2.2.1. De nationale koepel wordt uitgekleeft

Bij het naderen van de eeuwwisseling kreeg de UVGL het steeds moeilijker om de bestuursposten in te vullen. De impact van de vergrijzing was groot. Op relatief korte termijn was het uitzicht van de bestuurstop sterk gewijzigd. Het overlijden van nationaal voorzitter René Eylenbosch in 1999 bezegelde deze verandering. Zijn opvolger, Guy Van Poucke, startte een reflectieproces over de toekomst van de vereniging en de structuur van de UVGL. Van Poucke was geen onbekende voor de leden. Sinds 17 oktober 1992 was hij reeds actief als secretaris-generaal van de UVGL, nadat hij eerst enkele jaren als gewoon bestuurslid had gezeteld. Vanuit Sint-Niklaas stond men voorzichtig positief tegenover deze nieuwe wind. René Eylenbosch had men verschillende malen verweten te veel op de Brusselse Verbroederingsgericht te zijn. Eylenbosch zelf was namelijk aangesloten bij Sector Brussel-West van Zone IV. Eenzelfde kritiek had aan de basis gelegen van de splitsing van Zone III, waarbij voornamelijk de Verbroederingsgericht uit West-Vlaanderen het hoofdbestuur van de Zone verweten gedomineerd te worden door Gent.⁴²⁷

De eerste stap die Van Poucke zette, was de afschaffing van de Nationale Dag van het Geheim Leger. In de plaats kwam een jaarlijkse plechtigheid te Brussel, aan het Monument

⁴²⁴ De belangrijkste voorwaarde om de titel 'koninklijk te mogen voeren is dat de Belgische vereniging vijftig jaar ononderbroken bestaat. Dit dient men te kunnen bewijzen aan de hand van documenten. De aanvraag dient te worden gericht tot de kabinetschef van de Koning. Uit: "Koninklijke gunsten."

⁴²⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Mededeling VGL afdeling Sint-Niklaas aan leden en sympathisanten, 4.7.1995; Brochure Koninklijke Maatschappij het Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen Sint-Niklaas (KACPG), 21.7.1996.

⁴²⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Uitnodiging College van burgemeester en schepenen Sint-Niklaas voor plechtigheid nationale feestdag, 24.6.1997; Bal, "Irène van het Geheim Leger."

⁴²⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 7.10.1999; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 25.6.1990; Marquet, *Bijdrage tot de geschiedenis* 6, p. 585.

der Dertien Kolonels.⁴²⁸ Op 7 juni 1998 had de Nationale Dag van het Geheim Leger nog plaatsgevonden te La Louvière. Het sentiment dat daar toen heerste was er een van strijden tegen de vergetelheid:

“Indien het waar is dat men ons meer en meer vergeet, dan moeten wij, opdat er nog eens van ons gesproken zou worden, dit zelf uitlokken.”⁴²⁹

De Nationale Dagen werden dan ook gezien als het meest zichtbare signaal aan de bevolking van de blijvende aanwezigheid van het Geheim Leger. Het diende aan te tonen dat het Geheim Leger een factor bleef waarmee men rekening moest houden.⁴³⁰

De Sint-Niklase Verbroedering had toen echter al verstek moeten laten gaan. De voorgaande jaren hadden ze de bijeenkomsten zo vaak mogelijk bijgewoond. Om de kosten te drukken hadden ze deze tevens opengesteld voor geïnteresseerde leden van andere patriottische groeperingen. In 1998 slaagde men er echter niet in om nog voldoende mobiele mensen te bereiken.⁴³¹ De laatste grote GL-bijeenkomst waaraan de Verbroedering had deelgenomen dateerde van 3 december 1995, toen de Mechelse Verbroedering alle GL-Verbroederings van het land uitgenodigd had.⁴³²

Ook het nationaal tijdschrift, *Pygmalion*, onderging enkele wijzigingen.⁴³³ Met zijn hervormingen raakte Van Poucke dan ook aan de kern van de werking van de UVGL. De Nationale Geheim Leger-dagen waren momenten waarop de leden hun contacten konden onderhouden. De steeds wisselende locatie was ook een nauwkeurige evenwichtsoefening die het belang van de lokale herinnering erkende. *Pygmalion* was dan weer het laatste grote infokanaal voor de Verbroederings in Zone III, zeker sinds de afschaffing van *De Schakel*.

Het reflectieproces mondde uit in de beslissing om de KUVGL⁴³⁴ te ontbinden. Die beslissing werd ingegeven door de vergrijzing, maar ook door de wil om de organisatie in handen van de voormalige verzetsstrijders te houden. Men verklaarde open te staan voor vernieuwing en verjonging, maar hield tegelijk toch vast aan een organisatie die bestuurd werd door de voormalige verzetsstrijders. Zo hield men de boot van vernieuwing deels af.⁴³⁵

⁴²⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 7.10.1999.

⁴²⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Uitnodiging Verbroedering GL Morlanwelz et Environs Zone I.B.30. voor Nationale Dag van het Geheim Leger, 8.12.1997.

⁴³⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Uitnodiging Verbroedering GL Morlanwelz et Environs Zone I.B.30. voor Nationale Dag van het Geheim Leger, 8.12.1997.

⁴³¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 12.3.1998.

⁴³² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Mededeling VGL afdeling Sint-Niklaas aan leden en sympathisanten, 24.10.1995.

⁴³³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 7.10.1999.

⁴³⁴ In de loop van het jaar 2000 verkreeg de UVGL het predicaat ‘koninklijk’. Sindsdien stond de vereniging bekend onder de naam Koninklijke Unie der Verbroederings van het Geheim Leger (KUVGL)

⁴³⁵ Neyt, “Strijdlustige Flahaut.”

De archieven werden grotendeels geschonken aan het Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis. Lokale Verbroederings- en bovenlokale structuren, zoals de provinciale koepels, zouden onafhankelijk mogen beslissen over de verderzetting van hun werking. De nieuwe Stichting Geheim Leger zou zich enkel nog richten op symbolisch beheer: de belangenverdediging van de gewezen GL-leden in de samenleving. Het bestuur van dit nieuwe orgaan zou een evenwicht hanteren tussen verzetsstrijders en jongeren. Op die manier trachtte men zich te verzekeren van steun van jongeren die de opdracht van het GL moesten verderzetten.⁴³⁶

In aanwezigheid van een vertegenwoordiger van de vorst en bevoegd minister van defensie André Flahaut vond op zondag 28 april 2002 een laatste huldebetoon plaats aan het Nationaal Monument van het Geheim Leger te Brussel. Op 18 juli 2002 verschenen de statuten van de Stichting Geheim Leger in het Belgisch Staatsblad.⁴³⁷

Op 25 november 2002 vond in het Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis een afscheidsreceptie plaats om de KUVGL een laatste keer te vieren. Vincent Foubert was als voormalige bestuurder één van de genodigden, maar ook de leden van de Verbroedering waren gevraagd om massaal aanwezig te zijn voor een laatste maal.⁴³⁸

Aan het einde van dat jaar was de KUVGL ten slotte volledig vrijwillig ontbonden. De ontbinding van de KUVGL betekende ook het einde van *Pygmalion*. Het tijdschrift werd stopgezet in 2002. Toekomstige inlichtingen zouden gratis verstrekt worden.⁴³⁹

6.2.2.2. De provinciale koepel voorbij

Anders dan de nationale koepel, besliste de provinciale vereniging van Zone III Oost-Vlaanderen haar werking verder te zetten. Op de vergadering te Lochristi in 2001 verwoordde men het als volgt:

“Één zaak is zeker: Waar het mogelijk is, MOETEN wij blijven bestaan onder de benaming Geheim Leger; desnoods het samensmelten met andere Verbroederings- en van het GL in overweging nemen.”⁴⁴⁰

Op de statutaire vergadering van 11 april 2002 zouden zowel Joseph De Geyter als Vincent Foubert, beiden nog in functie als nationaal bestuurder op dat moment, gezamenlijk ter kennis geven dat hun Verbroederings- en van het GL niet langer aangesloten wensten te blijven bij de

⁴³⁶ Neyt, “Strijdlustige Flahaut.”

⁴³⁷ “Na de bevrijding.”

⁴³⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 3.10.2002; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Mededeling VGL afdeling Sint-Niklaas aan leden en sympathisanten, 6.10.2002.

⁴³⁹ “Na de bevrijding.”

⁴⁴⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 10, Verslag algemene vergadering Zone III Oost-Vlaanderen, 11.10.2001.

Zone vanaf 2003. Een deel van de andere Verbroederings, waaronder La Sarcelle A (Gent), Le Héron (Gent) en Le Hibou (Aalst) besloten wel verder te werken in groepsverband.⁴⁴¹

Aan de basis van deze beslissing lagen vooral praktische redenen. Een kleiner ledenbestand betekende ook dat er zuinig moest omgesprongen worden met de financiële middelen. De doorstorting van een deel van het lidgeld naar de hogere koepels zag men liever verdwijnen. Althans op de bestuursvergaderingen was men hierover vrij enthousiast.⁴⁴²

Vanaf 2003 stonden zowel Verbroedering Kalkoen als Verbroedering De Leeuwerik dus alleen. Ze eindigden zo in dezelfde situatie als ze begonnen waren in 1944. Enkel het lokale niveau zou hun toekomstige structuur en acties vormgeven. De lokale Verbroedering bleef verder bestaan onder haar huidige status als feitelijke vereniging zonder rechtspersoonlijkheid. Nu de Verbroedering niet langer afhing van de UVGL en ook de provinciale koepel gauw zijn relevantie zou verliezen, dienden de statuten opgefrist te worden. Op 26 februari 2002 ondertekende het bestuur de nieuwe statuten. In het vierde artikel werden de doelstellingen opgenomen. Deze werden als volgt gespecificeerd: de belangenbehartiging van de leden op plaatselijk en nationaal vlak, de herdenking van de gesneuvelde en overleden leden tijdens de jaarlijkse bevrijdingsfeesten en aanwezig zijn op de officiële plechtigheden en die van andere patriottische verenigingen. Bovendien moest de Verbroedering doorheen al haar activiteiten blijf geven van haar gehechtheid aan de Koning en de eenheid van het land.⁴⁴³

6.2.3. Verbroedering en de lokale politieke klasse

De gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1994 draaiden uit op een overwinning voor het Vlaams Blok onder lijsttrekker Frans Wymeersch. De partij maakte een sprong van 1 naar 5 zetels. De CVP en de SP verloren elk een zetel tegenover de verkiezingen van 1988 en kwamen uit op respectievelijk vijftien en twaalf zetels. De liberalen konden hun vier zetels behouden, net zoals Agalev zijn ene zetel. De Volksunie verloor 2 zetels.⁴⁴⁴

Een coalitie zonder de CVP was niet meer mogelijk, dankzij de sterke score van het Vlaams Blok. Alle traditionele partijen hadden het Blok namelijk voor de verkiezingen al uitgesloten als coalitiepartner. Hierdoor barstte de overeenkomst tussen de SP en de VLD. Het gevolg was een centrumrechtse CVP-PVV-VU-coalitie onder het burgemeesterschap van christendemocraat Lieven Lenaerts. De socialisten van Freddy Willockx, die in duo met Hunfred Schoeters als lijsttrekker was opgetreden, belandden zo in de oppositie.⁴⁴⁵

⁴⁴¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 10, Verslag algemene vergadering Zone III Oost-Vlaanderen, 11.4.2002.

⁴⁴² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 14.5.2002.

⁴⁴³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Statuten VGL afdeling Sint-Niklaas, 26.2.2002; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Verslag algemene vergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 6.8.2002.

⁴⁴⁴ Mous, "Lokale politiek," pp. 181-182.

⁴⁴⁵ Mous, "Lokale politiek," pp. 181-184.

Op de vaderlandslievende plechtigheden had dit nauwelijks effect. De focussen die tijdens de vorige coalitie gelegd waren, bleven standhouden. Wegens een vermeend schandaal met Europese subsidies moest burgemeester Lenaerts opstappen. De CVP schoof gemeenteraadslid Jef Foubert als opvolger naar voren.⁴⁴⁶ Jef Foubert, die bij de verkiezingen van 1994 voor het eerst in de gemeenteraad terechtkwam, was de zoon van gewezen schepen en huidig VGL-voorzitter Vincent Foubert. De burgemeesterssjerp kwam dus in de handen van de zoon van een verzetsstrijder. Toch zou de relatie met het stadsbestuur geen grote wijzigingen ondergaan. Waar Willockx zijn relatie met de patriottische verenigingen sterk kaderde binnen de strijd tegen extreemrechts en de nadruk tijdens de plechtigheden verschoof naar de burgerslachtoffers, bleef de verhouding tussen de patriottische verenigingen en burgemeester Foubert zeer stabiel: De plechtigheden veranderden nauwelijks qua inhoud of qua vorm.

Burgemeester Jef Foubert toonde zich wel betrokken bij de patriottische verenigingen. Toen het KACPG in 1997 een eigen vaandel kreeg, nam hij het peterschap op zich.⁴⁴⁷

Jef Foubert was aan de macht als burgemeester van 1997 tot 2000. Hierna kwamen de socialisten terug in de bestuurscoalitie en zou Freddy Willockx, wiens nationale rol nu was uitgespeeld, vanaf 2001 opnieuw zijn burgemeesterssjerp omgorden.

6.3. Externe initiatieven

6.3.1. 1994 luidt vijftig jaar bevrijding in

In de jaren negentig was de belangstelling voor de Tweede Wereldoorlog duidelijk opnieuw toegenomen. De herdenkings sfeer barstte helemaal los in het jaar 1994, naar aanleiding van de viering van de vijftigste verjaardag van de bevrijding. Zowel op nationaal vlak als op lokaal vlak werd een hele reeks initiatieven gelanceerd. De lokale plechtigheden moesten zich schikken naar de agenda van het nationale Coördinatiecomité.⁴⁴⁸

Via het Nationaal Comité verzekerde de regering zich van een zekere uniformiteit in de viering van vijftig jaar bevrijding van België (september 1994) en van de concentratiekampen (mei 1945). De coördinatie van alle activiteiten lag in handen van een Nationaal Comité onder leiding van de premier, bijgestaan door minister van staat Andries Kinsbergen en baron Arthur Haulot, de erecommissaris-generaal voor Toerisme. Ook de Koning Boudewijnstichting verleende haar logistieke medewerking.⁴⁴⁹

Nationaal werden onder meer twee grote manifestaties georganiseerd. De manifestatie op 4 september 1994 die zich toespitste op de bevrijding van het grondgebied, en de manifestatie

⁴⁴⁶ Mous, "Lokale politiek," pp. 181-184.

⁴⁴⁷ Bal, "Irène van het Geheim Leger."

⁴⁴⁸ Benvindo, "Van vaderland," p. 131.

⁴⁴⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 13, Brochure persconferentie 50/75 jaar bevrijding van Sint-Niklaas. Een herdenking, 3.11.1993.

van 8 mei 1955 die zou draaien rond de bevrijding van de kampen en het einde van de oorlog. De plechtigheden van september 1994 zouden dus alle bevrijders (geallieerden, Belgische militairen en het verzet) centraal stellen.⁴⁵⁰

Het geheel werd omkaderd door een discours dat steunde op de mensenrechten en de politiek-institutionele garantie daarvan die gevormd werd door de liberale democratie. De verkiezingsuccessen van het Vlaams Blok lagen mede aan de basis van de nadruk op deze democratische verworvenheden. Bovendien werd ook de Europese integratie in de verf gezet. Anti-Duitse gevoelens moesten vermeden worden en de nadruk moest op de toekomst gelegd worden. Europa fungeerde hierbij als garantie voor vrede en democratie. Dit speelde in op de toenemende activiteit van de Europese Unie op het herinneringslandschap. De Tweede Wereldoorlog als de negatieve stichtingsmythe van de EU werd hierbij benadrukt.⁴⁵¹

Er zou daarnaast ook specifiek van overheidswege en het onderwijs een bijzondere aandacht aan de jeugd worden besteed. "Jeugd en democratie" viel voornamelijk onder de bevoegdheid van de gemeenschappen. Het doel van deze acties was te benadrukken dat vrijheid en democratie geen gratuite verworvenheden waren. Het waren zaken waarvoor men bereid moest zijn offers te brengen om ze te verdedigen. Dit discours sloot aan bij het groeiende koor van waarschuwendes stemmen die in de opmars van het Vlaams Blok een heropleving van het totalitarisme en fascisme zagen.⁴⁵²

Naast de twee manifestaties selecteerde het Nationaal Comité 57 herinneringsplaatsen in heel België die in de nationale vieringen zouden worden geïncorporeerd. Ook Sint-Niklaas behoorde tot deze selectie.⁴⁵³

6.3.1.1. In aanloop naar de feesten: Oorlog in de stad

Het feestelijke programma te Sint-Niklaas was eigenlijk een dubbele viering. 50/75 bevrijding omvatte een globaal programma dat liep van november 1993 tot september 1994 en zowel het einde van de Eerste Wereldoorlog als het einde van de Duitse bezetting in de Tweede Wereldoorlog herdacht.⁴⁵⁴

Het project kende bovendien een lange aanloop. De start kon gesitueerd worden bij de onthulling van het monument voor de burgerlijke oorlogsslachtoffers op het

⁴⁵⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 13, Brochure persconferentie 50/75 jaar bevrijding van Sint-Niklaas. Een herdenking, 3.11.1993.

⁴⁵¹ Benvindo, "Van vaderland," pp. 131-132.

⁴⁵² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 13, Brochure persconferentie 50/75 jaar bevrijding van Sint-Niklaas. Een herdenking, 3.11.1993.

⁴⁵³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 13, Brochure persconferentie 50/75 jaar bevrijding van Sint-Niklaas. Een herdenking, 3.11.1993.

⁴⁵⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 13, Brochure persconferentie 50/75 jaar bevrijding van Sint-Niklaas. Een herdenking, 3.11.1993.

Kroonmolenplein, waarna de brochures van het onderzoeksproject *Oorlog in de Stad* volgden. De focus die het stadsbestuur had gelegd bij deze gelegenheden werd tevens de leidraad voor het 50/75 bevrijdingsprogramma.⁴⁵⁵

De doelstellingen waren veelzijdig. Het uitgangspunt van de herdenking was een eerbetoon aan de slachtoffers van beide oorlogen en de verschrikkingen destijds. Het doelpubliek dat het stadsbestuur wilde bereiken was zeer breed. Men wilde met een gevarieerd programma het trouwe publiek van de officiële herdenkingsplechtigheden ruim overstijgen. Opnieuw ging hierbij veel aandacht naar de jeugd in een poging de jongeren te sensibiliseren rond verdraagzaamheid en democratie. Deze politieke boodschap van het bestuur diende een waarschuwing in te houden tegen het opkomende extreemrechtse gedachtegoed. Deze doelstellingen sloten reeds goed aan bij de nationale richtlijnen.⁴⁵⁶

Het stadsbestuur wilde dus wel degelijk de slachtoffers en verzetsstrijders huldigen, maar het kader was breder dan dat. Bij de voorbereidingen van het herdenkingsprogramma werd de Verbroedering wel nauw betrokken. In het voorjaar van 1993 werd een werkgroep opgericht waarin de vaderlandslievende verenigingen goed vertegenwoordigd waren. Vincent Foubert zetelde er naast vertegenwoordigers van het ACPG, de NSB, het VOS en de Poolse oud-strijdersvereniging. De Verbroedering was daarmee de enige verzetsgroepering die een eigen afgevaardigde in de werkgroep telde. Daarnaast zetelden er nog betrokken schepenen, stedelijke ambtenaren en afgevaardigden van betrokken culturele verenigingen. De hele ploeg stond onder leiding van Freddy Willockx. Ook als minister van Pensioenen bleef hij de regie over de herdenking van het oorlogsverleden stevig in handen houden.⁴⁵⁷

Een hele reeks tentoonstellingen, filmvertoningen en lezingen werd op poten gezet. De aandacht zou daarbij vooral gaan naar het dagelijkse leven in Sint-Niklaas tijdens de Tweede Wereldoorlog. Via een educatief aanbod bestemd voor de oudste leerlingen van het secundair onderwijs werden ook de scholen hierbij betrokken. De focus op het dagelijkse leven zou ook bekroond worden met een lezing op vrijdag 2 september 1994 door professor Mark Van den Wijngaert, een autoriteit in dit aspect van de oorlogsgeschiedenis.⁴⁵⁸

In het kader van de viering van de vijftigste verjaardag van de bevrijding werd ook een gesprekspanel georganiseerd over de bezetting en bevrijding door de Culturele Centrale Waasland. Het panel bestond uit mensen van verschillende verzetsbewegingen: Frans Bruwiere voor de NKB, Albert Christiaens voor het GL en Karel Maes voor het

⁴⁵⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 13, Brochure persconferentie 50/75 jaar bevrijding van Sint-Niklaas. Een herdenking, 3.11.1993.

⁴⁵⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 13, Brochure persconferentie 50/75 jaar bevrijding van Sint-Niklaas. Een herdenking, 3.11.1993; Bontinck, "Nooit meer oorlog."

⁴⁵⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 13, Verslag vergadering werkgroep 50/75 jaar bevrijding, 7.9.1993.

⁴⁵⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 13, Brochure persconferentie 50/75 jaar bevrijding van Sint-Niklaas. Een herdenking, 3.11.1993.

Onafhankelijkheidsfront. Ook Robert Verhaegen van Brigade Piron maakte deel uit van het panel. Tevens werd de heruitgave van *Dagboek van een Weerstander* voorgesteld, het boekje dat gebaseerd was op de processen-verbaal van oud-politiecommissaris Cryns.⁴⁵⁹

Specifiek voor het verzet waren er ook een aantal voorstellen die toch een mate van officiële erkenning en waardering vanuit het stadsbestuur inhielden. Zo werd ter gelegenheid van de speciale viering een gedenkpenning uitgegeven. Hierop werd het logo van de Britse en Poolse bevrijders én het teken van de weerstand en Brigade Piron afgebeeld.⁴⁶⁰ Daarnaast gaf de werkgroep enkele voorstellen door aan de stedelijke straatnamencommissie om nader te bekijken. Opties die hiervoor circuleerden waren de Weerstandersstraat en de Bevrijdingsstraat.⁴⁶¹ Niet enkel in de communicatie tussen het stadsbestuur en de Verbroedering, maar ook in de lokale pers werden deze straatnamen aangekondigd. Uiteindelijk werden ze toch niet weerhouden, en koos men in plaats daarvan voor de verwijzing naar de Britse en Poolse bevelhebbers.⁴⁶² Ook de Verbroedering ging hiermee akkoord. Men richtte zich voornamelijk op de belofte van het stadsbestuur om bij een volgende gelegenheid de weerstanders zeker niet te vergeten.⁴⁶³

6.3.1.2. De bevrijdingsfeesten zelf

Het weekend van de Vredesfeesten van 1994 zelf vond plaats van vrijdag 2 tot zondag 4 september. Sint-Niklaas ontving datzelfde weekend een grote delegatie Polen. Deze groep bestond uit een Poolse militaire muziekkapel die de plechtigheden te Sint-Niklaas en ook in het naburige Beveren opluisterde. Daarnaast was er een groep van ongeveer zeventig oud-strijders van de Eerste Poolse Pantserdivisie, afkomstig uit Nederland, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Canada. Deze waren op doortocht in het Waasland, alvorens deel te nemen aan het défilé op zondag te Brussel. Op vrijdag 2 september werden deze Poolse oud-strijders plechtig ontvangen door het stadsbestuur en het ACPG.⁴⁶⁴

De lokale plechtigheden waren verschoven naar zaterdag 3 september, ook de Belseelse plechtigheid viel hieronder.⁴⁶⁵ De Poolse groepen namen op zaterdag deel aan de plechtigheden van de Verbroedering tot aan het Poolse monument. Nadien begaven zij zich naar Beveren, om weer aan te sluiten bij de feestmaaltijd. Op de plechtigheden zou ook een afvaardiging van de zustersteden Gorinchem, Lucca, Colmar, Abingdon en Schongau

⁴⁵⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Uitnodiging Culturele Centrale Waasland voor gesprekspanel, s.d., 8.1994; *Dagboek van een weerstander*, p. 1.

⁴⁶⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief Vincent Foubert aan Piet Grootendorst, 13.10.1993; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 13, Verslag vergadering werkgroep 50/75 jaar bevrijding, 7.9.1993.

⁴⁶¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 13, Verslag vergadering werkgroep 50/75 jaar bevrijding, 7.9.1993.

⁴⁶² Bontinck, "Nooit meer oorlog."

⁴⁶³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Brief Vincent Foubert aan College van burgemeester en schepenen Sint-Niklaas, 2.6.1998.

⁴⁶⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief Vincent Foubert aan Piet Grootendorst, 4.6.1994.

⁴⁶⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief Vincent Foubert aan Piet Grootendorst, 4.6.1994.

aanwezig zijn. Deze afvaardiging van de Europese zustersteden kaderde binnen de positieve klemtoon op Europese eenheid die de regering naar voren had geschoven.⁴⁶⁶

De optocht langs de verschillende monumenten in de stad volgde het gebruikelijke parcours. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat enkel aan het Heldenmonument op de Houtbriel de Vlaamse Leeuw werd gespeeld, naast het Belgisch volkslied en de Europese hymne.⁴⁶⁷ Het stadsbestuur had voor de vier monumenten langs het parcours tevens een gedenkplaatje voorzien ter herinnering aan vijftig jaar bevrijding en vrede. Naast het Heldenmonument, kregen ook het Poolse en het Britse monument en het GL-monument een dergelijk gedenkplaatje.⁴⁶⁸

In zijn speech aan het GL-monument te Belsele legde voorzitter Foubert, geheel in lijn met de omkadering van de nationale en lokale plechtigheden, de nadruk vooral op het belang van de herdenking voor de actuele context. Tevens refereerde hij ook aan het Europese thema door te verwijzen naar het Europese Parlement als een forum voor democratie, waar men verder diende te werken aan de vrede en vrijheid.⁴⁶⁹

Op zondag 4 september luidden om 11 uur de sirenen en klokken in heel het land. In de namiddag werd in Brussel een groot militair défilé gehouden met Belgische, Britse, Amerikaanse en Poolse troepen. Ook de weerstanders liepen mee in de optocht. De Verbroedering heeft zich dan ook samen met de Poolse afvaardiging met bussen naar Brussel begeven.⁴⁷⁰ Ook de nationale manifestaties en herdenkingen van 7 en 8 mei 1995 ter ere van de bevrijding van de kampen werden uiteraard door de Verbroedering bijgewoond. Zij gingen naar de plechtigheid op maandag 8 mei te Breendonk, waar ook de koning aanwezig was.⁴⁷¹

Op zondagvoormiddag werden te Sint-Niklaas nog enkele straten ingehuldigd. Op voorstel van de straatnamencommissie werden de William Griffithsstraat en het Stanislaw Maczekpark ingehuldigd. Daarnaast werden ook de slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog gehuldigd met een straat. De Mathilde Vermeulenstraat en de Leon Vermeirestraat werden onthuld. Beiden waren oorlogsslachtoffers van de Eerste Wereldoorlog, doodgeschoten wegens spionage of verzetsactiviteiten.⁴⁷²

⁴⁶⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 13, Draaiboek plechtigheden Vredesfeesten 1994, s.d., 1994.

⁴⁶⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 13, Draaiboek plechtigheden Vredesfeesten 1994, s.d., 1994.

⁴⁶⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief Vincent Foubert aan Piet Grootendorst, 4.6.1994.

⁴⁶⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 9, Speech Vincent Foubert aan GL-monument, 3.9.1994.

⁴⁷⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief Vincent Foubert aan Piet Grootendorst, 4.6.1994.

⁴⁷¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Mededeling VGL afdeling Sint-Niklaas aan leden en sympathisanten, 18.4.1995.

⁴⁷² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief Vincent Foubert aan Piet Grootendorst, 4.6.1994.

Het stadsbestuur besteedde dus opnieuw aandacht aan de Britse en Poolse bevrijders. Bovendien was er nog een speciale geste voor de Polen, gezien Sint-Niklaas financieel tussenkwam bij de oprichting van een herdenkingsmonument te Warschau.

Enkele maanden na de feestelijkheden vond nog een overhandiging van een herinneringsplaketaal plaats. Hiermee wilde het stadsbestuur de patriottische verenigingen van Sint-Niklaas danken voor de inzet en medewerking tijdens de herdenkingsplechtigheden van vijftig jaar bevrijding. De schenking vond plaats op woensdag 30 november 1994 op het stadhuis.⁴⁷³

6.3.2. Joseph Derboven aan het woord

Op 1 januari 1995 bracht Joseph Derboven in eigen beheer zijn werk over het Geheim Leger uit. Gezien we hier nergens een vermelding van extra exemplaren hebben over teruggevonden, gaan we ervan uit dat dit slechts in zeer beperkte kring werd verspreid. Derboven putte voor de totstandkoming van dit werk uit zijn eigen archiefmateriaal, maar schreef ook oude kennissen en oversten aan om hem bij te staan bij de verzameling van het materiaal.

De voornaamste drijfveer om het werk te schrijven lijken zijn angst te zijn dat de herinneringen zoals hij die heeft beleefd, en nog steeds beleeft, verloren zouden gaan. In dit opzicht is het vreemd dat het werk slechts zo'n beperkte ruchtbaarheid en verspreiding heeft gekend. Welke oorzaken hier aan de basis liggen, zij het nu financiële of andere persoonlijke redenen, daarover kunnen we geen uitsluitsel bieden.

Derbovens werk paste helemaal in de traditie van de jaren negentig, gericht op herdenken. Zijn werk leek voornamelijk bedoeld om vergetelheid te vermijden. De kern van zijn boek was gebouwd rond de gebeurtenissen te Belsele. Als overlevende van het gevecht op 5 september 1944 nam dit drama duidelijk een zeer centrale plaats in in zijn eigen oorlogsherinnering. Het boek ademt ook de sfeer van martelaarschap en heldenverering.

Bovendien valt daarnaast op hoeveel aandacht Derboven besteedde aan de opname van namenlijsten van collaborateurs. In die zin schreef hij niet louter een positieve verzetsherinnering, maar bouwde hij ook duidelijk verder op een negatieve oorlogsherinnering. Hij nam integrale ledenlijsten van het VNV, de DeVlag en de *Feldpolizei* op in zijn werk, met naam, toenaam en de adressen van destijds. Bovendien publiceerde hij ook de lijsten van de burgers die door de Belgische rechtbank uit hun rechten werden ontzet. Vijftig jaar na de oorlogsgebeurtenissen is het opvallend hoe sterk die negatieve gevoelens ten opzichte van de voormalige collaborateurs bleven overheersen.⁴⁷⁴

⁴⁷³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Brief College van burgemeester en schepenen Sint-Niklaas aan voorzitters patriottische verenigingen Groot-Sint-Niklaas, 22.11.1994.

⁴⁷⁴ Derboven, *Belgische Geheim Leger Deel 2*, pp. 502-611.

6.3.3. Uit het oog, uit het hart?

De Verbroedering trachtte het belang van herinneren en herdenken dan wel in de verf te zetten in de nasleep van de grootschalige herdenkingsinitiatieven van 1994, toch zou de hernieuwde aandacht van de bevolking eerder een tijdelijke opflakking blijken te zijn. Althans het verloop van de Stevensprijs zou dit doen vermoeden.

Alle pogingen om de Willy Stevensprijs op te waarderen ten spijt bereikte de Verbroedering niet het resultaat dat ze wenste. Jongeren schatten het initiatief niet naar waarde en de toekenning van de prijs verliep al na enkele jaren weer in mineur. In 1998 hing het voortbestaan van de prijs daardoor opnieuw aan een zijden draadje. Men besliste een laatste aanpassing te ondernemen om het tij te doen keren. Bij de overhandiging zou het bestuur een beknopte historische schets meegeven over de historische betekenis van de prijs en de figuur van Willy Stevens.⁴⁷⁵ Gezien ook dit niet de verhoopte reactie teweegbracht, besliste het bestuur op 11 februari 1999 de prijs af te schaffen.⁴⁷⁶

De verschillende initiatieven die de Verbroedering ondernam om een eigen straatnaam te verkrijgen, liepen uiteindelijk ook uit op een dood spoor. Na de besprekingen in 1994 die waren uitgedraaid op een straatnaam voor de bevrijders, ondernam het bestuur in 1998 een nieuwe poging. De aanleiding was een nieuwe verkaveling in Belsele, hetgeen volgens de Verbroedering de perfecte aanleiding gaf voor een Martelarenstraat of een Weerstandersstraat in de buurt van hun monument. De naam Weerstandersstraat vroegen ze niet voor zichzelf, maar ter ere van alle weerstandsbewegingen in de stad. De benaming Martelarenstraat verwees eerder naar de eigen omgekomen GL-kameraden die in de omgeving en in de concentratiekampen om het leven gekomen waren. Ze beschouwden dit als een hulde voor diegenen die een offer brachten voor vrijheid en democratie en het vaderland.⁴⁷⁷

De stedelijke straatnamencommissie verleende op 30 september 1998 een ongunstig advies omtrent de Martelarenstraat. De Weerstandersstraat werd daarentegen wel gunstig geadviseerd, maar niet voor de locatie die de Verbroedering voor ogen had. In plaats daarvan werd er verwezen naar het project Plezantstraat/Wegvoeringsstraat in Sint-Niklaas, gezien het verband met de weggevoerden.

De Verbroedering reageerde verheugd op het voorstel van de straatnamencommissie en voegde er de vraag aan toe de Wegvoeringsstraat beter te kaderen. Dit kon a.d.h.v. een bordje met Weggevoerden oorlog 1914-1918 en 1940-1945. De huidige generatie wist namelijk amper waar de straatnaam voor stond, noch dat er vele werkweigeraars waren

⁴⁷⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 12.3.1998.

⁴⁷⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Agenda eerstvolgende bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 25.1.1999.

⁴⁷⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Brief Vincent Foubert aan College van burgemeester en schepenen Sint-Niklaas, 2.6.1998.

opgepakt en naar Duitsland weggevoerd, samen met weerstanders die in concentratiekampen om het leven kwamen, waaronder Willy Stevens, die tijdens zijn leven in de Wegvoeringsstraat gewoond had.⁴⁷⁸

Het bestuurscollege nam de Weerstandersstraat in overweging bij de benamingen van de nieuwe woonstraten, maar besliste uiteindelijk om het voorstel niet te weerhouden.⁴⁷⁹

6.4. Wie hoort de klaroen nog?

(Volgende delen zijn gebaseerd op de documenten m.b.t. de plechtigheden van 1994-2004.⁴⁸⁰ Verwijzingen uit afzonderlijke documenten worden steeds aangegeven in voetnoten.)

6.4.1. Belseelse plechtigheden

6.4.1.1. Aanwezigen

Het verloop van de plechtigheden wijzigde niet meer ten opzichte van de voorgaande jaren. Het aantal aanwezigen op de plechtigheden daarentegen kromp gevoelig in de tweede helft van de jaren negentig. Dit was het gevolg van de algemene daling van de leden van de vaderlandslievende verenigingen te Sint-Niklaas. Ook de Nederlandse sympathisanten lieten het afweten ten gevolge van hun hoge leeftijd en de moeilijkheden die ze ondervonden bij de verplaatsing. Daarnaast liep ook het eigen ledental van de Verbroedering terug.

6.4.1.1.1. Militaire vertegenwoordiging

Na de ontbinding van het bataljon te Hitfeld werd door het stadsbestuur een nieuw peterschap voorbereid onder impuls van PVV-schepenen William Meersman. In 1994 zou Sint-Niklaas het peterschap over de 14de compagnie genie para-commando overnemen. Dit peterschap zou standhouden tot 2003. Het peterschap van het fregat Westdiep zou nog tot 2007 lopen. De aanwezigheid van militairen op de plechtigheid bleef dus verzekerd gedurende het bestaan van de Verbroedering.⁴⁸¹

6.4.1.1.2. Nederlanders

We haalden reeds de snelle daling van het aantal Nederlandse sympathisanten aan. Niet alle Nederlandse aanwezigen tijdens de plechtigheid te Belsele waren echter aangesloten bij de Verbroedering. Het Comité Herdenking Vlucht mei 1940 uit Breda functioneerde grotendeels los van de Nederlandse sympathisanten die al langer naar de plechtigheid kwamen. Mevrouw A.S. Feenstra volgde voorzitter Elza Staal op na haar overlijden op 23 september 1993. Zoals eerder vermeld was enkel de voorzitter aangesloten bij de Verbroedering. De

⁴⁷⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Brief Vincent Foubert aan College van burgemeester en schepenen Sint-Niklaas, 31.5.1999.

⁴⁷⁹ 2010- Vincent Foubert, borderel 12, Brief College van burgemeester en schepenen Sint-Niklaas aan VGL afdeling Sint-Niklaas, 14.10.1998.

⁴⁸⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 9, Documenten plechtigheden Belsele 1994-2004.

⁴⁸¹ Van Bouchaute en De Meester, *Viering peterschappen*, pp. 3, 13-14.

afvaardiging uit Breda legde echter wel een eigen claim op de herdenking van de vluchtelingen uit Breda. Dit ging zover dat leden van het comité opmerkingen maakten tegenover Nederlandse sympathisanten uit andere steden en gemeenten die bloemen legden aan de gedenksteen. In hun ogen was dit een voorrecht voor de Bredanaars.⁴⁸²

6.4.1.1.3. *Vaderlandslievende verenigingen*

Als nationale voorzitter van de (K)UVGL tekende Guy Van Poucke vaker present op de plechtigheden te Belsele dan zijn voorgangers. Vermoedelijk droeg dit ook bij tot de goede reputatie die hij bij de Sint-Niklase Verbroedering genoot.

Daarnaast bleven ook de trouwe afvaardigingen uit Stekene en VGL Schuiloord Konger uit Londerzeel de plechtigheden met een afvaardiging bijwonen.

6.4.1.2. Verloop

Het verloop van de plechtigheid kende weinig verandering ten opzichte van de voorgaande jaren. Het raakte als het ware versteend. Wel werd het voor het bestuur steeds zwaarder om de plechtigheid te Belsele te blijven organiseren. Om een goede werking te verzekeren werd beroep gedaan op het KACPG. Dit moest het gebrek aan mankracht zien op te lossen. Vanaf 1997 nam het KACPG de organisatie van het middagmaal over van de Verbroedering.⁴⁸³ Geleidelijk werd ook de optocht meer en meer geleid door de KACPG.

Het veroudering van het publiek had ook tot gevolg dat de plechtigheid aan het monument zelf wat werd ingekort. In 1998 gaf Vincent Foubert voor de laatste keer zelf een speech aan het monument. Vanaf 1999 werd de plechtigheid bij het GL-monument beperkt tot de bloemenhulde en de afroeping van de namen van de gesneuvelde GL-leden.⁴⁸⁴

6.4.1.3. Inhoudelijk

Een opvallende wijziging ten opzichte van de voorgaande jaren was het pessimisme in de speech van voorzitter Foubert. Waar in de jaren na de val van de muur nog een optimistische vredesboodschap had weerklonken, werd vanaf 1995 een veel grimmiger beeld van de samenleving opgehangen. Hierbij werd ernstig vraag gesteld of de wereld wel zoveel beter was geworden. Men kreeg sterk het gevoel dat de lessen uit het verleden in dovemansoren waren gevallen in de huidige samenleving.⁴⁸⁵

⁴⁸² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief B.J. Dijkstra aan Vincent Foubert, 20.8.1997.

⁴⁸³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 11, Brief Vincent Foubert aan B.J. Dijkstra, 4.8.1997.

⁴⁸⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Verslag algemene vergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 3.8.1999.

⁴⁸⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 9, Speech Vincent Foubert aan GL-monument, 3.9.1995; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 9, Speech Vincent Foubert aan GL-monument, 8.9.1996.

Wat die lessen dan mochten inhouden was duidelijk. De nadruk lag hierbij op drie zaken: herinneren, democratie en burgerschap. Rond deze elementen versteende de boodschap tijdens de tweede helft van de jaren negentig.

Het eerste focuspunt, het belang van herinneren en herdenken, ging al sinds de beginjaren mee als centrale waarde van de herdenking. In het feestjaar 1994 kreeg deze boodschap echter een bredere resonantie mee. Miskenning van het belang van de geschiedenis hield gevaren in zich. De terugkeer van fascistische partijen werd als waarschuwing gebruikt. Het verleden moest dan ook in het heden gehouden worden om de democratische verworvenheden te beschermen. Daarom bleef men hameren op het feit dat men nooit mocht vergeten hoe de GL-strijders hun leven gaven voor de vrijheid.⁴⁸⁶ In de loop der jaren verschaalde deze betekenis echter en viel voorzitter Foubert terug op het benadrukken van het belang van de geschiedenis, zonder de verdere relevantie te duiden.

Hetzelfde kon gezegd worden van de nadruk op het burgerschap. Dit was ook een punt dat de Verbroedering tijdens de jaren zeventig al veelvuldig naar voren had gebracht. Het onderzoek van Bruno Benvindo heeft echter uitgewezen dat de oproep tot burgerschap sinds 1993-1994 meer resonantie kreeg in de samenleving. De toegenomen rol van de overheden in het herinneringslandschap en de opkomende civil society in het herinneringslandschap vanaf de eeuwwisseling zetten zo de roep van de Verbroedering kracht bij in de samenleving.⁴⁸⁷

6.5. Verbroedering en maatschappij

6.5.1. De zaak Laplasse wordt een nationale kwestie

Tijdens de hele herdenkingssfeer van 1994 en 1995 kwam ook het vraagstuk van amnestie en repressie weer bovendrijven. De herziening van het proces Laplasse versterkte deze impuls.⁴⁸⁸

Irma Laplasse was in 1945 geëxecuteerd na veroordeling door de Krijgsraad van Brugge wegens verklikking en verraad. Door haar optreden zouden verschillende leden van de lokale verzetsbeweging om het leven worden gebracht door de Duitse bezetter op de vooravond van de bevrijding op 8 september 1944. Sindsdien leefde zij verder in de Vlaams-nationale beeldvorming als de ultieme verpersoonlijking van de onrechtvaardige repressie. De radicale stroom in de Vlaamse Beweging bleef doorheen de jaren ijveren voor eerherstel van Irma Laplasse, ook langs juridische weg. In 1994 liet toenmalig minister van Justitie de vraag naar

⁴⁸⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 9, Speech Vincent Foubert aan GL-monument, 3.9.1994; Benvindo, "Van vaderland," pp. 136-138.

⁴⁸⁷ Benvindo, "Van vaderland," pp. 136-138.

⁴⁸⁸ Gotovitch en Kesteloot, "Amnestie," p. 162.

een herziening van het proces onderzoeken. In 1995 resulteerde dit in het verbreken van het oorspronkelijke arrest van de Krijgsraad van Brugge.⁴⁸⁹

De ontwikkelingen in het dossier Laplasse werden door de verzetsbewegingen op de voet gevolgd. Bij de Verbroederingen van het Geheim Leger was er een verhoogde aandacht voor de feiten. De zeven verzetslieden die omgekomen waren in 1944 – Gaston Counye, Marcel Coussaert, Louis Delanghe, Gerard Depaepe, Jean Torreele, Polydoor Torreele en Leopold Ureel – hadden namelijk allemaal tot de lokale GL-groep behoord.⁴⁹⁰

De mogelijke herziening van het proces werd dus nauwlettend gevolgd, ook door de Sint-Niklase Verbroedering. Vanaf 1995 kwam de zaak voor op nagenoeg elke bestuursvergadering en ook de leden werden via mededelingen op de hoogte gehouden van de laatste ontwikkelingen.⁴⁹¹

De UVGL zou bovendien via het tijdschrift *Pygmalion* in 1995 haar analyse van de gebeurtenissen te Oostduinkerke op 8 september 1944 uiteen zetten. Nationaal bestuurder Guy Van Poucke, die wegens zijn opzoekingswerk voor *Niet langer geheim* vertrouwd was met de verzetsgeschiedenis van de regio, was hiervoor verantwoordelijk.⁴⁹²

De lokale VGL te Oostduinkerke kon rekenen op heel wat solidariteit vanuit de vaderlandslievende verenigingen. Voor de jaarlijkse plechtigheid ter ere van de bevrijding, waarbij ook de gesneuvelde leden van de lokale groep herdacht werden, kwamen er groepen vanuit het hele land ter plaatse. VGL Oostduinkerke had namelijk in 1995 een oproep gelanceerd aan alle nationale vaderlandslievende verenigingen van België om massaal deel te nemen aan de plechtigheid op zondag 10 september 1995. Dit diende te werken als tegengewicht voor de aandacht die aan de figuur van Irma Laplasse werd besteed. Ook wilde de Verbroedering de gesneuvelde verzetsstrijders terug in het centrum van de aandacht plaatsen. De oproep werd in het bijzonder gericht tot de Verbroederingen van het Geheim Leger en werd ook verder verspreid door het bestuur van de UVGL en Zone III.⁴⁹³

Ook de families van de omgekomen GL-leden, die zich burgerlijke partij hadden gesteld bij de herzieningsprocedure, konden rekenen op de steun van de UVGL. De Sociale Dienst kwam namelijk tussen in de gerechtskosten. In april 1996 lanceerde de UVGL nog een oproep aan alle vaderlandslievende verenigingen en sympathisanten tot financiële steun in

⁴⁸⁹ Aerts, "De bestraffing," pp. 64-65; Peeters, "Grote schoonmaak," pp. 172-174.

⁴⁹⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 17, Info UVGL over herzieningsproces Irma Laplasse, 19.2.1996.

⁴⁹¹ 2010-58 Vincent Foubert, Verslag algemene vergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 10.8.1995; 2010-58 Vincent Foubert, Verslag algemene vergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 6.8.1996.

⁴⁹² 2010-58 Vincent Foubert, Verslag algemene vergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 10.8.1995.

⁴⁹³ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Uitnodiging Organisatiecomité Plechtigheid Bevrijding Oostduinkerke, s.d., 1995; 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Brief Richard Van Riet en Valentin Jamart aan voorzitters Verbroederingen Zone III, s.d., 1995.

de tussenkomst voor de gerechtskosten. Het was voor de Sociale Dienst van het Geheim Leger een ware aderlating van om en bij de 1 miljoen Belgische frank. Deze oproep leidde tot resultaat. Ook de Verbroedering van Sint-Niklaas droeg financieel bij.⁴⁹⁴ Het bestuur van de UVGL voelde zich gesterkt door de vele giften en zweerde de strijd voor de eer van haar leden verder te zetten met alle mogelijke juridische middelen. Nationaal voorzitter Eylenbosch benadrukte in zijn communicatie voornamelijk dat de steun vanuit alle landsdelen kwam. De giften kwamen zowel uit Vlaanderen, Wallonië als Brussel. Die eenheid zette hij extra in de verf.⁴⁹⁵

De solidariteit die de Verbroedering tijdens het proces opbracht ten opzichte van de families van de GL-leden versterkte de onderlinge contacten. Dit had ook effect op de plechtigheid te Belsele. Zo was Bertha Ureel, familie van de door de Duitsers geëxecuteerde Leopold Ureel en betrokken als burgerlijke partij bij de herzieningsprocedure, tijdens de late jaren negentig een aantal keren aanwezig op de plechtigheid te Belsele.⁴⁹⁶

Het herzieningsproces dat liep van december 1995 tot februari 1996 mondde uit in een herbevestiging van de schuldvraag, maar een verzachting van het oorspronkelijke vonnis van Laplasse. De terdoodveroordeling werd postuum omgezet in levenslange hechtenis. Het cassatieberoep werd afgewezen in december 1997, waardoor de zaak definitief beslecht was. De bedoeling van de regering om voor eens en altijd rust te brengen in het dossier was echter grandioos mislukt. De radicale stroming in de Vlaamse Beweging was niet tevreden met het uitblijven van eerherstel voor Irma Laplasse. Zij bleven Irma Laplasse opvoeren als slachtoffer in herdenkingsplechtigheden. De vaderlandslievende verenigingen aan de andere zijde waren gekrenkt in hun eer en hadden diep in hun buidel moeten tasten.⁴⁹⁷

Vincent Foubert omschreef het einde van de procedure als volgt tijdens de algemene vergadering van 1998:

“Gerechtigheid is geschied, wel is waar [sic] ten koste van heel veel geld onzerzijds.”⁴⁹⁸

6.5.2. Het decreet Suykerbuyk doet de patriottische gemeenschap daveren

Niet alleen het dossier Laplasse mobiliseerde het Geheim Leger, maar ook de grotere bedrijvigheid op het Vlaamse niveau tijdens de jaren negentig verhoogde de waakzaamheid. In die periode werden schot van de regering en het parlement verschillende initiatieven genomen die voorgesteld werden als maatregelen om de gevolgen van de repressie te

⁴⁹⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Brief nationaal voorzitter UVGL René Eylenbosch aan VGL afdeling Sint-niklaas, 23.7.1996.

⁴⁹⁵ Laporte, “Laplasse.”

⁴⁹⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 9, Brief Bertha Ureel aan Vincent Foubert, 19.8.1999.

⁴⁹⁷ Aerts en Bevernage, “Het spokend verleden,” pp. 156-157.

⁴⁹⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Verslag algemene vergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 4.8.1998.

verzachten. Deze werden door het verzet steeds beschouwd als amnestiemaatregelen en werden op veel onbegrip onthaald.

Op 4 mei 1994 installeerde de Vlaamse Raad een werkgroep belast met het wegwerken van de sociale gevolgen voor de oorlogsslachtoffers en de getroffen en de repressie en epuratie. In navolging van de aanbevelingen van deze werkgroep voorzag de Vlaamse regering in haar begroting van 1995 een krediet van 10 miljoen Belgische frank.⁴⁹⁹ Dit stootte op veel verzet bij de Verbroedering te Sint-Niklaas. Tijdens de bestuursvergadering van 24 januari 1995 reageerde voorzitter Foubert als volgt:

In de Vlaamse Pers verscheen een bericht nopens een betoelaging van tien miljoen frank op de begroting van de Vlaamse Regering ter "amnestieverlening" aan de destijds voor collaboratie met de vijand veroordeelden. [...] terwijl zij die alles veil hadden voor het Vaderland, telkens met een kluitje in het riet worden gestuurd."⁵⁰⁰

De Verbroedering vond de beslissing van de Vlaamse regering onaanvaardbaar en stuurde een protestbrief naar minister-president Luc Van den Brande. Hierin drukte zij haar verontwaardiging uit bij wat ze als een beloning aan degenen zag "die gedurende 1940-1945 hun eigen Vlaamse volk hebben veracht, vervolgd en liefst hadden verkocht aan de barbaren."⁵⁰¹ In antwoord op deze brief reageerde de minister-president met het herhalen van de specifieke bewoording "slachtoffers van de oorlog met name ook de Spaanse burgeroorlog en voor de getroffen en de repressie". Hij verzekerde bovendien dat de Vlaamse regering principieel streefde naar een federale regeling om op korte termijn tot een maatschappelijk verantwoorde oplossing te komen. Bovendien verklaarde hij dat de Vlaamse regering zou blijven meewerken aan een federale regeling en in deze enkel haar verantwoordelijkheid had genomen.⁵⁰²

De Verbroedering nam ook contact op met nationaal voorzitter Eylenbosch. Voorzitter Foubert riep op tot nationaal verzet tegen het voornemen van de Vlaamse regering. Ook laakte hij de instrumentalisering van de vorst in het debat. Koning Albert had in een toespraak in 1994 opgeroepen om de maatregelen te bestuderen die konden bijdragen tot de verzoening tussen alle burgers.⁵⁰³ Die oproep tot nationale verzoening werd volgens de

⁴⁹⁹ Aerts, "De bestraffing," p. 75.

⁵⁰⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 24.1.1995.

⁵⁰¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Brief Vincent Foubert aan Vlaams minister-president Luc Van den Brande, 26.1.1995.

⁵⁰² 210-58 Vincent Foubert, borderel 12, Brief minister-president Luc Van den Brande aan Vincent Foubert, 10.4.1995.

⁵⁰³ Aerts en Bevernage, "Het spokend verleden," p. 157.

Verbroedering misbruikt om de bevolking een verdoken amnestievoorstel te doen slikken. Bovendien betrof het een voorstel met een miljoenenprijskaartje.⁵⁰⁴

Voorzitter Foubert wees op het contrast tussen de welwillende houding ten opzichte van voormalige collaborateurs en de onwilligheid om tegemoet te komen aan de verzuchtingen van de weerstanders. Deze scherpe reactie valt niet te begrijpen zonder rekening te houden met het initiatief waar het Geheim Leger al enkele jaren voor ageerde op alle niveaus.⁵⁰⁵

De verzetsbewegingen wilden erkenning voor de zogenaamde pathologie van de weerstand. Ter rechtvaardiging wezen zij op de discrepantie ten opzichte van andere Europese landen, waar dit als dusdanig erkend was en er ook een financiële tegemoetkoming aan verbonden was. Men beriep zich op de wet van 7 juni 1989, die op zijn beurt terugging op het protocolakkoord tussen de regering en de vaderlandse verenigingen van 1975. Kort samengevat diende dit de vergoeding van oorlogsslachtoffers te regelen. Specifiek voor het verzet betrof het de toekenning van een forfaitaire invaliditeit van 10% voor alle gewapende weerstanders (die minstens één jaar erkenning konden voorleggen).⁵⁰⁶

Op 9 maart 1992 diende het Franstalige liberale kamerlid, mevrouw Janine Delruelle, een wetsvoorstel om de forfaitaire toekenning te regelen. De Sint-Niklase Verbroedering stuurde daarop brieven naar alle politieke mandatarissen uit de ruime omtrek met de vraag het voorstel te ondersteunen. Gezien mevrouw Delruelle echter eind 1992 de Kamer verliet, raakte het wetsvoorstel op een zijspoor. Het werd nadien overgenomen door haar collega volksvertegenwoordiger bij de Parti réformateur libéral (PRL), de heer André Bertouille. Een concrete regeling werd echter niet uitgewerkt.⁵⁰⁷ Pas met de oprichting van een Centrale Commissie gelast met het onderzoek naar de concretisering van de niet-voldane eisen van de oud-strijders en de oorlogsslachtoffers in functie van de beschikbare budgettaire middelen kwam er opnieuw beweging in de zaak.⁵⁰⁸ De Verbroedering bleef de kwestie nauw opvolgen, maar ergerde zich enorm aan de trage voortgang in het dossier. In 1999 kwam er ten slotte een Koninklijk Besluit dat de invaliditeit regelde met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 1999.⁵⁰⁹

Gegeven die bestaande frustraties kon men dan ook weinig begrip opbrengen voor het initiatief van Vlaams parlements lid Herman Suykerbuyk (CVP) en zijn collega's. Op 2 mei 1996 werd, voortbouwend op de eerdere voorstellen van de werkgroep in de Vlaamse Raad, een voorstel van decreet ingediend m.b.t. de vaststelling van de voorwaarden voor

⁵⁰⁴ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Brief Vincent Foubert aan nationaal voorzitter UVGL René Eylembosch, 26.1.1995.

⁵⁰⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Brief Vincent Foubert aan Vlaams minister-president Luc Van den Brande, 26.1.1995.

⁵⁰⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Brief Actie-Raad van de Weerstand, 30.1.1992.

⁵⁰⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 15, Brief minister Miet Smet aan VGL afdeling Sint-Niklaas, 8.4.1993.

⁵⁰⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Mededeling VGL afdeling Sint-Niklaas aan leden, 5.1997.

⁵⁰⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Mededeling VGL afdeling Sint-Niklaas aan leden, s.d. 5.1999.

getroffenen van repressie en epuratie en voor oorlogsslachtoffers, om in aanmerking te komen voor een financiële tegemoetkoming. Het voorstel kwam van CVP'er Herman Suykerbuyk, maar werd ook getekend door VLD'er Marino Keulen, SP'er Jacques Timmermans, VU'er Paul Van Grembergen en Agalev-parlementslid Jos Geysels. Een advies van de Raad van State oordeelde dat er een bevoegdheidsprobleem was, maar het voorstel werd toch goedgekeurd in de commissie met een wisselmeerderheid van de CVP, de VU en het Vlaams Blok.⁵¹⁰

Voor de vaderlandslievende verenigingen was het onaanvaardbaar dat verzetsstrijders op dezelfde hoogte als incivieken van de Tweede Wereldoorlog werden geplaatst. Er kwam direct groot protest vanuit de verzetsverenigingen over het hele land. Ook bij de Franstalige publieke opinie en politiek was er weinig sympathie voor het voorstel. Er werd ook een overlegprocedure ingeleid door de Franstalige Gemeenschap, die echter niet tot een vruchtbaar resultaat leidde.

Op 10 juni 1998 zou het voorstel alsnog door het Vlaams Parlement worden aangenomen met zestig stemmen voor, drieënveertig stemmen tegen en zestien onthoudingen. Opnieuw was er sprake van dezelfde wisselmeerderheid bestaande uit parlementsleden van de CVP, de VU en het Vlaams Blok. Vooral het feit dat het decreet zonder de steun van deze laatste radicale, extreemrechtse partij de eindmeet niet gehaald zou hebben, wakkerde het debat hevig aan.⁵¹¹

Tijdens de Belsele-plechtigheid van 1998 maakte de Verbroedering haar protest tegen deze stemming duidelijk op volgende manier:

“De zwarte strikken aan onze vaandels zijn ’n teken van stil maar duidelijk protest tegen deze ongehoorde en afschuwelijke beslissing van de Vlaamse regering, waartegen wij met het nationaal bestuur reeds hebben geprotesteerd bij het Arbitragehof.”⁵¹²

Eenzelfde symbool hadden de oud-strijders gedragen tijdens het défilé op de nationale feestdag. De procedure bij het Arbitragehof, waarvan sprake in de speech van voorzitter Foubert, leidde uiteindelijk tot de vernietiging van het decreet Suykerbuyk door het arrest van 14 oktober 1999. De zaak was aanhangig gemaakt door vaderlandslievende verenigingen en Joodse verenigingen, maar werd ook vanuit de Franstalige politiek en de regeringsorganen sterk gesteund. Het arrest maakte een einde aan de voortvarendheid van

⁵¹⁰ Gotovitch en Kesteloot, “Amnestie,” pp. 163-164; Aerts, “De bestraffing,” p. 75.

⁵¹¹ Gotovitch en Kesteloot, “Amnestie,” p.

⁵¹² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 9, Speech Vincent Foubert plechtigheid Belsele, 6.9.1998.

het Vlaams Parlement en oordeelde dat er sprake was van een bevoegdheidsoverschrijding.⁵¹³

Het herinneringsconflict legde duidelijk een communautaire dimensie bloot. De Vlaamse verzetsstrijders vonden daarin voornamelijk partners aan de andere zijde van de taalgrens, zowel in het verenigingsleven als op de bestuurlijke niveaus.⁵¹⁴ De botsing met het Vlaamse niveau over het decreet Suykerbuyk betekende ook de laatste grote bovenlokale actie waar de Verbroedering nog aan mee werkte. Nadien herleidde de vergrijzing van het bestuur en de leden de activiteiten tot het lokale niveau. De activiteit werd beperkt tot de jaarlijkse plechtigheden in Sint-Niklaas.⁵¹⁵

6.6. Ontbinding en toekomst

6.6.1. Naar een ontbinding

Bij de zestigste verjaardag van de bevrijding in 2004 was de Verbroedering niet langer in staat tot grootse plannen wegens een gebrek aan mankracht.⁵¹⁶ Men beperkte zich tot een granieten herdenkingsplaatje ter ere van zestig jaar bevrijding en vrede, waarbij dank uitging naar de geallieerden, de gewapende Weerstand van het Geheim Leger en allen die hieraan hadden meegewerkt.⁵¹⁷ De plaat werd onthuld door nationaal voorzitter Guy Van Poucke tijdens de Belsese plechtigheid van datzelfde jaar.⁵¹⁸

In 2006 besliste men tot de ontbinding van de Verbroedering. De gemiddelde leeftijd van het bestuur was op dat moment opgelopen tot 87 jaar. De Verbroedering telde nog 47 leden, waaronder 18 erkende weerstanders, 6 niet-erkende en 18 sympathisanten. Bij die sympathisanten bevonden zich nog 4 Nederlanders, o.a. voorzitter A.S. Feenstra van het Comité Herdenking Vlucht mei 1940.⁵¹⁹

Op 5 jaar tijd was men 25 leden verloren. De buitengewone algemene vergadering werd bijeengeroepen op 7 maart 2006. Hierop werden de laatste financiële beslissingen toegelicht. Het grootste deel van het resterende vermogen werd geschonken aan het KACPG. Die vereniging zou de zorg voor de plechtigheid te Belsele en het herdenkingsmonument te Belsele op zich nemen. Het overige kapitaal werd overgemaakt aan de Stichting Geheim Leger te Brussel. Verder werden de leden bedankt voor hun jarenlange inzet en trouw.⁵²⁰ De twee vaandels van VGL Schuiloord Kalkoen afdeling Sint-

⁵¹³ Gotovitch en Kesteloot, "Amnestie," pp. 165-166; Aerts, "De bestraffing," pp. 75-76.

⁵¹⁴ Aerts, "De bestraffing," p. 76.

⁵¹⁵ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 7.10.1999.

⁵¹⁶ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Mededeling Vincent Foubert aan bestuursleden VGL afdeling Sint-Niklaas, 8.12.2003.

⁵¹⁷ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Brief Vincent Foubert aan Steenhouwerij Gabriël, 13.4.2004.

⁵¹⁸ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Verslag bestuursvergadering VGL afdeling Sint-Niklaas, 6.7.2004.

⁵¹⁹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 3, Ledenlijst 2005-2006 VGL afdeling Sint-Niklaas, 2006.

⁵²⁰ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Brief Vincent Foubert aan leden VGL afdeling Sint-Niklaas, 28.3.2006.

Niklaas werden geschonken aan de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas.⁵²¹

Bij de ontbinding drong voorzitter Foubert er tevens op aan om lid te worden van een andere patriottische vereniging die nog genoeg jongere mensen telde, om toch betrokken te blijven in de patriottische gemeenschap.⁵²²

6.6.2. Hoop voor de toekomst?

Ondanks het feit dat de Verbroedering in 2006 werd ontbonden, werd in 2015 op het project van de Filteint-site in Sint-Niklaas een straat vernoemd naar Willy Stevens. De zijstraat van de Wegvoeringsstraat, waar zijn ouderlijke woonst stond, zou voortaan bekend staan als de Willy Stevensstraat. Hiermee was het de eerste straat in Sint-Niklaas die werd vernoemd naar een lid van het Geheim Leger. Opmerkelijk daarbij is dat de Willy Stevensstraat werd goedgekeurd op het moment dat zowel de burgemeester, Lieven Dehandschutter, als de bevoegde schepenen van straatnaamgeving, Carl Hanssens, door de N-VA werden geleverd. Het advies voor de benaming kwam van de stedelijke straatnamencommissie, om vervolgens door het schepencollege te worden voorgesteld aan de gemeenteraad en daar goedgekeurd te worden. In dezelfde omgeving bevinden zich andere straten vernoemd naar oorlogsslachtoffers van de Eerste Wereldoorlog, namelijk Leon Vermeire, Mathilde Vandermeulen en Augustus De Bonte.⁵²³

De Stevensstraat kwam bovendien op de plaats waar de straatnamencommissie in 1998 een gunstig advies verleend had voor een Weerstandersstraat, dus de nieuwe benaming kwam niet helemaal uit de lucht vallen.⁵²⁴

Tijdens de werkingsjaren van de Verbroedering werden er meermaals tevergeefs initiatieven ondernomen om een weerstandersstraat of martelarenstraat in te voeren. Het is dan ook frappant dat men zeven jaar na de ontbinding van de Verbroedering, op een moment dat alle betrokkenen zijn overleden, toch inging op de vraag naar erkenning in het straatbeeld. Dit toont aan dat de omgang met het oorlogsverleden nog in volle ontwikkeling is. Ook vandaag kunnen er nog verrassende wendingen ontstaan.

⁵²¹ 2010-58 Vincent Foubert, borderel 25, Brief Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas aan Vincent Foubert, 17.5.2006.

⁵²² 2010-58 Vincent Foubert, borderel 12, Brief Vincent Foubert aan leden VGL afdeling Sint-Niklaas, 28.3.2006.

⁵²³ Hanssens, "Nieuwe straatnamen."

⁵²⁴ 2010- Vincent Foubert, borderel 12, Brief College van burgemeester en schepenen Sint-Niklaas aan VGL afdeling Sint-Niklaas, 14.10.1998.

7. Conclusie

Na ons onderzoek trachten we hier een antwoord te zoeken op de volgende vraag: “Op welke manier droeg de Verbroedering van het Geheim Leger haar specifieke kijk op het oorlogsverleden uit in de stad?”. We structureren onze conclusie op een chronologische manier. Voor de inleidende hoofdstukken van de jaren veertig beperken we ons tot een beknopte conclusie over de impact van bepaalde beslissingen in deze periode op de ontwikkeling van de Verbroedering in de drie latere tijdsperiodes. Voor elk van de drie laatste hoofdstukken baseren we onze analyse op de vier onderzochte assen en bekijken we welke evoluties we kunnen vaststellen.

De jaren veertig

De chronologie in de stichting van de Verbroedering en de UVGL maakt meteen duidelijk dat de lokale Verbroederings, en niet de nationale koepelorganisatie, de dragers van de oorlogsherinnering zullen zijn. Voor de Sint-Niklase casus wordt deze herinnering opgehangen aan de gebeurtenissen te Belsele op 5 september 1944. Gezien deze tragische gebeurtenis zo kort voor de bevrijding plaatsvond, bood het de mogelijkheid aan het Geheim Leger om zich reeds in de eerste dagen en weken na de bevrijding op het stedelijke toneel te manifesteren. De plechtige begrafenis van de gesneuvelde weerstanders op 18 en 19 september 1944 bood hiertoe de ideale aanleggenheid. De Verbroedering zette vanaf het begin in op het persoonlijke lijden dat ze als verzetsbeweging hadden doorstaan tijdens de bezetting. Ook werd de nadruk hierbij gelegd op het martelaarschap en de heldenstatus van de gesneuvelde weerstanders.

Voor materiële erkenning, in de zin van monumenten of gedenktekens in de stad, was de Verbroedering grotendeels op zichzelf aangewezen. Het stadsbestuur legde de focus in de oorlogsherinnering op de geallieerde bevrijders, waardoor de Verbroedering zelf moest werken aan de erkenning in het straatbeeld. Dit deed ze onder meer door het plaatsen van herdenkingsplaten aan de gevels van de woningen van de gesneuvelde GL-leden. De meest zichtbare en prominente inname van de publieke ruimte werd echter gevormd door de beslissing van toenmalig voorzitter dr. Gustaaf Hellebaut om in 1947 een monument op te richten op zijn eigen percelen, in de buurt van het noodlottige treffen te Belsele. De jaarlijkse herdenkingsplechtigheid aan dit monument te Belsele zou de volgende jaren een centrale plaats innemen in de werking van de Verbroedering.

De verhoudingen met de andere verzetsbewegingen werden ook in deze eerste naoorlogse jaren bepaald. Samenwerken met alle verzetsbewegingen bleek een moeilijke opgave. De wisselende medewerking van het Onafhankelijkheidsfront aan het Raadgevend Patriottisch Comité en het weekblad *De Patriot* was hiervan de meest duidelijke uiting. Toch functioneerde het Patriottisch Comité als het voornaamste samenwerkingsvehikel voor de voormalige verzetsbewegingen en, in een breder kader, voor de vaderlandslievende

verenigingen in de stad. Het was ook grotendeels via deze organisatie dat de samenwerking met het stadsbestuur verliep.

1969-1982

Tijdens de jaren zeventig was de Verbroedering nog steeds zeer actief in Sint-Niklaas en de ruimere omgeving. Wat de interne organisatie betreft zette de Verbroedering sterk in op de uitbreiding van haar contacten op lokaal, maar ook internationaal vlak. Zo werd onder het voorzitterschap van Hulstaert gestart met de aanwerving van Nederlandse sympathisanten. Dit verhoogde de uitstraling van de Verbroedering in eigen land. Daarnaast werden ook goede relaties onderhouden met de andere vaderlandslievende verenigingen in de stad. Deze verliepen voornamelijk via het Actie- en Coördinatiecomité der Patriottische Groeperingen (ACPG) te Sint-Niklaas.

Ook met het stadsbestuur onderhield de Verbroedering goede relaties. De positie van Vincent Foubert als schepen, en tevens lid van de Verbroedering, was hierbij een belangrijk element. Er zou echter geen sprake zijn van het monopoliseren van de relaties met één bepaalde politieke partij. Op dat gebied behield de Verbroedering in haar ledenbestand en bestuur figuren van diverse politieke strekkingen.

Wat de externe initiatieven van de Verbroedering tijdens de jaren zeventig betreft werd de toon onder het voorzitterschap van Hulstaert direct gezet door de deelname aan de protestacties tegen het erepark te Stekene. Dit versterkte de relaties met de vaderlandslievende verenigingen in de omgeving. De Kolonel Hauserdenking in 1970 te Sint-Niklaas was bovendien een aangewezen aangelegenheid om de Verbroedering in Sint-Niklaas op de kaart te zetten. De Nationale Dag van het Geheim Leger in 1982 te Sint-Niklaas was een tweede moment waarop de Verbroedering zich in de stad kon manifesteren.

De belangrijkste actie van de Verbroedering in de stad bleef nog steeds de jaarlijkse plechtigheid te Belsele. Opvallend is daarbij dat er sinds de jaren vijftig en zestig amper iets veranderd was. Pas aan het einde van de jaren zestig werd de tocht uitgebreid en kregen ook andere groepen een gedeeltelijke plaats in de plechtigheid. Het ging hier dan enkel om de Poolse en de Britse bevrijders, voor de NKB en het OF was er geen uitgebreide rol weggelegd tijdens de jaarlijkse plechtigheid. De NKB komt desondanks steeds naar de plechtigheid, hoewel daar bij het bestuur wel fricties leven over de beperkte rol die het speelt. Het OF, dat te Sint-Niklaas wel actief is, neemt niet deel aan de plechtigheden te Belsele. De plechtigheid bleef onder voorzitter Hulstaert een sterk katholiek karakter behouden. De nadruk lag op het offer dat de GL-leden hadden gebracht en op de eerbied en de erkenning die de aanwezigen daarvoor moesten opbrengen.

Het is opvallend hoe de verschillende verzetsverenigingen onderling wel enige wedijver vertoonden en er bovendien een heel andere houding op nahielden ten opzichte van de voormalige bevrijders. Hun positie werd niet in vraag gesteld. Hun centrale rol tijdens plechtigheden werd aanvaard door alle partijen.

Op maatschappelijk vlak zal de Verbroedering onder het voorzitterschap van Hulstaert grote tegenkanting bieden bij de verschillende staatshervormingen. De eenheid van de natie was voor hen een essentieel punt en zij waren niet opgezet met de communautaire spanningen die deze eenheid bedreigden. Daarnaast was ook het opstekende amnestiedebat reden voor bezorgdheid bij de Verbroedering. Beide evoluties werden in gang gezet door de opkomst van de communautaire partijen. Onder het voorzitterschap van Hulstaert zou de Verbroedering zich meer richten op de samenwerking met Belgicistische groeperingen om een tegengewicht te kunnen bieden.

Een ander belangrijke evolutie die zich voordeed in de maatschappij was de steeds diepere generatiekloof tussen ouderen en de jeugd. De jonge generatie van 1968 stelde de gevestigde waarden en orde fundamenteel in vraag. Op die manier kwam de Verbroedering in botsing met een generatie die niet langer kritiekloos het Belgische democratische bestel wilde verheerlijken tijdens de jaarlijkse plechtigheden. De reactie vanuit de Verbroedering was tweeledig. Enerzijds werd bij momenten begrip opgebracht voor de bekommernissen van de jeugd. Anderzijds richtte ze vooral de pijlen op de Jeunesse Belge-Belgische Jeugd, gezien deze jongeren dichter aansloten bij de waarden die ook de Verbroedering zelf hoog in het vaandel droeg. De belangrijkste waarde was hierbij de vaderlandsliefde.

1983-1993

In 1983 begon voor de Verbroedering een nieuw tijdperk met het voorzitterschap van Vincent Foubert. De publieke opinie toonde meer interesse in de oorlogsgeschiedenis en er leek een momentum te ontstaan voor de Verbroedering om haar eigen geschiedenis onder de aandacht te brengen. De Verbroedering was van halverwege de jaren tachtig tot halverwege de jaren negentig in volle transformatie en toonde een zeer grote bedrijvigheid.

Wat de interne organisatie betreft waren er enkele constanten en toch ook vernieuwingen in het beleid. Het ledenaantal bleef vrij stabiel gedurende deze periode, ondanks het verouderen van het ledenbestand. De aanwerving van Nederlandse sympathisanten bereikte een hoogtepunt in de tweede helft van de jaren tachtig. De samenwerking werd hierbij ook geprofessionaliseerd. Enkele nieuwe thematieken die bovendien speelden bij de verbroedering waren vervrouwelijking en verjonging. Op beide vlakken kon er echter bezwaarlijk van een succes gesproken worden.

De samenstelling van het stadsbestuur onderging gedurende deze periode een aantal grote wijzigingen. Ten gevolge daarvan werd de Verbroedering met een aantal uitdagingen geconfronteerd, zoals de deelname van de Volksunie aan het stadsbestuur en de anti-CVP-coalitie onder de socialistische burgemeester Freddy Willockx. De Verbroedering zou er echter in slagen om de goede relaties met het stadsbestuur te behouden.

Ook de contacten met de provinciale en nationale koepelorganisaties van het Geheim Leger wijzigden. Voorzitter Foubert zou zich, met de steun van zijn contacten binnen de provinciale koepel, op beide niveaus meer op het voorplan werken. Zijn aanstelling tot lid van het

nationaal bestuur van de UVGL in 1985 was hierbij de voornaamste reden van zijn toegenomen invloed op de hogere bestuursniveaus van het Geheim Leger. Dit resulteerde ook in een sterker engagement van de Verbroedering in haar contacten met de andere Verbroederings van het Geheim Leger.

Wat de externe initiatieven van de Verbroedering betreft gedurende deze periode, valt voornamelijk de productie van geschiedkundige werken door de UVGL op naar het einde van de jaren tachtig toe. De Verbroedering werkte hieraan mee door bronnenmateriaal aan te leveren, de werken te promoten en zelf als eerste in de rij te staan om deze aan te kopen.

Zelf trachtte de Verbroedering ook in te spelen op de wijzigingen in het herinneringslandschap. Ze deed dit voornamelijk door haar leden extra in de verf te zetten als de herauten van de eigen oorlogsherinnering. Ze waren deel van deze levende geschiedenis en moesten dit ook uitdragen in de maatschappij. De Verbroedering stootte echter op haar limieten. Op stedelijk niveau werd in 1990 duidelijk dat niet de verzetsbewegingen, maar wel de burgerlijke oorlogsslachtoffers in het algemeen in de schijnwerpers kwamen te staan. Dit gebeurde voornamelijk onder impuls van burgemeester Freddy Willockx, die hierin een middel zag om de opmars van extreemrechts tegen te gaan en de jeugd te sensibiliseren. Een ander teken van het falen van de pogingen van het verzet om zichzelf en de eigen geschiedenis centraal te plaatsen, was onder meer het problematische verloop van de toekenning van de Willy Stevensprijs. Het werd meer en meer duidelijk dat er bij de jeugd weinig kennis was over de motivatie achter de toekenning van deze prijs.

Wat de plechtigheid te Belsele betreft was er een inhoudelijke breuk met het voorzitterschap van Hulstaert. Voorzitter Foubert betrok namelijk veel meer de actualiteit in zijn discours over de oorlogsgebeurtenissen. De optocht zelf en de aanwezigen bleven daarentegen wel grotendeels gelijkaardig aan de voorgaande periodes.

Op maatschappelijk vlak diende de Verbroedering zich neer te leggen bij de federale richting van de staatshervorming. Daarbij is een duidelijke evolutie te hmerken van heftige tegenstand naar een vorm van berusting. De strijd tegen het federalisme werd daarbij vervangen door de strijd tegen het separatisme.

1994-2006

De periode van halverwege de jaren negentig tot het einde van de Verbroedering werd voornamelijk gekenmerkt door de impact van de steeds duidelijkere vergrijzing van het ledenbestand. Dit had een weerslag op de interne organisatie, waar een steeds kleiner bestuur steeds meer moeite had de werkzaamheden van de Verbroedering te blijven dragen. Men botste op de grenzen van de organisatie door de hoge leeftijd van de leden. De structuurhervormingen die werden doorgevoerd konden niet voorkomen dat de Verbroederings langzaam uitdoofden. De Verbroedering te Sint-Niklaas stond sinds 2002 los van de KUVGL en sinds 2003 van Zone III. Zo eindigde de Verbroedering zoals ze

begonnen was: lokaal verankerd en teruggeplooid op het eigen verhaal, in casu de gebeurtenissen te Belsele. Dit werd als de belangrijkste doelstelling van de Vereniging omschreven.

De externe initiatieven beperkten zich gedurende deze periode voornamelijk tot het euforische jaar 1994. Nadien werd het voor de Verbroedering steeds moeilijker om zich nog te organiseren voor grootschalige manifestaties. De nadruk kwam te liggen op de angst om in de vergetelheid te belanden, hetgeen ook de motivatie voor het herinneringswerk van Josph Derboven tijdens deze periode kan verklaren.

Ook de plechtigheid te Belsele ondervond de impact van het verouderde ledenbestand. Het aantal aanwezigen kromp en de plechtigheid werd ook vormelijk ingekort. De speech van voorzitter Foubert aan het monument viel namelijk weg na 1998 waardoor de optocht ook geen inhoudelijke vernieuwing meer kende. Er trad als het ware een verstening op van de plechtigheid.

Op maatschappelijk vlak had de Verbroedering zeer weinig begrip voor de herziening van het proces Laplasse en de ontwikkelingen omtrent het decreet Suykerbuyk. Deze twee dossiers werden beschouwd als een kaakslag in het gezicht van het verzet.

Dit toonde aan dat de Verbroedering na de eeuwwisseling haar impact op de samenleving had verloren en er niet langer in slaagde haar oorlogsherinnering op een geëngageerde manier uit te dragen in de maatschappij. De vergrijzing betekende het einde van de Verbroedering in 2006. Men diende de werkzaamheden stop te zetten. Eén van de laatste handelingen was dan ook het verzekeren van de plechtigheden en de zorg voor het monument veiligstellen. Hiervoor rekende men op de hulp van het Patriottisch Comité.

8. Bibliografie SN tijdens en Na

8.1. Primaire bronnen

8.1.1. Gedrukte Bronnen

8.1.1.1. Bibliotheca Wasiana, Sint-Niklaas

8.1.1.1.1. 999: *Het Vrije Waasland*

Bal, Corinne. "Irène van het Geheim Leger hoorde, zag en zweeg bij Schuiloord Kalkoen." *Het Vrije Waasland*. 7.8.1997.

de Wilde, Luk. "Senator De Bondt dient wetsvoorstel in voor erkenning van Poolse oud-strijders." *Het Vrije Waasland*, 3.4.1981.

Het Vrije Waasland. "Ballonwedstrijd nog steeds attractie voor groot en klein." 14.9.1963.

Het Vrije Waasland, "Bormsdag." 3.4.1981.

Het Vrije Waasland. "Herdenking bevrijding te Belsele ontsierd door herrie van J.B.J." 18.9.1971.

Het Vrije Waasland. "Onthulling van een gedenksteen ter nagedachtenis van de jonge Jozef Taelman, politiek gevangen, in Duitsland overleden." 6.9.1947.

Het Vrije Waasland. "Onze Helden gehuldigd." 24.9.1944.

Het Vrije Waasland. "Stadsbestuur van St-Niklaas bracht hulde aan veteranen van Albert I." 11.9.1965.

Het Vrije Waasland. "Twintigste verjaardag der bevrijding groeide uit tot indrukwekkende hulde aan Poolse gesneuvelden." 12.9.1964.

Malit, "Onze helden. Nicolaas Moerloos." *Het Vrije Waasland*. 24.9.1944.

NJSV Waasland. "Amnestie-motie n.a.v. de bevrijdingsfeesten." *Het Vrije Waasland*. s.d. 9.1984.

Wilpo. "Belsele, twee jaar geleden..." *Het Vrije Waasland*. 14.9.1946.

8.1.1.1.2. 1003: *De Patriot*

De Patriot. Onpartijdig blad der vaderlandsche vereenigingen, afdeling Waasland. "Op 16 October te Gent." 2.10.1949.

De Patriot, "Uitzonderlijke Onderscheiding." De Patriot. Onpartijdig Blad der Vaderlandse Verenigingen afdeling Waasland. 12.6.1949.

Goegebeur, Aloïs. "Is het statuut van het Geheim Leger een kaakslag voor andere Weerstandsgroepen?" *De Patriot. Onpartijdig Blad der Vaderlandse Verenigingen. Afdeling Waasland. 4.12.1949.*

8.1.1.2. Stadsarchief Sint-Niklaas

Derboven, Joseph A.M. *Belgisch Geheim Leger. Zone III – Sector 20 Schuiloord Kalkoen. Historiek: Verslagen en beelden 1940-1944. Deel 1.* Sint-Niklaas: Joseph Derboven, 1995.

Derboven, Joseph A.M. *Belgisch Geheim Leger. Zone III – Sector 20 Schuiloord Kalkoen. Historiek: Verslagen en beelden 1940-1944. Deel 2.* Sint-Niklaas: Joseph Derboven, 1995.

8.1.2. Onuitgegeven bronnen

8.1.2.1. Stadsarchief Sint-Niklaas

8.1.2.1.1. 2013/018: (*Adolphe Cryns: Dossiers bezetting 1940-1944*)

Nr. 1: Sluikpers

Historique du clandestin "De Kleine Belg" de St. Nicolas-Waas, 1949-1951

Historique du clandestin "De Vrije Belg" de St. Nicolas-Waas, 1949-1951.

8.1.2.1.2. 2010/58: (*Vincent Foubert: VGL, Schuiloord Kalkoen*)

Nr 1: Plechtigheden, briefwisseling, planning, eretekens, aanvraagformulieren, 1958-1981.

Nr 2: Spreekbeurten, algemene vergaderingen, eretekens 1970-1982 en statuut 1950.

Nr 3: VGL schuiloord Kalkoen Zone III sector 20, ledenlijsten en fiches, tot 2006.

Nr 4: Ledenlijsten, nuttige adressen, rouwbrieven, 1983-2006.

Nr 5: Sociale dienst, briefwisseling 1975-1992.

Nr 6: Herdenkingsplechtigheden, briefwisseling, 1964-1982.

Nr 7: herdenkingsplechtigheden, bevrijdingsfeesten, briefwisseling, 1982-1987.

Nr 8: Jaarlijkse herdenkingsfeesten te Belsele en Sint-Niklaas, 1988-1993.

Nr 9: Herdenkingsplechtigheden en bevrijdingsfeesten, 1994-2004.

Nr 10: CVGL/Zone III, 1983-2002.

Nr 11: VGL Schuiloord Kalkoen, briefwisseling Sint-Niklaas en Nederland, 1985-1998.

Nr 12: VGL Schuiloord Kalkoen, briefwisseling en vergaderingen, 1964-2006.

Nr 13: 50 jaar Bevrijding te Sint-Niklaas, 1994.

Nr 14: Briefwisseling verslagen, 1966-1987.

Nr 15: Briefwisseling, verslagen, 1988-1993.

Nr 17: Herzieningsproces Irma Laplasse, 1995-1996.

Nr 18: Persoonlijke documentatie, archief Hector Hulstaert, 1942-1979.

Nr 19: ACPG Sint-Niklaas, vergaderingen, briefwisseling en statuten, 1983.

Nr 20: Actiecomité tegen Erepark Oostfrontstrijders te Stekene, briefwisseling, 1969-1979.

Nr 22: KACPG Sint-Niklaas, brochure 50-jarig bestaan, 1996.

Nr 25: Diversen.

8.1.3. Interviews

Vincent Foubert (voorzitter VGL afdeling Sint-Niklaas), interview door Eric Van Rompu (bestuurslid KACPG Sint-Niklaas), Sint-Niklaas, 29.10.2007.

Omer Keymolen (voorzitter VGL afdeling Sint-Niklaas), interview Oorlog in de stad, Sint-Niklaas, s.d.

8.2. Secundaire literatuur

8.2.1. Artikels

Aerts, Koen. "De bestraffing van de collaboratie na de Tweede Wereldoorlog. Beeldvorming en onderzoek." *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis* 14, nr. 21 (2009): 55-92.

Aerts, Koen en Berber Bevernage, "Het spokend verleden en de onmacht van de rede: hoe radicaal-Vlaanderen het verleden in het heden houdt." *Tijdschrift voor Geschiedenis* 121, nr. 2 (2008): 148-161.

Aerts, Koen en Bruno De Wever. "Het verzet in de publieke herinnering in Vlaanderen." *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 42, nr. 2-3 (2012): 78-107.

Beyen, Marnix. "Alleen nog maar een straatnaam? Verzetshelden in de Wilselse herinneringspolitiek." *Tijd-Schrift. Heemkunde en lokaal-erfgoedpraktijk in Vlaanderen* 2, nr. 1 (2012): 23-35.

Bontinck, Danny. "50 jaar na bombardement. Bronzen standbeeld, brochure en een tentoonstelling herdenken de oorlogsslachtoffers." *Het Laatste Nieuws*. 19.5.1990.

Bontinck, Danny. "Nooit meer oorlog." *Het Laatste Nieuws*. 10-11.11.1993.

Buurmans, Piet en Piet Van Bouchaute. "Omtrent de vlucht uit Breda (12 mei 1940)." *Archivaria* 1, nr. 2 (1992): 61-68.

DLH, "Sint-Niklaas wil monument voor burgerlijke oorlogsslachtoffers." *Het Nieuwsblad*. 22-23.7.1989.

De Voorpost. "Sint-Niklase CVP zonder Ferdinand De Bondt naar gemeenteraadsverkiezingen?" 18.6.1982.

De Witte, Miek. "Bombardement na 50 jaar herdacht. Willockx onthult monument op Kroonmolenplein." *De Morgen*, 19.5.1990.

Gazet van Antwerpen. "Ward Van Royen gelukkig met oorlogsmonument in Kroonmolenstraat." 23.2.1990.

Laporte, Christian. "Laplasse: l'Armée secrète continue." *Le Soir*. 30.9.1996.

Neyt, Geert. "Strijdlustige Flahaut wil cursus burgerzin op school." *De Standaard*. 28.4.2002.

Peeters, Evert. "Het gevecht tegen de tijd. Patriottische oorlogsherdenkingen als vorm van contestatie, 1945-1965." *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 42 (2012): 20-47.

Van Bouchaute, Piet. "De bevrijding van Sint-Niklaas in 1944." *Archivaria* 2, nr. 6 (1995): 104-118.

Van Bouchaute, Piet. "Politiecommissaris Adolphe Cryns en het verzet." *Archivaria* 2, nr. 4 (1993): 16-36.

Venken, Machteld. "De mobilisatie van Poolse oud-strijders in België, 1947-1972. Een andere visie op Poolse migrantenorganisaties." *Brood & Rozen* 17, nr. 3 (2012): 22-45.

8.2.2. Monografieën

Baert, Tim. "Patriotten van het platteland. Een bijdrage tot de geschiedenis van het verzet in de regio Dendermonde – St.-Niklaas tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een comparatieve prosopografie van verzet in Moerzeke en Kastel." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2002.

Benvindo, Bruno. "De gruwel in een kooi. Ongetemde herinneringen in Breendonk." In *Scherven van de oorlog. De strijd om de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog, 1945-2010*, uitgegeven door Bruno Benvindo en Evert Peeters, 21-51. Antwerpen: De Bezige Bij, 2011.

Benvindo, Bruno. "Van vaderland tot mensenrechten. De heruitvinding van Breendonk." In *Scherven van de oorlog. De strijd om de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog, 1945-2010*, uitgegeven door Bruno Benvindo en Evert Peeters, 117-145. Antwerpen: De Bezige Bij, 2011.

Benvindo, Bruno en Evert Peeters. "Inleiding. Scherven van de oorlog. Het patroon van de herinnering in België." In *Scherven van de oorlog. De strijd om de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog, 1945-2010*, uitgegeven door Bruno Benvindo en Evert Peeters, 7-18. Antwerpen: De Bezige Bij, 2011.

Berden, Jeannine, Herman Nauts en André Stoop. *Honderd jaar neogothisch stadhuis. Catalogus*. Sint-Niklaas: Stad Sint-Niklaas, 1978.

Bernard, Henri. *Het Geheim Leger 1940-1944*. Gent: Uitgeverij J. Verbeke, 1986.

Beyen, Marnix. “Zwart wordt van langs om meer de Vlaamsgezinde massa’. De Vlaamse beeldvorming over bezetting en repressie, 1945-2000.” In *Het gewicht van het oorlogsverleden*, uitgegeven door José Gotovitch en Chantal Kesteloot, 105-120. Gent: Academia Press, 2002.

Bouveroux, Jos. *Terreur in oorlogstijd: het Limburgse drama*. Antwerpen: Nederlandsche Boekhandel, 1984.

Conway, Martin. *The sorrows of Belgium. Liberation and political reconstruction, 1944-1947*. New York: Oxford University Press, 2012.

Dagboek van een weerstander. Kroniek van de oorlogsjaren in het Waasland. Sint-Niklaas: ABVV-Culturele Centrale, 1981.

De Crop, Liesbet. “De acties voor amnestie in Vlaanderen, 1944-1976.” Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2001.

De eerste Poolse Pantserdivisie en de bevrijding van Vlaanderen in september 1944. Huldeboek aan de Poolse bevrijders bij de veertigste verjaardag van de bevrijding van Poperinge, Ieper, Roeselare, Tielt, Aalter, Lokeren, Sint-Niklaas, Beveren. Poperinge: Sansen, 1984.

De Wever, Bruno. “Cultus van de dode helden. Gedenktekens voor Vlaamse collaborateurs uit de Tweede Wereldoorlog.” In *Duurzamer dan graniet. Over monumenten en Vlaamse beweging*, uitgegeven door Frank Seberechts, 109-122. Tielt/Gent: Uitgeverij Lannoo/Perspectief Uitgaven, 2003.

De Wever, Bruno en Petra Gunst. “Van Kamerleden en burgemeesters.” In *De democratie heruitgevonden. Oud en nieuw in politiek België 1944-1950*, uitgegeven door Luc Huyse en Kris Hoflack, 69-89. Leuven: Uitgeverij Van Halewyck: 1995.

Gotovitch, José en Chantal Kesteloot. “Amnestie, het onmogelijke compromis.” In *Het gewicht van het oorlogsverleden*, uitgegeven door José Gotovitch en Chantal Kesteloot, 105-120. Gent: Academia Press, 2002.

Heirbaut, Karel. *Het levensverhaal van een veldwerker*. Sint-Niklaas: Barst, 1987.

Heyvaert, Bert. “Witte ridders of roekeloze cowboys? Georganiseerd verzet in Lokeren tijdens WOII en de nawerking ervan.” Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2005.

Lagrou, Pieter. *The legacy of Nazi occupation. Patriotic memory and national recovery in Western Europe, 1945-1965*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Naert, Jan. "Het Gentse Onafhankelijkheidsfront in de naoorlogse jaren. "Une victoire sans lendemain?"" Masterproef, Universiteit Gent, 2012.

Marquet, Victor. *Oorsprong van het Geheim Leger. Het Belgisch Legioen 1940-1942. 1940 – Het begin*. Bijdrage tot de geschiedenis van het Geheim Leger 1940-1944 1. Brussel: Pygmalion – UVGL, 1991.

Marquet, Victor. *Leger van België. Geheim Leger 1943-1944. De organisatie*. Bijdrage tot de geschiedenis van het Geheim Leger 1940-1944 5. Brussel: Pygmalion – UVGL, s.d.

Marquet, Victor. *Leger van België. Geheim Leger 1943-1944. De actie*. Bijdrage tot de geschiedenis van het Geheim Leger 1940-1944 6. Brussel: Pygmalion – UVGL, 1995.

Mous, Kathleen. "Lokale politiek te Sint-Niklaas, 1946-1994." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1997.

Peeters, Evert. "Grote schoonmaak in Vlaanderen. Collaboratie en regionalisering aan de IJzertoren." In *Scherven van de oorlog. De strijd om de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog, 1945-2010*, uitgegeven door Bruno Benvindo en Evert Peeters, 146-183. Antwerpen: De Bezige Bij, 2011.

Peleman, Luc. *Sint-Niklaas en de wereld: 50 jaar internationale samenwerking, 1962-2012*. Sint-Niklaas: Stad Sint-Niklaas, 2012.

Sertyn, Pascal. "Monografie van een regionaal informatieweekblad: "Het Vrije Waasland"." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1983.

Struys, Walter. "L'Armée Secrète: historique de la Zone III." Licentiaatsverhandeling, Koninklijke Militaire School, 1965.

Van Bouchaute, Piet. *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1940*. Sint-Niklaas: Stad Sint-Niklaas, 1990.

Van Bouchaute, Piet. *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1941*. Sint-Niklaas: Stad Sint-Niklaas, 1991.

Van Bouchaute, Piet. *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1942*. Sint-Niklaas: Stad Sint-Niklaas, 1992.

Van Bouchaute, Piet. *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1943*. Sint-Niklaas: Stad Sint-Niklaas, 1993.

Van Bouchaute, Piet. *Oorlog in de stad. Kroniek van Sint-Niklaas in 1944*. Sint-Niklaas: Stad Sint-Niklaas, 1995.

Van Bouchaute, Piet en Patty De Meester. *Bezet & bevrijd: Sint-Niklaas tijdens de Tweede Wereldoorlog*. Sint-Niklaas: Stadsbestuur Sint-Niklaas, 2004.

Van Bouchaute, Piet en Patty De Meester. *Viering peterschappen fregat Louise-Marie en 11de Genie bataljon Burcht*. Sint-Niklaas: Burgemeester Sint-Niklaas, 2017.

Van Brussel, Louis. *Partizanen in Vlaanderen*. Leuven: Acco, 1971.

Van den Wijngaert, Mark, Bruno De Wever, Fabrice Maerten, Dirk Luyten, Patrick Nefors, Luc Vandeweyer en Marnix Beyen. *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*. Antwerpen: Uitgeverij Manteau, 2015.

Van de Vijver, Herman, Rudi Van Doorslaer en Etienne Verhoeyen. *Het verzet (2)*. Kapellen: DNB/Uitgeverij Pelckmans, 1988.

Van Meerbeeck, Philippe, Etienne Verhoeyen, Herman Van de Vijver en Rudi Van Doorslaer. *Lexicon. De tijd der vergelding & Het verzet*. Brussel: BRT-Instructieve Omroep, 1988.

Van Mele, Bart. "De streek van Sint-Niklaas en het Verzet, hoofdzakelijk de rol van het Geheim Leger tijdens de Tweede Wereldoorlog." Licentiaatsverhandeling, Koninklijke Militaire School, 1995.

Van Poucke, Guy et. al., *De Poolse Eerste Pantserdivisie in België, 'Non omnis moriar': september 1944*. Brussel: Pygmalion, 1990.

Van Poucke, Guy. *Niet langer geheim. 60 groepen-2500 man. 1940-1944. Clandestiene organisatie en operaties in het kustgebied en Noord West-Vlaanderen. Geheim Leger Zone III Sector Brugge-Oostende*. Gent: Uitgeverij J. Verbeke, 1987.

Van Rijsselberghe, Albert en Victor Marquet, *1940-1945: Martelarenboek van het Geheim Leger* (Brussel: UVGL, 1990), .

Venken, Machteld. *Straddling the Iron Curtain? Immigrants, Immigrant Organisations, War memories*. Peter Lang Verlag, 2011.

Verbraeken, Paul. "De wortels van het Vlaams Blok." In *Collaboratie in Vlaanderen: vergeten en vergeven?* Uitgegeven door Eric Corijn, 149-172. Antwerpen: Uitgeverij Manteau, 2002.

Verstraeten, Puck. "Omgaan met oorlog. Onderzoek naar de verwerking van het oorlogsverleden in de Oost-Vlaamse gemeente Stekene." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2000.

Witte, Els, Alain Meynen, Jaak Billiet, Hilde Coffé, Kris Deschouwer, Lieven De Winter, Patrick Dumont, Stefaan Fiers, Dirk Luyten, Patrick Stouthuysen, Marc Swyngedouw, Mark Van den Wijngaert, Patrick Vander Weyden, Lode Van Outrive en Guy Vanthemsche. *De geschiedenis van België na 1945*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij, 2006.

8.3. Websites

"Confédération Européenne des Anciens Combattants. Historique." Confédération Européenne des Anciens Combattants et des Militaires Section Belge. Geraadpleegd 17.7.2018. <https://www.comitedentente.be>.

"Koninklijke familie: geschiedenis. Koning Boudewijn." De Belgische Monarchie. Geraadpleegd 14.3.2018. <https://www.monarchie.be>.

"Na de bevrijding." Stichting Geheim Leger. Geraadpleegd 18.6.2018. <http://www.sgl-fas.be>.

"Ontstaan." 8 Mei Komitee. Geraadpleegd 5.6.2018. <http://8meikomitee.gent>.

"Willockx Prosper, stamnummer 1043." Koninklijk Nationaal Verbond der Oud-strijders van de Brigade Piron. Geraadpleegd 12.12.2017. <http://www.brigade-piron.be>.

Hanssens, Carl. "Nieuwe straatnamen: hoe werkt dat?." Geraadpleegd 16.11.2016. <http://carlhanssens.be>.

Marquenie, Ilse. "Emiel Van Haver en het cultureel leven in Sint-Niklaas tijdens de Tweede Wereldoorlog." Licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, 2001. Geraadpleegd 12.7.2017. http://www.ethesis.net/van_haver/van_haver_inhoud.htm.

Panis, Urbain. "Nationale Koninklijke Beweging (NKB)." AXIS Vredesgenootschap Beveren. Geraadpleegd 16.8.2017. http://www.axis4peace.eu/historia/spionage_net_tegal.htm.

Van Ginderachter, Maarten. "De politieke partijen en de taalwetgeving. Een argumentatieanalyse van de Kamerdebatten (1873-1963)." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1998. Geraadpleegd 27.5.2018.

Zurné, Jan Julia. "Feldgendarmerie." Belgium WWII. Geraadpleegd 11.7.2018. <https://www.belgiumwwii.be/nl/belgie-in-oorlog/artikels/feldgendarmerie.html>.